

Ministerie van Defensie

Introductiedossier

Nieuwe bewindspersonen Defensie

Versie	1.5
Datum	21-12-2021
Status	Definitief

Colofon

DIRECTORAAT-GENERAAL BELEID

Locatie Den Haag - Plein-Kalvermarkt.
Kalvermarkt 32 's-Gravenhage

Postadres Kalvermarkt 38
2511 CB 'S-GRAVENHAGE
MPC 58B

Kabinet DGB

Versie 1.5

Aan: De bewindspersonen van Defensie
Van: Directeur-generaal Beleid
Afgestemd met: CDS, HDFC, DJZ en DCo

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Postadres
Kalvermarkt 38
2511 CB 'S-GRAVENHAGE
MPC 58B

Dossierhouder
Kabinet DGB

www.defensie.nl

nota

Overzicht actuele dossiers

Datum
21 december 2021

*Bij beantwoording, datum,
onze referentie en onderwerp
vermelden.*

Geachte bewindspersonen,

Hierbij ontvangt u, als onderdeel van het introductiedossier, de nota overzicht actuele dossiers. Deze nota bevat een korte feitelijke beschrijving van de actuele lopende dossiers waarmee u te maken zult krijgen. Het doel is u een helder en relatief beknopt overzicht te geven van dossiers die spelen of op kunnen gaan spelen.

Daarbij gaat het om een korte schets van de historie en de laatste stand van zaken per dossier. In aanvulling hierop ontvangt u een naslagbundel met basisinformatie over Defensie

DE DIRECTEUR-GENERAAL BELEID

Mr. J.C.S. Wijnands

Inhoudsopgave

1	Missies en operaties.....	3
2	Burgerslachtoffers	14
3	Personeel	16
4	SMART-L radar in Herwijnen & Wier	24
5	Vastgoed	28
6	Vastgoedproject AIVD-MIVD-Frederikkazerne (AMF)	31
7	F-35	32
8	Onderzeeboten.....	34
9	Anti-Submarine Warfare Frigates (ASWF)	37
10	Defensiebrede vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	39
11	Veiligheid	42
12	Informatiegestuurd Gestuurd Optreden (IGO) en IT	48
13	Defensie Open op Orde (Informatiehuishouding en transparantie)	53
14	LIMC: Land Information Manoeuvre Centre	55
15	Hoofdthema's/lopende commissies Tweede Kamer	57

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

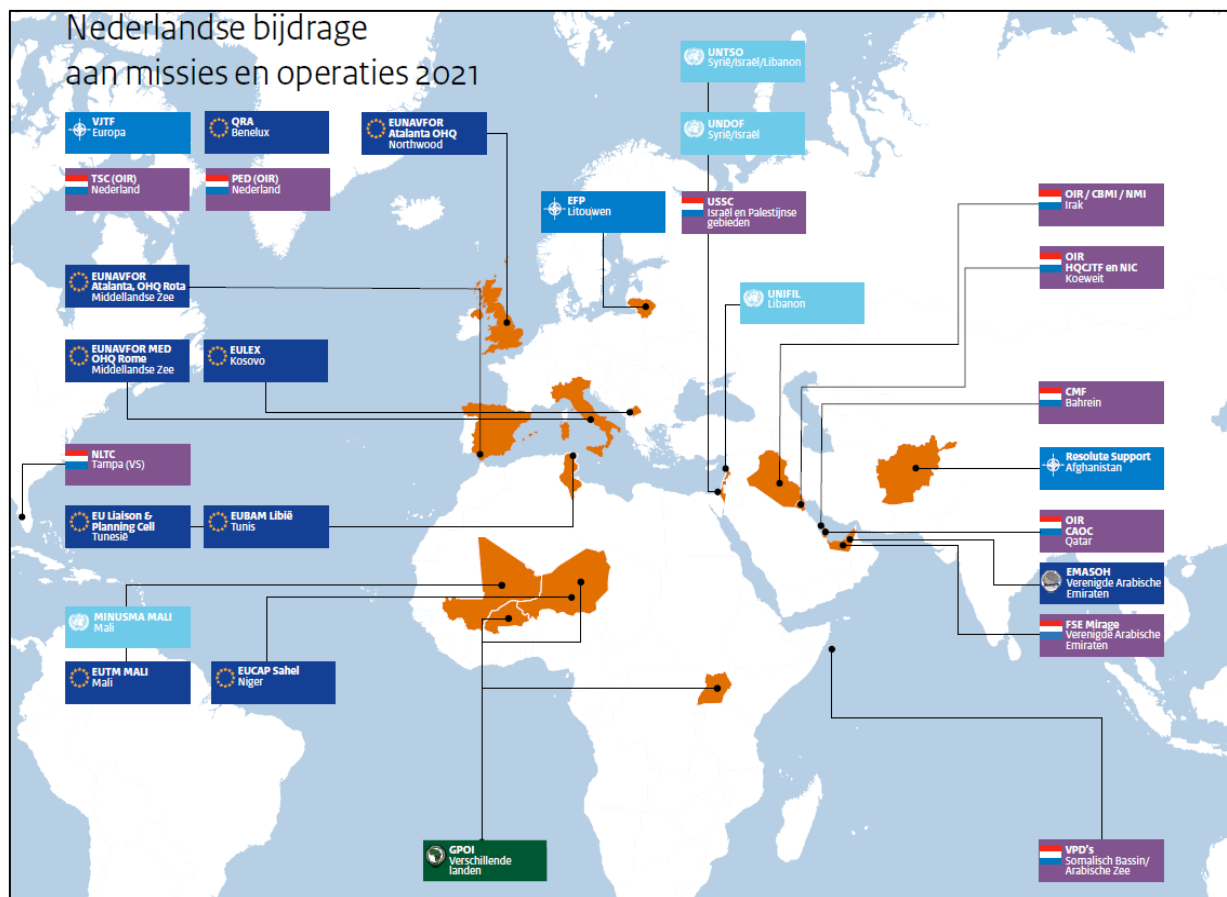
Datum
21 december 2021

1 Missies en operaties

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Missies en operaties vormen tezamen met het gereedstellingsproces het kloppende hart van de Krijgsmacht en de rest van de Defensieorganisatie. Hieronder zijn de actuele missies en operaties uiteen gezet.

Datum
21 december 2021

1.1 Inzet in het kader van de bescherming van het NAVO-verdragsgebied

Enhanced Forward Presence

Met het oog op de veranderde opstelling van Rusland heeft de NAVO militaire maatregelen genomen om geloofwaardige afschrikking te garanderen. Hieronder valt de vooruitgeschoven aanwezigheid (Enhanced Forward Presence (EFP)) van NAVO-strijdkrachten in Estland, Letland, Litouwen en Polen. In deze landen zijn vanaf begin 2017 multinationale battlegroups aanwezig. Dit is een inzet ter bescherming van het NAVO-verdragsgebied, de eerste hoofdtaak van Defensie. De aanwezigheid van NAVO-militairen maakt duidelijk dat een schending van het NAVO-verdragsgebied leidt tot de onmiddellijke betrokkenheid van het gehele bondgenootschap. Dit mede ter geruststelling van bondgenoten, de Baltische staten en Polen.

In totaal omvatten de battlegroups in Litouwen, Estland, Letland en Polen elk ca. 1000 militairen. Ze staan onder leiding van respectievelijk Duitsland, Canada, het

Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Nederland levert in 2021 maximaal 270 militairen aan de multinationale battlegroup in Rukla, Litouwen. Met oog op het sombere dreigingsbeeld voor de Baltische Staten en Polen is recent het mandaat voor de Nederlandse eFP-inzet met 3 jaar verlengd t/m eind 2024. Hierbij is het mandaat verhoogd naar 350 militairen. De Nederlandse bijdrage bestaat uit een compagnie, ondersteunende eenheden en stafmedewerkers. In de tweede helft van 2021 bestaat de bijdrage uit het Nederlandse deel van de Duits-Nederlandse tankeenheid, namelijk een eskadron van het 414e Pantserbataljon. Een goed voorbeeld van de goede (operationele) samenwerking tussen beide landen die belangrijke partners van elkaar zijn.

De NAVO-militairen zijn op rotatiebasis (zesmaandelijkse wissel) aanwezig in de Baltische staten en Polen. De Nederlandse militairen worden voor rotaties van drie tot zes maanden ingezet. De NAVO-aanwezigheid blijft zo volledig binnen de kaders van de *NATO Russia Founding Act* uit 1997, waarin afspraken zijn gemaakt over de aanwezigheid van NAVO-strijdkrachten op het grondgebied van de voormalige Warschaupactlanden.

De NAVO-eenheden zullen in de Baltische staten en Polen met elkaar en de strijdkrachten van het ontvangende land oefenen. Deze oefeningen zijn bedoeld om de lokale bevolking gerust te stellen en een duidelijk signaal van bondgenootschappelijke solidariteit af te geven. Dit draagt bij tot de afschrikking van Rusland. Het ligt in de rede dat de bondgenoten de vooruitgeschoven aanwezigheid zullen handhaven zolang Rusland volhardt in de huidige opstelling. Het nationale mandaat van de EFP-inzet wordt in november 2021 verlengd t/m 31 december 2024, waarbij het aantal troepen zal worden uitgebreid van 270 naar 350. Jaarlijks wordt de Kamer in mei geïnformeerd over de inzet als onderdeel van Verantwoordingsdag.

1.2 Inzet in het kader van handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde

Strijd tegen ISIS en de brede veiligheidsinzet in Irak

Nederland levert sinds 2014 een militaire bijdrage aan de anti-ISIS coalitie, een samenwerkingsverband van meer dan 80 internationale partners. Hoewel ISIS territoriaal is verslagen, vormt het nog steeds een bedreiging voor de stabiliteit in de regio. Het doel van de Nederlandse inzet is een relevante bijdrage te leveren aan het duurzaam verslaan van ISIS en op die manier de internationale rechtsorde te bevorderen, de burgerbevolking te beschermen en het verder oplopen van spanningen in de regio te voorkomen. Het kabinet heeft besloten om de huidige bijdragen aan de anti-ISIS-coalitie en de veiligheidsinzet Irak technisch te verlengen tot en met 31 december 2022.

Met deze technische verlenging van één jaar blijft Nederland als betrouwbare partner bijdragen aan de steeds evoluerende strijd tegen ISIS. Het is aan een nieuw kabinet om te besluiten over de toekomstige (meerjarige) inzet van Nederland in het kader van de strijd tegen ISIS, onder meer rekening houdend met relevante ontwikkelingen en mogelijk relevante lessen die getrokken worden uit de inzet in Afghanistan. Ook blijft de duur en vorm van de Nederlandse inzet afhankelijk van de ontwikkelingen in de bredere campagne van de anti-ISIS-coalitie en de politieke situatie in Irak.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

De Nederlandse personele bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie en de veiligheidsinzet in Irak bestaat tot en met 31 december 2022 uit de volgende elementen:

- Anti-ISIS-coalitie: om de Iraakse veiligheidssector te versterken zet Nederland de trainingsinzet in Bagdad voort. Tevens wordt de bijdrage van liaison- en stafofficieren aan diverse hoofdkwartieren van de anti-ISIS-coalitie gecontinueerd. Ook de inzet van de Nederlandse force protection compagnie voor de bewaking en beveiliging van Erbil International Airport wordt in 2022 voortgezet. Voor 2022 geeft het kabinet gehoor aan een operationeel verzoek van de *Operation Inherent Resolve* (OIR) commandant van Erbil International Airport, die ook toeziet op het faciliteren van de werkzaamheden van (o.a. Nederlandse) OIR-adviseurs in de *Kurdistan Autonomous Regions* (KAR), om de Nederlandse compagnie tevens in te zetten om OIR-adviseurs en -medewerkers met zogenaamde *Ground Movement Teams* (GMT's) te beveiligen tijdens hun werkzaamheden in de KAR. In totaal gaat het om een Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie tot 175 personen.
- *NATO Mission Iraq* (NMI): Nederland continueert de proportionele bijdrage aan NMI door maximaal 20 militairen en civiele experts te leveren.
- Hervorming van de Koerdische veiligheidssector: Nederland blijft de capaciteitsopbouw op institutioneel niveau van de veiligheidssector in de KAR ondersteunen door middel van de plaatsing van een militair adviseur bij het *Ministry of Peshmerga Affairs* (MoPA).
- *EU Advisory Mission* (EUAM): Nederland draagt ook in 2022 bij aan de EUAM met maximaal drie civiele adviseurs.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

De Nederlandse bijdragen met militairen en civiele experts maken deel uit van de geïntegreerde Nederlandse inzet, die gericht blijft op versterking van de veiligheid en stabiliteit van Irak, inclusief de KAR. Daarbij wordt onder de geïntegreerde benadering parallel ingezet op het ontwikkelings- en diplomatieke spoor.

Resolute Support - Afghanistan

De Nederlandse bijdrage aan Resolute Support is onlangs beëindigd. Deze inzet vond plaats in de vorm van inzet in *Train, Advise, Assist Command-North* (TAAC-N) in samenwerking met Duitsland. Daarnaast leverde Nederland stafofficieren bij het hoofdkwartier van Resolute Support. In totaal ging het om ongeveer 140 Nederlandse militairen. De rechtsgrond voor Resolute Support werd gevormd door de expliciete toestemming van de Afghaanse regering.

Afghaanse tolken

Buitenlandse zaken, Defensie en JenV/IND voeren sinds 2014 een gezamenlijk beleid om Afghaanse lokale medewerkers die hoogprofiel werkzaamheden voor Nederland hebben verricht in het kader van een internationale militaire of politiemissie naar Nederland over te brengen. Ieder departement heeft hierbij zijn eigen verantwoordelijkheden:

- Buitenlandse zaken coördineert het dossier, onderhoudt contacten met de lokale medewerkers en verstrekt de visa.
- Defensie checkt of de werknemer voor Nederland gewerkt heeft (dan wel JenV checkt of de werknemers voor een Nederlandse functionaris heeft gewerkt bij een politiemissie) en faciliteert de reis.
- IND checkt of aan voorwaarden voor verblijf wordt voldaan en geeft

vervolgens akkoord op afgifte visum en neemt in Nederland het proces over.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

In 2019 werden, na het aannemen van de motie Belhaj/Voordewind, tolken beschouwd als een systematisch vervolgd groep, waarna het volstaat om aan te tonen dat een tolken voor Nederland heeft gewerkt. De overige aanvragers moeten aantonen dat zij (meer dan incidenteel) door toedoen van Nederland *exposed* zijn (zichtbaar in risicovolle situaties zijn gebracht), en door het *exposed* zijn nu bedreigd worden.

Datum
21 december 2021

Tot aan het overnemen van de macht door de Taliban heeft Nederland 111 tolken met hun gezinnen naar Nederland overgebracht, ongeveer 500 mensen. Tijdens en in de nasleep van de evacuatie hebben nog meer tolken samen met hun gezin Afghanistan verlaten.

De aanvragen die tot 17 september jl. zijn ingediend (en gerelateerd zijn aan een militaire of politiemissie) zijn/worden verwerkt. Een speciaal team is ingericht om de registratie van nieuwe aanvragen door Afghaanse tolken (en medewerkers die hoogprofiel werkzaamheden hebben verricht voor Nederland in het kader van een militaire of politiemissie) voort te zetten: voor deze groep is er geen einddatum gesteld aan het doen van een aanvraag.

Sahel

Het kabinet heeft de kamer in de aanvullende artikel 100-brief 'Voorziene bijdrage van een C130-transportvliegtuig aan de VN-missie MINUSMA in Mali en technische verlenging van de kleine missiebijdragen in de Sahel' geïnformeerd over de technische verlenging van de kleinschalige missiebijdragen in de Sahel tot en met 31 juli 2022. Het gaat hierbij om de Nederlandse personele bijdragen aan de VN-missie MINUSMA, de EU-missies in de Sahel (EUTM Mali, EUCAP Sahel Mali en EUCAP Sahel Niger) en Taakgroep Takuba. Daarnaast is de kamer middels de kamerbrief 'Nederlandse inzet Force Commander MINUSMA' geïnformeerd over de selectie van Luitenant-Generaal Kees Matthijssen door de VN als militaire commandant van MINUSMA voor de periode van minstens één jaar.

Huidige inzet

De focus die Nederland sinds 2014 op de VN-missie in Mali had werd, vanuit een meer regionale blik, in 2019 gedeeltelijk verlegd naar het EU-spoor. Na de terugtrekking van de laatste Nederlandse eenheid bleven nog drie stafofficieren en maximaal tien politiefunctionarissen actief binnen MINUSMA. Op verzoek van Duitsland levert Nederland sinds 2020, op bilaterale basis en tot het einde van het jaar, drie militair specialisten aan het Duitse MINUSMA-contingent op Kamp Castor in Gao.

Van november 2021 tot en met mei 2022 draagt Nederland tevens bij met een C130-transportvliegtuig, als onderdeel van een multilateraal rotatieschema onder leiding van Noorwegen. Het Nederlands detachement bestaat uit één C-130 transportvliegtuig inclusief bemanning en onderhoudspersoneel van het 336 Squadron van de Koninklijke Luchtmacht. Daarnaast is in ieder geval een Role-1 medisch element met twee ambulances, een *force protection* eenheid en een team van de Koninklijke Marechaussee aan het detachement toegevoegd. Tevens wordt een stafofficier als liaisoncapaciteit in het hoofdkwartier van MINUSMA in Bamako geplaatst ter ondersteuning van de inzet van de C-130. Het detachement bestaat uit ongeveer 90 militairen. Luitenant-Generaal Kees Matthijssen is op 11

november door de VN geselecteerd als Force Commander MINUSMA. Samen met zijn persoonlijke staf (circa 15 personen) zal hij spoedig naar Mali afreizen. Zijn startdatum is nog niet vastgesteld op het moment van schrijven (16 november 2021).

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Het EU-spoor bestaat uit de inzet van vijf militairen in de Europese Trainingsmissie in Mali (EUTM Mali) en maximaal vijftien civiel experts in de Europese Capaciteitsopbouwmissie in de Sahel (EUCAP Sahel). In september 2019 verzorgden trainers van de KMar, als onderdeel van een multinationalaal trainingsteam, een grensmodule aan een mobiele grensbewakingseenheid in Niger. De oprichting van deze eenheid werd medegefinancierd door Nederland en Duitsland.

Voorziene inzet

Eind maart jl. zijn twee Nederlandse stafofficieren begonnen met hun werkzaamheden voor Taakgroep Takuba. Dit is een jaar nadat het kabinet op 27 maart 2020 zijn steun uitsprak voor de oprichting van deze multinationale taakgroep. Takuba werd op initiatief van Frankrijk opgericht en valt onder de regionale Franse antiterrorisme operatie Barkhane. Takuba voorziet in capaciteitsversterking van Malinese partnereenheden door middel van het verlenen van advies, assistentie en begeleiding bij operaties tegen gewelddadige extremistische groeperingen in de Liptako-Gourma regio (Mali). Nederland heeft een financieel aandeel van 12,2% (gebaseerd op het Bruto Nationaal Inkomen) in de operationele kosten van Takuba.

Het Partnerschap voor Activiteiten in West Afrika (PAWA) is op Frans initiatief opgericht in Dakar, Senegal. Nederland was voornemens in 2021 deel te nemen aan PAWA met twee militairen, maar deze deelname werd uitgesteld totdat de juridische status van de militairen is geregeld. Nederland is hierover in gesprek met *framework nation* Frankrijk en gastland Senegal. Eén militair wordt geplaatst in de regionale multinationale coördinatiecel (RMCC) en de ander in het West Afrika Inlichtingencentrum (WAIC). Hier gaan zij zich enerzijds bezighouden met de harmonisatie van programma's van aangesloten partners op het gebied van militaire assistentie en anderzijds met het samenstellen van een inlichtingenbeeld van gewelddadige extremistische organisaties in West Afrika op basis van open bronnen.

Achtergrond Nederlandse Sahel-inzet

De huidige inzet van Nederland in de prioritaire Sahel-regio is het vervolg op de significante bijdrage die tussen 2014 en 2019 aan MINUSMA werd geleverd. Het kabinet besloot in november 2013 om verkenners, speciale eenheden, inlichtingenanalisten, stafofficieren, transporthelikopters en gevechtshelikopters te leveren om met name de rol van inlichtingen binnen deze VN-missie te versterken. Op het hoogtepunt waren meer dan vijfhonderd Nederlandse militairen actief binnen MINUSMA. De Nederlandse bijdrage was modulair en overdraagbaar in opzet. Vanaf begin 2017 werden taken van Nederlandse eenheden overgedragen aan andere troepen leverende landen of geïntegreerd in andere structuren binnen de missie.

Het kabinet besloot op 15 juni 2018 de bijdrage met een langeafstandsverkenningseenheid aan de VN-missie in Mali (MINUSMA) per 1 mei 2019 te beëindigen. Eind 2020 werd de Nederlandse eenheid opgevolgd door een

eenheid van het Verenigd Koninkrijk (VK). Begin 2021 werd de verplaatsing van het Nederlandse materieel terug naar Nederland voltooid. Na een terroristische aanslag op een konvooi met Nederlands materieel in september 2019 werden de transporten een lange periode stilgelegd. Zes Malinezen werd gedood bij de aanslag. In overleg met het transportbedrijf en de Malinese krijgsmacht werden de konvooien in 2020 hervat.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Conform de wijze waarop het kabinet uitvoering geeft aan de moties Bosman en Kerstens/van Ojik over de monitoring en evaluatie van missies is de Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) begonnen met een onafhankelijke eindevaluatie van de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA (2014-2019). Naar verwachting zal deze eindevaluatie begin 2022, samen met een kabinetsreactie, naar de Kamer worden verstuurd.

Piraterijbestrijding

Sinds 2009 is Nederland actief in verschillende piraterijbestrijdingsoperaties rond de Hoorn van Afrika, waaronder NAVO-operatie *Ocean Shield* en EU-operatie *Atalanta*. Momenteel draagt Nederland bij met een juridisch expert, een politiek expert en twee stafofficieren.

Het primaire mandaat van operatie *Atalanta* bestaat uit het beschermen van voedseltransporten van het *World Food Programme*, het beschermen van kwetsbare schepen en de afschrikking en bestrijding van piraterij en gewapende overvallen op zee.

Atalanta ondersteunt tevens de regionale capaciteitsopbouw en past daarmee in de geïntegreerde benadering van de EU, die is gericht op het vergroten van stabiliteit en veiligheid in de Hoorn van Afrika.

Piraterij-aanvallen zijn anno 2021 schaars in het operatiegebied van *Atalanta*, maar incidenten tonen aan dat zowel de intentie als de capaciteit tot het kapen van schepen onverkort aanwezig blijven in Somalië. Daarnaast zijn andere maritieme veiligheidsdreigingen en uitdagingen steeds nadrukkelijker aanwezig, waaronder illegale drugs-, wapen en mensensmokkel. Bestrijding van deze taken zijn eind 2020 als secundaire taken toegevoegd aan het mandaat van de missie.

Vessel Protection Detachments (VPD's)

Het Nederlandse mandaat voor het beschermen van Nederlandse koopvaardij schepen is onbegrensd in tijd en de omvang van de missie is afhankelijk van de vraag om bescherming vanuit de reders. Nederland heeft 175 VPD's ter beschikking en kan elf VPD-teams tegelijk uitbrengen. In principe bestaat elk team bestaat uit elf mariniers. De gemiddelde inzetduur van een VPD is twee weken. In de afgelopen jaren is het aantal piraterij-incidenten sterk gedaald. De COVID-19-problematiek bemoeilijkt daarnaast de uitvoering van VPD's sterk, omdat de reismogelijkheden van en naar de op- en afstaphavens beperkt zijn.

In 2019 is een wetsvoorstel aangenomen dat gewapende private beveiliging mogelijk moet maken. Dit is een raamwet, die de uitvoering ervan niet tot in detail uitwerkt. Algemene Maatregelen van Bestuur moeten hierin voorzien: deze worden momenteel interdepartementaal voorbereid. De streefdatum voor inwerkingtreding van de wet is 1 februari 2022.

Achtergrond Nederlandse bijdrage

Het doel van de inzet van de VPD's is de bescherming tegen piraterij van koopvaardijsschepen die onder Nederlandse vlag door de Golf van Aden en langs de Hoorn van Afrika varen.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Kleine missiebijdragen

Missies op de Westelijke Balkan

Instabiliteit op de Westelijke -Balkan heeft aanzienlijke negatieve effecten op de Nederlandse en Europese veiligheidsbelangen. Nederland wil daarom de destabiliserende, sterk aanwezige buitenlandse inmenging en de kans op een hernieuwd gewapend conflict tegengaan door te investeren in de aanwezige bestuurlijke, justitiële en financiële organen.

Nederland levert op dit moment geen militaire bijdrage aan de NAVO en EU missies die dienen als veiligheidswaarborg om een hernieuwd gewapend conflict op de Westelijke Balkan te voorkomen. Beide missies kampen met capaciteitstekorten. Op de Westelijke Balkan is het militaire machtsinstrument vooral een instrument om stabiliteit en veiligheid te garanderen. Nederland is dan ook voorstander van militaire aanwezigheid van de NAVO en partners in het kader van conflictpreventie in die regio en waardeert de inzet van bondgenoten en partners bij de NAVO-missie KFOR. Nederland neemt sinds 2017 niet meer deel aan de militaire missie KFOR en EU-missie EUFOR Althea overeenkomstig de wens van de Kamer om schaarse militaire capaciteiten minder gefragmenteerd in te zetten. Er zijn op dit moment geen plannen om in de nabije toekomst militaire capaciteiten te leveren aan KFOR en EUFOR Althea. Gelet op de recente ontwikkelingen in de regio en indachtig de ambitie die spreekt uit het regeerakkoord om binnen de EU in te zetten op intensievere samenwerking en ondersteuning van landen op de Westelijke Balkan, kan Nederland wel onderzoeken of het wenselijk en haalbaar is om weer met een beperkte capaciteit bij te kunnen dragen aan KFOR en/of EUFOR Althea.

Missies in het Midden Oosten

De Nederlandse bijdragen in het Midden-Oosten vindt plaats in het kader van de bevordering van de internationale rechtsorde en is erop gericht om een bijdrage te leveren aan het de-escaleren en stabiliseren van de situatie in de regio, het voorkomen van een grootschalig conflict en het ondersteunen van de realisatie van een twee-statenoplossing om het Midden-Oosten vredesproces (MOVP). De Nederlandse inzet in missies sluit nauw aan bij de diplomatieke en OS-inspanningen van Nederland in het Midden-Oosten.

- Palestijnse Gebieden. *EU Border Assistance Mission (EUBAM) Rafah*: EUBAM Rafah heeft als taak de grensbewaking van het Rafah Crossing Point door de Palestijnse Autoriteit te monitoren en te begeleiden. Sinds de machtsovername door Hamas in de Gaza-strook is de missie niet meer operationeel. Nederland heeft drie militairen stand-by staan voor deze EU-missie.
- Palestijnse Gebieden. *United States Security Coordinator (USSC)*: USSC is gericht op de training van het leiderschap van de Palestijnse veiligheidseenheden. Nederland levert drie militairen aan deze missie. Twee Nederlandse militairen zijn belast met opleiding en training van leden van de Palestijnse veiligheidsdiensten. De derde militair werkt bij de

staf in het Amerikaanse consulaat-generaal in Jeruzalem. De missie maakt momenteel een overgang van *train & equip* naar *institutional development*, met een grotere politiefocus. Binnen Defensie wordt gekeken naar hoe hier de inzet op aan te passen.

- Israël/Syrië. *United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF)*: UNDOF ziet toe op de area of separation tussen Israël en Syrië. Nederland levert één liaisonofficier aan de Israëlische zijde. Nederland leverde voorheen ook één liaisonofficier aan de Syrische zijde. Deze positie is in 2021 door Nederland teruggegeven aan de VN, na herhaaldelijke afwijzing van de kandidaat door Syrië.
- Israël/Syrië/Libanon. *United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)*: UNTSO ziet toe op de bestandsafspraken tussen Israël en Syrië en Israël en Libanon. Nederland levert twaalf officieren voor het hoofdkwartier in Jeruzalem en de verschillende waarnemersgroepen.
- Libanon. *United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)*: UNIFIL ondersteunt de Libanese strijdkrachten om de veiligheid in de regio te garanderen. Nederland levert een militair gender adviseur aan het hoofdkwartier van UNIFIL in Naqoura.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Missies in Afrika

- Libië. *EUNAVFOR MED Operatie Irini*: zie GVDB missies en operaties (pag. 11-12)
- Libië: Nederland ondersteunt de liaison- en planningcel van de EU (EULPC) met één militair. Deze kleine missie is gevestigd in de Tunesische hoofdstad Tunis en vormt de schakel tussen diverse EU-missies en de VN-missie in Libië (UNSMIL).
- West Afrika: Nederland is de enige structurele externe partner in het Amerikaanse *Global Peace Operations Initiative (GPOI)*-programma. GPOI voorziet in de training van Afrikaanse eenheden die op het punt staan te worden uitgezonden binnen VN- of AU-missies. De Nederlandse trainers zijn in 2021 en 2022 betrokken bij de trainingen van Burkinabé, Togolese en Ivoiriaanse militairen die worden ingezet in Mali (MINUSMA).
- Burkina Faso: In het verlengde van de jaarlijks terugkerende Amerikaanse oefening *Flintlock* waar de Maritime Special Operations Forces (MARSOF) en het Korps Commandotroepen (KCT) aan deelnemen in respectievelijk Senegal en Burkina Faso, heeft het KCT de band met de Burkinabé partnerschap versterkt. Het voornemen is om deze activiteit in een ander kader te plaatsen, bijvoorbeeld onder de noemer van militaire assistentie. De RMCC van PAWA in Senegal, waar vanaf dit voorjaar ook een Nederlandse militair werkzaam is, beoogt de activiteiten van aangesloten landen op het gebied van militaire assistentie in West Afrika te harmoniseren.

Missies in de Golfregio

- Straat van Hormuz: *European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz (EMASoH)*. Van 28 januari 2020 tot 28 juni 2020 droeg Nederland met een fregat en een aantal stafofficieren bij aan de Europees-geleide missie EMASoH. Ten grondslag aan dit besluit lagen de oplopende spanningen in de regio als gevolg van een aantal incidenten in mei en juni 2019 in de Golf van Oman en de Straat van Hormuz. EMASoH beoogde via

het militair-operationele spoor in te zetten op preventie van verdere incidenten. In augustus 2021 heeft HCSS een onafhankelijke eindevaluatie van de artikel-100 inzet uitgebracht. De kabinetsreactie is in december 2021 aan de Kamer verzonden. Op dit moment levert Nederland nog 2 stafofficieren aan EMASoh.

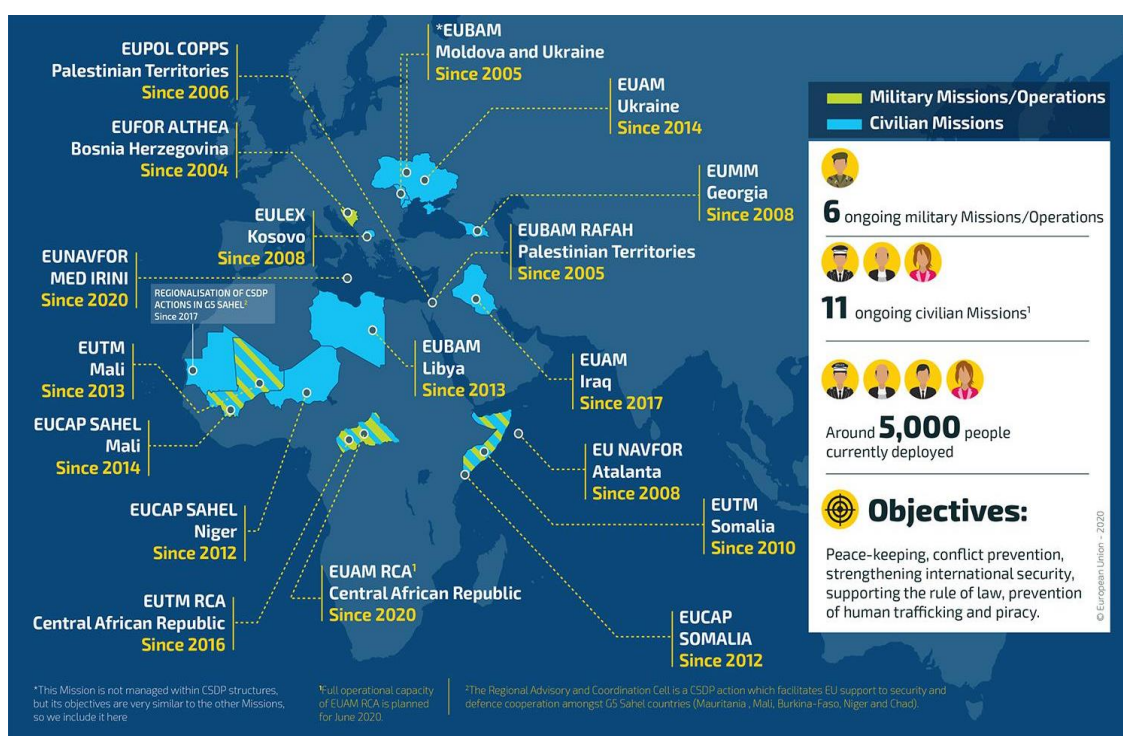
Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

1.3 GVDB-missies en -operaties

Een bijzondere categorie vormen de missies en operaties die in het kader van het Gemeenschappelijk Veiligheid en Defensie Beleid (GVDB) van de Europese Unie plaatsvinden.

Er zijn op dit moment zestien GVDB-missies en -operaties: zes militaire operaties en trainingsmissies en elf civiele missies, voornamelijk in de nabijheid van de EU en in Afrika.

De militaire GVDB-missies en operaties vallen uiteen in non-executieve EU trainingsmissies (EUTM's), waarbij training gegeven wordt maar de uitvoering van veiligheidstaken bij het gastland ligt) en executieve operaties (waarbij de EU zelf uitvoerend is, zoals bijvoorbeeld bij tegengaan van wapensmokkel of piraterij). Nederland draagt op dit met circa 13 militairen bij aan EUTM Mali en de maritieme operaties Atalanta en Irini. Hieronder volgt een toelichting op de belangrijkste missies.

EUTM Mali

EUTM Mali draagt bij aan capaciteitsopbouw van het Malinese leger, als onderdeel van de bredere Europese inzet in de Sahel om de stabiliteit te vergroten en veiligheidsdreigingen aan te pakken. Het mandaat van de missie loopt tot 2024. Met de laatste mandaat verlenging is ook een nieuwe taak toegevoegd: het

ondersteunen van de operationalisering van de G5-troepenmacht. De taken die onder het eerdere mandaat van EUTM Mali vielen (opleiding, training en advies aan de Malinese strijdkrachten) zijn behouden. Nederland draagt met vijf militairen bij aan de missie.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

EUTM Somalië

EUTM Somalië draagt bij aan de opbouw van een effectieve veiligheidssector. De hoofdtak van de missie is het trainen van de Somalische veiligheidstroepen en het *Somali National Army* (SNA). De complexe politieke en veiligheidscontext, beperkte effectiviteit en concurrentie van bilaterale trainingsprogramma's van andere landen hebben ertoe geleid dat de Nederlandse personele bijdrage aan de missie per april 2018 is beëindigd. Het mandaat van de missie loopt tot december 2022.

EUTM Centraal Afrikaanse Republiek

De Europese Unie trainingsmissie in de Centraal Afrikaanse Republiek (CAR) draagt bij aan de hervorming van de veiligheidssector door middel van strategisch advies, operationele training en educatie. Het mandaat van de missie is verlengd tot 2022. Bij de mandaat herziening is o.a. een uitbreiding van het inzetgebied voorzien, evenals *non-executive accompaniment* en capaciteiten om de vooruitgang van FACA te kunnen beoordelen en de missie zo nodig hierop aan te passen. Nederland draagt momenteel geen personeel bij.

EUNAVFOR MED Irini

Op 31 maart 2020 startte *EU Naval Force in the Mediterranean* (EUNAVFOR MED) Operatie Irini. Operatie Irini richt zich primair op de handhaving van het VN-wapenembargo tegen Libië (op basis van VN Veiligheidsraad resolutie 2292, 2016). Secundaire taken zijn het ontwrichten van mensensmokkelnetwerken, het trainen van de Libische kustwacht en marine en het tegengaan van illegale oliesmokkel. Het mandaat van Irini is recent verlengd tot 31 maart 2023. Elke vier maanden dient de voortzetting van de missie door de lidstaten te worden bevestigd. Als blijkt dat de inzet van schepen leidt tot een toename van het aantal irreguliere migranten in de Middellandse Zee zal de operatie worden gestaakt. Nederland levert sinds september 2020 een bijdrage met twee à drie stafofficieren aan de operatie. In de Kamerbrief met dit besluit staat tevens dat het kabinet zich zal beraden op een eventuele bijdrage met andere capaciteiten in de nieuwe mandaatperiode van Irini (1 april 2021 – 1 april 2023). Het huidige Nederlandse mandaat loopt tot 1 augustus 2022.

EUNAVFOR Atalanta

De primaire taak in het huidige mandaat van Atalanta betreft piraterijbestrijding en bescherming van kwetsbare scheepvaart, waaronder noodhulptransporten van het *World Food Programme* en bevoorradingsschepen voor de *African Union Mission in Somalia* (AMISOM). Sinds de herziening van het mandaat in het najaar van 2020 heeft de missie tevens de secundaire taken om drugs-, wapen- en mensensmokkel te bestrijden. Daarnaast draagt Atalanta bij aan het monitoren van visserij in de Somalische wateren. Momenteel draagt Nederland een juridisch expert, een politiek expert en twee stafofficieren bij aan de operatie

EUFOR Althea

Operatie EUFOR Althea helpt lokale autoriteiten in Bosnië-Herzegovina met

capaciteitsopbouw om een “*Safe and Secure Environment*” (SASE) te bevorderen. De missie is de enige EU-operatie die gebruik maakt van het Berlijn-plus arrangement met de NAVO: d.w.z. dat gebruik wordt gemaakt van een NAVO hoofdkwartier voor de aansturing van de missie. NL draagt sinds maart 2017 militair niet meer bij aan missie.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

2 Burgerslachtoffers

2.1 Historie

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Hawija

Van oktober 2014 tot en met juni 2016 en van januari 2018 tot en met december 2018 leverde Nederland met F-16's een bijdrage aan de luchtcampagne van de anti-ISIS coalitie boven Irak en Syrië.

Het vallen van burgerslachtoffers bij bombardementen is het meest schrijnende voorbeeld van de risico's die gepaard gaan met deelname aan de strijd tegen een vijand zoals ISIS. Ondanks de zorgvuldige processen die voor het voorkomen van burgerslachtoffers zijn ingericht, kan het risico op burgerslachtoffers helaas nooit volledig worden uitgesloten.

In de nacht van 2 op 3 juni 2015 in Hawija, Irak, werd een aanval uitgevoerd op een faciliteit waar door ISIS zogenoemde *vehicle borne Improvised Explosive Devices* (IED's) werden gefabriceerd. Deze fabriek bevond zich op een industriegebied. Na de aanval vonden er secundaire explosies plaats. Hierdoor werd ook een groot aantal andere gebouwen in de omgeving vernietigd.

Het ministerie van Defensie heeft zelf een onderzoek ingesteld naar deze wapeninzet. Daarbij is geconcludeerd dat er geen sprake was van onrechtmatigheid of van eventuele procedurele fouten. Het Openbaar Ministerie heeft onderzoek ingesteld en zag geen aanleiding voor vervolgonderzoek.

Nederland heeft na de aanval tevens de nadruk gelegd op de noodzaak tot nader onderzoek van *Central Command* (CENTCOM), het hoofdkwartier in de Verenigde Staten dat de anti-ISIS operaties aanstuurt, naar mogelijke burgerslachtoffers. In de Coalitie is afgesproken dat CENTCOM hier onderzoek naar doet. De conclusie luidde dat het volgens CENTCOM *credible* (geloofwaardig) was dat er burgerslachtoffers zouden zijn gevallen, maar niet hoeveel burgerslachtoffers er waren gevallen. Daarnaast oordeelde CENTCOM dat aanvullend onderzoek nodig was. Het aanvullende onderzoek naar het *targeting proces*, het zogenaamde AR 15-6-onderzoek, concludeerde dat het *targeting proces* correct was doorlopen.

Het kabinet heeft besloten de getroffen gemeenschap van Hawija vrijwillig te compenseren. Er zijn twee afzonderlijke projecten geselecteerd om hier invulling aan te geven. Het gaat om projecten van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) en het United Nations Development Programme (UNDP) – Funding Facility for Stabilization (FFS). Het kabinet heeft op 5 november 2021 de kamer geïnformeerd over de voortgang met de Kamerbrief 'Stand van zaken compensatieprojecten gemeenschap Hawija'.

Chora

Van 2006 tot 2010 nam Nederland deel aan de NAVO-missie in de provincie Uruzgan, Afghanistan. Op 16 juni 2007 viel de Taliban met 800-1000 man het districtscentrum van Chora aan. Een executie van de lokale bevolking dreigde. Chora was van strategisch belang om te verdedigen en als de militairen zich zouden terugtrekken, bestond het reële risico van meer moorden onder de bevolking. Daarnaast zou de inname van Chora de Taliban een groot psychologisch voordeel opleveren en de geloofwaardigheid van de missie en de Afghaanse autoriteiten in Uruzgan op het spel zetten. Er zijn onder de zwaarste

omstandigheden moeilijke beslissingen genomen. Bij de 'Slag om Chora' zijn er naar schatting rond de 250 mensen omgekomen, onder wie een Nederlandse militair. Ook kwamen 50 tot 80 burgers om het leven; daarbij valt niet altijd vast te stellen door toedoen van welke partij. Nederland heeft waar mogelijk snel na de gevechten de bevolking gecompenseerd voor geleden schade. Naast een onderzoek van Defensie zelf zijn drie onafhankelijke onderzoeken (VN, NAVO, Afghaanse mensenrechtencommissie) uitgevoerd, met de slotsom dat Nederland zich heeft gehouden aan het humanitair oorlogsrecht. Het OM zag geen aanleiding voor nader onderzoek.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

2.2 Stand van zaken

Hawija

Op dit moment voert de Commissie Sorgdrager onderzoek uit. Het doel van de commissie is om eind 2021 een eindrapport op te leveren. Het is echter de verwachting dat het onderzoek (veel) meer tijd in beslag gaat nemen. Zie voor een uitgebreidere toelichting op deze commissie onderdeel 15.2 'Hawija-onderzoek (commissie Sorgdrager)'.

Chora

De hernieuwde aandacht voor Chora is ingegeven door de civiele procedure die mevrouw Zegveld namens vier Afghaanse nabestaanden momenteel tegen de Staat voert. Tijdens de eerste zitting heeft de Rechtbank beide partijen opdracht gegeven tot het aanleveren van nadere informatie. Voor Defensie bestond deze opdracht uit het nazoeken of er destijds al een onverplichte betaling is verricht aan de (nabestaanden van de) slachtoffers en om een reconstructie van de gebeurtenissen op te stellen. Aan die opdracht is voldaan. Op 15 december jl. vond een rolzitting plaats (geen inhoudelijke zitting).

Transparantiebeleid in missies en operaties

De Tweede Kamer is op 13 oktober 2020 akkoord gegaan met een nieuwe manier van informeren bij het vermoeden van burgerslachtoffers door Nederlandse wapeninzet. Het gaat daarbij om zogenoemde artikel 100-inzet, dus ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde. De procedure bevat detailafspraken over toekomstig informeren van de Kamer als Defensie een onderzoek start. Door het vastleggen van deze afspraken geven Defensie en de Tweede Kamer invulling aan een gedeelde wens voor meer transparantie rond burgerslachtoffers. De procedure is onderdeel van de stappen die Defensie sinds 2017 zet qua transparantie rond burgerslachtoffers.

Daarnaast is het ministerie van Defensie op ambtelijk niveau in dialoog met een aantal ngo's organisaties (een consortium) die het ministerie eerder voorstellen hebben aangereikt over onder andere het toekomstige transparantiebeleid, waarbij onder andere de motie-Diks over onderzoeken van incidenten bij militaire inzet in coalitieverband (Kamerstuk 35363, nr. 4) wordt betrokken. Voor de zomer 2021 is gezamenlijk met deze organisaties thema's en onderwerpen besproken waarbinnen verdere aanscherping van het transparantiebeleid inzake burgerslachtoffers mogelijk is. Deze verkennende fase is rond juni 2021 afgerond. Op dit moment wordt verder gewerkt aan verdere concretisering en aanscherping van het transparantiebeleid in missies en operaties inzake burgerslachtoffers.

3 Personeel

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Het dossier Personeel omvat vijf onderliggende onderwerpen die in de actualiteit staan. Dit zijn:

Datum
21 december 2021

- Het nieuwe HR-model/de HR-transitie;
- Diversiteit en Inclusiviteit (D&I);
- Arbeidsvoorwaarden;
- Compensatie AOW-gat;
- Regeling Vervroegd Uittreden.

3.1 HR-model/HR-transitie

Het nieuwe HR-model Defensie maakt het mogelijk om de ambities van Defensie zoals verwoord in de Defensievisie 2035 te kunnen realiseren. Het doel is om van Defensie een aantrekkelijker werkgever te maken, de kwaliteiten van medewerkers beter te benutten en daarnaast om de gereedheid en inzetbaarheid van Defensie structureel te verbeteren. Het HR-model stelt Defensie in staat om beter dan met het huidige Flexibel Personeelssysteem (FPS) te sturen op de benodigde personele capaciteit, en maakt het mogelijk die naar behoeven op- of af te schalen. Het model is niet zoals het FPS een gesloten personeelsmodel voor militairen, maar biedt juist meer flexibiliteit aan individuele medewerkers en de organisatie. Het model is dan ook van toepassing op militair én burgerpersoneel. Omdat het model meer (potentiële) medewerkers bindt met maatwerk en carrièreperspectief, draagt dit bij aan het verbeteren van het operationeel vermogen en geeft het meer mogelijkheden om het personeelsbestand naar behoefte vorm te geven.

Het HR-model Defensie bestaat in de kern uit:

- Een nieuw personeelsmodel, voor al het personeel van Defensie, dat de ambities voor de defensieorganisatie zoals geschetst in de Defensievisie 2035 ondersteunt en van Defensie een aantrekkelijker werkgever maakt;
- Een nieuw beloningsmodel dat hierbij past.

Defensie kiest voor een HR-model dat de krijgsmacht voortaan in (bijna) alle mogelijke scenario's maximaal ondersteunt bij het uitvoeren van de primaire taken. Met het oog daarop wordt het HR-model vormgegeven als een HR-gereedheidskist: het bevat de *tools* die het mogelijk maken om in beginsel elk gewenst personeelsbestand te bouwen. In dit geval het personeelsbestand dat nodig is om de Defensievisie 2035 te realiseren.

De HR-gereedheidskist bestaat uit zes elementen:

1. Nieuwe aanstellings- en contractvormen
2. Strategisch Talentmanagement (STM)
3. Beloningsbeleid
4. Strategische Personeelsplanning (SPP)
5. Ondersteuning door een aangepaste HR-organisatie
6. Ondersteuning door bedrijfsvoering en IT-middelen (BV/IT)

Waar staan we?

Met de Defensievisie en de Kamerbrief¹ uit mei jl. als kader/context is de huidige stand van zaken dat er:

- een richtinggevend basisdocument voor het HR-model ligt en
- een concept programmaplan voor de HR-transitie is opgesteld.

De BR heeft op 5 november jl. ingestemd met de formele start van de initiatiefase van de HR-transitie (het proces van het voorbereiden, beproeven en invoeren van het HR-model).

Komende periode

De initiatiefase duurt tot en met september 2022. Punt van aandacht hierin is de afstemming met het separaat (IT-)programma "Vernieuwing HR-IT". Daarnaast is het van belang de uitwerking van het HR-model samen met de defensieonderdelen op te pakken. Deze uitwerking voltrekt zich langs de sporen/werkverbanden:

- Aanstelling & Contractvormen;
- Strategisch Talent Management;
- Beloningsmodel;
- Strategisch Personeelsplanning;
- Nieuwe HR-organisatie, en
- Verandermanagement.

De uitwerking moet leiden tot de basis HR-processen, infrastructuur en adaptatie bij de lijn en de HR-organisatie om het instrumentarium te hebben om invulling te geven aan de doelstellingen en te bereiken effecten zoals weergegeven in de Defensievisie. Aan het eind van de initiatiefase wordt bovendien de *businesscase* opgeleverd (samen met de *businesscase* voor het programma HR-IT) op grond waarvan besluiten kunnen worden genomen over de verdere financiering van het programma HR-transitie.

Aandachtspunten

- Energie en eigenaarschap in en bij de defensieonderdelen in de HR-transitie vasthouden;
- Communicatie binnen de organisatie en vooral richting het personeel herenemen;
- Verbinding tussen de programma's HR-transitie (Business Transitie) en Vernieuwing HR-IT (Systeem Transitie) goed vormgeven.

3.2 Diversiteit & Inclusiviteit (D&I)

Aanleiding

D&I is van groot belang voor Defensie, we willen een organisatie zijn waar eenieder zich welkom en gerespecteerd voelt. Diversiteit bevordert de slagkracht van de organisatie en een inclusieve cultuur stimuleert de sociale veiligheid. Er zijn al veel lopende initiatieven op dit thema, echter het is tijd voor een verdere borging in de bestaande bedrijfsvoering. Er is een nieuw beleidsplan opgesteld waarmee wordt ingezet op structurele borging binnen de organisatie en het beleggen van duidelijke verantwoordelijkheden op dit thema in de lijn. Finale afstemming van het plan loopt nog.

Bestuursstaf

DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum

21 december 2021

¹ Kamerbrief d.d. 28 mei 2021, 35570-X-91.

Inhoud Beleidsplan

Het doel van dit beleidsplan is het beter borgen van de bestaande initiatieven op het gebied van gender, sociale veiligheid en D&I en een krachtige inzet hierop te realiseren. Hierbij blijft het mogelijk om per defensieonderdeel (DO) een eigen invulling aan het beleid te geven. Een aantal maatregelen zijn gericht op een specifieke doelgroep, te weten vrouwen. Deze doelgroep is zichtbaar en meetbaar en de verwachting is dat de focus op vrouwen in de toekomst ook een positief effect zal hebben op andere (diversiteits)groepen. Op deze manier is een initiële focus op vrouwen een katalysator voor D&I en kan hiermee een bredere ontwikkeling worden ingezet naar een meer diverse vertegenwoordiging van de krijgsmacht. Het beleidsplan bevat o.a. de volgende voorgestelde maatregelen.

- Streefcijfers Streefcijfers voor zowel instroom als bevordering van vrouwen (tot majoor/middenkader) worden als opdracht meegenomen in de AGDEF vanaf 2022; DCPL gaat hierop een aangepast beleid voeren. Deze streefcijfers worden per DO vastgesteld en zij stellen een plan op hoe deze te behalen. Ook de BS en de BOEs gaan hierin mee;
- D&I wordt geborgd in de doorlopende ontwikkellijnen. Vanaf 2022 is D&I ingebed in alle initiële opleidingen. Vanaf 2023 is D&I ingebed in alle opleidingen voor leidinggevenden en vanaf 2024 is D&I ingebed in alle niveau opleidingen;
- Er komt een algemene tweejaarlijkse "fitheidstest" voor leidinggevenden op het gebied van sociale veiligheid, D&I, fysieke veiligheid en genderbewustzijn;
- Er komen streefcijfers voor vrouwelijke deelname aan verschillende MD-trajecten;
- Er komen een gender- en een D&I-toets voor nieuw en bestaand beleid en regelgeving zodat mogelijke ongelijke gevolgen voor verschillende groepen zichtbaar worden en kunnen worden voorkomen of tegengegaan;
- D&I gaat deel uit maken van de functioneringscyclus en van het Medewerker Tevredenheidsonderzoek (MTO)

Politieke context

Dit onderwerp heeft regelmatig de belangstelling van de Kamer en recent is dit aangewakkerd na publicaties in o.a. NRC en het verschijnen van de scriptie van een KMA studente. Er zijn door verschillende Kamerleden vragen gesteld, bijvoorbeeld in juni 2021 door het kamerlid Piri (PvdA) over het NRC-artikel "de giftige sfeer voor vrouwen op de KMA". En recent in het SO Materieel en Personeel door de kamerleden van Wijngaarden (VVD), Belhaj (D66), Fritsma (PVV) en Piri (PvdA). Tijdens de begrotingsbehandeling kwam dit onderwerp ook meermaals aan de orde.

Het voornemen voor dit plan, evenals een aantal maatregelen hieruit, zijn al extern gecommuniceerd via de beleidsagenda bij de begroting de beantwoording van SV van het lid Piri, de FV Personeelsrapportage en SO Materieel en Personeel. Hierin is toegezegd dat de Kamer nader over dit plan wordt geïnformeerd zodra het gereed is.

Stand van zaken

Het plan is driemaal besproken in de Krijgsmachtraad (KMR). De CDS is positief over dit plan, echter er zijn vragen vanuit een aantal operationele kaders. Deze hebben te maken met verschil in context binnen het eigen onderdeel. Het aandeel vrouwen bij de KMar bijvoorbeeld is relatief hoog en bij de CLAS relatief laag. Daarom wordt gewerkt aan reële doch ambitieuze streefcijfers per defensieonderdeel waarbij onderzocht wordt hoe een defensiebrede ambitie van

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

30% vrouwen gehaald kan worden. Op korte termijn wordt het plan afgerond en aan de BR gepresenteerd, daarna kan de verdere politieke besluitvorming plaatsvinden.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

3.3 Arbeidsvoorwaarden

Achtergrond

Op 31 december 2020 liep arbeidsvoorwaardenakkoord 2018-2020 af. Sociale partners hebben nog geen overeenstemming kunnen bereiken over een nieuw akkoord. Op 23 december 2020 hebben de centrales het overleg voor onbepaalde tijd opgeschort.

Het arbeidsvoorwaardenakkoord 2018-2020 was een beleidsrijk akkoord, waarin afspraken over grote herzieningen in het personele domein zijn gemaakt of bevestigd: (1) de invoering met terugwerkende kracht per 1 januari 2019 van een nieuwe pensioenregeling voor militairen (een defensie specifieke middelloonregeling in plaats van de eindloonregeling); (2) de vormgeving van een nieuw personeelssysteem in plaats van het huidige Flexibele Personeelssysteem (FPS); en (3) de invoering per 1 juli 2020 van een bij de tijd passend bezoldigingssysteem voor militairen met een vereenvoudigd model van toelagen. De herziening van het pensioenstel voor militairen is inmiddels doorgevoerd. Het nieuwe personeelsmodel ter vervanging van het huidige FPS gaat richting een transitiefase en over de herziening van het bezoldigingssysteem voor militairen hebben sociale partners nog geen overeenstemming bereikt. Deze twee resterende herzieningen zijn cruciaal omdat het ouder personeelsmodel noch voldoende aansluit bij modern aantrekkelijk werkgeverschap, noch de personele voorwaarden schept voor een krijgsmacht die operationeel inzetbaar is binnen de kaders van de defensievisie 2035.

De Covid-19-crisis heeft ook Defensie voor een nieuwe werkelijkheid gesteld. Waar defensiepersoneel wordt geacht thuis te werken, hebben sociale partners een interim-regeling getroffen voor de benodigde Arbo-middelen. Daarnaast moeten passende arbeidsvoorwaardelijke afspraken worden gemaakt over vergoedingen voor reizen respectievelijk thuiswerken (het hybride werken). Defensie had gehoopt een eerste stap te zetten in een volgend arbeidsvoorwaardenakkoord (zie hieronder).

Los van een AV-akkoord is Defensie is ook bezig met de vernieuwing van het pensioenstelsel ter uitwerking van het nieuwe pensioenakkoord. Daarbij moeten op enig moment ook de Centrales nadrukkelijk worden betrokken.

Proces

Na een lange schorsing vanaf 23 december 2020 zijn op 5 juli 2021 de onderhandelingen over het arbeidsvoorwaarden akkoord weer opgestart. Uiteindelijk is er geen formeel onderhandelaarsresultaat gekomen, maar de Centrales hebben wel de bereidheid getoond de 'maximale uitkomst' van het proces aan de achterbannen voor te leggen. De Centrales hebben zich niet willen committeren aan wat er voorligt, omdat zij van mening zijn dat dit kwalitatief en kwantitatief onder de maat is. Feitelijk zijn ze niet akkoord met de arbeidsvoorwaardenruimte die voor 2021 beschikbaar is.

De 'uitkomst arbeidsvoorwaarden' bevatte de volgende maatregelen:

- 1) Loonsverhoging (1,0% per 1 januari 2021 en 0,4% per 1 januari 2022) en een eenmalige uitkering van € 1.000 per persoon per 1 december 2021;
- 2) Reiskostenvergoeding naar rato, wie meer (4-5 reisdagen) reist krijgt meer, wie minder (0-3 reisdagen) reist krijgt minder ten opzichte van huidige vergoeding.

- 3) Een thuiswerkvergoeding structureel van netto 2,0 euro per dag.
- 4) Afspraken over verlofsparen, opleidingen en het cafetariamodel.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Deze maximaal haalbare uitkomst is aan het defensiepersoneel en aan de achterban van de vakcentrales voorgelegd. Op 2 december 2021 is duidelijk geworden dat er geen akkoord kan worden gesloten. De achterban van de vakcentrales heeft de maximaal haalbare uitkomst niet geaccepteerd. Deze uitkomst wordt bevestigd door de enquête die Defensie zelf ook onder het personeel heeft gehouden (78% stemde tegen).

Datum
21 december 2021

Waar liggen de knelpunten?

De vakcentrales beroepen zich op het steeds meer oplopende inflatiecijfer en stellen dat dit niet wordt gedekt door de loonontwikkeling van 1,4%. Daarnaast wordt veel verwezen naar de resultaten in andere sectoren. Het is onmiskenbaar dat een aantal marktpartijen recent tot robuuste AV-afspraken is gekomen, ondanks het feit dat AV-resultaten niet altijd vergelijkbaar zijn. Binnen de overheid lopen de resultaten minder ver uit elkaar, omdat iedereen hier in principe met dezelfde referentieruimte werkt.

Hoe nu verder?

Demissionair Minister Kamp heeft de vakcentrales in het SOD nadrukkelijk opgeroepen om het overleg –dat formeel sinds 23 december 2020 is opgeschort– formeel weer te hervatten. De reactie van de vakcentrales is een formele oproep om over een aantal onderwerpen formeel te spreken, namelijk over het nieuwe personeelsmodel en over het bezoldigingssysteem. De Minister heeft de Centrales per brief toegezegd in januari een voorstel te versturen over de wijze waarop Defensie het arbeidsvoorwaardenoverleg wil hervatten.

3.4 Compensatie AOW-gat

Totstandkoming AOW-gatcompensatie

Door de verhoging van de AOW-leeftijd heeft een grote groep voormalig defensiemedewerkers te maken gekregen met een 'AOW-gat'. Daardoor ontvangt iemand vanaf zijn 65e een bepaalde tijd nog geen AOW-uitkering, terwijl bijvoorbeeld het wachtgeld of de UGM-uitkering is gestopt. Hier zijn veel procedures over gevoerd.

Defensie heeft besloten om de financiële gevolgen van de opgehoogde AOW-leeftijd te compenseren door het treffen van een compensatieregeling bestaande uit drie componenten:

1. Een bruto tegemoetkoming die een netto uitkering oplevert die even hoog is als de netto AOW-uitkering inclusief vakantiegeld.
2. Voor burgermedewerkers een financiële compensatie voor het eventueel eerder, bij 65 jaar, laten ingaan van het ABP-ouderdomspensioen (ongeacht of het pensioen daadwerkelijk eerder ingaat).
3. Het kan zijn dat het totaalbedrag van de twee voorgaande componenten, vermeerderd met het ABP-pensioen dat bij 65 ingaat, netto minder is dan de zogenaamde 'gerechtvaardigde aanspraak'. De gerechtvaardigde aanspraak is het bedrag van de gecombineerde netto pensioen- en AOW-uitkeringen die bij 65 jaar zouden zijn uitgekeerd als de AOW-leeftijd (voor burgermedewerkers en militairen) en pensioenleeftijd (voor burgermedewerkers) nog steeds 65 jaar was geweest. Als de twee componenten minder bedragen dan de gerechtvaardigde aanspraak volgt een aanvullende compensatie tot 100% van de gerechtvaardigde aanspraak.

In eerste instantie heeft Defensie een aanvullende compensatie tot 90% van de gerechtvaardigde aanspraak geboden. De Centrale Raad van Beroep heeft de AOW-gatcompensatie voor zowel burgerambtenaren, als militairen getoetst en in stand gelaten. Ondanks dat de Raad de 90%-maatregel in stand heeft gelaten, heeft Defensie, in het kader van de Defensienota 2018, besloten de AOW-gatcompensatie te verhogen tot 100% van de gerechtvaardigde aanspraak. Dit geldt zowel voor burgers als militairen. Dit besluit is door Defensie onverplicht genomen, vanuit de wens zich een goed werkgever te tonen en het dossier te sluiten.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Overleg met de Centrales

Vanuit de Samenwerkende centrales van overheidspersoneel (SCO Defensie) kwam ook een positieve reactie op het besluit van Defensie, dat werd onderstreept doordat er hiermee een einde kwam aan een (jarenlange) juridische strijd en het AOW-gat voor 100% werd gerepareerd. Defensie heeft de centrales ook 'uitgenodigd' om de AOW-gatcompensatie formeel vast te leggen in een ministeriële regeling die kan worden gepubliceerd in de Staatscourant. Het overleg hierover moet nog worden afgerond.

Discussie nog niet gesloten

Een oud-militair staat op het standpunt dat de UGM-uitkering voor een groep gewezen militairen zou moeten worden doorgetrokken tot de AOW-leeftijd. Hij maakt daarbij de vergelijking met de actieve militairen waarvoor de nieuwe diensteinderegeling geldt en het pensioen ingaat op de AOW-leeftijd. Hierover heeft desbetreffende oud-militair meerdere brieven gestuurd naar de Tweede Kamer. Defensie is van oordeel dat het doortrekken van de UGM-uitkering tot de AOW-leeftijd een adequate juridische grondslag mist, en beleidsmatig onevenredige uitkomsten kent.

Commissie

Tijdens het Wetgevingsoverleg op 30 november 2020 en Begrotingsbehandeling op 1 en 3 december 2020 is in de Tweede Kamer gesproken over het AOW-gat militairen. Uiteindelijk heeft dit geleid tot de motie van de leden Kerstens en Karabulut inzake de instelling van een onafhankelijke commissie. Naar aanleiding daarvan is de 'Commissie schrijnende gevallen AOW-gat militairen' ingesteld. Deze onafhankelijke commissie onder voorzitterschap van de heer Richard van Zwol onderzoekt of gewezen militairen daadwerkelijk 100% ontvangen van hetgeen men op basis van de AOW-gat regeling van Defensie mocht verwachten. Daarnaast onderzoekt de commissie of de uitvoering van de regeling, om wat voor reden dan ook, kan leiden tot schrijnende individuele gevallen. Daarvoor is ook een meldpunt ingesteld. De commissie streeft ernaar dit najaar haar eindrapport op te leveren.

Kosten

De kosten van de AOW-gatcompensatie (voor gewezen militairen en burgerambtenaren) in de periode 2013 tot en met 2035 worden op dit moment op circa 1,1 miljard euro geraamd (de personele uitgaven over deze periode bedragen cumulatief ca. 135 miljard euro). Dit is inclusief de circa 350 miljoen euro aan verschuldigde RVU-boete die Defensie betaalt over het compenseren van het AOW-gat.

In het geval in plaats van de AOW-gatcompensatie de UGM-uitkering voor de groep (gewezen) militairen zou worden doorbetaald tot de AOW-leeftijd zou dat in

de periode 2013 tot en met 2035 circa 2 miljard euro kosten (inclusief circa 530 miljoen euro aan verschuldigde RVU-boete). Defensie heeft echter niet alleen te maken met UGM-uitkeringen maar ook met wachtgeld- en andere uitkeringen (voor oud-burgerambtenaren). Het door laten lopen van ook die uitkeringen zou betekenen dat de kosten over die periode toenemen tot circa 2,2 miljard euro. Voor het doortrekken van de uitkeringen tot de AOW-leeftijd is geen financiering beschikbaar.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

3.5 Regeling Vervroegde Uittreding

Aanleiding Commissie Onderzoek RVU Militairen

Defensie kent leeftijd gerelateerde vertrekregelingen voor militairen (Uitkering Gewezen Militairen, UGM) en burgers die in fiscale termen als Regeling Vervroegde Uittreding (hierna RVU) worden aangemerkt. De consequentie van deze kwalificatie is dat Defensie een belastingheffing moet betalen over deze uitkeringen (ruim € 200 miljoen per jaar). Het bezwaar (bij de Belastingdienst) en beroep (bij de rechtbank) dat Defensie hiertegen heeft ingediend, zijn ongegrond verklaard. Door de TK zijn hier meerdere keren vragen over gesteld. Naar aanleiding van de Motie Bosman c.s. van juni 2020 is in december 2020 een onafhankelijke commissie ingesteld onder voorzitterschap van de heer drs. P.R. Heij (Commissie Onderzoek Regeling Vervroegde Uittreding Militairen). De commissie heeft onderzoek gedaan naar vraag hoe de RVU-regeling van militairen, in relatie tot de bijzondere positie van de militair, past in de financiële wet- en regelgeving. De commissie heeft d.d. 9 april jl. haar rapport uitgebracht. De Staatssecretaris heeft de Kamer hierover bij brief van 11 juni jl. geïnformeerd.

Resultaten rapport

Het rapport gaat in op de bijzondere positie van de militair en schetst de hoofdlijnen van de uittredingsregelingen voor militairen en burgers in dienst van het ministerie van Defensie. Tegen deze achtergrond worden de relevante regelingen bij Defensie geplaatst. Ook worden deze vergeleken met de regelingen bij twee vergelijkbare sectoren, de politie en de brandweer. Vervolgens worden op basis van een aantal toetsingscriteria die de commissie heeft gebruikt mogelijke aanpassingen van het leeftijdsontslag militairen geschetst. De commissie concludeert dat er drie alternatieven zijn die aan de meeste toetsingscriteria voldoen. Dit zijn (1) het bij wet uitzonderen van de UGM van de RVU-heffing, (2) de UGM openstellen voor alle militairen ongeacht hun leeftijd en (3) het tussentijds verlof opnemen via de inverdienregeling. Tot slot komt de commissie tot de conclusie dat de AOW-gatcompensatie niet als een vertrekregeling kwalificeert en daarmee niet als RVU kan worden aangemerkt. Defensie betaalt hier nu wel de heffing over.

Het vervolg

Voor Defensie is niet alleen het fiscale regime rond het leeftijdsontslag militairen belangrijk, maar daarnaast ook het effect van deze regeling op de operationele inzetbaarheid van Defensie en de goede werking van het personeelsmodel. Met name de inbedding van de diensteinderegeling in het nieuwe personeelsmodel verdient daarbij de onverkorte aandacht. Vanuit die optiek zal Defensie aan de hand van dit rapport verdere vervolgstappen in kaart brengen. Een van die stappen is een gepland bewindsliedenoverleg met de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de staatssecretaris van Financiën over de mogelijkheid van een wettelijke uitzonderingsgrond zodat de Uitkering gewezen militairen (UGM) niet langer kwalificeert als een Regeling voor Vervroegde Uittreding (RVU).

Defensie heeft informeel overleg gehad met de Belastingdienst over de conclusie van de commissie dat de AOW-gatcompensatie niet heffingsplichtig zou zijn. De

Belastingdienst volhardt echter in haar standpunt. Defensie heeft met een brief aan de belastinginspecteur verzocht om een formeel standpunt van de Belastingdienst. Daar is nu het wachten op zodat het verschil van inzicht via een juridische procedure wordt beslecht.

Het overleg met de centrales

Over eventuele aanpassingen van het leeftijdsontslag militairen moet met centrales van overheidspersoneel tot overeenstemming worden gekomen. De commissie heeft ook met de voorzitters van de militaire vakbonden gesproken over de verschillende alternatieven van aanpassing van de vervroegde uittredingsregeling voor militairen. Dit niet zonder de nodige weerstand tegen de geschetste alternatieven die de inhoud van de huidige regeling raken. De conclusie van dit rapport wordt nog met de centrales besproken.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

4 SMART-L radar in Herwijnen & Wier

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

4.1 Inleiding

In dit fiche wordt u geïnformeerd over het project voor de radars voor luchtruimbewaking, de SMART-L radars. Allereerst wordt de historie van het project per (beoogde) locatie van de radar geschetst. Dit fiche beperkt zich tot de politiek/bestuurlijke ontwikkelingen van de afgelopen twee jaar en de operationele consequenties voor Defensie. Het fiche sluit af met de stand van zaken van de implicaties voor luchtruimbewaking en de stappen die momenteel worden gezet per (beoogde) locatie.

Datum
21 december 2021

4.2 Historie

Defensie gebruikt langeafstandsradars om Nederland te bewaken en beschermen tegen vijandelijke vliegtuigen, raketten en andere dreigingen in de lucht. De "MPR" (Medium Power Radars) in het Friese dorp Wier en op Nieuw Milligen (15 km west van Apeldoorn) zijn in de jaren zeventig aangeschaft. Inmiddels zijn deze radars ernstig verouderd. Om deze te vervangen is in 2008 een vervangingsproject gestart, waarbij onder meer de operationele eisen met betrekking tot zicht op lage hoogte en detectie van ballistische objecten (zoals raketten) zijn aangescherpt. Defensie concludeerde dat een één-op-één vervanging van de radars een goede manier is om het Nederlandse luchtruim te bewaken. Echter, om te komen tot een betere spreiding van het radarbeeld over Nederland en daarmee tot een betere luchtruimbewaking, moet de radarpost in Nieuw Milligen worden verplaatst naar een meer zuidwestelijke locatie. Defensie is uitgekomen bij het Gelderse dorp Herwijnen in de gemeente West Betuwe.

De locatie Herwijnen

De keuze voor de locatie Herwijnen is zeer omstrede. Na ambtelijk en bestuurlijk contact met de gemeente Lingewaal (nu West Betuwe) over de radar in Herwijnen is de gemeenteraad van West Betuwe in 2018 niet akkoord gegaan met een wijziging van het gemeentelijk bestemmingsplan om de radarplaatsing mogelijk te maken. Lokaal en nationaal is er veel aandacht voor de keuze voor Herwijnen en zijn er zorgen over de gezondheid van omwonenden van de radar(s). In Herwijnen is om deze reden het bewonerscomité 'Niet nog een radar' opgestaan om de belangen en zorgen van de bewoners te vertegenwoordigen. De naam van het comité verwijst naar andere bronnen van straling in de omgeving (KNMI-radar, schepen op de waal, e.d.). Het comité had/heeft daarnaast contact met (voormalig) Kamerleden.

Besluit Rijkscoördinatieregeling

Gezien het nationaal belang van de radar alsmede de geschiktheid van Herwijnen als beste locatie voor de tweede radar, heeft Defensie in 2019 op advies van de landsadvocaat en in afstemming met EZK en BZK besloten de Rijkscoördinatieregeling (RCR) toe te passen. De RCR kan worden ingezet door het kabinet wanneer het in het landsbelang noodzakelijk is een bestemmingsplan te wijzigen, bijvoorbeeld als dat op lokaal niveau niet lukt. Het parlement heeft destijds (impliciet) ingestemd met de RCR-procedure in Herwijnen, een vereiste voor een RCR-procedure. Sinds het besluit heeft het project lokaal en nationaal, politieke aandacht gekregen en het project is in 2019 - 2021 meermaals ter discussie gesteld in de beide Kamers. Naar aanleiding van de zorgen en vragen over straling en de locatie

voor de radar zijn eind 2019 enkele onderzoeken door TNO en het Rijksvastgoedbedrijf uitgevoerd. De uitkomsten van de onderzoeken gaven Defensie geen aanleiding om de locatiekeuze te herzien of aan te nemen dat er door de radar gezondheidsrisico's ontstaan.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Parlementaire aandacht sinds eind 2020

De onrust en vragen over de radar in Herwijnen zijn echter niet weggenomen. De volgende ontwikkelingen hebben sinds eind 2020 plaatsgevonden:

- Op 30 november 2020 zijn de motie Belhaj en de motie Van Helvert van aangenomen. Deze motie verzoeken onderzoek naar het effect op de stralingsbelasting bij het hoger plaatsen van de radar en het zoeken van een alternatieve locatie (dan Herwijnen).
- Op 2 februari 2021 heeft Defensie deze onderzoeken toegezegd. Tevens zegde Defensie toe om geen onomkeerbare stappen te zetten in de RCR-procedure totdat deze onderzoeken zijn afgerond.
- Op 3 februari 2021 is de motie-Van Helvert c.s. aangenomen die het kabinet verzoekt de RCR-procedure stop te zetten en een andere locatie voor de radar te vinden.
- Op 26 februari jl. heeft de toenmalige Staatssecretaris van Defensie in reactie op deze nieuwe motie een Kamerbrief verstuurd, waarin zij toelichtte de intentie te hebben om de motie uit te voeren, maar tegelijkertijd een zorgvuldige afweging moet maken tussen de motie, het nationale belang en de juiste inpassing van de radar in de omgeving.
- Op 27 oktober jl. heeft minister Kamp aangegeven dat een beslissing omtrent de locatie en de RCR-procedure pas kan worden genomen na afronding van gesprekken met gemeenten en provincies waarin potentieel mogelijke locaties liggen.
- Sinds begin 2021 wordt er verbazing uitgesproken door enkele Kamerleden en inwoners van Herwijnen dat de RCR-procedure in Herwijnen nog niet definitief is gestopt en dat Herwijnen nog niet wordt uitgesloten als uiteindelijke locatie voor de radar. In het begrotingsdebat van 11 november jl. heeft minister Kamp herhaald dat gesprekken met gemeenten en provincies moeten worden afgewacht en benoemd dat locaties niet kunnen worden uitgesloten.

Impact op (doelstellingen omtrent) windparken

Naast het nationaal veiligheidsbelang van verplaatsing van de zuidelijke radar van Nieuw Milligen naar Herwijnen, bestaat ook een nationaal belang vanwege de realisatie van klimaatdoelstellingen. Zolang de MPR radar in Nieuw Milligen nog in bedrijf is en de definitieve locatie voor de SMART-L radar nog niet bekend is, kunnen verschillende windparken niet onvoorwaardelijk doorgang vinden. De windturbines kunnen namelijk een ontoelaatbaar verstrend effect hebben op de werking van de radar. Daarom hebben EZK en de provincies er ook belang bij dat de zuidelijke SMART-L radar snel wordt verplaatst naar een locatie waardoor de realisatie van verschillende windparken niet (onnodig) belemmerd wordt. Zolang er onduidelijkheid is over de verplaatsing van het radarstation, werpt dit zowel in de omgeving van de MPR radar als potentiële gebieden voor een nieuw radarstation een knelpunt op in de realisatie van nieuwe windparken.

De radar in Wier: geluid, storingen en zorgen over straling

De realisatie van de radar in Wier is relatief geruisloos verlopen tot de testfase van de radar eind 2020. In de testfase bleek dat de radar geluidsoverlast geeft in de directe omgeving en niet voldoet aan de geluidsnormen voor de avond en de nacht. Ook traden er storingen aan elektronische apparatuur in de directe omgeving van de radar op en ontstonden er zorgen over straling. Er is tot op heden goed en nauw contact met de gemeente Waadhoeke. Defensie is in gesprek met de gemeente en de inwoners, door middel van een bewonerswerkgroep (Kerngroep Wier), om de geluidsoverlast te bespreken en waar mogelijk te verminderen. De problematiek omtrent storingen is vrij snel verholpen. De zorgen over straling zijn niet volledig weggenomen. In overleg is besproken dat de gemeente het voortouw neemt in nadere informatievoorziening over straling en de GGD hierbij betreft. Radarleverancier Thales en Defensie werken sinds eind 2020 aan geluidsmaatregelen, maar deze hebben tot op heden weinig opgeleverd. De zorgen over straling en het uitblijven van effectieve geluidsmaatregelen hebben het vertrouwen in Defensie geschaad. In het najaar 2021 heeft de toenmalige minister Kamp besloten dat er op beide radars een koepel wordt geplaatst. Dit is echter naar verwachting onvoldoende om het geluid voldoende te reduceren en de realisatie van de koepel(s) zal na gunning twee jaren in beslag nemen. Om die reden is tevens besloten om nader onderzoek te doen naar aanvullende geluidsmaatregelen. De omgeving wordt hierbij nader betrokken in een werkgroep Geluid en in samenwerking wordt gezocht naar oplossingen, om zo ook te werken aan het herstel van vertrouwen. Deze besluiten zijn op 29 september 2021 mondeling toegelicht door de SG aan de Kerngroep en betrokken wethouder en per brief gecommuniceerd aan de bredere omgeving. Vanwege de geluidsproblematiek is de radar in Wier enkel in gebruik op werkdagen tussen 08:00 – 19:00 uur.

4.3 Stand van zaken

In onderstaande paragrafen wordt toegelicht wat de stand van zaken is m.b.t. de luchtruimbewaking, de ontwikkelingen omtrent de RCR-procedure in Herwijnen en de ontwikkelingen omtrent de radar in Wier.

Luchtruimbewaking

Met de oude MPR in Nieuw Miligen en de gedeeltelijke inzet van de SMART-L radar in Wier voldoet Defensie niet aan de nationale en NAVO-eisen omtrent luchtruimbewaking. Het gebrek aan radardekking wordt gedeeltelijk gecompenseerd door radarbeeld van bondgenoten, maar dit is onvoldoende. De oude MPR kan naar verwachting tot en met 2023 in stand worden gehouden, maar het risico op (langdurige) uitval neemt toe omdat de MPR afhankelijk is van slecht verkrijgbare kritieke onderdelen. Een (aanzienlijke) reductie van het geluid van de SMART-L radar en duidelijkheid over de locatie van een nieuw radarstation zijn belangrijke stappen om te kunnen voldoen aan de eisen voor luchtruimbewaking.

Stand van zaken – "Herwijnen"

In het kader van de RCR-procedure in Herwijnen worden vanaf eind november 2021 verschillende gesprekken met 11 gemeenten gevoerd over de mogelijkheden voor een radarstation in hun gemeenten. Na deze gesprekken zal Defensie spreken met de 3 provincies waarin deze gemeenten liggen. De gesprekken worden op bestuurlijk / hoog-ambtelijk niveau gevoerd. Defensie onderhoudt

tevens contact met BZK en EZK. De doorlooptijd is afhankelijk van het verloop van de gesprekken. De verwachting is ten minste tot februari 2022. In januari/februari 2022 wordt gezien wat de vervolgstappen zijn. Na afronding zal worden gestart met de integrale beoordeling van de onderzoeken en de uitkomsten van de gesprekken om te besluiten over de locatie van de radar en de RCR-procedure in Herwijnen. Na dit besluit kunnen naar verwachting de benodigde stappen worden gezet om een nieuw radarstation te realiseren.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Stand van zaken – "Wier"

Met betrekking tot de radar in Wier wordt nu gewerkt aan de onderzoeken naar aanvullende geluidsmaatregelen, waarbij de werkgroep Geluid in Wier wordt betrokken. Om de benodigde geluidsreductie te bereiken wordt het project momenteel herijkt en in product, tijd en geld. In een korte onderzoeksfase wordt vervolgens breder bekeken wat de mogelijkheden, alternatieven, risico's en garanties zijn van het totaal aan maatregelen voor een definitief besluit genomen kan worden over de aanpak voor de aanvullende geluidsmaatregelen. Tevens wordt bekeken hoe de omgeving (gemeente en omwonenden) kunnen worden betrokken bij dit besluit. In 2022 wordt meer duidelijkheid verwacht.

5 Vastgoed

5.1 Stand van zaken

Vastgoedreductie

Er is sprake van een grote onderhoudsachterstand bij het Defensievastgoed. Deze achterstand is de afgelopen decennia opgebouwd. Door de bestaande disbalans tussen het beschikbare budget en de kosten van het onderhoud dreigt deze disbalans de komende jaren verder toe te nemen. De afgelopen kabinetsperiode zijn daarom stappen gezet om de vastgoedportefeuille op orde te brengen:

- Het Strategisch Vastgoedplan (2019) is opgesteld waarin het revitaliseringsprogramma is geïnitieerd. De Bernhardkazerne in Amersfoort is als pilotlocatie aangewezen en hier wordt momenteel een objectrevitaliseringsplan voor uitgewerkt. De tweede pilotlocatie wordt de Postkazerne in Havelte.
- Er is de kabinetsperiode Rutte III € 700 miljoen vrijgemaakt voor de meest dringende problematiek, bijvoorbeeld aanpassingen vanwege veiligheid, wet- en regelgeving en prioriteiten ten behoeve van het personeel, zoals legering.
- Daarnaast is het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) met handelingsperspectieven voor een vastgoedportefeuille in balans opgeleverd en met de Kamer gedeeld in april 2021.

IBO vastgoed

Het IBO doet de volgende aanbevelingen:

- Zorg voor een structurele invulling van de noodzakelijke randvoorwaarden door de informatiehuishouding en de governance op orde te brengen.
- Zorg dat de bestaande disbalans tussen het beschikbare budget en de staat van de huidige vastgoedportefeuille wordt hersteld door reductie van de kosten van 35-40 procent van de portefeuille door concentratie, verduurzaming en vernieuwing (CVV) van de portefeuille.
- Realiseer een toekomstvast en stabiel stelsel door het vastgoed van Defensie onder te brengen in een eigen stelsel bij het Rijksvastgoedbedrijf (RVB).

Aan de Tweede Kamer is aangegeven dat een nieuw kabinet zal reageren op deze aanbevelingen, maar ook dat gezien de urgente situatie Defensie alvast is gestart met een interne verkenning langs de lijnen concentreren, verduurzamen en vernieuwen. Op basis hiervan ligt er nu een Verkenningsrapport. In de interne verkenning wordt zowel gekeken naar een macroherbelegging van objecten als naar normering van vastgoedfunctionaliteiten (zoals legering, kantoren, werkplaatsen en magazijnen).

In 2019 en 2020 zijn de volgende programma's en acties reeds gestart, eveneens met het doel een betere balans tussen de vastgoedportefeuille en de beschikbare middelen te bereiken. Deze worden gecontinueerd. Het betreft:

- Objectgerichte revitalisering: aan de hand van het Strategisch Vastgoed Plan (SVP) is gestart met de objectgerichte revitalisering. De voorbereidingen, op dit moment in volle gang zijn, moeten worden voortgezet en worden geïntensiveerd om de extra reductie te halen.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

- Handelingsperspectieven: dit betreft vier eerder opgedragen maatregelen voor de verkleining van de portefeuille en deze kennen een sterke verwevenheid met de huidige reductieopgave van 40%:
 - het buiten gebruik stellen en het slopen van gebouwen;
 - het actualiseren van de bevindingen van de Taskforce Normering Vastgoed (NoVa). Deze Taskforce heeft in 2014/2015 onderzoek gedaan naar de mogelijkheden tot vastgoedreductie. Inzichten en resultaten daarvan kunnen worden geactualiseerd en benut;
 - onderzoek naar het afstoten van splinterobjecten;
 - onderzoek naar het clusteren van kantoorfaciliteiten.
- Vastgoednormeringen: vanuit het objectgericht revitaliseren wordt gewerkt aan ruimtelijke uitgangspunten die als basis dienen voor de nieuwe vastgoednormeringen. Deze inspanning wordt in lijn gebracht met het opstellen van de nieuwe beleidskaders.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Concentreren, verduurzamen en vernieuwen

Zoals bekend is het vastgoed van Defensie is vaak sterk verouderd, niet duurzaam en niet toekomstbestendig. Defensie is daarom inmiddels gestart met de verkenning van opties voor "concentreren, verduurzamen en vernieuwen" van het vastgoed. In afwachting van het nieuwe kabinet en het daaruit voorkomende regeerakkoord, zal Defensie de interne verkenning naar de aanbevelingen van het Interdepartementaal Beleidsonderzoek langs de lijnen van concentreren, verduurzamen en vernieuwen (Kamerstuk 34 919, nrs. 77 en 79) verder uitwerken.

De uitwerking van financieringsopties is onderdeel van deze verkenning, maar zal in ieder geval een forse investering aan de voorkant vergen om de tekorten op het instandhoudingsbudget structureel op te lossen. Hoe deze middelen worden ingezet is nog onderwerp van de huidige interne verkenning. Naast de doelmatige belegging van het vastgoed, onderzoekt Defensie met haar verkenning ook de mogelijkheid om bij te dragen aan maatschappelijke doelen in Nederland, bijvoorbeeld woningbouw, natuurontwikkeling of het beschikbaar stellen van ruimte voor energieopwekking. Bij deze inventarisatie werkt Defensie samen met andere departementen, met name met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Op 21 september jl. is aan de Kamer gemeld dat politieke besluitvorming over de IBO-aanbevelingen en (additionele) middelen aan een volgend kabinet is (Kamerstuk 34919, nr. 83). Deze besluitvorming en de beschikbaar te stellen (additionele) middelen vormen de basis waarop Defensie de verkenningen verder zal uitwerken.

Ernstige onvolkomenheid

Ook heeft de Algemene Rekenkamer (AR) op Verantwoordingsdag jl. het vastgoedmanagement van Defensie beoordeeld met een ernstige onvolkomenheid.

De AR rapporteert al sinds 2018 over het vastgoedmanagement van Defensie en hekelt in haar rapport over 2020 de volgende zaken:

- Het gebrek aan inzicht in de staat van het onderhoud van ons vastgoed;

- Het vastgoedmanagement inclusief de informatie-uitwisseling tussen Defensie als opdrachtgever en het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) als opdrachtnemer;
- Het gebrek aan financiële dekking van het onderhoud en de revitalisering.
- Het brandonveilig gebruik van Defensiegebouwen, dit n.a.v. de inspecties van de ILT.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Naar aanleiding van aangenomen moties van de leden Sneller en Stoffer is de Tweede Kamer op 21 september jl. geïnformeerd over de stand van zaken van de aanpak van de ernstige onvolkomenheid. Vervolgens is toegezegd halfjaarlijks te rapporteren over de stand van zaken.

6 Vastgoedproject AIVD-MIVD-Frederikkazerne (AMF)

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

6.1 Historie

Datum
21 december 2021

Op 30 juni 2014 hebben de ministers van Defensie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de intentie uitgesproken om colocatie van de AIVD en de MIVD te gaan realiseren (Kamerstuk 30977, nr. 124). Op 1 juli 2019 hebben de ministers dit voornemen en de reden hiervoor in een Kamerbrief herbevestigd: 'Het blijft zoals eerder gemeld onze ambitie om de samenwerking tussen de AIVD en de MIVD over de volle breedte van het werk in het veiligheidsdomein te blijven versterken. De verslechterde veiligheidssituatie maakt het noodzakelijk te blijven zoeken naar verbeteringen, die ervoor zorgen dat de diensten op de meest effectieve en efficiënte wijze blijven functioneren. In de huidige veiligheidssituatie is het belang van intensieve en effectieve samenwerking tussen de diensten bovendien sterk toegenomen. De Commissie Dessens heeft in dit kader eerder geoordeeld, dat colocatie deze samenwerking zou stimuleren en aanjagen' (Kamerstuk 30977, nr. 155)'.

In deze Kamerbrief is de Kamer geïnformeerd dat er sinds 2015 een aantal ontwikkelingen zijn geweest waardoor de initiële behoefte en bijbehorende raming niet meer voldeden. In reactie op het verslechterde dreigingsbeeld zijn extra financiële middelen aan de AIVD en MIVD toegekend, die onder meer zijn gebruikt voor het aantrekken van nieuwe medewerkers. Hierdoor is het aantal benodigde vierkante meters in gezamenlijke huisvesting toegenomen. Voor wat betreft de inpassing van deze personele groei is daarom vanaf dat moment uitgegaan van een groei van ongeveer 40 procent, zijnde de 140%-variant.

6.2 Stand van zaken

Tijdens de Regiegroep AMF van 4 maart j.l. bleek dat met het voorgestelde ontwerp voor de gezamenlijke huisvesting van de AIVD en de MIVD op de Frederikkazerne niet kan worden voldaan aan de eerder vastgestelde randvoorwaarden ten aanzien van kwaliteit, tijd en geld. De verantwoordelijke ministers van Binnenlandse Zaken en Defensie hebben vervolgens besloten dat voortzetting van het huisvestingsproject in de huidige vorm niet verantwoord is. Dit is aan de Tweede Kamer medegedeeld. De ministers hebben de secretarissen-generaal van beide departementen opdracht gegeven de mogelijkheden te onderzoeken voor huisvesting van beide diensten, die ondersteunend zijn aan de verdere intensivering van de samenwerking. Het alternatief dient sneller beschikbaar, flexibel, wendbaar en toekomstbestendig te zijn.

Om de diverse beslispunten binnen Defensie integraal af te stemmen, is er een interne stuurgroep AMF opgericht. In de interne Defensie stuurgroep AMF van 22 juli 2021 is gevraagd inzichtelijk te maken wat de uitgangspunten en behoeften zijn van Defensie ten aanzien van AMF. De BR heeft ingestemd met behoud (en op termijn instandhouding c.q. revitalisering) van de locatie Zoetermeer en realisatie van de nieuwbouw op de Frederikkazerne. Dit wordt verder uitgewerkt. De Kamer wordt hierover in meer detail geïnformeerd in het tweede kwartaal van 2022 (Kenmerk 2021Z23754 van 16 december 2021).

7.1**Historie**

Het project Verwerving F-35 heeft tot doel te voorzien in de aanschaf en invoering van de initieel bestelde 37 F-35 (A) jachtvliegtuigen, die in 2024 alle taken overnemen van de F-16. In 2019 is het besluit genomen om over te gaan tot de aanschaf van negen additionele F-35 toestellen als opmaat naar een derde squadron. Nederland heeft alle 46 vliegtuigen besteld bij de Amerikaanse overheid via het F-35 Joint Program Office (JPO), het kantoor in de VS dat samen met de partners toeziet op ontwikkeling, productie, instandhouding en doorontwikkeling. De productie en assemblage van de 46 vliegtuigen vindt plaats door de industrie in de VS (8) en Italië (38) die door het JPO worden gecontracteerd.

Datum
21 december 2021

Nederland is met inbegrip van de VS thans één van de acht partners in het programma en heeft als zodanig bijgedragen aan de ontwikkelingsfase alsmede de initiële test en evaluatiefase van het vliegtuig. Voor de productie-, instandhoudings- en doorontwikkelingsfase van de F-35 is een aparte afspraak op regeringsniveau tussen de partnerlanden afgesloten (PSFD MoU). Als partner neemt Nederland (PC-LSK) zitting in de zogeheten JSF Executive Steering Board (JESB), het hoogste besluitvormende orgaan in het programma. De projectregie binnen Defensie is belegd bij de DGB, die de voorzitter levert van het F-35 beraad en in afstemming met de leden o.a. zorgt draagt voor de advisering richting de eigen bewindslieden en bijhouden van de strategische agenda.

De periode tussen behoeftestelling en besluitvorming met betrekking tot de aanschaf van het F-35 jachtvliegtuig heeft meerdere kabinetten bezig gehouden. Zo werd de A-brief verstuurd in 1999 en de uiteindelijk D-brief met het besluit tot de aanschaf van 37 toestellen is eind 2014 met de Kamer gedeeld.

De Tweede Kamer wordt thans conform de uitgangspuntennotitie van 2019 op twee momenten over de voortgang geïnformeerd, met een voortgangsrapportage die uiterlijk op Prinsjesdag wordt verstuurd en de financiële verantwoording in het voorjaar. De rapportages worden begeleid door een accountantsverklaring van de Auditdienst Rijk.

7.2**Stand van zaken**

Het project wordt kritisch gevolgd door de Kamer, met name waar het betreft de tekortkomingen, de onderhoudbaarheid en betrouwbaarheid van de F-35, deels ingegeven door kritische rapporten van de Amerikaanse rekenkamer en de media. Met de inmiddels negen vliegtuigen in Leeuwarden is ook (regionaal) belangstelling voor de geluidsbelasting mede in relatie tot het luchthavenbesluit. Daarnaast is begin dit jaar in de VS een discussie gestart over de betaalbaarheid van de F-35 binnen de omvangrijke Amerikaanse vloot die een brede mix aan vliegtuigen kent.

Product, tijd en geld

De Nederlandse vliegtuigen in de VS en in Nederland presteren goed en het leverschema van nieuwe vliegtuigen loopt op schema. Op dit moment is er dan ook geen aanleiding te veronderstellen dat de belangrijkste operationele mijlpalen met betrekking tot het in gebruik nemen van de F-35 voor Nederland niet worden gehaald, waarbij de mogelijkheid tot beperkte inzetcapaciteit eind 2021 gepland

is.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

De belangrijkste aandachtspunten van het programma betreffen de verdere reductie van instandhoudingskosten, de effectieve logistieke ondersteuning van de groeiende F-35 vloot, de ontwikkeling van de opvolging van het software-systeem en het verder optimaliseren van de functionele capaciteiten van de F-35. Bij de verdere uitbreiding van de vloot is het cruciaal dat logistiek en ondersteuning de ontwikkelingen kunnen bijbenen.

De stuksprijs van de F-35 in dollars ontwikkelt zich tot op heden gunstig. Als de raming voor de investeringen wordt afgezet tegen het beschikbare investeringsbudget is er sprake van een positief saldo. De exploitatiekostenramingen passen voor de komende 5 jaren (de begrotingsperiode, tot en met 2025) binnen het beschikbare budget. De kostenramingen op langere termijn, over de gehele levensduur, kennen nog de nodige onzekerheden, maar komen op basis van de huidige ramingen uit boven het beschikbare budget.

De bij het F-35 programma betrokken partijen onderkennen deze risico's en inmiddels zijn tal van maatregelen getroffen om deze risico's te beheersen.

Geluidsoverlast F35

Sinds de komst van de F-35 in Nederland is er aandacht voor het geluid dat gepaard gaat met het gebruik van het toestel. Van belang in dit verband is de motie Eijsink (2013).

Dat de F-35 meer geluid maakt dan de F-16 was ook al geconstateerd tijdens de metingen en de enquête ten tijde van de belevingsvluchten in 2016. Maar uit het eerste verslag dat de auditcommissie in november 2020 aan de COVM uitbracht, komt een "aanmerkelijk" groter verschil ten opzichte van de F-16 naar voren.

Defensie zal met de F-35 weliswaar binnen zoneringsgebieden blijven, maar dat neemt het aspect van het hardere piekgeluid niet weg. Kritiek in Friesland breidt zich uit naar andere provincies: de noordelijke provincies vanwege het noordelijke oefengebied en in Brabant vanwege de voorziene komst van de F-35 naar Volkel, en later De Peel.

8 Onderzeeboten

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

8.1

Historie

Het programma 'Vervanging Onderzeebootcapaciteit' is aangevangen tijdens het kabinet Rutte II. De Tweede Kamer heeft in juni 2017 ingestemd met de behoefte om de huidige onderzeeboten te vervangen. De huidige onderzeeboten van de Walrusklasse zijn in gebruik sinds de jaren negentig van de vorige eeuw. Defensie wil vanaf het moment dat de Walrusklasse aan het einde van haar levensduur is gekomen de onderzeebootcapaciteit voortzetten, omdat deze vanwege de zich ontwikkelende internationale machtsverhoudingen en dreigingscontext van rechtstreeks belang wordt geacht voor de nationale veiligheid van Nederland als zeevarende natie en van het Koninkrijk in bredere zin. Daarnaast vormen de onderzeeboten een belangrijke niche-capaciteit, waarmee Nederland bijdraagt aan de slagkracht van de NAVO en de EU.

Datum
21 december 2021

De Ministerraad heeft in december 2019 besloten tot afronding van de onderzoeksfase (B-fase) van het Defensie Materieel Proces (DMP) en daarbij tevens besloten het verwervingsproces voort te zetten voor een bepaald type onderzeeboot (conventioneel voortgestuwd, veelzijdig, expeditionair), voor vier onderzeeboten, binnen een taakstellend budget en onder artikel 346 VWEU in concurrentie met drie buitenlandse kandidaat-werven Naval Group, Thyssenkrupp Marine Systems en Saab Kockums. Na het versturen van de B-brief in december 2019 (Kamerstuk 34225, nr. 24) is de verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het DMP gestart. In januari 2020 is in aanvulling op de Stuurgroep intern Defensie (o.l.v. de secretaris-generaal) de Ministeriële Commissie Onderzeebootvervanging (MCOV, o.l.v. de minister-president) en haar hoogambtelijke voorportaal opgericht.

De vervanging van de onderzeeboten is door de Tweede Kamer aangemerkt als een groot project conform de regeling grote projecten (Kamerstuk 34225, nr.2). De vaste commissie voor Defensie heeft op 10 december 2020 de uitgangspuntennotitie vastgesteld. Defensie heeft de eerste rapportage in dit kader, de basisrapportage (Kamerstuk 34225, nr. 31), op 28 mei 2021 naar de Kamer gezonden. Gedurende de D-fase heeft de Kamer verzocht om een jaarlijkse rapportage, uiterlijk 1 april te ontvangen.

8.2

Stand van zaken

De D-fase kent drie stappen: 1. voorbereiding, 2. dialoog, 3. gunning. De kaderstellende documenten uit de voorbereidingsstap zijn op 5 februari 2021 door de MCOV aanvaard en sindsdien is stap 2, de dialoog, gestart. De dialoog is bedoeld om middels fysieke gespreksrondes stapsgewijs beter inzicht te krijgen in de haalbaarheid van het eisenpakket. Defensie zoekt de juiste balans tussen eisen die samenhangen met de beste boot, de beste prijs, borging van het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang en strategische autonomie, risicobeheersing en tijd. Na elke dialoogronde ontvangt de MCOV een korte rapportage en volgt, afhankelijk van de ronde, besluitvorming.

Naar aanleiding van de eerste dialoogronde heeft Defensie zijn verwachtingen over het tempo van de dialoog moeten bijstellen. De Kamer is op 27 oktober 2021 geïnformeerd (Kamerstuk 34225, nr. 34) dat de tweede dialoogronde later dan gepland zal starten in december 2021 en dat het niet langer realistisch is om uit te

gaan van de eerder gemelde contractondertekening eind 2022, vervanging van de onderzeebootcapaciteit vanaf 2028 en uitfasering van de Walrusklasse vanaf eind 2031. Alvorens te kunnen besluiten tot een nieuwe planning, zullen eerst de uitkomsten van verschillende onderzoeken worden afgewacht. Dit betreft een intern onderzoek naar de oorzaken van de tijdsoverschrijdingen en een externe doorlichting van het programma om te bepalen hoe binnen en buiten Defensie beschikbare kennis en personele capaciteit optimaal kan worden ingezet om het vervolg van het programma beter te laten verlopen. De Kamer is toegezegd in het voorjaar van 2022 te worden geïnformeerd over de uitkomsten van beide onderzoeken. Voor een integrale risicoafweging en planning is bovendien inzicht nodig in de financiële en operationele risico's van langer doorvaren met de Walrusklasse onderzeeboten in de jaren na 2031. Een werkgroep onder leiding van CZSK werkt de mogelijkheden uit. In de voortgangsrapportage 2022 zal de Kamer hierover nader worden geïnformeerd, evenals over de wijze waarop de doorgerekende financiële effecten worden ingepast binnen het taakstellende budget.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Naast de voortgang van het programma gaat de aandacht van de Kamer uit naar de Nederlandse betrokkenheid, in het bijzonder van bedrijven in de maritieme sector, bij het ontwerp, de bouw en de instandhouding van de nieuwe onderzeeboten. Vertegenwoordigers namens de Nederlandse maritieme industrie dragen het beeld uit dat in Nederland grotendeels de kennis aanwezig is om onderzeeboten te bouwen en te onderhouden, terwijl de situatie wezenlijk anders is dan ten tijde van het ontwerp en de bouw van de Walrusklasse. Defensie beschikt niet meer over de kennis en capaciteit van destijds om een centrale rol te vervullen in het ontwerp en de productie van nieuwe onderzeeboten en er is sinds de jaren negentig geen Nederlandse werf meer die zelfstandig onderzeeboten kan ontwerpen en bouwen. Voorts is de onderzeebootvervanging niet te vergelijken met vervangingsprojecten voor bovenwaterschepen, waarbij wel alle benodigde kennis en capaciteit in Nederland aanwezig is (met een belangrijke rol van Defensie). Deze verschillen maken dat het niet realistisch is om uit te gaan van een vergelijkbare betrokkenheid en dat bedrijven zich op de eerste plaats zullen moeten wenden tot de kandidaat-werven om een plek te verwerven in de toeleveranciersketen.

Bij de inrichting van de D-fase is invulling gegeven aan de motie Bruins Slot c.s., die verzoekt om "ontwerp, ontwikkeling, bouw, instandhouding en eindregie van onderzeeboten binnen de gouden driehoek te accommoderen." (Kamerstuk 31125, nr. 96). Defensie zal met het oog op borging van de wezenlijke nationale veiligheidsbelangen en strategische autonomie eisen stellen die betrokkenheid van het Nederlandse bedrijfsleven en kennisinstellingen kunnen opleveren. De verwachtingen zijn ook hierbij hoog gespannen terwijl geen van de in dit kader geïdentificeerde kritieke systemen voor onderzeeboten geheel door een Nederlands bedrijf blijkt te worden geleverd. Defensie wil de nieuwe onderzeeboten gedurende hun levensduur zelfstandig kunnen inzetten en onderhouden en zal daarbij een beroep moeten doen op in Nederland aanwezige kennis en technologie. Defensie zal, na toetsing in de dialoog, in de D-fase eisen stellen ter borging van het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang en de strategische autonomie, waarmee invulling gegeven kan worden aan de motie Van Helvert/Stoffer (35570 X, nr. 63). Gedurende de dialoog en met name bij de

gunning wordt duidelijk welke samenwerkingsmogelijkheden er zijn en hoe optimaal gebruik gemaakt kan worden van het Nederlandse marinebouwcluster conform de motie Stoffer c.s. (Kamerstuk 35570 X, nr. 30). Naar aanleiding van de begrotingsbehandeling zijn recent twee nieuwe moties aangenomen (motie Van Wijngaarden 35925-X-43, motie Stoffer 35925-X-36) die in het verlengde liggen van de eerder aangenomen moties.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Daarnaast werkt het ministerie van Economische Zaken en Klimaat in een parallel traject met de kandidaat-werven een industriële samenwerkingsovereenkomst uit, die bijdraagt aan de doelstellingen van de Defensie Industrie Strategie (DIS). Deze overeenkomst heeft tot doel om, bovenop hetgeen voortvloeit uit de eisen ter borging van het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang en de strategische autonomie, een zo groot mogelijke Nederlandse betrokkenheid vast te leggen die bijdraagt aan een versterking van de Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis (NL-DTIB). Hierbij gaat het ook om een versterking van de NL-DTIB die verder reikt dan het programma vervanging onderzeebootcapaciteit, waarbij ook een spin-off naar het civiele domein relevant kan zijn. Deze aanvullende activiteiten maken geen onderdeel uit van het eisenpakket en betreffen derhalve geen primaire eisen (knock-outs waarop werven afvallen indien hieraan niet wordt voldaan) of secundaire eisen (waarop in de gunning kan worden gescoord).

9 Anti-Submarine Warfare Frigates (ASWF)

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

9.1

Historie

De marines van België en Nederland werken nauw samen. De Belgisch-Nederlandse marine-samenwerking (BENESAM) voorziet in gezamenlijke en geïntegreerde staven, opleidingen, trainingen en operaties, en taakspecialisatie in onderhoud en materieellogistiek. Dit levert beide landen een financieel schaalvoordeel op bij het gebruik en de instandhouding van de schepen gedurende de gehele levensduur.

Datum
21 december 2021

België en Nederland willen dit graag voortzetten. Daarvoor is nodig dat beide landen bij de vervanging van het materieel dat zij allebei gebruiken en samen onderhouden, opnieuw nagenoeg identiek materieel aankopen. Daarom hebben België en Nederland in 2016 de gezamenlijke vervanging in gang gezet van hun M-fregatten en hun mijnenbestrijdingscapaciteit.

Nederland heeft de leiding bij de fregattenvervanging, België bij vervanging van de mijnenbestrijdingscapaciteit. Het land dat de leiding heeft, bepaalt de verwervingsstrategie en verwerft de schepen voor beide landen. Elk land betaalt de eigen schepen. Wederzijds wordt geen industriële participatie gevraagd. België heeft de vervanging van de mijnenbestrijdingscapaciteit Europees aanbesteed. Het Franse Naval Group kwam daarbij als beste uit de bus, onder andere het Nederlandse Damen viel af. België heeft het contract in 2019 gegund.

9.2

Stand van zaken

Nederland besteedt de bouw van de nieuwe ASW-fregatten rechtstreeks aan bij Damen en Thales NL, met gebruikmaking van art. 346 VWEU dat het mogelijk maakt – op grond van nationale veiligheidsbelangen – af te zien van een Europese aanbesteding. Midden 2020 hebben België, Nederland en de bouwer een gezamenlijk conceptontwerp op hoofdlijnen vastgesteld. Het project bevindt zich sinds midden 2020 in de D-fase. In de D-fase worden de ontwerpeisen gedetailleerd vastgesteld en de D-fase wordt afgesloten met overeenstemming over bouwcontracten met Damen en Thales NL. Na overleg met de Tweede Kamer worden de contracten gesloten. Defensie voorziet overigens ongeveer 40 contracten voor dit project.

De nieuwe fregatten moeten beschikken over escalatiedominantie en moeten wereldwijd inzetbaar zijn voor maritieme gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties zoals piraterijbestrijding en maritieme assistentie zoals noodhulp. De specialisatie van de nieuwe fregatten is de onderzeebootbestrijding op afstand.

Vooruitblik

Tijdschema - Het voorziene tijdschema is uitdagend. In 2018 was voorzien dat het eerste nieuwe fregat voor Nederland in 2025 operationeel inzetbaar zou zijn. Dit bleek niet haalbaar. Er was bijvoorbeeld meer tijd nodig voor België, Nederland en de bouwer om tot een gezamenlijk ontwerp te komen.

Onlangs is gebleken dat het opstellen van de gedetailleerde eisen, voorafgaand aan de contactsluiting, langer gaat duren dan voorzien. De verstoring van de

bedrijfsvoering door de COVID-maatregelen is daarbij een belangrijke factor. Als gevolg daarvan is meer tijd nodig voor de D-fase: in plaats van tot eind 2021, zoals met de B-brief midden 2020 de verwachting was, zal de D-fase duren tot het derde kwartaal van 2022. De planning staat onder druk. De verwachting van de A-brief van 2018 – eerste fregat operationeel inzetbaar in 2025 – was achteraf te optimistisch. De huidige planning gaat uit van het eerste fregat operationeel inzetbaar in 2028. Begin 2022, als de offertes van de industrie worden ontvangen, zal blijken of dit haalbaar is.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Leveringsvolgorde - België heeft aan Nederland voorgesteld de leveringsvolgorde te wijzigen. In het Belgische voorstel krijgt dit land het tweede en vierde fregat geleverd in plaats van het derde en vierde fregat. Een besluit over dit voorstel zal in maart 2022 worden genomen, zodra de bouwplanning van Damen bekend is en integraal kan worden beschouwd of het wijzigen van de aflevervolgorde nog gewenst dan wel noodzakelijk is.

Budget – Het budget van Nederland en België is leidend voor de bouw van de fregatten. Naar de huidige inzichten kunnen de fregatten binnen het beschikbare budget worden gebouwd. In het eerste kwartaal van 2022 worden de offertes van Thales en Damen verwacht.

Bouwplaats – Om economische en veiligheidsredenen kan worden overwogen om de Nederlandse schepen niet gedeeltelijk in Roemenië maar volledig in Nederland te laten bouwen. Dit heeft gevolgen voor de projectkosten. In de D-fase wordt onderzocht of deze kosten binnen het projectbudget zijn te accommoderen.

10 Defensiebrede vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

In het DVOW programma wordt het operationele wielvoertuigenpark van Defensie gemoderniseerd door het vervangen van de wielvoertuigen. Het programma bestaat uit 8 deelprojecten. In totaal gaat het om meer dan 6.000 voertuigen en 2.500 containersystemen en laadbakken, waarvan er al meer dan 3.000 voertuigen (Amarok en Scania Gryphus) en circa 1.000 containersystemen en laadbakken (Marshall Land Systems en Scania) aan Defensie zijn geleverd. Deze worden dagelijks gebruikt bij de eenheden van Defensie. Met de uitrol van de DVOW systemen maakt Defensie een grote stap voorwaarts door de invoering van moderne wielvoertuigen die de basismobiliteit vormen van nagenoeg alle eenheden. Het beschikbare programmabudget bedraagt € 1.624,3 miljoen (prijspeil 2021).

Voertuig 7,5kN

Het totaal van ca. 2.150 voertuigen is in 2020 uitgeleverd.

Voertuig 50-100-150kN (Scania Gryphus)

In 2017 is het contract getekend voor de levering van vrachtauto's tezamen met een contract voor de uitvoering van het onderhoud door de industrie in samenwerking met Defensie. De voertuigen worden geleverd sinds eind 2018. In de afgelopen periode is een gering aantal extra, optionele voertuigen bijbesteld. In totaal betreft het deelproject ruim 2.800 voertuigen, waarvan circa 1000 uitgeleverd.

Uit metingen door Defensie van eind augustus 2021 is gebleken dat de hoogte van één van de Scania Gryphus varianten (*Scania High Operational*) in combinatie met de ISO-standaard 8-voet container (uit het deelproject Containersystemen en Subsystemen) enkele centimeters boven de wettelijk toegestane hoogte van vier meter uitkomt. Op basis van het onderzoek van de leverancier naar de oorzaken van de hoogte-overschrijding, worden verschillende maatregelen genomen, waarmee de hoogte-overschrijding wordt opgelost. Zo wordt de bandenspanning aangepast van een maximale naar een gemiddelde bandenspanning op basis van een gemiddelde belading, worden er nieuwe instructies opgesteld en wordt de software aangepast, waarmee de bandenspanning wordt gecontroleerd. Daarnaast is het nog steeds te verwachten dat het voertuig gedurende het gebruik door het soepeler worden van de vering iets in zal zakken. De bandenspanning kan worden aangepast, omdat het voertuig minder zwaar beladen wordt in de reguliere bedrijfsvoering. De maximale bandenspanning was gebaseerd op het gebruik van de zwaardere pantsercabine in combinatie met een maximale belading. Die situatie doet zich in de praktijk minder vaak voor. Indien Defensie de voertuigen, bij inzet gaat gebruiken met de pantsercabine, zal de bandenspanning daarop worden aangepast onder supervisie van de leverancier. In overleg met Defensie en de eindgebruiker past de leverancier de reeds uitgeleverde vrachtwagens zo snel mogelijk aan en zal de kosten hiervan dragen. De leverancier zal de resterende vrachtwagens met de noodzakelijke aanpassingen leveren (Kenmerk 2021Z23730 van 16 december 2021).

Containersystemen en Subsystemen

Het leverings- en onderhoudscontract voor de aanschaf van command & control-, verbinding-, werkplaats- en magazijncontainers inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie zijn getekend in 2018. De containers worden sinds medio 2019 geleverd. De totale leveringsomvang is ca. 1.630 systemen. De levering is voorzien tot en met 2025.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Voertuig 12kN overig & RCWS

Het leveringscontract voor de aanschaf van lichte operationele vrachtauto's met een laadvermogen van 1200 kg, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend in 2019. Het levercontract bevat tevens een afroep van een aantal Remote Controlled Weapon Stations. Eind 2020 is een additionele bestelling van ca. 250 voertuigen gedaan op basis van een optie in het contract. Ongeveer 100 voertuigen zijn niet op basis van de optie in het contract afgeroepen. Dit gedeelte van de additionele behoefte, bestaande uit voertuigen voor de Marine die op landingsvaartuigen kunnen worden vervoerd, zijn ondergebracht in een nieuw project *Future Littoral All-Terrain Mobility* Patrouillevoertuigen (FLATM-PV). De totale leveringsomvang van dit deelproject is ca. 1.190 voertuigen. De gevolgen van COVID-19 voor bedrijfsvoering en de complexe ontwikkeling van het voertuig hebben de voorziene uitleveringen met een jaar verlengd. De levering is voorzien van 2023 tot en met 2028.

Voertuig 12kN Air Assault

In november 2018 heeft Defensie een overeenkomst gesloten met Mercedes Benz Nederland (MBNL) voor de levering én de instandhouding van 515 lichte operationele vrachtauto's '12kN AASLT' voor het operationeel optreden van de 11e Luchtmobiele Brigade. Medio oktober 2020 heeft de leverancier aan Defensie gemeld dat met het door de leverancier gekozen platform (chassis) niet kan worden voldaan aan de beschermingseisen ten aanzien van artilleriedreiging in combinatie met het geëiste laadvermogen. Defensie heeft hierop geprobeerd om, binnen de bestaande projectkaders van product en geld, tot een oplossing komen met MBNL, onder meer door de mogelijkheden tot internationale samenwerking met Duitsland te beschouwen. Dat bleek aanbestedingsrechtelijk gezien niet mogelijk. Medio oktober jl. heeft Defensie de leverancier een laatste mogelijkheid geboden om te bevestigen dat zij alsnog de voertuigen zal leveren overeenkomstig de gestelde eisen en de overeengekomen prijs. De gevraagde bevestiging bleef echter achterwege. Omdat alle opties waren uitgeput om te komen tot een oplossing binnen het huidige contract, heeft Defensie op 18 november jl. besloten om het contract met de leverancier te ontbinden. Daarover is ook de Kamer geïnformeerd.

Voorop staat nog steeds dat de Luchtmobiele Brigade nieuwe voertuigen moet krijgen die aansluiten bij de operationele behoefte. Daarbij hecht Defensie grote waarde aan de (materieel)samenwerking met Duitsland als (Europese) strategische partner. Defensie onderzoekt daarom samen met Duitsland op welke wijze en onder welke voorwaarden gezamenlijk voertuigen voor de Luchtmobiele Brigade kunnen worden aangeschaft. Hiermee kan de interoperabiliteit tussen de Nederlandse en Duitse eenheden worden versterkt en kunnen mogelijk schaalvoordelen worden behaald. De planning is sterk afhankelijk van de

doorlooptijd van het onderzoek met Duitsland, de uitkomst van het onderzoek en de uiteindelijke uitwerking van het project, inclusief het aanbestedingstraject. Naar verwachting worden de eerste voertuigen niet voor 2027 aan Defensie geleverd. Voor de gunning van een nieuw contract, wordt de Kamer met een nieuwe D-brief geïnformeerd hoe de behoefte aan luchtmobiele voertuigen wordt ingevuld.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

In de tussenliggende periode zal de Luchtmobiele Brigade over voertuigen moeten blijven beschikken. Door Defensie is de behoefte in kaart gebracht om een minimale operationele gereedheid van de Luchtmobiele Brigade te kunnen blijven realiseren tot aan de levering van de nieuwe luchtmobiele voertuigen (Kenmerk 2021Z23730 van 16 december 2021). Op dit moment is de Luchtmobiele Brigade in staat om met *pooling* van de huidige voertuigen en het uitvoeren van extra onderhoud de minimaal benodigde gereedstellingsactiviteiten uit te voeren. Deze voertuigen zijn echter operationeel en technisch verouderd. Met extra instandhouding, waarvan de kosten gedekt zijn binnen de Defensiebegroting en levensverlengend onderhoud kan een deel van de huidige vloot in stand worden gehouden tot de levering van de nieuwe luchtmobiele voertuigen. Een deel van de huidige vloot zal echter niet langer in stand kunnen worden gehouden, waardoor er op korte termijn naar verwachting een behoefte is aan 41 nieuwe luchtmobiele voertuigen onder meer voor de taak ondersteuning van de Special Operations Forces (Kamerstuk 28 676, nr. 308 van 14 december 2018). De mogelijkheid om invulling te geven aan de interim-voorziening wordt de komende periode verder uitgewerkt, inclusief de financiële aspecten daarvan.

Voertuig Quad

Het contract voor het voertuig Quad is getekend in 2020. De op de markt verkrijgbare voertuigen zijn niet robuust genoeg voor defensiedoeleinden. Daarom is dit onderdeel van DVOW als ontwikkelopdracht aanbesteed. De totale leveringsomvang is ca. 270 van dit type voertuigen. De levering is voorzien van 2023 tot en met 2024. De leverancier heeft te kampen (gehad) met de gevolgen van COVID-19, waardoor de levering een half jaar vertraagt.

Brandstofcontainers

De aanbesteding voor de systemen, inclusief een contract voor het onderhoud, is in 2019 afgerond met de ondertekening van een leverings- en onderhoudscontract. De totale leveringsomvang is ca. 40 systemen. De levering is voorzien tot en met 2023.

Containerhefmiddelen

In 2019 is een leverings- en onderhoudscontract getekend voor ca. 70 speciale hefmiddelen c.q. hefvoertuigen voor het heffen en plaatsen van de containers. De levering is voorzien in 2021 en 2022.

11 Veiligheid

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

11.1 Doorontwikkeling veiligheidsbeleid / Fysieke Veiligheid

Datum
21 december 2021

Plan van Aanpak Veiligheid & Agenda voor Veiligheid

In 2018 is het Plan van Aanpak Veiligheid (Plan) gepresenteerd en aangeboden aan de Kamer. Dit Plan is een reactie op het mortierongeval in Mali en het rapport van de Commissie Van der Veer. Het Plan bestaat uit 40 maatregelen, waarvan er 36 volgens planning in 2020 zijn afgerond. De ADR voert op dit moment een evaluatie uit naar het Plan, onder meer ook of het beschikbare budget voldoende is. De definitieve evaluatie zal met een beleidsreactie aan de Kamer worden aangeboden. De verwachting is dat de conclusies van de ADR voor een groot deel overeen zullen komen met de conclusies die de Visitatiecommissie Defensie & Veiligheid in haar laatste jaarrapportage noteerde.

De doorontwikkeling van het Plan van Aanpak Veiligheid is de Agenda voor Veiligheid. De Agenda bestaat uit 5 agendapunten die tezamen de grondoorzaken van onveiligheid binnen Defensie moeten wegnemen:

1. Integraal risicomanagement ingevoerd;
2. Deskundigheid op de werkplek gegarandeerd;
3. Werk- en leefomgeving op norm;
4. Balans tussen ondersteuning en uitvoering hersteld;
5. Zeggenschap commandanten op niveau.

Deze agendapunten richten zich op de werking van het veiligheidsmanagementsysteem (VMS) op elk niveau in de organisatie. Hiermee wordt de organisatie beter toegerust om op decentraal niveau met kleinere eenheden zelfstandig te opereren, terwijl de veiligheid in acht wordt genomen. Een concreet voorbeeld van de uitwerking van het VMS is het gebruik door CDS/DOPS bij de recente operaties in Kabul. Hier werden risicoanalyses gemaakt met behulp van het instrument RAO (Risico Analyse Operationele omstandigheden).

Ook de nog niet gerealiseerde maatregelen van het Plan van Aanpak Veiligheid worden met de uitvoering van de Agenda voor Veiligheid ingevuld.

Om de vijf agendapunten te realiseren hebben de defensieonderdelen in oktober 2020 plannen opgesteld en aangeleverd, met daarbij hun meerbehoefte, benodigd om die plannen te realiseren. Deze meerbehoefte, direct gerelateerd aan veiligheid, telt op tot €16 miljoen. In reactie op het derde en laatste jaarrapport van de Visitatiecommissie Defensie & Veiligheid (Verbeet) is in juni 2021 dit budget gereserveerd voor 2022 en 2023, met de intentie het structureel toe te kennen.

De toenmalig staatssecretaris en de secretaris-generaal hebben aangegeven dat een nadere validatie van de voorgestelde maatregelen vereist was voordat de €16 miljoen kon worden toegewezen aan de Defensieonderdelen. Het proces van valideren en afwegen van de voorgestelde maatregelen is in oktober afgerond met besluitvorming in het Veiligheidscomité onder leiding van de SG.

Indien de €16 miljoen daadwerkelijk structureel wordt toegewezen, wordt voornamelijk een verdere versterkings- en professionaliseringslag bij de

veiligheidsorganisaties van de Defensieonderdelen gerealiseerd. Verdere investeringen blijven wel noodzakelijk om de achterstand op het gebied van veiligheid binnen Defensie in te halen.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Hoog-risico processen binnen fysieke veiligheid

- Om incidenten te voorkomen, is het verbeteren van de veiligheid binnen hoog-risico processen een prioriteit.
- Het betreft onder andere de processen werken met munitie, vervoer van en werken met gevaarlijke stoffen, schieten, werken op hoogte en duiken.
- Op elk van deze gebieden zijn verbeteringen ingezet die op dit moment worden doorlopen. Zo wordt er een joint kenniscentrum en joint kwaliteitsbewaker ingericht voor het schieten met klein kalibers wapens. De DGB-Aanwijzing Werken op Hoogte is recent gepubliceerd en zal binnenkort worden geactualiseerd.

11.2 Sociale Veiligheid

De Visitatiecommissie Defensie en Veiligheid is positief over de ontwikkelingen op het gebied van sociale veiligheid binnen Defensie en geeft aan dat deze ontwikkeling blijvende aandacht en investering vereist. In het plan van aanpak versterken sociale veiligheid zijn ook de eisen tot naleving van de I-SZW verwerkt. Hierin is het borgen van de plan-do-check-act cyclus een belangrijke factor. Het plan versterken sociale veiligheid uit 2019 bevat vijf sporen waarin acties zijn opgestart. De vijf sporen zijn: cultuurverandering; opleiding & vorming; leiderschap; meldingen & ondersteunende systemen en werving & instroom, doorstroom en uitstroom.

De vijf sporen hangen samen met de maatregelen uit het plan van aanpak (PvA) 'Een veilige defensieorganisatie', het rapport van de commissie-Giebels (2018) en zijn inmiddels geïntegreerd in de agenda voor veiligheid waarin het onderwerp een sociaal veilige werkomgeving is opgenomen in werk- en leefomgeving op norm. Fase 1 (voldoen aan wettelijke eisen) is inmiddels voltooid (met uitzondering van het meld- en registratie systeem), acties uit fase 2 (maatregelen op de vijf sporen) zijn grotendeels uitgevoerd en vragen blijvende aandacht en inspanning en fase 3 gericht op versterken, borgen en evalueren van alle maatregelen middels visie, beleid en acties volgend uit integriteitsmanagement is gestart. De voortgang van de uitvoering van de maatregelen uit het PvA wordt gemonitord door de Directie Veiligheid. Voortgang van acties en maatregelen wordt in het Defensie Integriteits Overleg (DIO), het Ketenoverleg Veiligheid en het Veiligheidscomité besproken. Goede voorbeelden uit de praktijk van de defensieonderdelen worden door intensieve samenwerking onder andere in het DIO uitgelicht en gedeeld als *good practises*.

Belangrijkste knelpunt: Meld- en registratiesysteem als onderdeel van integraal risicomangement.

Voor het melden van ongewenst gedrag, vermoedens van integriteitsschendingen of misstanden (en op termijn ook klachten) kan een medewerker in beginsel terecht bij de leidinggevende of als de medewerker dat niet kan of wil bij het Meldpunt Integriteit Defensie. Het meldpunt is sinds 2020 onafhankelijk gepositioneerd onder de SG en extern bemenst door de CAOP waarmee de onafhankelijkheid bij ontvangst van de melding gegarandeerd is.

In het plan van aanpak versterken sociale veiligheid werd eind 2019 een toegankelijk en gebruiksvriendelijk, geautomatiseerd meld- en registratiesysteem

voorzien. Dit is niet volledig gerealiseerd.

Een systeem dat voorzien was, de ombouw van het klachtenregistratiesysteem naar een registratiesysteem voor Integriteit, Misstanden en Klachten (IMK) voldeed niet aan de eisen (eenvoudig en betrouwbaar). De ontwikkeling is daarom in de testfase stopgezet. Op 3 november 2021 is als eerste stap PSMV voor integriteitsmeldingen uitgezet en samenvoeging van de registratiesystemen van meldingen (COID) en klachten (DJZ) zal in 2022 volgen. Deze functionaliteit voor meldingen en klachten zal worden geïntegreerd in een risicomanagement systeem dat voorzien is in 2022-2023.

Een ander bezwaar van het ontbreken van een passend registratiesysteem was de decentrale opslag van onderzoeksdossiers. Dit is nu ondervangen door al deze dossiers centraal bij de COID te archiveren.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

11.3 Historisch onderzoek gezondheidsrisico's als gevolg blootstelling aan chroom-6

- In de loop van 2014 kwam er een toenemend aantal meldingen van gezondheidsklachten bij voornamelijk oud- medewerkers van *Prepositioned Organizational Materiel Storage* (POMS)-locaties. In maart 2015 is het RIVM begonnen met onderzoek naar de mogelijk schadelijke gevolgen voor de gezondheid als gevolg van het werken met chroom-6 houdende verf bij Defensie en als gevolg van het werken met *Chemical Agent Resistant Coating* (CARC) op de POMS-locaties. Het derde en laatste deelonderzoek (alle Defensielocaties) is per 31 mei 2021 voltooid. In maart 2015 is de Paritaire commissie Chroom-6 problematiek Defensie ingesteld om het onderzoek onder leiding van het RIVM inhoudelijk te begeleiden.
- De gewijzigde Uitkeringsregeling chroom-6 is sinds juni 2021 van kracht voor alle (oud-) medewerkers en hun nabestaanden.
- Uitvoering Uitkeringsregeling door APG. Er is wekelijks overleg tussen HDP, Algemene Pensioen Groep (APG) en Centrum voor Arbeidsverhoudingen Overheidspersoneel (CAOP) over uitvoering. Onderdeel van de uitvoering is een panel dat de blootstellingsgeschiedenis van de aanvrager zal beoordelen. Dit panel onder voorzitterschap van prof. Dick Heederik (UU en IRAS) is kortgeleden ingesteld.
- Het aantal eerste aanvragen voor een uitkering op grond van de gewijzigde en uitgebreide Uitkeringsregeling is thans ongeveer 200. Het aantal (oud-) medewerkers dat op basis van eerdere aanvragen (voor onder andere de Coulanceregeling) ambtshalve wordt beoordeeld, bedraagt thans ongeveer 360. Het is nog te vroeg om de getallen (aanvragen, toekenningen, afwijzingen) te kunnen duiden (maar het eerste beeld is dat het aantal aanvragen/uitkeringen mee lijkt te vallen). Er is de komende jaren voldoende budget beschikbaar voor de Uitkeringsregeling. Periodiek wordt de Kamer geïnformeerd over de voortgang van de uitvoering van de Uitkeringsregeling.
- De Paritaire Commissie zal de aanbeveling doen de commissie in bestaande samenstelling maar met een gewijzigde opdracht aan te houden voor het uitvoeren van een aantal resttaken. De voorzitter van de Paritaire Commissie (Ruud Vreeman) heeft op persoonlijke titel zijn terugblik op zes jaar Paritaire Commissie gestuurd aan Defensie. In Q1 2022 zal de Paritaire Commissie een interne evaluatie hebben uitgevoerd. De Kamer zal hierover tezamen met de reactie op de brief van Ruud Vreeman worden geïnformeerd.
- Het Informatiepunt Chroom-6 (belegd bij het CAOP) en de nazorgmaatregelen blijven van kracht. Dit betreft o.a.

Bedrijfsmaatschappelijke Begeleiding, voorlichting via websites en nieuwsbrieven, Persoonlijk Gezondheidskundig Consult bij het AMC, etc. De coördinatie van de nazorgmaatregelen zal worden belegd bij de TaskForce Chroom-6 & CARC. De lijst met ziektes en aandoeningen die veroorzaakt kunnen worden door blootstelling aan chroom-6 zal blijvend periodiek worden geactualiseerd op grond van de laatste wetenschappelijke ontwikkelingen.

- Afgelopen maart is een adviescommissie onder voorzitterschap van prof. Heerma van Voss advies gevraagd over drie vragen met betrekking tot de Uitkeringsregeling. Het gaat om de vraag "Bepaal hoe de Uitkeringsregeling zich verhoudt tot het wettelijk kader, tot de regelingen zoals die Rijksbreed zijn vastgesteld en betrek hierbij ook het rapport en de aanbevelingen van de Commissie Vergemakkelijken Schadeafhandeling Beroepsziekten (VSAB)". De eindrapportage met reactie op de drie vragen zal in de eerste helft van 2022 gereed zijn. Dan zal ook een inhoudelijke reactie worden opgesteld.
- Defensie is betrokken bij de uitwerking van de aanbeveling van de commissie "Vergemakkelijken Schadeafhandeling Beroepsziekten" o.l.v. Ton Heerts om te komen tot een Rijksbrede tegemoetkomingsregeling. Dit wordt onder leiding van SZW in een brede interdepartementale werkgroep uitgewerkt. Deze Rijksbrede tegemoetkomingsregeling zal mogelijk consequenties hebben voor de Uitkeringsregeling chroom-6 Defensie. De consequenties zullen worden besproken met de bonden. Defensie is (slechts) zijdelings betrokken bij de ontwikkeling van het Landelijk Expertise Centrum Stoffengerelateerde Beroepsziekten (LEC-SB). Zodra relevant volgt een aparte rapportage.
- Defensie is betrokken bij het chroom-6 onderzoek bij onder andere KLM en NS/Nedtrain. Ook hier is het in het belang van Defensie dat uitkeringsregelingen zoveel mogelijk aansluiten bij de Uitkeringsregeling chroom-6 Defensie.
- Er worden vooralsnog twee Kamerbrieven chroom-6 voorzien. De eerste brief volgt begin 2022. Hierin zal minstens worden opgenomen: (1) rapportage, aanbevelingen en reactie periodieke actualisatie ziektes en aandoeningen; (2) rapportage, aanbevelingen en reactie verkenning haalbaarheid meta-analyse; (3) aanbeveling belegging resttaken/voortzetting Paritaire Commissie en (4) stand van zaken uitvoering Uitkeringsregeling chroom-6. De tweede brief is voorzien medio Q2 2022. Hierin minstens opgenomen: (1) eindrapportage commissie Heerma van Voss inclusief beleidsreactie; (2) resultaten evaluatie Paritaire Commissie en (3) stand van zaken uitvoering Uitkeringsregeling.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

11.4 Actuele onderzoeken Inspectie Veiligheid Defensie (IVD)

Momenteel doet de IVD vooral onderzoek naar zware ongevallen (categorie 3 en 4). De doorlooptijden zijn meestal lang. De rapporten die binnen afzienbare tijd volgen, brengen daarom vooral verantwoording over veiligheidssituaties in het verleden met zich mee. De IVD wil zich naast voorval-onderzoeken meer gaan richten op thematische onderzoeken en systeemgericht toezicht.

De IVD heeft recent twee rapporten opgesteld, die de minister aan de Kamer heeft gestuurd.

- NH-90-ongeval (in de West – juli 2020). De beleidsreactie en het rapport zijn op 2 december 2021 met nabestaande besproken en aansluitend aan

de Tweede Kamer verstuurd. Gevoeligheden: menselijk handelen, professionaliteit reddingsploeg, ervaring vliegers, uitrusting en opleiding voor de redding.

- Inzetgereed op Missie? (Dingo-ongeval Afghanistan – maart 2019). De beleidsreactie en het rapport zijn op 16 december 2021 aan de Kamer verstuurd. Gevoeligheden: eenheden inzet-gereed gemeld en ingezet in missiegebied terwijl de daarvoor vereiste opleiding en training niet volledig waren doorlopen.
- Eind december / begin januari stuurt de IVD twee nieuwe onderzoeksrapporten aan de minister voor hoor / wederhoor:
 - IVD rapport bootincident Korps Commandotroepen
 - IVD rapport Parachuteongeluk vliegveld Teuge

Dit leidt naar verwachting tot twee definitieve rapporten die medio april, samen met een beleidsreactie, aan de Kamer gestuurd worden.

Proces

De IVD biedt allereerst een concept-rapport – nog zonder conclusies en aanbevelingen – aan SG aan ter controle op feitelijke onjuistheden (hoor-wederhoor). Binnen drie weken stuurt de SG de, door DV opgestelde, wederhoorreactie naar de IVD. Kort daarna, ongeveer één tot enkele weken later, volgt het definitieve rapport. Het rapport wordt uiterlijk zes weken na ontvangst aan de Kamer aangeboden. DV stelt hiertoe een beleidsreactie op. Hierin worden aanbevelingen van de IVD geapprecieerd en vertaald naar passende maatregelen. Dit gebeurt in overleg met de CDS en met de relevante Defensieonderdelen. Na verzending aan de Kamer volgt vanuit de DGB een zogeheten opdrachtnota ter opvolging van de toegezegde maatregelen, waarna DAOG de defensieonderdelen opdraagt de maatregelen uit te voeren. DAOG monitort de voortgang en rapporteert aan DV. Met behulp van een actueel overzicht 'moties en toezeggingen' draagt DV zorg voor tijdige rapportage aan de Kamer en/of de IVD.

Mede om bovenstaand proces goed te laten verlopen, is er een driehoeksoverleg tussen beleid (DV), uitvoering (DAOG) en toezicht (IVD). Hierin wordt tevens besproken hoe de IVD de rol van de Visitatiecommissie Defensie & Veiligheid overneemt, nu die commissie haar activiteiten heeft beëindigd. De uitkomsten van IVD-onderzoeken, de te nemen maatregelen en de voortgang van uit te voeren opdrachten worden ook in het Veiligheidscomité besproken.

Lopende IVD-onderzoeken

- Beheersen gevolgen Covid-19
- Drie meerjarige onderzoeken missies
- Het uitvoeren van systeemgericht toezicht
- Sociale veiligheid
- Veiligheid bij duiken
- Voorval tijdens opleiding Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten
- Inzicht in gevaarlijke stoffen
- Afhandeling kleine voorvallen, incidenten en bijna-ongelukken
- Dodelijk parachuteongeluk vliegveld Teuge
- Ongeval Bonaire
- Val van CV90-gevechtsvoertuig in Duitsland

Afgeronde en aan de Kamer aangeboden IVD-onderzoeken

- Fennek Bergen-Hohne
- Schietterrein Het Markiezaat

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

- Zwembadongeval Shallow Water Black-out
- Vervoer van gevaarlijke stoffen door de lucht
- Blikseminslag Ossendrecht
- Zelfbeschieting F-16 Vliehors
- NH90-helikopterongeval
- Dingo-ongeval Afghanistan

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

12 Informatiegestuurd Gestuurd Optreden (IGO) en IT

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

In de Defensienota 2018 is Informatiegestuurd Optreden aangewezen als een topprioriteit. In de Defensievisie 2035 zijn vervolgens de volgende doelstellingen neergelegd:

Datum
21 december 2021

- We zijn een van de koplopers binnen de NAVO en EU.
- Door een netwerk van centrale commandovoerings-elementen kunnen we beter en sneller informatie in samenhang analyseren, filteren en uitwisselen, analyses combineren.
- We versterken de instrumenten voor defensieve en offensieve inzet in de informatieomgeving, waarbij we een van de koplopers zijn in het cyberdomein.
- We hebben betrouwbare, stevige en toekomstbestendige IT die onze informatiegestuurde en technologisch hoogwaardige defensieorganisatie ondersteunt en snel aanpasbaar is.

Toelichting

Fysieke en digitale dreigingen nemen alleen maar toe. Het cyberdomein wordt in toenemende mate gebruikt om politiek-strategische doelstellingen te behalen onder de grens van het gewapend conflict. We zien dat staten hun politieke invloed proberen te vergroten via zowel cyberaanvallen als door continue beïnvloeding van mensen en groepen. Daarnaast zetten onze tegenstanders volop in op de mogelijkheden van data *science* en AI voor het moderniseren van hun krijgsmachten. Ook zien we in toenemende mate niet-staatelijke actoren die gebruik maken van technologische ontwikkelingen die een dreiging vormen voor de vitale infrastructuur. Om onze grondwettelijke taken effectief te kunnen blijven uitvoeren, en te vechten voor een veilige toekomst, zullen we dus niet alleen beter moeten worden in het stroomlijnen van informatie om snelle en goede besluiten te nemen. We zullen ook onze organisatie en ons optreden moeten aanpassen aan de veranderende dreigingen in het informatiedomein. Tegelijkertijd biedt digitalisering ook kansen en kan digitalisering bijdragen aan de vernieuwing van Defensie, zoals de bedrijfsvoering optimaliseren met behulp van data en nieuwe technologische ontwikkelingen.

De manier waarop Defensie digitaliseert wordt gevat in Informatie Gestuurd Optreden (IGO). Het houdt in dat we in staat zijn alle relevante informatie op elk gewenst niveau tijdig te verwerven, te verwerken, te verspreiden en in te zetten. Dit om middels gewogen besluitvorming de juiste middelen, op het juiste moment en op de juiste plaats in te zetten, teneinde de gewenste - operationele - effecten te bereiken om daarmee het gedrag of de omgeving van onze opponenten te beïnvloeden. Hiermee is Defensie straks 'slimmer, sneller en sterker'. Slimmer door het toepassen van data science en AI ter ondersteuning aan menselijke besluitvorming, zodat dit zorgvuldig, efficiënt en doelgericht kan plaatsvinden (*inlichtingen, informatie als doel*). Snelheid in optreden verhogen gaat over het sneller doorlopen van onze besluitvorming dan de tegenstander (*command & control, bedrijfsvoering, informatie als middel*). Dit kan alleen als eenheden goed in staat zijn informatie uit te wisselen. Dit vereist een sterke IT-infrastructuur, goed opgeleide mensen en interoperabele systemen. Informatie kan Defensie ook sterker maken (*informatie als wapen*). Dit betreft het kunnen uitvoeren van cyber- en informatieoperaties (onder meer door manipulatie van de informatie in vijandelijke systemen, misleiding en strategische communicatie). Om

te kunnen blijven winnen, moet de kennis van de informatieomgeving als deel van de operationele omgeving worden vergroot en worden toegepast om het vermogen te versterken. Op alle terreinen, bij alle eenheden en in alle wapensystemen, maar vooral ook in ons strategisch denken.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Dit alles vereist een flinke transformatie. De krijgsmacht heeft specialistische kennis en kunde nodig om de juiste informatie te kunnen genereren alsook medewerkers die in staat zijn informatie uit data-analyse te kunnen interpreteren. Daarnaast zijn ethische en juridische kaders opgesteld om de nieuwe middelen verantwoord te kunnen en mogen toepassen en inzetten. Veranderingen zullen plaats moeten vinden in strategie, doctrine, leiderschap en cultuur, beleid en regelgeving, werkwijzen en opleidingen, bedrijfsvoering, veiligheid en in IT- en wapensystemen. IGO heeft daarmee betrekking op zowel het primaire als het secundaire proces; zowel op onze operationele inzet, als op de organisatie en bedrijfsvoering die deze inzet mogelijk maakt.

Voorbeelden bij de luchtmacht zijn de transformatie naar een vijfde generatie luchtmacht, met de introductie van de F-35, de MQ-9 Reaper, de SMART-L radar en de lancering van de eerste eigen satelliet. De landmacht experimenteert op het gebied van informatiemanoeuvere onder meer via het *Tactical Information Manoeuvre Team* (TIMT), heeft een Wapen van de Informatiemanoeuvere opgericht en beschikt daarnaast over een groeiend aantal met sensoren uitgeruste landsystemen. De marechaussee heeft in voorgaande jaren een transformatie doorgemaakt waarbij eenheden niet meer gebiedsgebonden opereren, maar gericht worden ingezet op basis van landelijk beschikbare informatie. De marine zet met moderne sensoren op schepen en onderzeeboten en de inrichting van het nieuwe MOC ABNL een lange traditie voort van vergaande integratie van sensor-, wapen- en commandovoeringssystemen. Al deze sensoren verzamelen data en informatie die ingezet kunnen worden ten behoeve van het verbeteren van ons optreden. Dit gaat zowel over kostenbesparing en optimaal onderhoud met behulp van *predictive maintenance* als over het creëren van een omgevingsbeeld ter ondersteuning van het inlichtingenproces.

Defensie heeft met de oprichting en doorontwikkeling van het Defensie Cyber Commando de mogelijkheid gecreëerd tegenstanders in het cyberdomein aan te kunnen grijpen. Programma's als GrIT en Foxtrot leggen voorts de basis voor verdere integratie van onze militaire capaciteiten met een moderne IT. En om waarde uit alle data te halen is een Defensie Big Data Advances Analytics Platform ontwikkeld (los van programma's als GrIT en Foxtrot): een *cloud native-platform* om grootschalige data-initiatieven te kunnen herbergen. De eerste versie voor laaggebruiceerde informatie (LGI) is al operationeel, aan mogelijkheden voor hooggebruiceerde informatie (HGI) wordt gewerkt. Voor HGI streven we naar een interoperabele infrastructuur waarbij data science en AI in verschillende gebruiksomstandigheden benut kunnen worden.

12.1 IT: Grote Projecten

- GrIT is door de Kamer op 11 februari jl. aangewezen als Groot Project. De Kamer werkt momenteel aan een uitgangspuntennotitie voor de Regeling ter zake. De rapporteurs zijn: Jeroen van Wijngaarden (VVD, namens VCD) en Danaï van Weerdenburg (PVV, namens VCDIZA).

- Alle blokken van GrIT worden ter advies voorgelegd aan het AcICT. Hun adviezen worden vervolgens aangeboden aan de Kamer. Het AcICT kan ook besluiten blokken niet te toetsen.
- In het gesprek met de CIO, op 8 september jl. heeft de minister ingestemd met informeren van de Kamer over initiëren van het project SAP/4Hana (Roger).

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Een beschrijving van de vier grootste IT-projecten volgt hieronder:

Grensverleggende IT (GrIT)

GrIT voorziet in de vernieuwing van de IT-infrastructuur van Defensie en wordt daarom gezien als de ruggengraat die andere vernieuwingen en ambities mogelijk moeten maken. Door technische modernisering werkt GrIT knelpunten weg en legt het de basis voor de IT in de toekomst. GrIT bestaat uit 42 blokken en omvat onder meer de vernieuwing van datacenters, netwerken, werkplekken, beheer, beveiliging, migratie van applicaties en de transformatie van oude IT-omgevingen naar nieuwe. Defensie realiseert GrIT in samenwerking met de markt. In samenwerking met het zogeheten Athena-consortium. Op dit moment zijn drie blokken en een project in uitvoering gegeven, vier blokken in voorbereiding besluitvorming en worden vier blokken getoetst door het AcICT. Tevens is gestart met het maken van zes plannen (zgh. initiatiedocumenten) voor de resterende blokken, waaronder ook 'Defensie Mobiel Netwerk'. Voorts besloot de Vaste Kamercommissie Defensie in 2021 GrIT aan te merken als 'Groot Project'. Defensie wacht hiertoe momenteel de uitgangspuntennotitie voor de nieuwe rapportage af. Eind 2021 is een (informeel) werkbezoek van de GrIT-rapporteurs voorzien.

FOXTROT / TEN

Foxtrot is het krijgsmachtbrede programma dat de noodzakelijke veranderingen organiseert om IGO in het tactische en mobiele optreden mogelijk te maken. Interoperabiliteit is een essentiële randvoorwaarde voor succes en vormt het fundament voor het zogeheten genetwerkt optreden. Foxtrot richt zich daarom op herstel en verbetering van dit fundament door alle mobiele platformen altijd veilig met elkaar verbonden en interoperabel te laten zijn.

Tijdens de uitvoering van Foxtrot ontstonden kansen dit proces gedeeltelijk samen met Duitsland (DEU) uit te voeren. Deze bestaan onder andere uit het beter kunnen benutten van schaarse capaciteiten en het verkrijgen van betere interoperabiliteit. Bovendien kunnen we samen een krachtige speler zijn in het ecosysteem met industrie en kennispartners in beide landen. Deze samenwerking krijgt gestalte in het binationale programma **Tactical Edge Networking (TEN)**. Het nationale programma Foxtrot kent een zeer nauwe relatie met het binationale programma TEN.

Ondanks dat zowel aan Nederlandse als Duitse zijde urgentie gevoeld wordt, loopt het project nu de realisatiefase dichterbij komt toch tegen knelpunten aan. Voor Duitsland is de tijdbalk meer rigide. De eerste digitale radio's moeten in 2022 verworven zijn. Hierdoor kiest men voor een radio die naar Duitse begrippen een grote stap voorwaarts is. De interoperabiliteit wordt daarom in de core (architectuur) gezocht.

Voor FOXTROT spiral 0 (44 Bataljonstaakgroep, Force Package 1) wordt dit jaar een projectvoorstel (PV) geschreven. Het betreft een geïntegreerd PV met daarin het nationale deel (reeds bij DMO/JIVC in realisatie gegeven) en wat voorheen het 'internationale deel' met DEU was, maar wat nu eveneens nationaal ingeregeld

moet worden. Het besluit tot samenvoegen is in het FOXTROT *program board* van 12 juli besproken en geaccordeerd.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Doel is om eind 2021 dit geactualiseerde/geïntegreerde PV gereed te hebben, zodat het begin 2022 vastgesteld kan worden en de aanbesteding in 2022 kan worden gestart.

Datum
21 december 2021

Tijdens het stas-stas overleg van 14 juli is afgesproken dat:

- De interoperabiliteit van de *middle-core* besproken wordt tijdens de NAD-meeting begin november;
- De deadline voor beantwoording van de '*strategic questions*' voor de verdere/hernieuwde samenwerking TEN vervroegd wordt naar eind 2021. De Combined Steering Group (CSC) geeft verdere sturing aan dit proces. Duitsland maakt hierbij wel het voorbehoud dat het lopende project voor de verwerving van de Duitse radio's voor spiral 0 (*selection of the future equipment and the resulting consequences*) hier geen deel van uitmaakt. DEU streeft naar de keuze voor een aanbieder in de eerste helft van 2022 en hanteert hiervoor een ambitieuze tijdbalk. In de tweede helft van 2022 staat de Duitse Parlementaire behandeling en de contracttekening gepland.

S/4HANA (Roger)

Defensie wordt binnen het materieel logistieke en financiële domein ondersteund door ERP M&F. Dit informatiesysteem is gebaseerd op software van SAP (platform R/3). SAP heeft wereldwijd aangekondigd de ondersteuning van het huidige R/3 platform te stoppen en te migreren naar een nieuw platform genaamd **S/4HANA**. ERP M&F is cruciaal voor Defensie. Zonder migratie riskeert Defensie dat het systeem niet meer werkt en stagnatie van de bedrijfsvoering en operationele taken. In maart 2020 heeft de voorzitter van de Bestuursraad besloten om de initiatiefase te starten. In deze initiatiefase doet Defensie onderzoek naar de aanpak van de migratie. Dit resulteert in een plan van aanpak voor de realisatiefase, welke dit najaar wordt aangeboden aan het **Adviescollege ICT-toetsing (AcICT)** voor een BIT-toets. De resultaten hiervan worden aan de Kamer aangeboden inclusief de bestuurlijke reactie van Defensie. Daarna neemt Defensie het besluit om al dan niet over te gaan tot de realisatiefase.

HR IT / vervanging p-systemen

Defensie stapt over op een nieuw HR-model. Daarvoor moeten de huidige verouderde personeelssystemen vervangen worden, zoals Peoplesoft en Nieuw Salaris Systeem Krijgsmacht (NSK). In oktober 2021 heeft de Stuurgroep Digitale Transformatie ingestemd met een startnotitie hiertoe. Op basis van dit besluit start Defensie de voorbereidingsfase. Begin 2022 vindt een vooronderzoek plaats.

12.2 Defensie Duurzaam Digitaal

- Het rapport Defensie Duurzaam Digitaal (DDD) en de onderliggende onderzoeken (exploitatie, investeringen, personeel) is op 27 mei jl. verstuurd aan de Kamer.
- Het rapport brengt zowel huidige als toekomstige (toenemende) tekorten in kaart en baseert zicht daarbij mede op de Defensievisie 2035 en doet hiertoe aanbevelingen. Deze aanbevelingen worden reeds opgepakt in zoverre dit geen financiële consequenties heeft. In de aanvullende bundel ontvangt u meer informatie.

Achtergrond

In 2021 is het rapport Defensie Duurzaam Digitaal (DDD) verschenen, waarin

zowel de huidige situatie als toekomstige wensen en ambities voor personeel, exploitatie en investeringen inzichtelijk zijn gemaakt. Dit rapport biedt tevens inzicht in de behoeftes aan capaciteit en financiële middelen die benodigd zijn voor de uitvoering van de Defensievisie 2035.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Het rapport concludeert dat er een toenemende discrepantie tussen mensen en middelen enerzijds en behoeften, wensen en ambities anderzijds bestaat. Uit het rapport blijkt dat een bedrag oplopend tot structureel € 144 miljoen per jaar extra nodig is in het IT-exploitatiebudget ten opzichte van het huidige budget. Daarnaast blijkt uit het rapport een tekort van bijna € 200 miljoen per jaar vanaf 2025 en de noodzaak om het investeringsbudget voor IT fors te verhogen: voor de periode van 2021-2025 is er een behoefte van € 6,8 miljard, terwijl er € 1,5 – 1,9 miljard beschikbaar is.

Ook zijn er toenemende personeelstekorten binnen de IT-keten van Defensie, waaronder bij DMO/JIVC. Naar aanleiding van het DDD rapport zijn er een aantal no regret maatregelen gedefinieerd die in de CIO boedelbrief nader zullen worden uitgelicht. Deze maatregelen zijn gericht op basis op orde en bouwen naar de toekomst. Indien de benodigde middelen niet beschikbaar komen zullen de benodigde investeringen niet of niet volledig kunnen worden gedaan, wat negatieve operationele consequenties tot gevolg kan hebben.

De Kamer is in de Kamerbrief IT in september 2020 geïnformeerd over de problematiek en is in mei 2021 opnieuw geïnformeerd met het aanbieden van het rapport DDD. Uitwerking van *roadmaps* over Data en Cyber wordt in integrale afweging meegenomen in reguliere procedures in aanloop naar DN2022.

13 Defensie Open op Orde (Informatiehuishouding en transparantie)

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

13.1

Historie

Met de kabinetsreactie van 15 januari 2021 op het rapport van de parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslagen (POK) nam het kabinet voortvarend maatregelen om overheidsbreed de geconstateerde tekortkomingen aan te pakken. Hierbij staan de menselijke maat binnen en transparantie van de overheid centraal.

Naar aanleiding van het Rijksbrede initiatief is bij Defensie het programma Defensie Open op Orde (DOO) gestart. Dit is een breed pakket aan maatregelen die ook Defensie treffen. Denk hierbij aan de omgang met klachten vanuit de samenleving en de handelingswijze van de defensie organisatie die omgaat met veteranen en oud-medewerkers. Hoe gaan wij om en wat doen we met signalen van binnen en buiten onze organisatie en de vraag of ons beleid uitvoerbaar is?

Verder moet de Informatiehuishouding beter op orde komen. Uit een nul-meting door onderzoeksbureau PWC bleek dat deze een zeer laag volwassenheidsniveau heeft. Actie vindt plaats met onder meer implementatie van het programmaplan Defensie Open op Orde (op basis van het generieke rijksbrede plan van april 2021), met daarin ook de invoering van de WOO (Wet Open Overheid), de introductie van een nieuw document management systeem en bijvoorbeeld een project als Missie-archief op Orde. Er is ook behoefte aan het vernieuwen van processen en procedures, het op orde krijgen van de ondersteunende organisatie en investeren in de persoonlijke ontwikkeling van onze mensen met de ambtelijke en militair vakmanschapontwikkeling. Een gezaghebbende informatiepositie (informatie gestuurd werken) vormt de 'backbone' van een defensieorganisatie: in vreedstijd, maar zeker ook in operaties.

Hieraan gerelateerd wil Defensie de informatievoorziening aan parlement en samenleving vergroten, waarbij openheid de standaard is. Echter, Defensie kent als veiligheidsorganisatie de verplichting om zorgvuldig met vertrouwelijke en gerubriceerde informatie om te gaan met het oog op de veiligheid van onze mensen en operaties. Het devies hierbij is: liever zinnig geheim, dan geheimzinnig.

Defensie wil stappen blijven zetten om nog transparanter te zijn in de informatievoorziening aan het parlement en het publiek. Dit ter vergroting van het draagvlak in de samenleving en hier zit de link met de actielijn transparantie uit de Defensievisie 2035. We willen ook in het primaire proces van gereedstellen en inzetten van de krijgsmacht onszelf verantwoordelijk maken met een meer open houding. Defensie heeft daarvoor de afgelopen jaren een begin gemaakt met een cultuuromslag: incidenten worden vaker proactief gemeld en er wordt meer inzicht gegeven in het optreden van de krijgsmacht.

Op alle actielijnen wordt er op basis van de rijksbrede richtlijnen en handreikingen als departement verder gewerkt. Daarbij gebruiken we naast de bijzondere overleggen die voor DOO rijksbreed zijn ingericht onder de noemer Open Overheid, juist de reguliere interdepartementale gremia als de CIO-raad (IT/IV), IOWJZ (juridisch), ICOP (P&O), ICBR (bedrijfsvoering), het SGO (SG'en-overleg) en de MR.

Datum
21 december 2021

13.2

Stand van zaken

Het programmateam DOO is opgericht met een programmadirecteur (vanuit de Algemene Bestuursdienst). Het compacte programmateam van ongeveer 10 VTE'n is voor circa 5 jaar opgezet, en valt direct onder de SG. Daarbij is het uitgangspunt dat het programma met name de regie- en verantwoording-rol heeft en zoveel als mogelijk de acties in de staande lijnorganisatie belegd, om een duurzame inrichting van de DOO-doelstellingen te verwezenlijken. Op dit moment vindt de uitbouw plaats van het programmateam met liaison-officers voor alle grote defensieonderdelen evenals een flexibele pool van Informatie-adviseurs die support van allerlei aard leveren aan de defensieorganisatie bij de realisatie van de verbeteringen.

Een belangrijke mijlpaal was dit jaar het maken van ons departementale programmaplan, dat 1 juli aangeleverd is bij BZK die in dit dossier de coördinerende rol vervult. Hiermee heeft ook ons departement een onderbouwde forse financiële claim ingediend. De rijksbreed beschikbare enveloppe heeft een omvang van ca. 800 miljoen en is door de claims van alle ministeries plus financiering centrale instituten tezamen zwaar overtekend. Alle grote uitvoeringsorganisaties kennen net zoals Defensie een aanzienlijke (financiële) opgave hebben om hun informatiehuishouding op orde te brengen. Dit is meer dan de stroom van de kerndepartementen, maar betreft ook de data in operationele en ondersteunende systemen. Denk hierbij bij Defensie bijvoorbeeld aan de archieven vanuit de missies en informatiegestuurd werken in het kader van de diverse operationele werkzaamheden. Inmiddels is voor najaar 2021 en 2022 door het programma een Uitvoeringsplan gemaakt met daarin de concrete activiteiten die plaatsvinden op de actielijnen:

1. Informatieverstrekking
2. Informatiehuishouding op Orde
3. Ambtelijk en Militair Vakmanschap
4. Signalen herkennen en Menselijke maat.

Na de eerste tranche met incidentele budgetverstrekking vanuit BZK zal as voorjaar 2022 een meer definitieve budgettoekenning (incidenteel en structureel) vanuit BZK plaatsvinden.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

14 LIMC: Land Information Manoeuvre Centre

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Op 16 november 2020 publiceerde het NRC voor het eerst over het experimentele Land Information Manoeuvre Centre (LIMC) van de Koninklijke landmacht met het artikel 'Hoe Defensie zijn eigen bevolking in de gaten houdt'. Het LIMC was in maart 2020 bij het uitbreken van de nationale COVID-crisis door de landmacht opgericht om op grond van moderne data-analyse van open bronnen militaire en civiele besluitvorming te voeden met inzicht en handelingsperspectief. Het gevoel van urgentie om de civiele autoriteiten bij deze nationale COVID-crisis te hulp te schieten, gecombineerd met het belang om te experimenteren met informatiegestuurd optreden, verklaart dat de landmacht deze crisis aangreep om in een experimenteeromgeving het LIMC op te richten.

Op 27 november 2020 informeerde toenmalig minister Bijleveld de Kamer dat zij, nadat ze hierover nader was gebriefd, de activiteiten van het experimentele LIMC per direct had stilgelegd. Sinds de oprichting van het LIMC was er door de civiele autoriteiten geen verzoek tot bijstand gedaan. Daardoor was er geen grondslag voor de activiteiten van het LIMC. De onafhankelijke Functionaris Gegevensbescherming Defensie concludeerde dat de AVG onvoldoende was nageleefd: "[...] *Het LIMC had niet de intentie om (grootschalig) persoonsgegevens te verwerken, maar is hierin niet volledig geslaagd. Persoonsgegevens kwamen mee als "bijvangst". Voor deze verwerking bestond geen wettelijke grondslag en is niet voldaan aan de verantwoordingsplicht waardoor de AVG onvoldoende is nageleefd*".

Op 7 mei 2021 heeft de minister het AVG-rapport van de Functionaris Gegevensbescherming samen met haar beoordeling van de activiteiten van het LIMC aan de Tweede Kamer aangeboden. De minister nam de conclusies en aanbevelingen van de Functionaris Gegevensbescherming integraal over en trof een reeks aan maatregelen om herhaling te voorkomen van wat er bij het LIMC niet goed ging.

Op 26 mei 2021 is over deze brief en het rapport van de FG een plenair debat in de Kamer gevoerd. Minister Bijleveld erkende dat juridische adviezen niet adequaat zijn opgevolgd en dat de informatievoorziening hierover intern stagneerde. Voor de gang van zaken rondom het LIMC bood zij excuses aan. Naar aanleiding van het debat nam de Kamer vijf moties aan.

Op 26 oktober 2021 stuurde minister Kamp een brief naar de Kamer over hoe deze moties en de maatregelen uit de brief van 7 mei nu worden uitgevoerd:

1. Motie Belhaj nr. 184 over opstellen van duidelijke kaders voor toekomstige experimenteeromgevingen. Voortaan hanteert Defensie een centraal overzicht van de geldende juridische kaders in de informatie-omgeving en wordt de positie van juridische experts en AVG-functionarissen versterkt. Deze juridische kaders gelden altijd en overal, ook voor experimentele organisaties als het LIMC.
2. Motie Belhaj nr. 186 over een onafhankelijk onderzoek naar het LIMC, daaruit lessen te trekken en hangende de uitkomsten hiervan de activiteiten van het LIMC op te schorten. Defensie voert deze motie uit door de eigen 'interne tijdlijn' bestaande uit een groot aantal e-mails en andere documenten over het LIMC, als bijlagen bij de brief van 26 oktober naar de Kamer te sturen. Hiermee beschikt het parlement over de gevraagde nadere informatie over de besluitvorming rondom de oprichting

en de uitvoering van de taken van het LIMC, inclusief de juridische aspecten daarvan. Voorafgaand aan de brief publiceerde Defensie het WOB-besluit over deze 'interne tijdlijn LIMC' waarbij de stukken openbaar werden gemaakt.

3. Motie Belhaj nr. 187 over het aanbieden van de beleidsvisie Informatie Gestuurd Optreden (IGO) aan de Kamer. De Kamer ontvangt in de eerste helft van 2022 het beleidskader Informatiegestuurd Optreden (IGO).
4. Motie Van Wijngaarden, nr. 188 over versterking positie juridische experts. De positie van juridische experts bij *data science* projecten wordt versterkt door hiervoor op het ministerie extra personeel aan te nemen. Bij het CLAS wordt hiervoor iemand speciaal vrijgesteld.
5. Motie Belhaj nr. 193 over wachten met uitbreiding van de Catalogus Nationale Operaties-2018 tot motie 186 is uitgevoerd. Defensie wacht met de uitbreiding van de Catalogus Nationale Operaties met capaciteiten op het gebied van '*information manoeuvre* en andere militaire analyse capaciteit' tot hierover nader overleg met de Kamer is geweest.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Daarnaast gaat de brief van 26 oktober nog in op een aantal andere maatregelen die Defensie uitvoert, waaronder:

- Het organiseren van verschillende werkgroepen met (militair) juristen, AVG-functionarissen, beleidsadviseurs, ethische experts en kernfunctionarissen van operationele eenheden die in de informatie-omgeving actief zijn. Zij bespreken mogelijkheden en beperkingen binnen het informatiedomein langs de trits 'willen, kunnen, mogen'. Het rapport van bevindingen zal in de eerste helft van 2022 gereed zijn.
- Een onderzoek van een extern bureau naar de naleving van de AVG bij de informatieactiviteiten van verschillende defensie-onderdelen. Daarbij wordt het externe bureau tevens gevraagd om de door de onderdelen gesignaleerde knelpunten voor de uitvoering van hun taken te inventariseren en aanbevelingen te doen voor het oplossen of mitigeren van deze knelpunten. Het rapport zal in de eerste helft van 2022 gereed zijn.

Op 25 november 2021 stuurde Defensie op verzoek van de Kamer ten behoeve van het Commissiedebat over LIMC van 2 december, een brief over de oefenmogelijkheden voor informatiegestuurd optreden. In die brief staat dat de oefenmogelijkheden voor informatiegestuurd optreden gezien de geldende juridische kaders beperkt zijn. De vraag of hiervoor aanvullende maatregelen nodig zijn, wordt thans door Defensie onderzocht, aldus deze brief. Daarbij wordt verwezen naar bovenstaande twee maatregelen over respectievelijk de interne werkgroepen en het externe onderzoek. Toegezegd is dat de Kamer hierover voor juli 2022 nader wordt geïnformeerd.

Op 2 december 2021 werd tijdens het Commissiedebat over LIMC gesproken over de brieven van 26 oktober en van 25 november 2021. Het debat spitste zich toe op de manier waarop Defensie motie 186 over het onafhankelijke onderzoek naar het LIMC uitvoert (zie hierboven). De indiener van de motie, het lid Belhaj (D66), zei niet akkoord te gaan met de manier waarop Defensie hier invulling aan geeft en de motie daarmee als niet-uitgevoerd te beschouwen. Het lid Van Dijk (SP) kondigde aan hierover een 2-minutendebat aan te vragen. Dit laatste is inderdaad gebeurd, maar het 2-minutendebat LIMC is niet meer voor het kerstreces ingepland. Dit volgt na dit reces (na 10 januari 2022).

15 Hoofdthema's/lopende commissies Tweede Kamer

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

15.1 Schadevergoeding Srebrenica (commissie Wortmann)

Datum
21 december 2021

Historie

Op 19 juli 2019 oordeelde de Hoge Raad dat de Staat voor 10% aansprakelijk is voor de schade die is geleden door nabestaanden van de mannen die op 13 juli 1995 nog op de compound van Dutchbat verbleven. Om aan dit arrest uitvoering te geven is besloten tot het instellen van een civielrechtelijke regeling. Deze regeling is in gezamenlijkheid met een onafhankelijke commissie vormgegeven. Hierin zijn we op een aantal punten de nabestaanden verder tegemoet gekomen dan wat juridisch gebruikelijk is. De Commissie is verantwoordelijk voor de uitvoering van de regeling. Vanwege de specifiek omschreven doelgroep luistert de uitvoering nauw. De Commissie zal onderzoeken welke slachtoffers hiertoe behoren en welke bewijslast daarbij geldt. Voor het toekennen van 10% schadevergoeding zijn twee vaste schadebedragen vastgesteld door Defensie die vergelijkbaar zijn met andere zaken en passen bij de Bosnische maatstaven, te weten € 15.000 voor een echtgenote van een slachtoffer en € 10.000 voor een ouder, kind, broer of zus van een slachtoffer.

De commissie is ingesteld op 2 juli 2020 en staat onder voorzitterschap van Mw. Mr. S.F.M. Wortmann. De overige twee leden zijn dhr. Mr. A. Hammerstein en dhr. Mr. E. Kronenburg. Zij hebben de taak om de aanvragen te ontvangen, beoordelen en tot besluitvorming over te gaan. Betaling geschiedt door Defensie. De Commissie acteert onafhankelijk van Defensie, vastgelegd in een instellingsbesluit, waarbij uiteraard wel zorgvuldige afstemming met Defensie plaats heeft.

De regeling is gepubliceerd op 17 december 2020. Na publicatie hebben de Moeders van Srebrenica via hun advocaten laten weten niet in te kunnen stemmen met de regeling. Hierover hebben nadere gesprekken plaats gevonden. Deze hebben geleid tot aanpassing van de regeling op 1 juni 2021 en het doen van een coulancebetaling van een bedrag van 1 miljoen euro voor de aanzienlijke kosten die deze groep de afgelopen jaren heeft moeten maken. Uit gesprekken die de Commissie in oktober met de nabestaanden heeft gevoerd is gebleken dat deze acties gewaardeerd zijn en men nu beter met de Commissie samenwerkt en de regeling steunt.

Het aantal verwachte te ontvangen aanvragen is moeilijk te voorspellen, een eerste schatting is tussen 3000-5000 aanvragen waarvan 2000-3000 aanvragen tot toekenning zullen leiden. Financiering voor alle kosten, zowel de uitvoeringskosten als de betaling van de toekenningen komt uit het Budget Internationale Veiligheid (BIV). Het Ministerie van Buitenlandse Zaken is nauw betrokken en de regeling en het instellingsbesluit zijn door beide ministers vastgesteld; ook de ambassade Sarajevo speelt een actieve rol en verder is de Landsadvocaat nauw betrokken. Defensie heeft de leiding in alle contacten en initiatieven en is ook het vaste aanspreekpunt voor de Commissie.

Stand van zaken

De Commissie heeft een loket in Sarajevo geopend waar de nabestaanden hun aanvraag kunnen indienen. Eind oktober waren er al 628 aanvragen ontvangen door de Commissie waarvan er 139 positief beoordeeld zijn. Gemiddeld genomen

kan de helft van de aanvragen relatief makkelijk beoordeeld worden op basis van het beschikbare onderzoeksmateriaal. De overige aanvragen vergen meer tijd en aandacht, aanvragers worden dan in de gelegenheid gesteld aanvullend bewijs te leveren. De Tweede Kamer heeft op 1 november jl. een brief ontvangen ter informatie over de stand van zaken in de uitvoering van deze regeling, deze is ter kennisgeving aangenomen.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

15.2 Hawija-onderzoek (commissie Sorgdrager)

Historie

In de nacht van 2 op 3 juni 2015 in Hawija, Irak, werd een aanval uitgevoerd op een faciliteit waar door ISIS zogenoemde *vehicle borne Improvised Explosive Devices* (IED's) werden gefabriceerd. Deze fabriek bevond zich op een industriegebied. Na de aanval vonden er secundaire explosies plaats. Hierdoor werd ook een groot aantal andere gebouwen in de omgeving vernietigd. Zie voor een uitgebreidere historie het onderdeel 12 'Burgerslachtoffers'.

Het *targeting proces*, het AR 15-6 onderzoek en de daarin opgenomen aanbevelingen waren onderwerp van een plenair debat van de Minister van Defensie met de Tweede Kamer op 14 mei 2020. Op basis daarvan werd de motie-Belhaj aangenomen²:

De Kamer, gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland in 2015 betrokken was bij de luchtaanval op een bommenfabriek in de Iraakse stad Hawija, waar ruim 70 burgerslachtoffers zijn gevallen;

overwegende dat waarheidsvinding in deze casus een moeizaam proces is geweest en transparantie over burgerslachtoffers ontoereikend was;

overwegende dat nog altijd veel onduidelijk is over het proces in aanloop naar de aanval, de informatie voorafgaand hierover bekend en het handelen van Defensie na afloop van de aanval, mede door het gegeven dat bepaalde informatie geclassificeerd is;

verzoekt de regering, de Onderzoeksraad voor Veiligheid te verzoeken op korte termijn onderzoek in te stellen naar de luchtaanval op Hawija, gericht op de vraag hoe bij deze aanval burgerslachtoffers konden zijn gevallen evenals welke lessen voor de toekomst naar aanleiding hiervan te trekken zijn, en gaat over tot de orde van de dag.

Het ministerie van Defensie concludeerde dat de motie strikt genomen niet uitvoerbaar is, gelet op de wettelijke bepalingen omtrent de Onderzoeksraad voor Veiligheid. Daarnaast geldt dat voor het handelen van de krijgsmacht, de minister van Defensie verantwoording aflegt aan de Tweede Kamer. Het Openbaar Ministerie heeft de taak om in strafrechtelijke zin onderzoek te doen naar elke wapeninzet.

Vanwege de brede steun voor deze motie heeft de minister van Defensie echter besloten gehoor geven aan de geest van de motie. Daarom is besloten een

² Kamerstuk 27925, nr. 714

onafhankelijke onderzoekscommissie van tijdelijke aard in te stellen. Deze richt zich, conform het dictum van de motie-Belhaj, op de vraag hoe bij deze wapeninzet burgerslachtoffers hebben kunnen vallen evenals welke lessen hieruit te trekken zijn voor de toekomst. De Commissie bestaat uit de volgende leden:

- Mw. mr. Winnie Sorgdrager, minister van Staat en voorzitter Commissie;
- Dhr. prof. dr. T.D. Gill, hoogleraar militair recht, in het bijzonder het recht inzake militaire operaties, Universiteit van Amsterdam;
- Dhr. cdre-vlieger b.d. R.W. Reefman, voormalig Defensieattaché te Washington, plaatsvervangend Directeur Operaties bij de Defensiestaf en Hoofd Afdeling Jachtvliegtuig Operaties bij het Commando Luchtstrijdkrachten.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Stand van zaken

Op dit moment voert de Commissie onderzoek uit. Het doel van de commissie was om eind 2021 een eindrapport op te leveren. Het onderzoek neemt echter (veel) meer tijd in beslag.

15.3 Onderzoek "Focus op Dutchbat-III" (commissie Borstlap)

Historie

Het Nederlandse bataljon Dutchbat-III maakte tussen januari en juli 1995 deel uit van de UNPROFOR-missie in Bosnië-Herzegovina. Een deel van de Dutchbat-III-veteranen ervaart nog steeds problemen in het dagelijks leven als gevolg van deze missie. Dit was voor het ministerie van Defensie reden om opdracht te geven tot een onderzoek onder Dutchbat III-veteranen. Het doel van het onderzoek "Focus op Dutchbat-III" was in kaart te brengen hoe het met Dutchbat III-veteranen en hun thuisfront gaat. De vragenlijst is door 430 veteranen (56%) ingevuld. De onafhankelijke begeleidingscommissie, onder leiding van dhr. Hans Borstlap, heeft de minister voorzien van zeven aanbevelingen. De inzet van de minister is geweest om 25 jaar na de val van Srebrenica vast te stellen of er voor deze groep veteranen aanvullende maatregelen nodig zijn op het gebied van erkenning, waardering en zorg. De minister heeft alle aanbevelingen van de begeleidingscommissie overgenomen en de Kamer hierover geïnformeerd.

Stand van zaken

De zeven (beknopte) aanbevelingen van de commissie-Borstlap:

1. Vermijd als kabinet en parlement een te rooskleurige voorstelling van zaken rondom de besluitvorming over voorgenomen missies en tijdens de uitvoering van missies; wees realistisch over de omstandigheden, de risico's en de gevaren.
2. Sta als ministerie van Defensie voor je personeel, in het bijzonder wanneer er aantoonbare onjuistheden over hun functioneren in de media naar voren komen en weerspreek die onjuistheden.
3. Onderzoek als ministerie van Defensie welke veranderingen nodig zijn in de huidige organisatie en aanpak van het veteranenbeleid om te voorkomen dat het ministerie en uitvoerende organisaties worden gezien als tegenstanders van de veteraan. Doelstelling is: een effectieve erkenning en

- waardering van de veteraan en een effectief aanbod aan zorg en ondersteuning dat past bij de individuele vragen en behoeften van de veteraan.
4. Ondersteun als Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) de postactieve veteraan en het netwerk rondom de veteraan door te blijven investeren in meer kennis en bewustzijn onder veteranen en hun netwerk over de mogelijk negatieve gevolgen van de uitzending voor zowel de veteraan als het thuisfront en de (h)erkenning ervan.
 5. Stuur alle Dutchbat III-veteranen en hun thuisfront een brief met daarin een expliciete uitnodiging aan degenen die vanwege deze uitzending nog professionele hulp nodig hebben, maar dit nog niet voldoende hebben gekregen, om contact op te nemen met het NLVi.
 6. Organiseer, financier en faciliteer voor alle Dutchbat III-veteranen, en hun thuisfront, die daar behoefte aan hebben een terugkeerreis naar Srebrenica.
 7. Een collectief gebaar is op zijn plaats. Dit gebaar moet tegemoet komen aan het ervaren gebrek aan erkenning en waardering, gelet op de uitzonderlijke omstandigheden waarin het nagenoeg onmogelijke van hen is gevraagd. Een verklaring van de minister van Defensie en de betaling van een symbolisch bedrag van €5.000,- (belastingvrij) aan alle Dutchbat III-veteranen of hun nabestaanden.

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL
BELEID

Datum
21 december 2021

Alle aanbevelingen zijn overgenomen en het kabinet heeft uitgesproken dat eerherstel nodig is. De brief voor alle ruim 800 Dutchbat III-veteranen (aanbeveling 5) is verzonden. In deze brief is, naast de expliciete oproep om contact op te nemen met het NLVi indien hulp nodig is, ook informatie gegeven over de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van de aanbevelingen 6 en 7. Achttien nabestaanden van Dutchbat III-veteranen zijn telefonisch benaderd over de inhoud van de brief.

De uitwerking van de aanbeveling over de terugkeerreizen vraagt meer tijd en een zeer zorgvuldige voorbereiding. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de expertise van kolonel prof. Erik Vermetten. Hij heeft eerder wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd naar terugkeerreizen. Hij heeft geconstateerd dat deze reizen kunnen bijdragen aan het betekenis geven aan eerdere ervaringen en verwerking van het verleden door confrontatie met de situatie ter plaatse. Om zo'n reis effectief te laten zijn, zal het in kleine groepen plaatsvinden, met professionele begeleiding en op vrijwillige basis. De reizen zullen niet eerder kunnen starten dan in 2022 en tot 2026 plaatsvinden.

Aan de verklaring van de minister van Defensie, zoals genoemd in aanbeveling 7, die uitgesproken zal worden door de minister en mogelijk een deel door de minister-president, wordt nog gewerkt. Het idee is om deze verklaring uit te spreken tijdens een reünie met alle Dutchbat III-veteranen. Vanwege Covid-19 kan die reünie niet eerder plaatsvinden dan voorjaar 2022. De uitbetaling van het symbolische bedrag is dit voorjaar gestart en tot nu toe (november) is ca 95% uitbetaald aan de Dutchbat III-veteranen. Hierbij is rekening gehouden met de uitbetaling van dit bedrag dat dit invloed kan hebben op bijvoorbeeld bijstandsuitkeringen of schuldenproblematiek.

Ministerie van Defensie

Naslagbundel voor nieuwe bewindspersonen

Een introductie op Defensie

Versie	1.5
Datum	21 december 2021
Status	Definitief

Colofon

Bestuursstaf
DIRECTORAAT-GENERAAL BELEID
Kabinet

Postadres
Kalvermarkt 38
2511 CB 'S-GRAVENHAGE
MPC 58B

Contactpersoon
Kabinet DGB

Versie
Bijlagen

1.5
3

Inhoud

1	Grondslagen van de defensie-inspanning	6
1.1	Grondwettelijke bepalingen en hoofdtaken	6
1.2	Verdragsverplichtingen	6
1.3	Wettelijke verplichtingen	8
1.4	Overige gronden voor de inzet van de krijgsmacht	8
2	De Defensieorganisatie	9
2.1	Hoofdstructuur	9
2.2	Kerndepartement	10
2.3	De uitvoerende organisatie-eenheden	11
3	Besturen bij Defensie.....	18
3.1	Visie op besturen	18
3.2	Besturingsmodel	19
3.3	Visie op basis van krijgsmachtontwikkeling.....	21
3.4	BPB proces	21
3.5	Overlegstructuur.....	23
3.6	Evaluatiefunctie	24
4	Financiën	27
4.1	De defensiebegroting en DMF	27
4.2	Financiële ontwikkelingen	29
4.3	Begrotingsproces	31
4.4	Investerings	33
4.5	Planningssystematiek en investeringsbeheer (PS&IB).....	34
4.6	Budget Internationale Veiligheid	34
4.7	Inzicht in Kosten.....	36
5	Inzet en gereedstelling	38
5.1	Inzet van de krijgsmacht	38
5.2	Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied	42
5.3	Handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde.....	42
5.4	Conflictpreventie	43
5.5	Nationale taken	44
5.6	Koninkrijkstaken in het Caribisch gebied	48
5.7	Inzetbaarheidsdoelen	49
5.8	Gereedstelling.....	50
6	Internationale inbedding van de krijgsmacht	52
6.1	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie	52
6.2	Europese Unie.....	56

6.3	Verenigde Naties.....	64
6.4	Bilaterale samenwerking en kleinere multilaterale verbanden.....	65
7	Veiligheid.....	71
7.1	Directie Veiligheid.....	71
7.2	Weg naar plan van aanpak ‘Een veilige defensieorganisatie’	71
7.3	Inspectie Veiligheid Defensie (IVD) en Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) ..	73
7.4	Vooruit kijken.....	74
8	Personeel.....	76
8.1	Personeelsopbouw	76
8.2	Werving en selectie	76
8.3	Arbeidsvoorwaardenproces.....	76
8.4	HR-model	77
8.5	Veteranen	78
8.6	Reservisten	79
8.7	Militaire gezondheidszorg.....	80
8.8	Claims	82
9	Materieel, Vastgoed en duurzaamheid	83
9.1	Defensie Materieel Proces (DMP)	83
9.2	Materieel (-logistiek)	84
9.3	Leefomgeving (ruimtelijke ordening, omgevingswet, natuur en stikstof).....	86
9.4	Vergunningen.....	88
9.5	Rijksvastgoedbedrijf.....	90
9.6	Defensie-industrie	91
9.7	Luchtvaartzaken.....	92
10	IT.....	94
10.1	Belang IT voor Defensie	94
10.2	Vernieuwing (GrIT en FOXTROT/TEN).....	95
11	Kennis en innovatie	97
11.1	SKIA.....	97
11.2	Research & Technology.....	97
11.3	De adaptieve krijgsmacht	99
12	Informatiegestuurd & hybride	101
12.1	Informatiegestuurd optreden (IGO)	101
12.2	Cyber.....	102
12.3	Hybride dreigingen van de nationale veiligheid	103
Bijlage A	Foto’s Ambtelijke en Militaire leiding	105
Bijlage B	Woordvoering	106
Bijlage C	Lijst van afkortingen	107

Inleiding

Naast het voorgaande overzicht van de actuele dossiers ontvangt u een naslagbundel. Het doel is om u een overzichtelijk naslagwerk te bieden over de belangrijkste thema's, onderwerpen en begrippen die binnen Defensie een rol spelen. De informatie in deze bundel is zoveel als mogelijk tijdsonafhankelijk opgeschreven, actuele of tijdsafhankelijke zaken zijn opgenomen in het overzicht actuele dossiers.

In deze bundel zult u doorlopend QR codes aantreffen. Deze codes linken naar video's over Defensie die meer achtergrondinformatie en kleur bij het desbetreffende onderwerp geeft. En zoals het filmpje bij de QR code hiernaast al aangeeft: Defensie is zeer veelzijdige organisatie waar genoeg over te vertellen is!

1 Grondslagen van de defensie-inspanning

1.1 Grondwettelijke bepalingen en hoofdtaken

Voor Defensie, waaronder de Krijgsmacht, zijn drie bepalingen van de Grondwet van rechtstreeks belang. Artikel 90 van de Grondwet bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert. Dit betekent enerzijds dat de regering zal handelen in overeenstemming met die rechtsorde – zowel de internationaalrechtelijke kaders als de democratische rechtsorde in Nederland zelf – en anderzijds dat de regering een actieve bijdrage zal leveren aan het verder ontwikkelen van die rechtsorde. Deze bepaling vormt daarmee ook een fundament voor een van de hoofdtaken ontleend aan artikel 97 van de Grondwet.

In artikel 97 van de Grondwet staat dat er een krijgsmacht is “ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde.” Dit artikel vormt de grondslag voor zowel de Krijgsmacht als de taken van de Krijgsmacht. Het tweede lid bepaalt dat de regering het oppergezag heeft over de Krijgsmacht en waarborgt de politieke zeggenschap (en daarmee verantwoording) over alle inzet van de Krijgsmacht, zowel nationaal als internationaal.

In het geval van inzet van de krijgsmacht ter handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde, is artikel 100 van de Grondwet van toepassing op de informatieverstrekking aan de Staten-Generaal. Artikel 100 stelt dat de regering verplicht is de Staten-Generaal vooraf in te lichten over “de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde.” Uitzondering op die plicht, genoemd in het tweede lid van dat artikel, betreft de situatie dat “dwingende redenen het vooraf verstrekken van inlichtingen verhinderen.” Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn bij speciale operaties en de daarop noodzakelijk van toepassing zijnde geheimhouding. Wel is in dat geval de regering verplicht om de Kamer alsnog “zo spoedig mogelijk” te informeren.

Om tot weloverwogen besluiten te komen, wordt voor inzet waarop artikel 100 van toepassing is het zogenaamde Toetsingskader gehanteerd.

In het licht van de bepalingen van de Grondwet en de overige in de wet vastgelegde taken van de krijgsmacht hanteert Defensie sinds de Defensienota 2000 de volgende drie hoofdtaken:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, met inbegrip van de Caribische delen van het Koninkrijk;
2. Bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit;
3. Ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

1.2 Verdragsverplichtingen

De belangrijkste internationale verdragsverplichtingen op defensiegebied vloeien voort uit het Handvest van de Verenigde Naties, het Noord-Atlantisch Verdrag en het EU-Verdrag van Lissabon. Daarnaast zijn het humanitair oorlogsrecht en de mensenrechten van rechtstreekse invloed op het optreden van de Krijgsmacht.

Handvest van de Verenigde Naties

Een van de kernbepalingen van het Handvest van de VN is artikel 2, lid 4. Daarin is vastgelegd dat de dreiging met of het gebruik van geweld is verboden. De VN-veiligheidsraad kan een uitzondering maken op dit geweldsverbod door vast te stellen dat sprake is van zodanige bedreiging van de vrede, verbreking van de vrede of daad van agressie dat daartegen gewapenderhand moet worden

opgetreden. Tevens is op grond van artikel 51 van het Handvest individuele en collectieve zelfverdediging toegestaan.

Alle VN-lidstaten zijn op grond van artikel 25 van het Handvest verplicht de besluiten van de Veiligheidsraad te aanvaarden en uit te voeren. Nederland heeft geen juridische verplichting troepen ter beschikking te stellen aan de VN.

Noord-Atlantisch Verdrag

Een belangrijk uitgangspunt voor het Nederlandse veiligheidsbeleid is de bijstandsverplichting zoals vastgelegd in artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag. In artikel 5 staat dat de bondgenoten een gewapende aanval in Europa of Noord-Amerika tegen een van hen zullen beschouwen als een aanval tegen hen allen. Verder verplicht het artikel iedere bondgenoot om in het geval van een gewapende aanval terstond individueel en in samenwerking met de andere partijen op te treden op de wijze die zij nodig oordeelt, met inbegrip van het gebruik van geweld, om de veiligheid van het Noord-Atlantisch gebied te herstellen en te handhaven. Artikel 5 verplicht Nederland dus om een aangevallen bondgenoot bij te staan, maar niet om in alle gevallen de Nederlandse krijgsmacht in te zetten.

Verdrag betreffende de Europese Unie

Het Verdrag betreffende de Europese Unie bevat ook een bijstandsverplichting. Artikel 42, lid 7, bepaalt dat de lidstaten verplicht zijn een lidstaat die op zijn grondgebied wordt aangevallen met alle middelen waarover zij beschikken hulp en bijstand te verlenen. Dit artikel is verstrekkender dan de verplichting die is vastgelegd in artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag. Als inzet van de krijgsmacht mogelijk is, is er in dit geval geen keuzemogelijkheid meer. Mede op aandringen van de Nederlandse regering is aan artikel 42, lid 7, de erkenning toegevoegd dat de Navo de grondslag en het instrument blijft voor de collectieve verdediging van haar leden. Ook is de positie van de neutrale lidstaten Ierland, Finland, Oostenrijk en Zweden erkend.

Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie

Het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie bevat een solidariteitsclausule (artikel 222) die van toepassing is bij terrorisme, een natuurramp of een door de mens veroorzaakte ramp. In geval van een dreiging van terrorisme kan de regering van de betreffende lidstaat de overige lidstaten om bijstand vragen. De lidstaten besluiten gezamenlijk in welke vorm deze bijstand wordt verleend. De Raad, de Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger van de EU coördineren en verzorgen de aansturing van de inzet in het kader van artikel 222 VWEU. Voor inzet onder artikel 42, lid 7, VEU bestaan (nog) geen procedurele afspraken in EU-kader.

Humanitair Oorlogsrecht

Op inzet in het kader van een gewapend conflict, zoals de strijd tegen ISIS in Irak, zijn de Verdragen van Genève en de overige instrumenten van het humanitair oorlogsrecht van toepassing. In vredetijd verplicht het humanitair oorlogsrecht onder andere tot het verzorgen van onderwijs in, en kennis van, het humanitair oorlogsrecht en tot toetsing van alle nieuwe middelen en methoden van oorlogvoering aan het recht.

Mensenrechten

De bepalingen van de mensenrechtenverdragen, waaronder het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens, zijn van toepassing op het optreden van de Krijgsmacht, ook bij de meeste inzet in internationale operaties. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan het recht op privacy (van invloed op het optreden in het informatiedomein) en het recht op leven (van invloed op de geweldsinstructies).

1.3 Wettelijke verplichtingen

De taken die de Krijgsmacht uitvoert ter ondersteuning van civiele autoriteiten in het Koninkrijk vloeien voor een belangrijk deel voort uit nationale wetgeving. Het gaat dan om structurele activiteiten, militaire bijstand en militaire steunverlening. De belangrijkste vormen daarvan komen aan de orde in hoofdstuk 10.

1.4 Overige gronden voor de inzet van de krijgsmacht

Op grond van het internationaal recht kan de Krijgsmacht ook worden ingezet op het grondgebied van een ander land, als dat land hiertoe toestemming geeft. Een voorwaarde is dan wel dat het verzoek of de doelstelling van de inzet rechtmatig is. In de regel zullen dit soort verzoeken een relatie hebben met het hierboven genoemde recht op (collectieve) zelfverdediging, maar vindt de inzet in dit geval plaats buiten de kaders van artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag of artikel 42, lid 7, van het Verdrag betreffende de Europese Unie.

2 De Defensieorganisatie

2.1 Hoofdstructuur

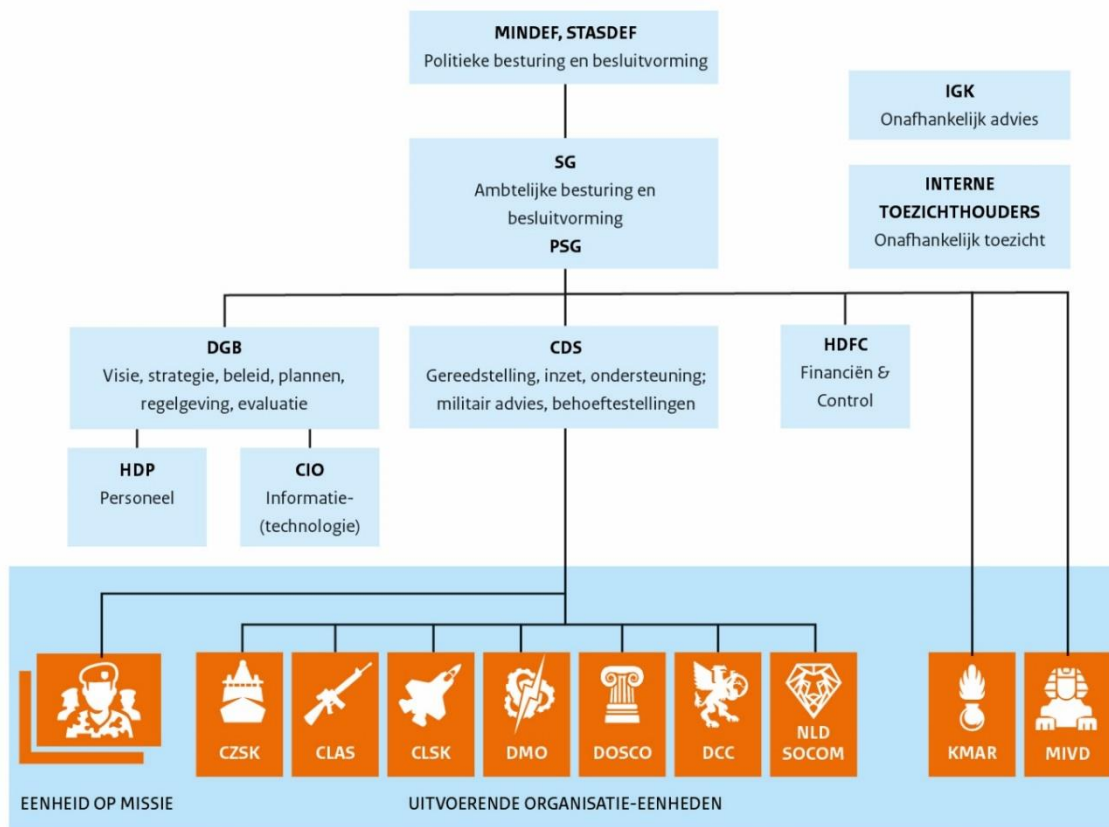
Het ministerie van Defensie staat onder leiding van de minister van Defensie, die deel uitmaakt van de regering. Indien benoemd ondersteunt de staatssecretaris van Defensie de minister daarbij, conform de afgesproken taakverdeling. De Secretaris-Generaal (SG) is met inachtneming van de aanwijzingen van de minister belast met de ambtelijke leiding van al hetgeen het ministerie betreft. De Commandant der Strijdkrachten (CDS) geeft als hoogste militair rechtstreeks militair advies aan de minister.

Er zijn zeven defensieonderdelen (DO'n): het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), het Commando Landstrijdkrachten (CLAS), het Commando Luchstrijdkrachten (CLSK), het Commando Koninklijke Marechaussee (KMar), de Defensie Materieel Organisatie (DMO), het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) en de Bestuursstaf in Den Haag (hierna kerndepartement (KD)). In de ambtelijke lijn vindt besluitvorming plaats door de SG. De SG kan mandaat verlenen aan functionarissen onder haar gezag geplaatst om leiding te geven en besluiten te nemen.

Onderstaand figuur is een schematische weergave van de hoofdstructuur van Defensie, met als basis de organisatie-eenheden die zorgdragen voor de uitvoering van de primaire processen gereedstelling & inzet. De SG geeft leiding aan het KD (waaronder de Plaatsvervangend SG, de CDS, de Directeur-Generaal Beleid (DGB) en de Hoofddirecteur Financiën & Control (HDFC)), alsmede aan de Commandant (C)-KMar en de Directeur Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst (D-MIVD). Aan de CDS is mandaat verleend om leiding te geven aan de C-ZSK, de C-LAS, de C-LSK, de D-DMO, de C-DOSCO, de Commandant Defensie Cybercommando (C-DCC) en de Commandant NLD Special Operations Command (C-NLD SOCOM).

De DGB geeft leiding aan acht directies.¹ In het kader van het waarborgen van integraal beleid en plannen maakt de Chief Information Officer (CIO) deel uit van het Directoraat-Generaal Beleid, waarbij de CIO functioneel wordt aangestuurd door de SG. Binnen het DGB is de Hoofddirecteur Personeel (HDP), met inachtneming van de aanwijzingen van de minister van Defensie, belast met de defensiebrede verantwoordelijkheden voor het werkgeverschap, waaronder in elk geval wordt verstaan de verantwoordelijkheid die volgt uit het Besluit georganiseerd overleg sector Defensie.

¹ Het Directoraat Generaal Beleid bestaat uit de Directie Operationeel Beleid & Plannen (DOBP), de Directie Internationale Aangelegenheden (DIA), de Directie Strategie & Kennis (DSK), de Hoofddirectie Personeel (HDP), de Directie Materieel, vastgoed & Duurzaamheid (DMVD), de Directie Bedrijfsvoering & Evaluatie (DBE), de Chief Information Officer (CIO) en de Directie Veiligheid (DV).

Defensie beschikt over de volgende interne toezichthouders (conform het Algemeen Organisatiebesluit Defensie): de Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV), de Directeur Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Commandant Korps Militaire Controleurs Gevaarlijke Stoffen (KMCGS), de Inspecteur Militaire Gezondheidszorg (IMG), de Functionaris Gegevensbescherming (FG) en de Beveiligingsautoriteit (BA). Ongeacht de organisatorische ophanging binnen de defensieorganisatie hebben zij een onafhankelijke positie en hebben rechtstreeks toegang tot de SG. De IGV heeft rechtstreeks toegang tot de minister.

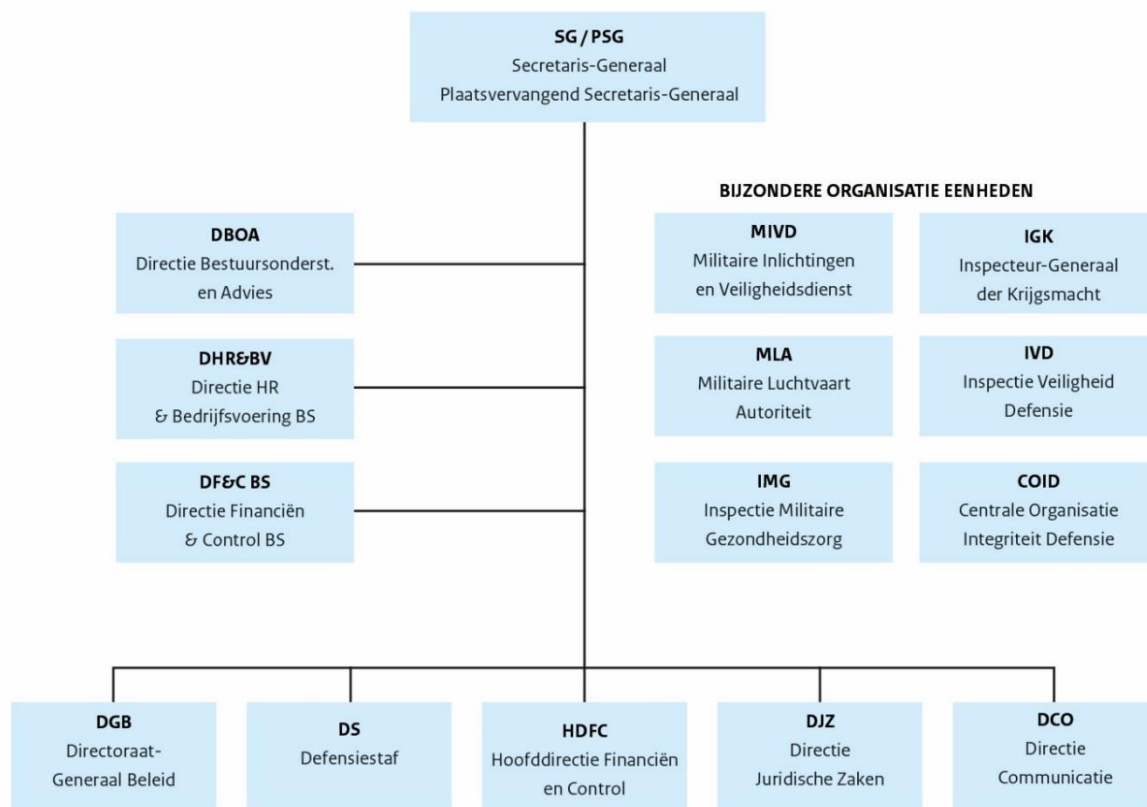
De Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK; tevens inspecteur der veteranen en inspecteur der reservisten) adviseert de minister van Defensie over allerlei vraagstukken die bij Defensie spelen en onderzoekt of bemiddelt in individuele aangelegenheden. De IGK is geen toezichthouder, maar zijn onderzoeken verrijken wel het inzicht in de staat en het functioneren van de defensieorganisatie. De IGK is een functionaris die naast de formele organisatiestructuur van het ministerie staat. Deze positie garandeert de onafhankelijkheid van de IGK.

2.2 Kerndepartement

Het KD adviseert en ondersteunt de bewindspersonen bij het besturen van de organisatie en het afleggen van verantwoording aan het parlement.

De SG geeft leiding aan het KD en stelt het bedrijfsplan vast, inclusief de toewijzing van middelen. Het KD bestaat uit het DGB, de Defensiestaf (DS), de HDFC, de Directie Juridische Zaken (DJZ), de Directie Communicatie (DCo), de Directie Human Resources & Bedrijfsvoering (DHR&BV BS), de Directie Financiën & Control (DF&C BS) en de Directie Bestuursondersteuning en Advies (DBOA) (zie onderstaande figuur). De SG geeft ook leiding aan de Bijzondere Organisatie Eenheden

(BOE'n) MIVD en COID, die onder het kerndepartement vallen. De andere BOE'n zijn administratief ondergebracht bij het KD, maar hebben gelet op hun taak een onafhankelijke positie.

2.3 De uitvoerende organisatie-eenheden

De commandanten/directeuren van CZSK, CLAS, CLSK, KMar, DMO, DOSCO, MIVD, DCC, NLD SOCOM en het KD zijn verantwoordelijk voor de integrale uitvoering bij hun organisatie-eenheden, binnen de kaders van het defensiebeleid, wet- en regelgeving en de opdrachten van SG respectievelijk CDS. Zij dragen daarbij zorg voor een goede samenwerking en ondersteuning tussen hun organisatie-eenheden. De MIVD en de KMar zijn vanwege hun specifieke wettelijke taken rechtstreeks onder de SG geplaatst en worden door de SG aangestuurd. De CDS stuurt de andere uitvoerende organisatie-eenheden aan: CZSK, CLAS, CLSK, DMO, DOSCO, DCC en NLD SOCOM.

Uitvoerende organisatie-eenheden onder de SG

Koninklijke Marechaussee (KMar)

De Koninklijke Marechaussee is een gendarmeriekorps, een politieorganisatie met militaire status. De KMar waakt over de veiligheid van het Koninkrijk; in Nederland, het Caribisch gebied en internationaal. Van de koninklijke paleizen tot aan de buitengrenzen van Europa, van de luchthavens in Nederland tot oorlogs- en crisisgebieden overal ter wereld. De KMar is flexibel en robuust inzetbaar voor veiligheid en heeft als motto 'Als het erop aankomt'.

Taken

De taken van de KMar zijn de grenspolitietaken, bewaken en beveiligen, en internationale en militaire politietaken. Deze taken staan in detail genoemd in artikel 4 van de politiewet. De KMar

treedt informatiegestuurd op. Het Landelijk Tactisch Commando (LTC) in Soesterberg stuurt de operaties aan. Ook heeft de KMar een eigen Opleidings-, Trainings- en Kenniscentrum (OTC) dat zorgt voor de professionele en persoonlijke ontwikkeling van alle KMar-medewerkers.

Beheer

De KMar is een krijgsmachtdeel. Het beheer en het gezag over de Koninklijke Marechaussee zijn gescheiden. De minister van Defensie is verantwoordelijk voor het beheer. Dat betekent dat de minister van Defensie de eindverantwoordelijkheid draagt voor zaken als personeel, materieel en financiën. De secretaris-generaal van Defensie is de gemandateerd korpsbeheerder.

Gezag

Het gezag over de KMar ligt bij meerdere ministeries. De gezagsdragers zijn verantwoordelijk voor de inhoud van de taken en bepalen hoe en wanneer de KMar wordt ingezet. Afhankelijk van de taak zijn dat de ministeries van Defensie, Justitie en Veiligheid (inclusief het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD)

De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) werkt voor een effectieve en zo veilig mogelijke inzet van Nederlandse militairen, de veiligheid van Nederland en de bescherming van Nederlandse belangen. De mensen van de MIVD voeren dit werk uit in Nederland en in het buitenland waaronder gebieden van onrust en conflict, maar ook in het cyberdomein. De MIVD opereert op basis van de en Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017), die de komende periode gewijzigd wordt en de Wet Veiligheidsonderzoeken.

De MIVD ontdekt en duidt dreigingen en ontwikkelingen en handelt om deze dreigingen te helpen afwenden en de weerbaarheid van Nederland en de Nederlandse krijgsmacht te verhogen. Hierbij werkt de MIVD nauw samen met nationale en internationale partners.

Om aan haar taak te voldoen doet de MIVD onderzoek naar het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden en ondersteunt (mogelijke) missies van de Nederlandse krijgsmacht met inlichtingen. Ook doet de MIVD onderzoek naar specifieke aandachtsgebieden met militaire relevantie zoals proliferatie van militaire technologie en wapensystemen. De MIVD beschermt Defensie en de nationale veiligheidsbelangen door onderzoek naar onder andere (digitale) spionage, sabotage, beïnvloeding, radicalisering en extremisme. Zo voert de MIVD veiligheidsonderzoeken uit naar (potentieel) personeel op vertrouwensfuncties binnen en buiten Defensie en onderzoekt elektronische dreigingen zoals de mogelijke aanwezigheid van afluisterapparatuur in ruimtes waar geheime informatie wordt behandeld. Verder stelt de MIVD dreigingsanalyses op in het kader van de bewaking en beveiliging van personen.

De MIVD levert tijdige en onafhankelijke inlichtingenproducten en dreigingsanalyses voor de ondersteuning van de besluitvorming door de politieke, ambtelijke en militaire leiding van het Ministerie van Defensie en de regering. Met de ministeries van Defensie, Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken en Justitie en Veiligheid maakt de MIVD in de Geïntegreerde Aanwijzing Inlichtingen en Veiligheid (GA I&V) specifieke afspraken over aandachtsgebieden en diepgang van de inlichtingenproducten. De GA I&V wordt jaarlijks opnieuw beoordeeld en vastgesteld door de minister-president en de ministers van Defensie en Binnenlandse Zaken, na overleg met de ministers van Buitenlandse Zaken en Justitie & Veiligheid.

Uitvoerende organisatie-eenheden onder de CDS

Operationele commando's: CZSK, CLAS en CLSK

Het CZSK, het CLAS en het CLSK zijn gericht op de gereedstelling en instandhouding van operationele eenheden in hun respectievelijke domeinen. Zij kunnen nieuwe technieken, concepten

en doctrines ontwikkelen en beproeven. Ze ondersteunen daarnaast ook andere uitvoerende organisatie-eenheden met bijvoorbeeld operationele capaciteit, materieel, diensten, opleidingen en kennis.

De Koninklijke Marine (Commando Zeestrijdkrachten (CZSK))

De Koninklijke Marine, waaronder het Korps Mariniers, opereert op, onder en vanuit de zee en onder water. De specifieke kenmerken van dit maritieme domein bepalen voor een belangrijk deel de manier waarop en de middelen waarmee militaire operaties worden uitgevoerd. Het weer, de golfhoogte en de waterdiepte beïnvloeden de bruikbaarheid van wapens en sensoren als radar en sonar en stellen bijzondere eisen aan vaartuigen. De uitgestrektheid van de oceanen, de verwoestende kracht van door stormen opgezweept water en de waterdruk in de diepzee stellen hoge eisen aan mens en materieel, maar zorgen ook voor grote mobiliteit

De zee wordt gebruikt voor 90% van het transport van de wereldhandel en als bron van voedsel, het internet is afhankelijk van kabels die over de zeebodem lopen, ongeveer 70% van de buitengrenzen van de EU zijn maritiem en de meeste mensen op aarde wonen dicht aan zee. De zee kan door landen ook worden gebruikt als gevechtsterrein. Daarnaast kan de zee als maritieme flank van militaire operaties op land worden gebruikt en uitvalsbasis zijn voor acties op het territorium van een tegenstander in de lucht, in cyberspace en in de ruimte.

De beste manier om Nederlandse (economische) belangen op zee veilig te houden, is via diplomatie te voorkomen dat er een dreiging of conflict ontstaat. Militaire macht zet de diplomatie kracht bij door het tonen van slagkracht en vastberadenheid. Door een grote flexibiliteit, strategische mobiliteit en wereldwijd bereik is de Koninklijke Marine zeer geschikt voor het uitvoeren van deze strategische functie.

De zee biedt de manoeuvreerruimte en de toegang om ter plekke invloed uit te oefenen. Zonder de territoriale integriteit van andere landen aan te tasten kunnen maritieme eenheden door hun relatief grote logistieke zelfstandigheid langere tijd in het beoogde gebied aanwezig blijven. Vanuit politiek oogpunt bezien, bieden zeestrijdkrachten daarom een flexibel machtsinstrument om dreigingen in de kiem te smoren, conflicten te helpen voorkomen en indien noodzakelijk conflicten te beslechten door te vechten om te winnen, ook op grotere afstand van de eigen staat. Dit alles binnen de grondwettelijke taak van de krijgsmacht "ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde".

De invloed van militaire aanwezigheid wordt verder versterkt door in militaire samenwerkingsverbanden te opereren: hiermee wordt het onderling vertrouwen versterkt en eensgezindheid uitgestraald. Denk hierbij aan opereren in EU- en NAVO-verband. Ook zijn onder andere de Belgische en Nederlandse marine al sinds 1948 vergaand geïntegreerd en werken de Mariniers sinds 1972 nauw samen met hun Britse collega's in de *UK/NL Amphibious Force*.

De Koninklijke Marine heeft dan ook als missie: "Wereldwijd inzetbaar voor het leveren van veiligheid op en vanuit zee." Om aan deze missie te kunnen blijven voldoen, moet de Koninklijke Marine wereldwijd kunnen opereren in alle delen van het geweldspectrum: van *early warning* en conflictpreventie tot en met gevechtsoperaties in het hoogste deel van het geweldspectrum. Geïntegreerd vloot-en mariniersoptreden is hierbij het uitgangspunt. Hiertoe moeten zowel de vloot als de mariniers de beschikking hebben over goed getraind personeel en adequate, moderne wapensystemen voor inzet in de toekomst op zee en vanuit zee. De wijze waarop de Koninklijke Marine dit wil doen is vastgelegd in het *Sail Plan: Commando Zeestrijdkrachten op weg naar 2035*, dat in 2020 is geactualiseerd.

De Koninklijke Landmacht (Commando Landstrijdkrachten (CLAS))

De Koninklijke Landmacht voorziet in veiligheid voor, door en tussen mensen. De mens vormt het meest adaptieve vermogen van onze organisatie. Omdat landmachers midden in de maatschappij staan, zijn zij in staat om te begrijpen wat er daadwerkelijk speelt, het vertrouwen van anderen te winnen en mensen het gevoel te geven dat ze veilig zijn. Onze militairen opereren in een breed (strijd)toneel dat kan variëren van grote open vlakten tot de nauwe stegen van een vreemde stad. Met nieuwe manieren en middelen beschermen onze mensen tegen allerhande dreigingen: tegen een pandemie, tegen terroristen of tegen statelijke (maar ook niet-statelijke) actoren. Het landoptreden gebeurt in het gehele conflictspectrum, maar in het bijzonder in het grijze gebied tussen vrede en conflict. Het is informatiegestuurd, hoogtechnologisch en altijd samen met nationale en internationale partners.

Het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) wordt geleid door de Commandant Landstrijdkrachten (CLAS). De staf is gevestigd op de Kromhoutkazerne in Utrecht. Drie brigades vormen de kern van de slagkracht van het CLAS: de 43 Gemechaniseerde Brigade (met rupsvoertuigen), de 13 Gemotoriseerde Brigade (met (on)gepantserde wielvoertuigen) en de 11 Luchtmobiele Brigade (voor geïntegreerd optreden met helikopters). Een brigade beschikt over verschillende eenheden die elkaar aanvullen, zoals infanterie, genie en logistieke ondersteuning. Daarnaast coördineren de brigadehoofdkwartieren de inzet van de eenheden en de complexe afstemming van alle specialismen. Het CLAS beschikt over het Korps Commandotroepen (KCT), een *Special Operations Forces* (SOF)-eenheid die in staat is gedurende langere tijd zelfstandig en onder bedreigende omstandigheden opdrachten uit te voeren.

Daarnaast beschikt het CLAS over (gevechts)ondersteunende eenheden. In het Operationeel Ondersteuningscommando Land (OOCL) zijn de ondersteunende eenheden samengebracht, zoals vuursteun, inlichtingen, cyber, genie, explosieven opruimingsdienst, logistieke eenheden en geneeskundige eenheden. Het OOCL maakt de inzet van de brigades mogelijk, maar is tevens belast met de ondersteuning van de andere operationele commando's. Het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando (DGLC) beschermt vitale objecten, eenheden en gebieden vanaf de grond tegen luchtdreigingen met luchtverdedigingssystemen en luchtdoelraketten. Het Opleidings- en Trainingscommando (OTCO) leidt duizenden militairen van alle operationele commando's op en is verantwoordelijk voor zowel de initiële opleiding als de vaktechnische kennis. Het Materieellogistiek Commando (Matlogco) coördineert en ondersteunt alle processen gericht op de beschikbaarheid en instandhouding van alle landsystemen van de krijgsmacht. Tot slot biedt het CLAS met 1 German/Netherlands Corps (1GNC) een hoofdkwartier voor landoperaties zoals door de NAVO gevraagd.

Voor 11 Luchtmobiel Brigade, 43 Gemechaniseerde en Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando heeft de landmacht gekozen voor vergaande integratie met Duitsland. 13 Lichte Brigade werkt samen met België en Frankrijk. In het nationale domein zet de landmacht stappen op het gebied van interoperabiliteit met veiligheidspartners, zoals de Nationale Politie op het gebied van terrorismebestrijding.

De Koninklijke Luchtmacht (Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK))

De Koninklijke Luchtmacht draagt met *Airpower* bij aan de drie hoofdtaken van Defensie: de bescherming van eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, het bevorderen van de internationale rechtsorde en stabiliteit en het ondersteunen van civiele autoriteiten. Wat het luchtwapen uniek maakt is de wijze waarop het hoog en snel kan worden ingezet over grote afstand met relatief weinig risico's. Op die manier kan het zowel bijdragen aan militair tactische, operationele als strategische doelstellingen. De luchtmacht brengt haar effecten uit met hoogwaardig personeel en hoogtechnologisch wapensystemen. Gezien het hoogtechnologisch karakter staat innovatie bij de luchtmacht voorop

om opdrachten altijd slimmer en effectiever uit te kunnen voeren. De Koninklijke Luchtmacht kenmerkt zich door haar pioniersgeest waar de lucht- en ruimtevaartsector alom bekend om is. De Luchtmacht is in transitie naar een nieuwe opzet met focus op informatiedominantie, meer wendbaarheid, een kleinere staf en verantwoordelijkheden en mandaten die lager in organisatie belegd zijn.

Om luchtoperaties tijdens crises en conflict zo effectief mogelijk uit te voeren en bewegingsvrijheid voor grond- en maritieme eenheden te creëren, streeft de luchtmacht naar luchtoverwicht. Om dat luchtoverwicht onder alle omstandigheden te verkrijgen beschikt de Luchtmacht over hoogtechnologische middelen zoals de F-35. Deze jachtvliegtuigen kunnen ook worden ingezet om grond-, zee- en luchtdoelen diep in vijandelijk gebied uit te schakelen. Luchtoperaties vinden doorgaans plaats in coalitieverband onder aansturing van een internationaal commando. De luchtmacht traint daarom intensief met internationale partners zodat in crisistijd geïntegreerd kan worden opgetreden. Met haar *dual capable* jachtvliegtuigen levert de luchtmacht ook een bijdrage aan NAVO's nucleaire afschrikking. De luchtmacht staat garant voor de bewaking van het Nederlandse en Belgische luchtruim dat plaatsvindt onder coördinatie van het Air Operations Control Station (AOCS). Het AOCS draagt naast de dagelijkse luchtverkeersleiding ook zorg voor de gevechtsleiding van jachtvliegtuigen tijdens operationele inzet. De bewaking van het luchtruim wordt beurtelings uitgevoerd door België en Nederland waarbij continu twee jachtvliegtuigen gereed staan om te worden ingezet. Deze snel inzetbare capaciteit wordt *Quick Reaction Alert* (QRA) genoemd.

De ondersteuning van grond- en maritieme eenheden vindt niet alleen plaats vanaf grote hoogte maar kan ook door helikopters vanaf lagere hoogte worden uitgevoerd. Zo beschikt de Koninklijke Luchtmacht over gevechtshelikopters die vijandelijke grond- en luchtdoelen kunnen uitschakelen en heeft het verschillende transporthelikopters die in een joint samenwerkingsverband met grond- en maritieme eenheden kunnen worden ingezet. Daarnaast kunnen dezelfde transporthelikopters worden ingezet als bluscapaciteit bij grote (natuur)branden.

Om eenheden, wapens en goederen naar en binnen inzetgebieden te transporteren en humanitaire hulp te verlenen beschikt de Koninklijke Luchtmacht over een tactische en strategische transportvloot. Deze vloot bestaat uit meerdere transportvliegtuigen waarvan een aantal is uitgerust om andere vliegtuigen in de lucht bij te tanken. De strategische transportvloot maakt onderdeel uit van een internationale pool op de vliegbasis Eindhoven en wordt aangestuurd vanuit het European Air Transport Command (EATC).

Een goede informatie- en inlichtingenpositie is randvoorwaardelijk voor het optreden van de krijgsmacht. Airpower is uitermate geschikt om hierin te ondersteunen. Om in de informatie- en inlichtingenbehoefte van de krijgsmacht te voorzien, zal de Luchtmacht binnenkort beschikken over het onbemande verkenningsvliegtuig, de MQ-9 Reaper. Ook het F-35 jachtvliegtuig kan door middel van een uitgebreid sensorenpakket bijdragen aan de invulling van deze behoeften. Daarnaast zal op korte termijn de eerste operationele defensiesatelliet worden gelanceerd waardoor ook vanuit het ruimtedomein een bijdrage kan worden geleverd aan de informatiepositie van de krijgsmacht. De luchtmacht ziet het ruimtedomein als een verlengstuk van het luchtdomein en voelt zich als autoriteit luchttoptreden verantwoordelijk voor de ontwikkeling, lancering en instandhouding van toekomstige defensiesatellieten.

Defensie Materieel Organisatie (DMO)

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) ondersteunt de gereedstelling en de inzet van de krijgsmacht. De DMO is verantwoordelijk voor de aanschaf van het materieel en de IT-systemen, het wapensysteemmanagement, de instandhouding van IT-systemen, de ketenlogistiek (o.a. munitie, kleding, brandstoffen en IT-componenten), de documentaire informatievoorziening en de afstoting van niet meer benodigd

materieel en IT-systemen. De CDS en de operationele commando's zijn de belangrijkste samenwerkingspartners van de DMO.

De DMO is actief in internationale fora en werkt op materieelgebied nauw samen met de strategische partners van Nederland. De directeur van de DMO vervult als National Armaments Director (NAD) hierin een belangrijke initiërende en coördinerende rol.

De vernieuwing van de IT-systemen wordt onder leiding van de DMO ontworpen en uitgevoerd. De invloed van IT op de bedrijfsvoering en de operationele inzet van de krijgsmacht neemt toe. Een goede IT-infrastructuur is dan ook een essentiële enabler voor de organisatie.

De DMO is gevestigd op meer dan 25 locaties in Nederland en het buitenland. De concerndirectie heeft sinds 2017 als hoofdlocatie de Kromhoutkazerne in Utrecht.

Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO)

Het Defensie Ondersteuningscommando ondersteunt de krijgsmacht bij de uitvoering van haar taken. Daardoor kunnen marine, landmacht, luchtmacht en marechaussee zich concentreren op hun primaire taak. DOSCO levert effectief en flexibel, op welke locatie dan ook, 24/7 moderne ondersteuning.

DOSCO levert personele diensten, opleidingen, huisvesting, vastgoed, catering, beveiliging, bewaking, facilitaire zaken, gezondheidszorg, logistiek en transport. Daarnaast zijn ook het Koninklijk Militair Tehuis en Museum Bronbeek, het Impresariaat Militaire Muziek, de Dienst Geestelijke Verzorging en het Bureau Internationale Militaire Sport onderdeel van het DOSCO.

De Commandogroep van het Defensie Ondersteuningscommando is gevestigd op de Kromhoutkazerne in Utrecht, maar het DOSCO is op iedere Defensielocatie in Nederland actief, alsook in het buitenland ter ondersteuning van onze militairen en hun gezinnen die internationaal geplaatst zijn en onze militairen op uitzending.

Defensie Cyber Commando (DCC)

Het Defensie Cyber Commando (DCC) levert en ondersteunt de militaire slagkracht in het cyberdomein en draagt daarmee bij aan de algehele operationele slagkracht van Defensie. Het DCC is verantwoordelijk voor het uitvoeren van militaire cyberoperaties, zelfstandig of samen met militaire en civiele partners.

Met het Cyber Warfare en Trainingscentrum is het DCC de kennisautoriteit voor militair cyberoptreden. DCC ontwikkelt en verzorgt cybertrainingen, en denkt en schrijft actief mee aan doctrines zodat cyber op de juiste wijze in de diverse militaire doctrines naar voren komt.

Daarnaast coördineert het DCC de inzet van cyber-reservisten, die flexibel inzetbaar zijn om hun kennis en vaardigheden ook voor Defensie beschikbaar te maken.

Tevens levert het DCC militaire bijstand en steunverlening aan andere overheidsinstellingen bij de rechtshandhaving.

Het DCC verricht deze werkzaamheden vanuit locaties in Den Haag en Soesterberg.

Netherlands Special Operations Command (NLD SOCOM)

Het Netherlands Special Operations Command (NLD SOCOM) is een operationeel commandovoerings- en inzet gereedstellingselement, rechtstreeks geplaatst onder de Commandant der Strijdkrachten (CDS), verantwoordelijk voor het nationaal sturend en coördinerend vermogen voor SOF.

NLD SOCOM heeft de volgende taken:

1. NLD SOCOM is adviseur van CDS met betrekking tot het SOF-domein.

2. NLD SOCOM is verantwoordelijk voor de planning en aansturing van speciale en geheime operaties, en voor de inzetgereedstelling van SOF-eenheden, inclusief de NLD bijdrage aan het Composite Special Operations Component Command (CSOCC).
3. NLD SOCOM richt zich op standaardisatie, normering, toetsing en kwaliteitsborging in het SOF-domein.
4. NLD SOCOM draagt bij aan Beleid & Plannen, Kennis & Innovatie in het SOF-domein.

Het belang dat aan *Special Operations Forces* (SOF) wordt toegekend, is in (inter)nationaal verband onmiskenbaar toegenomen. SOF zijn zeer geschikt voor gerichte interventies in 'hybride' conflictsituaties, bij (internationale) terrorismebestrijding en bij het optreden tegen irregulier opererende opponenten. Samen met andere actoren vervullen zij eveneens een belangrijke rol bij beeldopbouw in pre-conflictfasen en bij capaciteitsbouw ter voorkoming van conflicten. Nederland beschikt over kwalitatief hoogwaardige SOF-eenheden, ondergebracht bij het Korps Commandotroepen (KCT) van het Commando Landstrijdkrachten en de maritieme speciale eenheid van het Commando Zee­strijdkrachten, NLMARSOF. Naast tactische voordelen brengt dit ook operationele en (politiek) strategische voordelen met zich mee, zoals inzetschaal en (on)zichtbaarheid.

Het CSOCC is een gezamenlijke internationale vulling van de door de NAVO gevraagde command and control capaciteit, door een samenwerkingsverband tussen België, Denemarken en Nederland. Het BEL/DNK/NLD CSOCC wordt gereed gesteld door de NAVO middels een vastgestelde procedure waarna het CSOCC als operationeel hoofdkwartier kan dienen voor meerdere (internationale) SOF taakgroepen. De NLD SOCOM-staf levert de kern van het NLD deel aan het CSOCC.

Speciale operaties gaan over de inzet van daartoe specifiek aangewezen onderdelen van de krijgsmacht in complexe situaties en geheime operaties gaan over het inzetten van personeel in het kader van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (WIV). Voor beide soorten operaties is geheimhouding noodzakelijk. Verder geldt dat dergelijke inzet uitzonderlijk is en dat de regering het uitgangspunt hanteert dat de inzet van militairen in het openbaar moet worden verantwoord.

Het besluit tot uitvoering van een speciale operatie gebeurt binnen de Ministeriële Kerngroep Speciale Operaties (MKS0).

3 Besturen bij Defensie

3.1 Visie op besturen

Bij besturen gaat het om een goede balans tussen het sturen op robuustheid en op wendbaarheid, want beide zijn belangrijk voor het heden en de toekomst van Defensie. Dat is een belangrijke verantwoordelijkheid van en ook een uitdaging voor bestuurders. Wat een goede balans is, kan van situatie tot situatie en van functie tot functie verschillen. Bij Defensie verstaan we onder robuust en wendbaar besturen het volgende:

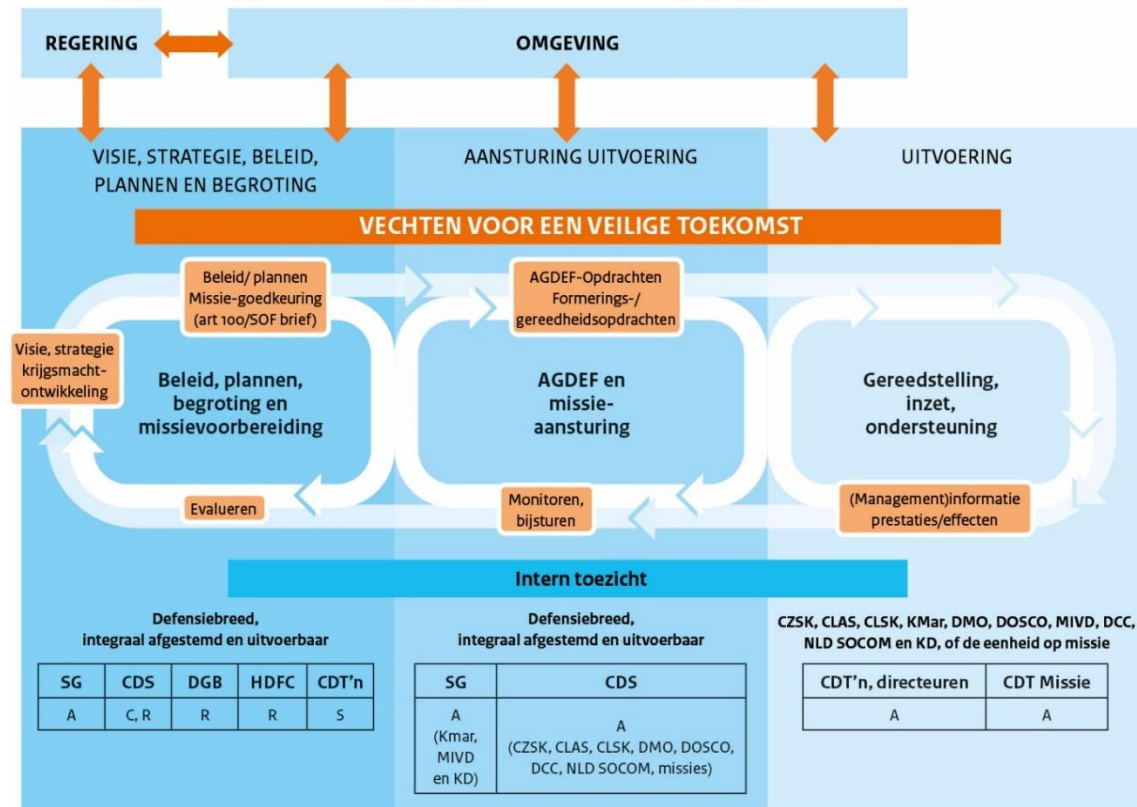
- **Robuust besturen:** gericht op het planmatig en doelmatig realiseren en beheersen van taken en opdrachten, op het voldoen aan wet- en regelgeving en het voorkomen van incidenten.
- **Wendbaar besturen:** gericht op het effectief en slagvaardig anticiperen of reageren op kansen en bedreigingen, intern of extern de defensieorganisatie; daarbij (binnen de kaders van wetgeving) actief ruimte gevend aan en stimuleren van bottom-up initiatieven en innovatie.

Om robuust te kunnen besturen zijn duidelijke afspraken nodig over de verdeling van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden (TVB'n) en de inrichting van planmatige (bestuurlijke) processen en de informatievoorziening om die processen te ondersteunen. Om wendbaar te kunnen besturen moeten we ook kunnen en durven afwijken van de standaard planmatige processen als de situatie of de verwachte ontwikkelingen daarom vragen. Aan belangrijke nieuwe doelen en taken moeten snel de benodigde middelen (eventueel extern) kunnen worden toegekend. Een bestuurder is ook 'begin-verantwoordelijke' voor vernieuwing, verandering en innovatie, niet slechts eindverantwoordelijke. Ons (voorbeeld)gedrag als bestuurders en als stafmedewerkers van bestuurders is hierbij cruciaal voor het eindresultaat. De wijze waarop we Defensie robuust en wendbaar besturen, is uitgewerkt in de volgende visie op besturen.

Interne en externe ontwikkelingen vereisen dat we Defensie robuust én wendbaar besturen	
 <p>Verantwoordelijkheid geven, nemen en verantwoording afleggen; vertrouwen en samenwerken</p>	Besturen begint met duidelijkheid over taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden voor beleid, uitvoering en toezicht. We geven verantwoordelijkheid, nemen onze verantwoordelijkheid en leggen verantwoording af. In het belang van de gereedstelling, inzet en veiligheid van het personeel en materieel van Defensie geven we vertrouwen en werken we samen.
 <p>Beleid en plannen: integraal afgestemd en uitvoerbaar</p>	Met integraal afgestemd(e) beleid en plannen sturen we met <i>key performance indicators</i> op het realiseren van prestaties en effecten (het 'wat'); we toetsen de uitvoerbaarheid (beoogde effecten en prestaties, tijd, capaciteit, budget, risico's) voordat integrale opdrachten worden verstrekt aan de uitvoerende organisatie-eenheden.
 <p>Balans tussen opdrachten en middelen</p>	We laten binnen de gestelde kaders de invulling van het 'hoe' over aan de uitvoerende eenheden. Commandanten/ leidinggevendenden staan in hun kracht met taken en verantwoordelijkheden die in balans zijn met de verstrekte bevoegdheden en de beschikbare middelen. De prestaties en effecten monitoren en evalueren we, om zo nodig bij te sturen of de opdracht of het beleid te herijken. Hiervoor is transparante terugkoppeling van commandanten / leidinggevendenden en actuele sturingsinformatie randvoorwaardelijk.
 <p>Commandanten staan in hun kracht</p>	
 <p>Transparante en actuele sturingsinformatie</p>	
 <p>Planmatig werken als het kan, maar wendbaarheid en innovatie hebben voorrang</p>	We zorgen voor gestructureerde bestuurlijke processen en informatievoorziening om de uitvoering planmatig te laten verlopen. Ook zorgen we voor wendbaarheid om te kunnen anticiperen op ontwikkelingen binnen en buiten Defensie en ruimte te bieden voor innovatie. We ondersteunen dat met data-analyse en eenvoudige interne regelgeving en processen.

3.2 Besturingsmodel

Om inzichtelijk te maken hoe we Defensie als geheel besturen is een besturingsmodel (zie figuur) gekozen met drie besturingsniveaus. Voor elk besturingsniveau is in het BBD uitgewerkt welke functionarissen *Responsible (R)*, *Accountable (A)*, *Supportive (S)*, *Consulted (C)* of *Informed (I)* zijn, waarvan de hoofdlijnen hierna worden toegelicht.

Visie, strategie, beleid, plannen en begroting (defensiebreed)

De SG (A) is ambtelijk eindverantwoordelijk voor visie, strategie, beleid, plannen en de begroting, ter voorbereiding op de politieke besluitvorming.

Visie, strategie, integraal en uitvoerbaar beleid (inclusief interne regelgeving en kaderstelling) en plannen worden opgesteld door de DGB (R). De strategische cyclus met o.a. Defensievisie en Defensienota krijgen een beter fundament met het permanente proces Krijgsmachtontwikkeling waarin de interne en omgevingsanalyse worden vertaald in scenario's, concepten en benodigde capabilities en plannen om de capability-gap te overbruggen.

De HDFC (R) stelt de begroting op en tevens F&C gerelateerde interne regelgeving en kaderstelling. De CDS (Consulted door DGB en HDFC) draagt hieraan bij (R) met integraal advies over de ontwikkeling van de krijgsmacht, behoeftstellingen voor (militaire) capaciteiten en de toets op uitvoerbaarheid van beleidsvoorstellen, interne regelgeving en kaderstelling (binnen en voor de onder hem ressorterende organisatie-eenheden).

De CDS is tevens verantwoordelijk (R) voor de voorbereiding van alle inzetoperaties, met inachtneming van de aanwijzingen van de minister. Commandanten/directeuren (S) van CZSK, CLAS, CLSK, KMar, DMO, DOSCO, MIVD, DCC en NLD SOCOM dragen bij met kennis en expertise uit hun organisatie-eenheden. Voor de KMar en MIVD geldt dat beleid en plannen voor een deel

interdepartementaal tot stand komen, onder verantwoordelijkheid van de SG, daarbij geadviseerd door onder meer DJZ. Voorafgaand aan interdepartementale (politieke) besluitvorming wordt dan binnen Defensie de (financiële) inpasbaarheid en uitvoerbaarheid getoetst.

Integrale aansturing van de uitvoering (defensiebreed)

De SG (A) stuurt het KD, de KMar en de MIVD integraal aan conform interdepartementale afstemming en behoudens operationele aansturing van de KMar door andere gezagen. De CDS (A) stuurt CZSK, CLAS, CLSK, DMO, DOSCO, DCC en NLD SOCOM integraal aan, of als het inzet betreft de Nederlandse commandant op missie. Onder integrale aansturing van de uitvoering wordt verstaan aansturing gericht op alle voor de opdracht/taak relevante factoren, binnen de gegeven kaders, richtlijnen en bevoegdheden. Dat richt zich op de volgende elementen:

- Beleid (inclusief interne regelgeving en kaderstelling) en plannen operationaliseren in integraal afgestemde en uitvoerbare opdrachten voor de uitvoerende organisatie-eenheden, waarbij wordt gestuurd op beoogde prestaties en effecten. Dit resulteert in een integrale Aanwijzing Gereedstelling Defensie (AGDEF) voor de uitvoerende organisatie-eenheden, die door de SG wordt vastgesteld.
- Inrichten en aansturen van de uitvoerende processen voor alle procesdomeinen (operatiën, personeel, materieel, IT, vastgoed, etc), voor de onder de SG respectievelijk CDS ressorterende uitvoerende organisatie-eenheden. De inrichting en aansturing van F&C processen vormt hierop een uitzondering; hiervoor is de HDFC verantwoordelijk binnen de kaders van de comptabiliteitswet en het taakbesluit FEZ, alsmede de door de SG gegeven kaders en aanwijzingen en in afstemming met de CDS. Bij het KD, de KMar en de MIVD wordt voor de niet operationele processen zoveel als mogelijk gebruik gemaakt van de defensiebrede processen.
- Het voeren van regie over de uitvoering bij de onder de SG respectievelijk CDS ressorterende uitvoerende organisatie-eenheden (monitoren of de beoogde prestaties en effecten worden gerealiseerd, waar nodig ondersteunen, prioriteren en bijsturen, op basis van actuele managementinformatie), waarbij afwijkingen van de AGDEF en/of de begroting ter besluitvorming aan de SG worden voorgelegd.

Uitvoering (per uitvoerende organisatie-eenheid)

De commandanten/directeuren (A) van CZSK, CLAS, CLSK, KMar, DMO, DOSCO, MIVD, DCC, NLD SOCOM en het KD besturen integraal de uitvoering binnen hun eigen organisatie-eenheden inclusief de onderlinge (operationele) ondersteuning vanuit JOD's en assortimentsmanagers. Als het inzet betreft, voert de Nederlandse commandant het commando over de eenheid.

De commandanten/directeuren (A) voldoen hierbij aan de opdrachten in de AGDEF, defensiebeleid en wet- en regelgeving. Voor de naleving van wet- en regelgeving beschikken zij over een compliance managementsysteem, wat een van de onderdelen is van Integraal Risico Management (IRM). Met transparante en actuele managementinformatie geven zij inzicht in de realisatie van de uitvoering en melden de SG respectievelijk CDS eventuele beslispunten die buiten de kaders van de verstrekte opdrachten vallen.

Integraal

Bij alle drie de besturingsniveaus komt de term integraal aan bod. Integraal en uitvoerbaar beleid, integrale aansturing van de uitvoering en integrale uitvoering zijn van wezenlijk belang voor het besturen van Defensie. Met integraliteit wordt bedoeld dat er afstemming plaatsvindt binnen en tussen primaire en ondersteunende procesdomeinen en dat alle relevante factoren worden beschouwd. Dit met als doel de primaire processen van de krijgsmacht - gereedstelling en inzet- zo goed als mogelijk te ondersteunen.

Binnen grote organisaties zoals Defensie is afstemming en coördinatie nodig binnen en tussen de ketens van functionele procesdomeinen (personeel, materieel, IT, vastgoed, etc.), met als doelstelling de bestuurders in de lijnorganisatie met de kennis en expertise uit de procesdomeinen te ondersteunen en te adviseren. Functionele sturing vindt plaats door middel van interne regelgeving en kaderstelling. De DGB is hiertoe gemandateerd door de SG; de HDFC en CIO hebben bevoegdheden op grond van een rijksbreed vastgelegd besluit. De bevoegdheid tot het vaststellen van ministeriële regelingen aangaande de rechtspositie is door de minister gemandateerd aan de HDP. Voordat binnen de genoemde mandaten of bevoegdheden een besluit wordt genomen, moet functionele regelgeving of kaderstelling aan de CDS worden voorgelegd voor een uitvoerbaarheidstoets (uitvoerbaarheid binnen en voor de onder hem vallende organisatie-eenheden), waarbij ook de KMar, de MIVD en het KD door de CDS worden betrokken. Een uitvoerbaarheidstoets is in belang van een goede samenwerking, draagvlak en betrokkenheid en heeft als doel knelpunten bij de uitvoering te voorkomen (opdrachten en middelen in balans).

3.3 Visie op basis van krijgsmachtontwikkeling

De krijgsmacht moet in staat zijn om zowel nu als in de toekomst invulling te geven aan haar hoofdtaken. Om dit mogelijk te maken is het noodzakelijk ontwikkelingen in de omgeving en binnen Defensie continu te analyseren met een integrale blik. Op basis van dergelijke analyses kan een gedegen en gefundeerde richting worden gegeven aan de inrichting van een slagvaardige en, toekomstbestendige krijgsmacht. Het proces van analyse dat leidt tot een visie op de inrichting van de toekomstige krijgsmacht wordt krijgsmachtontwikkeling genoemd. Het resultaat vormt de basis voor het ambtelijke advies en uiteindelijke politieke besluitvorming over de vormgeving van de krijgsmacht en het daarvoor beschikbare budget. DGB is verantwoordelijk voor het proces en de producten op het gebied van Krijgsmachtontwikkeling, visie en strategie. Maar zij doet dit in nauwe samenwerking met de CDS en de onder de CDS vallende kennis- en expertisecentra van de uitvoerende organisatie-onderdelen (o.a. de warfare-centra) en externe partners (o.a. andere ministeries, veiligheidspartners, EU, NAVO, kennisinstituten en denktanks).

De Defensievisie wordt in principe halverwege iedere kabinetsperiode geactualiseerd. De strategische richting die in de Defensievisie wordt gegeven is leidend bij de doorontwikkeling van Defensie. De Defensievisie beschrijft echter ook ontwikkelmogelijkheden die afhangen van politieke keuzes (o.a. over budget, internationale partnering, maatschappelijke prioriteiten. Met de Defensievisie worden de politieke partijen geïnformeerd over wat er op het terrein van Defensie de komende jaren nodig is om goed te kunnen blijven beschermen wat ons dierbaar is. Na de verkiezingen gaat een vergelijkbare informatiestroom naar de spelers in de formatie zodat het nieuwe kabinet goed geïnformeerde keuzes op Defensie-gebied kan verwoorden in het Regeerakkoord.

3.4 BPB proces

In het BPB (beleid, plan en begroting) -proces worden keuzes gemaakt en beleidsdoelstellingen vertaald naar plannen en de daarbij behorende middelen. De HDFC voert namens de SG de regie over het BPB-proces. In het BPB-proces worden -in relatie tot het Rijksbegrotingsproces- defensiebrede integrale afwegingen gemaakt over de samenhang tussen de ambitie en doelstellingen, de daaruit voortvloeiende samenstelling en toerusting van de krijgsmacht, de uit voeren activiteiten en de daarvoor benodigde allocatie van middelen en de beheerste aanwending daarvan. Daarnaast worden kaders voor een integrale bedrijfsvoering uitgegeven. BPB-producten worden ter besluitvorming aangeboden aan de Bestuursraad. Uitzonderingen hierop betreffen enkele (adviserende) producten uit de jaarlijkse cyclus die door de commandanten/directeuren van de uitvoerende organisatie-eenheden zelf worden vastgesteld (zoals de uitvoeringsnota en managementrapportage van een DO-commandant, de Beleidsnota van de DG Beleid en de

appreciaties van de CDS en pSG). De SG besluit ambtelijk over de BPB-producten in de BR, waarna de bewindspersonen de uiteindelijke politieke keuzes maken.

Het BPB-proces kent twee cycli:

- kabinets-cyclus: een politiek-strategische oriëntatie die gebaseerd is op het kabinetsbeleid en geïnitieerd wordt door het aantreden van een nieuw kabinet en;
- jaarcyclus: een jaarlijkse cyclus die gebaseerd is op de politiek-strategische oriëntatie, en waarin het opstellen van de jaarlijkse begroting en het afleggen van verantwoording centraal staat.

Kabinets-cyclus

Op grond van het Regeerakkoord formuleert de minister zijn/haar beleidsdoelstellingen voor de kabinetsperiode en legt deze vast in een Defensienota). Hierin worden de te bereiken doelen en effecten 's.m.a.r.t.' uitgewerkt, rekening houdend met de beschikbare financiële middelen en afgestemd op (inter)nationale politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. Het betreft o.a. de inzetbaarheidsdoelen, de samenstelling en de toerusting van de krijgsmacht op hoofdlijnen, en veranderdoelstellingen op het gebied van bedrijfsvoering, ondersteuning en organisatie. Het opstellen van de Defensienota is een verantwoordelijkheid van de DGB, die daarbij wordt ondersteund door de CDS, de uitvoerende organisatie-eenheden en de HDFC. De Defensienota wordt vastgesteld in de ministerraad

Jaarcyclus en BPB-nota

De jaarcyclus valt uiteen in drie fases die steeds parallel worden doorlopen:

1. De voorbereidings- of planfase (november T-2 t/m december T-1) gericht op het concretiseren van doelen, opdrachten en activiteiten en het vaststellen van de begroting²;
2. De uitvoerings- of realisatiefase (januari t/m december T) gericht op het realiseren van de doelen (en daarmee uitvoeren van de plannen en begroting);
3. de verantwoordingsfase (januari t/m mei T+1) gericht op het afleggen van verantwoording over de uitvoering en het trekken van lessen uit de realisatiefase.

In de jaarcyclus richt DGB zich op beleidsprioriteiten en plannen, SG en CDS op de doorvertaling naar opdrachten en de uitvoerende organisatie-eenheden op realisatie en rapportage daarover. De HDFC voert de regie over het gehele proces namens de SG en maakt de doorvertaling naar de begroting.

De begroting van Defensie heeft een dubbele functie, een staatsrechtelijke en een operationele. In de staatsrechtelijke functie gaat het om de rechtmatigheid van de besteding van middelen voor de posten in de begrotingswet, zoals besloten door de Staten-Generaal en het daarover verantwoording afleggen. De bestuurstaak in de organisatie is echter niet alleen de rechtmatige uitvoering van de politiek vastgestelde begroting (robuust besturen), maar meer nog er voor te zorgen dat de kwaliteit van de voorbereiding van de begroting maximaal is in termen van opties voor de politiek, door het inbrengen van nieuwe ontwikkelingen, inzichten en technologieën (wendbaar besturen). In de operationele functie van de begroting gaat het om het realiseren van wendbaarheid zoals de taken, de inzet en de ontwikkeling van de krijgsmacht vereisen. De frequentie in deze functie ligt zo hoog als nodig is voor de benodigde wendbaarheid.

De BPB-nota is het interne document waarmee de integrale besluitvorming over het komende begrotingsjaar plaatsvindt en de begroting wordt gevoed. De BPB-nota geeft tevens een doorkijk

² De begroting bestaat uit twee delen: de Defensiebegroting en het Defensie Materieel Fonds (DMF). Het DMF bevat de uitgaven aan materieel, vastgoed en IT inclusief de instandhouding ervan. Personele exploitatie is er vooralsnog van uitgesloten.

naar volgende jaren. Binnen Defensie is de besluitvorming over de BPB-nota (medio februari) het hoofdbesluitvormingsmoment over de opdrachten en de begroting³.

Plannen:

- Defensie *Lifecycle* Plan, waarin onder meer investeringsplannen voor materieel, vastgoed en IT zijn opgenomen en de daaraan gekoppelde intensivering of extensivering van de materiële exploitatie (delta exploitatie reeksen).
- Exploitatieplan⁴: doel is om de exploitatiekosten, met name die van de (hoofd-)wapensystemen, Vastgoed en IT meerjarig te plannen en indien nodig beleidsmatige en uitvoeringskeuzes voor te bereiden, ondersteund door kosteninzicht. Het exploitatieplan levert een objectieve onderbouwing van de behoefte die onderliggend is aan de begroting en levert betrouwbare plancijfers op.
- Defensie Kennis en Innovatie Plan.

Opdrachten, gebundeld in de Integrale Aanwijzing Gereedstelling Defensie (**AGDEF**):

- Inzet- en Gereedstellingsopdrachten.
- Ondersteuningsopdrachten.
- Bedrijfsvoeringsopdrachten, inclusief veiligheids- en compliance opdrachten
- Projectopdrachten, inclusief capaciteitsbeslag bij andere DO'n dan waar het project wordt uitgevoerd
- Opdrachten tot ontwikkelen beleid (door DGB), waar dat randvoorwaardelijk is voor de operationele taakuitvoering

We houden er rekening mee (wendbaar besturen) dat nieuwe (inzet)opdrachten die nog niet in het BPB-proces zijn meegenomen, kunnen leiden tot een afwijking van wat er in de BPB-nota wordt afgesproken.

3.5 Overlegstructuur

Besluitvorming vindt plaats in beraden, waarbij de voorzitter besluit. Op het hoogste politieke en ambtelijke niveau betreft het intern Defensie onder meer de volgende beraden:

- **Ministerstaf (MS)**
De MS komt wekelijks bijeen onder leiding van de minister. Deelnemers zijn naast de minister: staatssecretaris, SG, PSG, CDS, DGB, HDFC, DCo, DJZ en PA's, D-DBOA en secretaris DBOA(secretaris). Hier wordt de terugkoppeling van de Ministerraad en alle voor de minister relevante zaken besproken, zoals BPB-producten. De MS heeft als doel de besluitvorming door de minister te ondersteunen.
- **Ochtendberaad (OB)**
Het OB komt onder leiding van de minister dagelijks bijeen. Deelnemers zijn naast de minister: staatssecretaris, SG, PSG, CDS, DGB, HDFC, DJZ, DCo, PA's en D-DBOA secretaris DBOA. Op maandag is OB het geïntegreerd in de MS. In het OB wordt de actualiteit besproken. Het OB heeft een informierend en coördinerend karakter. Het OB is op donderdag fysiek omdat dan ook de STG Geheim weekbriefing onderdeel is van het overleg. De andere dagen is het digitaal of telefonisch.

³ Daarnaast is het mogelijk dat bij Midterm Review (juni) of Budgettair Beeld Najaar (oktober) besluiten worden genomen over het uitvoeringsjaar met een structureel effect, ondanks dat de.ze momenten beleidsarm beogen te zijn.

⁴ Genoemde exploitatieplan is nog in ontwikkeling

- **Bestuursraad (BR)**

De BR is het hoogste ambtelijke overlegorgaan dat wekelijks onder voorzitterschap van de SG vergadert. Vaste leden zijn PSG, DGB, CDS, HDFC en CIO waarbij DCO een vaste uitnodiging heeft. DBOA verzorgt het secretariaat. De SG neemt als voorzitter van de BR de besluiten over onder meer het beleid over de richting en samenstelling van het ministerie van Defensie, afgestemd op de (inter)nationale politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. De SG besluit ook over de plannen en de toewijzing van middelen om invulling te kunnen geven aan het beleid, dit alles met inachtneming van de aanwijzingen van de bewindspersonen. De bewindspersonen zijn verantwoordelijk voor de politieke besluitvorming.

- **Krijgsmachtraad (KMR)**

De KMR komt tweewekelijks bijeen onder leiding van de CDS, met als vaste leden: PCDS, C-ZSK, C-LAS, C-LSK, C-KMar, D-DMO, C-DOSCO, C-DCC, C-NLD SOCOM, D-MIVD. De KMR heeft een informierend, consulterend en besluitvormend karakter.

Defensie kent daarnaast een beradenstructuur gericht op specifieke thema's of functionele domeinen. Als zo'n beraad wordt voorgezeten door de minister, SG of CDS betreft het vanzelfsprekend een besluitvormend beraad (voorbeelden: MD Comité, Veiligheidscomité). Andere thematische of functionele beraden kunnen op basis van een in een instellingsbeschikking verstrekt mandaat ook besluitvormend zijn. Als dat niet het geval is, heeft een beraad een adviserende en voorbereidende rol naar een van de bovengenoemde beraden. Enkele voorbeelden van beraden voor een functioneel domein of een thema: IT Governance Board (ITGB), Bedrijfsvoeringsoverleg Defensie (BOD), Defensie Materieel Proces (DMP) beraad.

Via medezeggenschapscommissies (MC's) hebben de medewerkers van Defensie invloed op besluiten en de gang van zaken in de organisatie. Bestuurders hebben zeggenschap, de medewerkers hebben recht op medezeggenschap, conform de kaders in het Besluit Medezeggenschap Defensie (BMD). Het "hoofd van de diensteenheid" (HDE) overlegt met de MC over aangelegenheden die de eenheid betreffen en die de medewerkers raken (met uitzondering van individuele personeelszaken). Via de MC krijgt de HDE belangrijke informatie vanaf de werkvloer. Goed overleg tussen HDE en MC draagt bij aan de kwaliteit van besturen, een grotere betrokkenheid van de medewerkers bij hun werk, de organisatie en het beleid en een breder draagvlak voor besluiten. De leden van de MC worden gekozen door de medewerkers die werkzaam zijn bij de eenheid.

Om directe betrokkenheid van de werknemers te waarborgen, is de medezeggenschap georganiseerd per eenheid, zo dicht mogelijk bij de werk-, woon- en leefsituatie. Iedere diensteenheid heeft een eigen Medezeggenschapcommissie (MC). Voor onderwerpen die het hele of een groot deel van een defensieonderdeel (DO) aangaan, is er de Defensieonderdeel Medezeggenschapscommissie (DMC). Overkoepelend is er een Centrale Medezeggenschap Defensie (CMC), voor het overleg met de SG over onderwerpen die van belang zijn voor alle of een meerderheid van de DO'n.

3.6 Evaluatiefunctie

Het Directoraat Generaal Beleid is in de nieuwe topstructuur Defensie opgericht om integraal en uitvoerbaar beleid voor Defensie te maken. Deze belangrijke taak vervullen we allemaal, maar in het verleden is vaak gebleken dat we zelden kunnen zeggen of het door ons gemaakte beleid wel doelmatig en doeltreffend was. Vaak kwam dat omdat doelstellingen van beleid niet specifiek of meetbaar waren (daarin staat Defensie overigens niet alleen). Mede hierom is de nieuwe Directie Bedrijfsvoering en Evaluaties (DBE) opgericht, met daarin de evaluatiefunctie.

Met de evaluatiefunctie borgt Defensie dat in alle fasen van de beleidscyclus weloverwogen besluiten worden genomen. Evaluaties worden vaak aan het einde van de cyclus ingezet om terug

te kijken op de uitkomsten van beleid en verantwoording af te leggen. Om te kunnen bepalen of de organisatie op koers ligt, is het echter belangrijk dat Defensie ook vooraf en tijdens de looptijd van beleid evalueert. Met het uitvoeren van evaluaties verzamelt Defensie namelijk inzichten die benodigd zijn om te leren, tijdig bij te sturen en beleid continu te verbeteren. De DBE vervult hiertoe een centrale functie door:

- een kennis en expertisecentrum te zijn op het gebied van evaluaties door het verzorgen van opleidingen en trainingen, het ondersteunen met documentatie en het bevorderen van het gebruik van een toolbox evaluaties;
- aan de voorkant betrokken te zijn bij nieuw beleid en daarbij advies te geven over concrete en meetbare (evaluatie) doelstellingen en effecten van beleid;
- het monitoren (en aanjagen), adviseren en ondersteunen van beleidsevaluaties en beleidsdoorlichtingen;
- de vulling van een Strategische Evaluatie Agenda (SEA) gebaseerd op een Interne Defensie Evaluatie Agenda (IDEA – een onderbouwde en strategische programmering van onderzoek en evaluatie);
- het onderhouden van contacten met interne en in afstemming met HDFC ook externe partijen zoals Ministerie van Financiën/IRF, Algemene Rekenkamer en Audit Dienst Rijk.

Strategische Evaluatie Agenda (SEA)

Elke minister is op basis van de Comptabiliteitswet 2016 verantwoordelijk voor het periodiek onderzoeken van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gevoerde beleid. Als onderdeel van de Rijksbrede operatie Inzicht in Kwaliteit (OIJK) is hiervoor in 2020 de Strategische Evaluatie Agenda (SEA) ingevoerd. Het doel van de SEA is om evaluaties zo te plannen dat Defensie tijdig over inzichten beschikt die nodig zijn voor besluitvorming en beleidsverbetering. Als Defensie deze inzichten goed benut, wordt daarmee tevens de maatschappelijke toegevoegde waarde van beleid vergroot. De SEA is onderdeel van de jaarlijkse rijksbegroting.

In de begroting van 2020 is een eerste aanzet tot een Defensie SEA gedaan. In het huidige voorstel voor de SEA zijn een drietal hoofdevaluatiethema's opgenomen bestaande uit; inzetbaarheid, adaptieve en informatie gestuurde organisatie en betrouwbare partner en werkgever. Deze hoofdthema's zijn opgesplitst in doelstellingen, waaraan Defensie evaluaties en onderzoeken koppelt.

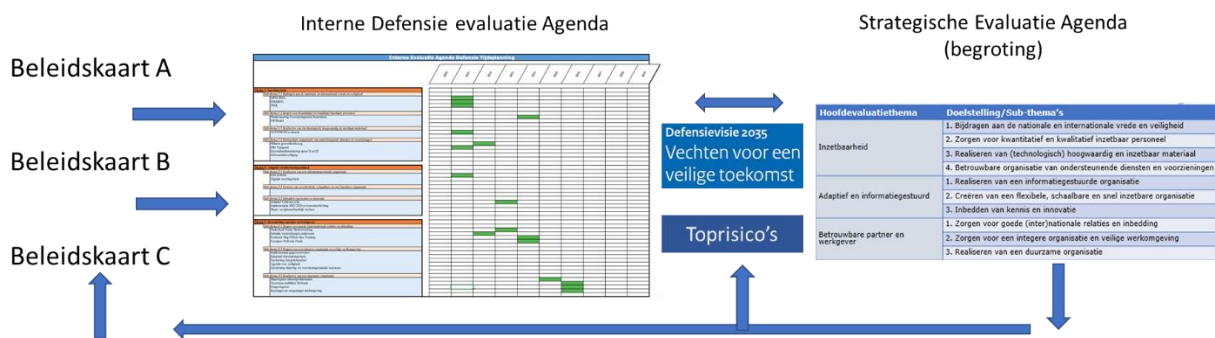
Dit jaar heeft Defensie een verdiepingsslag gemaakt om tot een onderbouwde en strategische programmering van onderzoek en evaluatie te komen gedurende de gehele beleidscyclus. Dit wordt gecoördineerd door de Directie Bedrijfsvoering en Evaluatie.

Strategische Evaluatie Agenda (format MinFIN)

Hoofdevaluatiethema	Doelstelling / Sub-thema's
Inzetbaarheid	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bijdragen aan de nationale en internationale vrede en veiligheid 2. Zorgen voor kwantitatief en kwalitatief inzetbaar personeel 3. Realiseren van (technologisch) hoogwaardig en inzetbaar materiaal 4. Betrouwbare organisatie van ondersteunende diensten en voorzieningen
Adaptief en informatiegestuurd	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realiseren van een informatiegestuurde organisatie 2. Creëren van een flexibele, schaalbare en snel inzetbare organisatie 3. Inbedden van kennis en innovatie
Betrouwbare partner en werkgever	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zorgen voor goede (inter)nationale relaties en inbedding 2. Zorgen voor een integere organisatie en veilige werkomgeving 3. Realiseren van een duurzame organisatie

Voor (nieuw) beleid worden beleidskaarten ingevuld waarin ook de evaluatietermijn en -doelstellingen zijn opgenomen. De beleidskaarten zijn tevens het startpunt voor nieuwe financiële

behoefte die opgenomen worden in het BPB proces en zijn daarmee onderdeel van de evaluatiecyclus. De evaluatietermijnen worden namelijk opgenomen in de Interne Defensie Evaluatieagenda (interne database) waarin beleidsevaluaties worden bijgehouden en gemonitord. De IDEA is de vervolgens de basis van waaruit de SEA in de begroting wordt opgemaakt door strategische keuzes te maken welke (sub)thema's en bijkomende beleidsevaluaties daadwerkelijk worden opgenomen in de SEA. Deze worden eens in de 4 tot 7 jaar worden meegenomen in de periodieke rapportages op ieder van de hoofdthema's van de SEA . Daarbij wordt ook de aansluiting gemaakt met de Defensievisie en de strategische top-risico's. Deze systematiek draagt bij aan een integrale benadering van evalueren.

4 Financiën

4.1 De defensiebegroting en DMF

Defensiebegroting (X)

De defensiebegroting is hoofdstuk 10 (X) van de Rijksbegroting. Op basis van de realisatie 2020 is € 11,2 miljard uitgegeven, op basis van de begroting 2021 is de totale begroting (inclusief het DMF) bruto € 11,7 miljard bruto (dit is exclusief ontvangsten en inclusief de financiële bijdrage vanuit BZ). Hiervan is circa € 3 miljard voor investerings- en € 8,7 miljard voor exploitatiekosten. De geraamde ontvangsten zijn € 259 miljoen. De Defensiebegroting stijgt in 2022 naar € 12,8 miljard in 2022 (excl. financiële bijdrage vanuit BZ). In eerste instantie was dit € 12,5 miljard, maar naar aanleiding van de motie Hermans (€ 300 miljoen structureel naar instandhoudingsproblematiek) en de Nota van Wijziging 'Zon op Daken' en duurzaamheidsmaatregelen is het Defensiebudget verhoogd.

De defensiebegroting heeft acht beleidsartikelen en vijf niet-beleidsartikelen. Beleidsartikel 1 begroot de inzet van de krijgsmacht. Beleidsartikelen 2 tot en met 5 begroten de Koninklijke Landmacht, Luchtmacht, Marine en Marechaussee. In beleidsartikel 6 waren de investeringen en de opbrengsten van afgestoten infrastructuur en materieel opgenomen. Deze middelen zijn vanaf 2021 overgeheveld naar artikel 13. Beleidsartikelen 7 en 8 begroten de ondersteuning door de Defensie Materieel Organisatie en het Defensie Ondersteuningscommando. In niet-beleidsartikel 9 (algemeen) worden niet specifiek aan de defensieonderdelen toe te wijzen middelen begroot en in niet-beleidsartikel 10 zijn de centrale apparaatskosten (inclusief MIVD) begroot. Dit artikel bevat ook de uitgaven aan pensioenen en wachtgelden. In de niet-beleidsartikelen 11 en 12 de geheime uitgaven en de uitgaven voor nominaal en onvoorzien opgenomen. Tot slot is artikel 13 het voedingsartikel voor het dit jaar in werking gestelde Defensiematerieelbegrotingsfonds.

Verdeling uitgaven Defensie 2022 per begrotingsartikel (bedragen x € 1 miljoen)

In de Defensiebegroting wordt naast financiële gegevens aandacht besteed aan de verschillende beleidsprioriteiten. In de begroting 2021 zijn dit het verbeteren van de operationele gereedheid, missies en operaties, investeren in personeel (o.a. verbetering militaire gezondheidszorg) en de Agenda Voor Veiligheid. Dit laatste betreft o.a. het verbeteren van de sociale veiligheid bij Defensie.

Defensiematerieelbegrotingsfonds (K)

Het DMF is een begrotingsfonds, dat als hoofdstuk K een apart onderdeel van de Rijksbegroting vormt voor afzonderlijk beheer van bepaalde ontvangsten en uitgaven voor een bepaald doel, in dit geval: de financiering en bekostiging van investeringen en instandhouding van het materieel, de infrastructuur en de IT-middelen van Defensie.

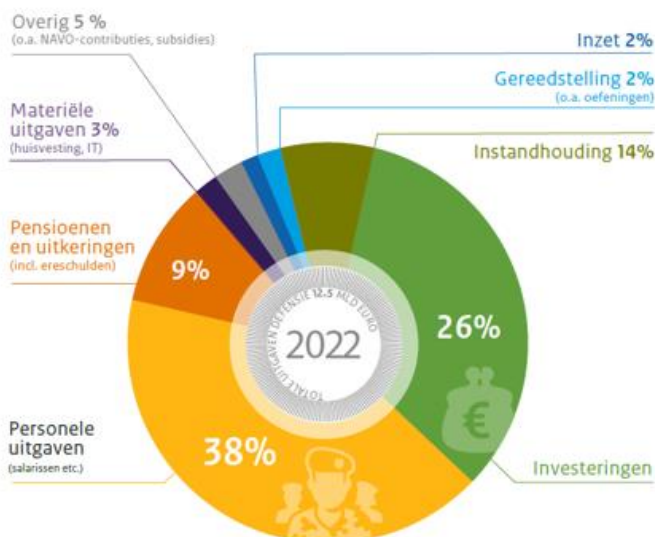
Met een apart fonds voor het defensiematerieel kan beter invulling worden gegeven aan het voorzien in een meerjarig integraal beheer van de financiering en bekostiging van de ontwikkeling, de verwerving, de instandhouding en de afstoting van het materieel, de IT-middelen en de infrastructuur van het Ministerie van Defensie teneinde te komen tot een meer schokbestendige begroting.

Het DMF wordt gevoed door de bijdragen uit de reguliere Defensiebegroting, begroting Hoofdstuk X en eventuele bijdragen van andere begrotingen. Het is schokbestendig doordat middelen die niet besteed worden in enig jaar beschikbaar blijven voor het doel waarvoor het fonds is opgericht en zodoende als saldo mee gaan naar het volgende jaar. Omgekeerd wordt een eventuele overbesteding gekort op de bijdrage in het volgende jaar.

Het DMF heeft een financiële omvang van € 5,3 miljard euro (stand begroting 2022 + € 300 miljoen structureel naar instandhoudingsproblematiek en de Nota van Wijziging 'Zon op Daken' en duurzaamheidsmaatregelen) en bestaat voor ongeveer 2/3 deel uit investeringen en 1/3 deel uit instandhouding.

Personele uitgaven verbonden aan de ontwikkeling, verwerving, instandhouding en afstoting van materieel, infrastructuur en vastgoed en IT vallen ook binnen de reikwijdte van het DMF, maar zijn

Verdeling uitgaven Defensie 2022

(nog) niet opgenomen in het fonds. Omdat de gevolgen van opname van de personele uitgaven in het fonds voor de bedrijfsvoering niet op voorhand goed zijn in te schatten, worden de gevolgen hiervan in 2021 en 2022 nader onderzocht.

4.2 Financiële ontwikkelingen

Overzicht investeringen kabinet Rutte III in Defensie

In het regeerakkoord 2017-2021 is oplopend tot structureel € 2,1 miljard extra toegekend aan Defensie voor investeringen in de modernisering van de krijgsmacht (€ 825 miljoen structureel), uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap (€ 275 miljoen structureel), intensivering in de ondersteuning van de krijgsmacht (€ 400 miljoen structureel), de Kustwacht in het Caribisch gebied (€ 10 miljoen) en diverse maatregelen waaronder voor COVID (€ 430 miljoen).

Met de voorjaarsnota 2019 investeerde het kabinet verder in Defensie aan de hand van het Nationale plan voor de NAVO. Het gaat om een structurele reeks van 162 miljoen euro. In de eerste jaren is er een piek; oplopend tot € 461 miljoen in 2024. De komende 15 jaar komt er (inclusief incidenteel geld) € 3.785 miljoen beschikbaar. Er is gekozen om te investeren in de volgende onderdelen uit het Nationaal Plan:

- Er worden 9 extra F-35's worden aangeschaft;
- Er wordt extra geïnvesteerd in de ondersteuning en inzetbaarheid van onze special forces;
- Er wordt extra geïnvesteerd in het cyber- en informatiedomein door het versterken van onze IT-infrastructuur;
- En daarnaast besteden we het extra geld aan personeel als onderdeel van het cao-akkoord.

Verder zijn met de Voorjaarsbesluitvorming 2019 middelen (structureel €17,5 miljoen t.b.v. Defensie) vrijgemaakt voor extra grensbewaking bestemd voor de KMar als gevolg van de Brexit (structureel € 3 miljoen). Ook is er vanaf 2022 structureel € 29 miljoen vrijgemaakt voor de versterking van de inlichtingendiensten (€ 14,5 miljoen AIVD en € 14,5 miljoen MIVD). Tot slot is er bij de Najaarsnota 2020 € 60 miljoen toegekend voor inzet rondom COVID-19.

De intensivering uit de Voorjaarsnota 2021 voor de dubbele btw-heffing op reserveonderdelen F-35, het investeringspakket rechtstaat Curaçao en Kustwacht, en middelen voor de wet open overheid, samen in totaal structureel € 16 miljoen per jaar.

In de Ontwerpbegroting 2022 zijn aanvullend op bovenstaande middelen nog structurele middelen € 95 miljoen euro per jaar opgenomen voor Veteranen, munitie en trainingen en versterking van de inlichtingenketen.

Verder is bij de algemeen politieke beschouwingen nog een motie aangenomen, waarbij Defensie vanaf 2022 structureel € 300 miljoen is toegekend voor het verkleinen van onderhoudsachterstanden.

Met de NvW van 5 november 2021 is er € 92 miljoen aan de begroting en het DMF toegevoegd. Waarvan € 71 miljoen voor Zon- op-Dak (zonnepanelen) en € 21 miljoen voor duurzaamheidsmaatregelen gebouwen (energiebesparing). Het gaat hier niet om structurele middelen (2022: € 18,4 miljoen, 2023: € 36,8 miljoen en 2024: € 36,8 miljoen).

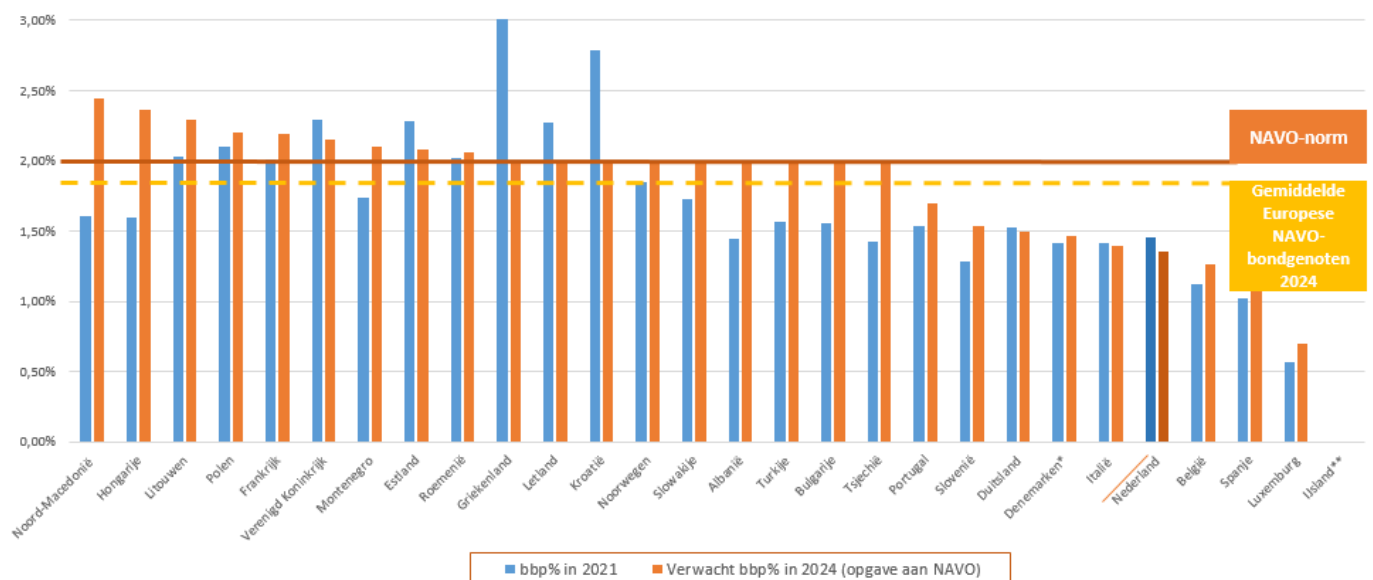
Ontwikkeling defensie-uitgaven in een internationaal perspectief

Als graadmeter voor de defensie-uitgaven in internationaal perspectief wordt het %bbp vaak gebruikt. Deze graadmeter laat zien hoeveel een land relatief gezien bereid is te investeren in veiligheid. Hieronder staan de gegevens voor Defensie in de periode 2021-2024.

Jaar	2021	2022	2023	2024	2025	2026	
bbp%	2021	2022	2023	2024	2025	2026	Bron
Defensiebegroting in miljarden euro's	12,3	12,9	12,6	12,5	12,4	12,2	OB2022 + motie Hermans + NvW verduurzaming
BBP omvang	829,0	855,6	871,0	884,9	898,6	912,5	CPB, cMEV augustus 2021
NAVO gemiddeld bbp% (Europese bondgenoten)	1,76%	1,76%	1,81%	1,85%			NAVO-rapport Burden-sharing 4 juni 2021
NLD bbp% (NAVO-berekeningswijze)	1,45%	1,43%	1,37%	1,35%			NAVO-rapport Burden-sharing 5 juni 2021
Benodigd voor Europees NAVO-gemiddelde (NAVO-berekeningswijze)	2,6	2,8	3,8	4,4			
Benodigd voor 2%-norm (NAVO berekeningswijze)	4,6	4,9	5,5	5,8			
NLD bbp% (NLD-berekeningswijze)	1,49%	1,50%	1,45%	1,41%	1,38%	1,34%	OB2022 en motie Hermans en NvW verduurzaming en CPB cMEV, 20 augustus 2021
Benodigd budget Europees NAVO-gemiddelde (NLD-berekeningswijze)	2,2	2,2	3,1	3,9			
Benodigd budget 2%-norm (NLD-berekeningswijze)	4,2	4,2	4,8	5,2	5,6	6,0	

Bij de NAVO-top in Wales in 2014 heeft Nederland het streven uitgesproken in 2024 2% van haar bbp uit te geven aan Defensie. Voor 2021 is de verwachting dat Nederland volgens de Nederlandse berekeningswijze uitkomt op een percentage van 1,49%. Vergeleken met alle NAVO-bondgenoten komt Nederland in 2022 naar verwachting uit op plaats 23 van de 30 bondgenoten; in 2024 daalt Nederland op deze ranking naar verwachting naar plaats 26 van de 30.

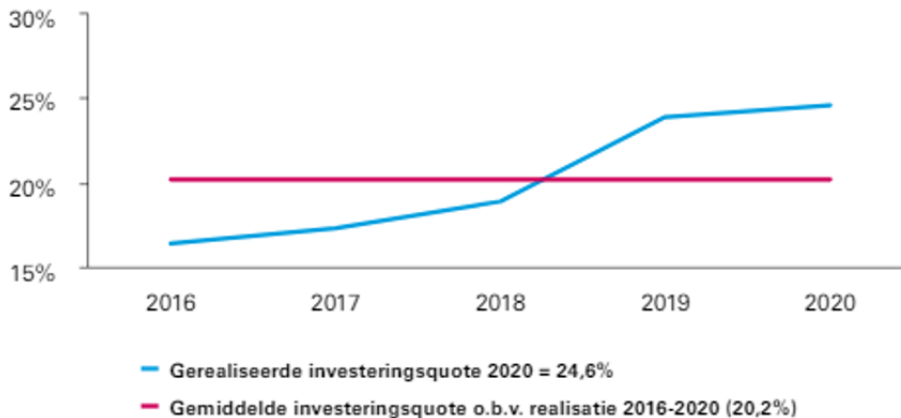
Ontwikkeling NAVO Defensie-uitgaven
Europese bondgenoten 2021 - 2024

Toelichting: Deze figuur toont de ontwikkeling van Defensie-uitgaven als percentage van het bbp tussen 2021 en 2024 van de Europese NAVO bondgenoten op basis van bruto uitgaven. In 2024 zijn er t.o.v. Nederland 23 Europese bondgenoten met een hoger bbp-percentage. Verder is Nederland één van de acht landen die een daling in bbp-percentage laat zien t.o.v. 2021, waarbij de meeste van deze landen wel voldoen aan de NAVO-norm van 2% .
* Voor Denemarken zijn geen gegevens voor 2024 beschikbaar. Het gehanteerde bbp-percentage voor 2024 van dit land is daarom gebaseerd op het laatst bekende jaar waarvan het bbp-percentage bekend is.
** IJsland doet geen opgave aan de NAVO over de hoogte van de Defensie-uitgaven, IJsland handhaaft geen staand leger.

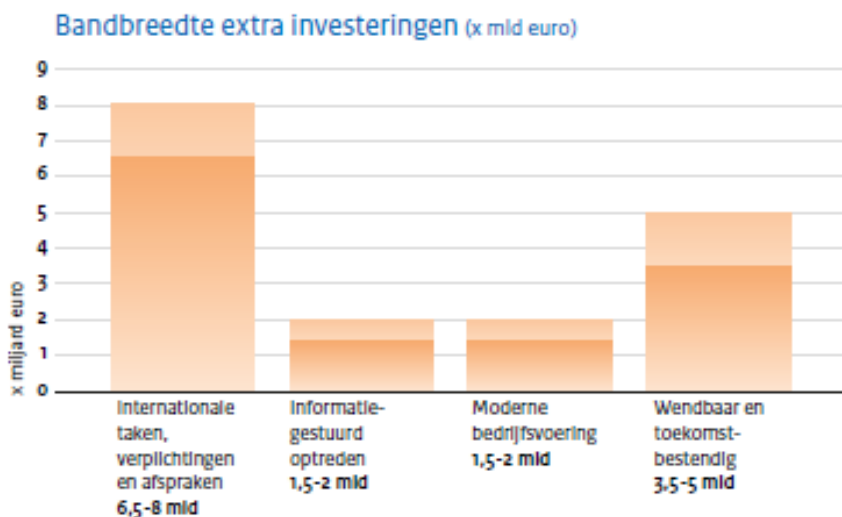
Om in 2024 op het Europees gemiddelde uit te komen is een structurele investering van circa € 4 miljard nodig, om de NAVO-norm te halen is ruim € 5 miljard nodig.

Defensie is met de Defensienota 2018 gestart met een omvangrijk investeringsprogramma. In 2020 bedroeg de investeringsquote 24,6 procent en het gemiddelde van de afgelopen vijf jaar 20,2 procent. Met deze laatste indicator voldoet Defensie wel aan de NAVO-investeringsnorm van 20 procent.

De Defensievisie in cijfers

Veiligheid moet ons meer waard zijn. Veiligheid is een voorwaarde voor vrijheid, welvaart en democratie. Het is niet vanzelfsprekend. De dreigingen om ons heen nemen toe en worden complexer. Met de huidige inrichting en staat van de organisatie zijn we niet adequaat toegerust voor de huidige en toekomstige dreigingen. De Defensievisie rekt voor dat we 13 tot 17 miljard euro extra per jaar nodig hebben als we alles zo goed mogelijk inrichten. Met deze volledige intensivering zouden de defensie-uitgaven in 2035 uitkomen op circa 2,8 procent van het BBP. In de onderstaande figuur is weergegeven hoe het totaalbedrag verdeeld is over de vier pijlers in de defensievisie.

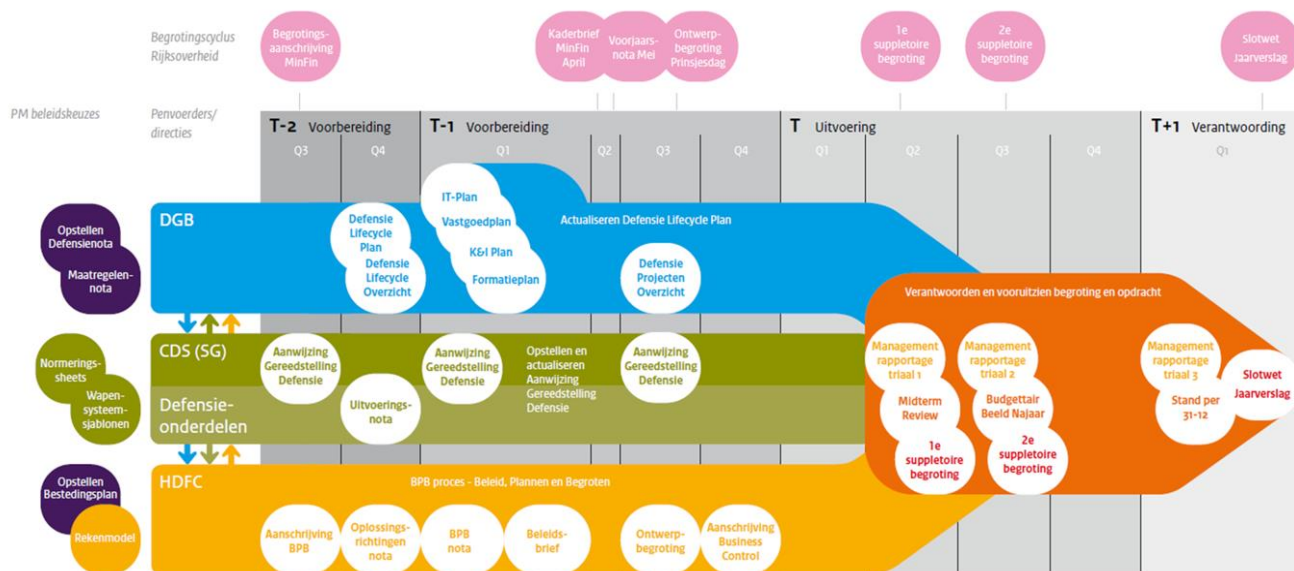

4.3 Begrotingsproces

Begroting: voorbereiding en uitvoering

De besluitvorming over inkomsten en over uitgaven vindt gescheiden plaats. Het hoofdbesluitvormingsmoment, waarop besloten wordt over de uitgaven, vindt plaats in het voorjaar op basis van het Centraal Economisch Plan (CEP) van het Centraal Planbureau (CPB). De (meerjarige) consequenties van de BPB-nota worden verwerkt in een beleidsbrief aan het ministerie van Financiën. Op basis van het totaalbeeld stelt de ministerraad het begrotingstotaal per ministerie vast. Dit vormt de basis voor de begroting. De defensiebegroting brengt tot uitdrukking welke doelen de organisatie wil bereiken, welke prestaties zij daarvoor gaat leveren en

welke middelen daarvoor nodig zijn. De HDFC is verantwoordelijk voor het opstellen van de begroting. De belangrijkste input hiervoor is de BPB-nota, het slotstuk van het interne begrotingsproces. Over het BPB-proces is meer te lezen in paragraaf 3.2. De DGB schrijft de beleidsrijke onderdelen van de begroting, waaronder de beleidsagenda.

De start van de voorjaarsbesluitvorming vindt meestal plaats in maart met het versturen van de beleidsbrief naar de minister van Financiën. Binnen het departement heeft dan middels het BPB-proces al een eerste weging van prioriteiten plaatsgevonden. Vervolgens starten de onderhandelingen met het ministerie van Financiën. Uitgangspunt is eigen broek ophouden: departementen moeten problemen of nieuwe voorstellen binnen de eigen begroting oplossen. Zaken die politiek gewogen moeten worden komen aan bod in zogenaamde begrotingsbilateralen met de minister van Financiën. Deze vinden veelal plaats in april. Eind april informeert de minister van Financiën de ministerraad over alle besluiten via het Besluitvormingsmemorandum.

Besluitvorming over het lopende jaar wordt verwerkt in de Voorjaarsnota, besluitvorming over het volgende jaar wordt verwerkt in de nieuwe begrotingen, die op Prinsjesdag aan de Tweede Kamer worden aangeboden.

In augustus vindt de besluitvorming over de inkomstenkant van de begroting plaats op basis van de Macro Economische Verkenning (MEV) van het CPB. In juni worden de beleidsuitgangspunten vastgesteld die de input vormen voor de MEV-raming. De koopkrachteeffecten van de voorgestelde lastenmaatregelen leiden dikwijls tot aanpassing van de voorgenomen maatregelen.

De Najaarsnota is de laatste nota over het budget in het begrotingsjaar. In deze nota komen meen- en tegenvallers aan bod en gaat in de regel over middelen die nog niet tot besteding zijn gekomen (onderuitputting). Als er wijzigingen zijn in de begroting komt er een supplettoire begroting (aanvullende begroting). Belangrijke (financiële en beleidsmatige) beslissingen worden veelal doorgeschoven naar het hoofdbesluitvormingsmoment. Als er na de najaarsnota nog beleidsmatige financiële veranderingen plaatsvinden moeten deze in een zogenaamde veegbrief nog aan de Tweede Kamer worden gemeld.

Verantwoording

Onderdeel van de financiële verantwoording zijn het jaarverslag en de slotwet. Tezamen vormen deze de inhoudelijke en technische sluiting van het jaar. De Jaarverslagen worden door de Auditdienst Rijk (ADR) gecontroleerd. Deze stelt per jaarverslag samenvattende auditrapporten op en een controleverklaring. De ADR werkt met bevindingen, die variëren van licht, gemiddeld tot ernstig. Ten behoeve van de Tweede Kamer voert de Algemene Rekenkamer (AR) ook een verantwoordingsonderzoek uit. De AR maakt hiervoor gebruik van de informatie uit het jaarverslag en de samenvattende auditrapporten van de ADR. Daarnaast doet de AR ook zelf onderzoek. De AR kan de bevindingen van de ADR overnemen, maar maakt een eigen afweging. De AR maakt onderscheid tussen aandachtspunt, onvolkomenheid en ernstige onvolkomenheid. De AR spreekt van een onvolkomenheid wanneer een ministerie of uitvoeringsorganisatie een bedrijfsvoeringsproces niet goed heeft ingericht of uitgevoerd. De minister moet reageren op de bevindingen van de AR. Deze bestuurlijke reactie wordt in het verantwoordingsonderzoek van de AR opgenomen.

De jaarverslagen worden door de minister van Financiën samen met de samenvattende auditrapporten op Verantwoordingsdag (3e woensdag in mei) aan de Kamer aangeboden. Op dezelfde dag biedt ook de Algemene Rekenkamer de verantwoordingsonderzoeken aan. Politiek gezien zijn de oordelen van de AR het belangrijkste.

Managementrapportages

Gedurende het uitvoeringsjaar informeren de defensieonderdelen de ambtelijke en politieke top over de realisatie van de belangrijkste doelstellingen (waaronder de inzetbaarheidsdoelstellingen en gereedheidsdoelstellingen uit de begroting), de defensiebrede risico's en de budgetrealisatie. Op basis van de rapportages van de defensieonderdelen, de appreciatie van de CDS en de Verantwoordings- en Vooruitkijkgesprekken (V&V) maakt de HDFC drie keer per jaar een defensiebrede managementrapportage. De ambtelijke top en de minister worden hiermee ingelicht over de stand van zaken met betrekking tot de (verwachte) realisatie van de doelstellingen uit de begroting. De managementrapportage is een intern sturingsdocument dat extern alleen aan de Algemene Rekenkamer, de Audit Dienst Rijk en aan de externe leden van het Audit Comité ter beschikking wordt gesteld. Wel wordt de informatie uit de MR gebruikt om tweemaal per jaar de Kamer te informeren over de inzetbaarheid en gereedheid van de krijgsmacht, middels de zogeheten Inzetbaarheidsrapportage. Deze bevat een vertrouwelijke bijlage, waarmee de Kamer vertrouwelijk geïnformeerd wordt.

4.4 Investerings

Defensie werkt voor de planningssystematiek van investeringsbehoeften met het Defensie Lifecycle Plan (DLP). Het DLP bevat het investeringsprogramma van Defensie voor de planperiode (T+1 jaar t/m T+15 jaar). Het gaat daarbij om concrete, gevalideerde en gefinancierde plannen met een projectbudget > M€5. Het DLP geeft, naast een vooruitblik in de planperiode, ook inzicht in de lopende investeringsprojecten in het uitvoeringsjaar. In het begin van de planperiode overstijgen de plannen het budgettaire kader. Dit is nodig om het budget daadwerkelijk tot realisatie te laten komen, omdat uit ervaringsgegevens blijkt dat er altijd projecten zijn die door interne of externe factoren niet of pas later tot realisatie komen. Om in de gehele planperiode binnen de budgettaire kaders te blijven, is de omvang van geplande projecten aan het einde van het DLP lager dan het budgettaire kader.

De jaarlijkse ritmiek van het DLP is afgestemd op die van de rijksbegroting. Het jaar begint met het finaliseren van de DLP.0 versie waarin eventuele (beleidsrijke) herijkingen verwerkt worden. In juni wordt tijdens de Midterm Review (MTR) middels een actualisatie de DLP.1 versie gefinaliseerd. De DLP.1 versie is een technische exercitie om de jaarlijkse inflatiecorrectie, de prijspeilbijstelling (PPB) aan het DLP toe te kennen. Daarnaast worden projectplanningen geactualiseerd in tijd en

kunnen eventuele urgente herijkingen, indien niet te honoreren via de vrije ruimte, worden behandeld. Een valutacorrectie vindt plaats voor de individuele projecten (deze worden afgedekt door het Ministerie van Financiën). In beginsel vindt de actualisatie van een DLP.2-versie niet plaats. Echter, indien mutaties in het DLP noodzakelijk zijn die niet kunnen wachten tot vaststelling van het volgende DLP.0, bestaat de mogelijkheid tot het actualiseren van het DLP in een DLP.2-versie. Deze is gekoppeld aan de Najaarsnota (NJN).

4.5 Planningssystematiek en investeringsbeheer (PS&IB)

Defensie gebruikt de systematiek van planningssystematiek en investeringsbeheer (PS&IB) om te komen tot een financieel duurzame planning, prioritering en beheersing van de Defensie-investeringen. De aanwijzing beschrijft het proces met betrekking tot (grotere) investeringen (>M€5) bij Defensie voor de portfolio's grootmat, vastgoed en I&T. Dit kunnen ook investeringen zijn voortvloeiend uit beleidsaanpassingen of nieuw beleid. Met dit systeem kunnen integrale afwegingen worden gemaakt, de juiste prioriteiten worden gesteld en eenduidige besluitvorming worden voorgelegd aan de Bestuursraad (BR). Het systeem borgt op hoofdlijnen de koppeling tussen de inzetbaarheidsdoelstellingen en de samenstelling en toerusting van de krijgsmacht.

Indien er een behoefte bestaat die nog niet in het DLP is opgenomen wordt een projectkaart opgesteld. Dit is een voorstel op hoofdlijnen voor een nieuwe capaciteit, een modificatie of een uitbreiding van bestaande capaciteiten. Een projectkaart wordt eerst op meerdere lagen behandeld waarna het wordt besproken in een portfolioberaad. Indien het project gewenst, uitvoerbaar en voldoende prioriteit heeft wordt, na goedkeuring in het DLP-beraad, opgenomen in het DLP.

Als het budget voor een behoefte van > M€5 is opgenomen in het DLP wordt een projectvoorstel opgesteld. Een projectvoorstel wordt integraal opgelopen, inclusief de bijbehorende tweede- en derde orde effecten en de financiële dekking. De financiële dekking houdt ook rekening met een risicoreservering om risico's financieel op te kunnen vangen en een eventuele onzekerheidsreservering. Inhoudelijk wordt een projectvoorstel vervolgens behandeld in het portfolioberaad. Daarbij wordt gekeken naar product, tijd, geld en risico's. Daarnaast komen ook expliciet doelmatigheid, doeltreffendheid en de uitvoerbaarheid aan bod; dit op basis van de uitkomsten van de uitvoerbaarheidstoets (bij projectvoorstellen waarin een beleidskaart wordt uitgewerkt) of de impactanalyse (bij alle overige projectvoorstellen). In het portfolioberaad kunnen projectvoorstellen geaccordeerd worden. Daarnaast heeft het portfolioberaad het mandaat om projecten tussen de M€5 en M€25 en, mits gemandateerd, tot een totaal financieel volume van M€250 in opdracht te laten geven. Voor projecten die groter zijn dan het mandaat van het portfolioberaad, wordt het project behandeld ter advisering aan het DLP-beraad. Voor DMP-plichtige projecten dient een kamerbrief te worden verstuurd, die moet worden behandeld in de Tweede Kamer voordat er onomkeerbare stappen worden genomen.

4.6 Budget Internationale Veiligheid

De internationale inzet van de krijgsmacht wordt sinds 2014 gefinancierd vanuit het Budget Internationale Veiligheid (BIV). Het BIV maakt deel uit van de defensiebegroting, maar wordt gezamenlijk beheerd door de ministeries van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en, indien relevant, Veiligheid en Justitie. Het BIV is gecreëerd om de geïntegreerde benadering (inzet van defensie, diplomatie en ontwikkelingssamenwerking) te bevorderen. Het BIV bedraagt in totaal circa €199 miljoen:

Bij het vaststellen welke uitgaven ten laste van het BIV kunnen worden gedaan staat het principe van 'additionaliteit' centraal. Alle additionele kosten, die bovenop de reguliere uitgaven in de bedrijfsvoering en gereedstelling worden gemaakt door Defensie kunnen ten laste komen van het BIV. Zij moeten voldoen aan één van de volgende voorwaarden om ten laste van het BIV te kunnen worden gebracht:

- De kosten zouden niet zijn gemaakt indien de inzet niet had plaatsgevonden;

- Of het betreft (onder bepaalde voorwaarden, zoals doelmatigheid) missie-specifieke investeringen.

Voorbeelden van additionele kosten die uit BIV gefinancierd kunnen worden zijn kosten bij een internationale inzet voor de opbouw van een kamp, de betaling van havengelden of extra slijtage van materieel vanwege inzet.

De werking van het BIV is in 2016 doorgelicht. De doorlichting gaf antwoord op de vraag welke bijdrage het BIV als instrument heeft geleverd aan het versterken van de geïntegreerde benadering. Op 28 maart 2018 heeft de Kamer ook de inhoudelijke kabinetsreactie op deze beleidsdoorlichting ontvangen. Daarin werd aangegeven dat het BIV over twee jaar opnieuw zou worden beschouwd. Met het versturen van de kamerbrief van 20 november 2020 is invulling gegeven aan deze toezegging. Er is toen ingegaan op:

1. De strategische kaders en de ontwikkelingen in de veiligheidssituatie.
2. Financieringsafspraken en verruiming van de criteria van het BIV.
3. Een passend budget voor internationale veiligheid.

In de laatste kamerbrief werd geconcludeerd dat door toenemende complexiteit en onvoorspelbaarheid, de Nederlandse veiligheidsbelangen steeds vaker worden bedreigd. Daarbij is het onderscheid tussen binnen- en buitenlandse dreigingen moeilijker te maken. Hierdoor is een strikte scheiding tussen de drie hoofdtaken van Defensie, zoals momenteel wordt gehanteerd, steeds kunstmatiger geworden.

Naast het fysieke grondgebied, wordt ook het beschermen van de Nederlandse belangen in het digitale domein steeds belangrijker. De veranderende veiligheidssituatie en de veranderende manier van conflictvoering geven aanleiding tot zowel een andere inzet van de krijgsmacht, als tot de inzet van nieuwe middelen door de krijgsmacht (zoals ook in de Defensievisie 2035 is aangegeven). In geval van een internationale inzet heeft dit gevolgen voor de aanwending van het BIV.

Als gevolg van de veranderende veiligheidssituatie en nieuwe uitdagingen die leiden tot nieuwe vormen van inzet is in 2018 besloten ook missies met een minder strikt crisisbeheersingskarakter uit het BIV te financieren.

Uit het BIV worden sinds 2018 de volgende soorten inzet gefinancierd:

- Inzet van de krijgsmacht in het kader van nieuwe dreigingen vanuit de oost- en zuidflank;
- Inzet van de krijgsmacht, politie en andere civiele functionarissen in het kader van rechtsstaatontwikkeling en migratie;
- Flexibele en snel inzetbare capaciteit (mensen en middelen) voor conflictpreventie;
- Inzet in crisisbeheersingsoperaties.

De verruiming van de criteria had als beoogd effect om meer duidelijkheid te scheppen over de mogelijkheden om verschillende soorten internationale inzet uit het BIV te financieren. Door de formulering van deze eenduidige financieringscriteria komt de besluitvorming over de Nederlandse bijdragen op dit punt sindsdien gemakkelijker tot stand.

De afgelopen twee jaar is het BIV toereikend gebleken door incidenteel lagere uitgaven, o.a. vanwege het uitstel van verplichtingen in het kader van de Reset en Redeployment in Mali in 2019 en vanwege het tijdelijk stilleggen van activiteiten in missies en tijdelijk terughalen van personeel uit missiegebieden in 2020 door COVID-19. Ondanks het toereikende budget was er echter geen structurele bewegingsruimte om eventuele extra grote langjarige internationale inzet te financieren.

De verwachting is dat het BIV ook in de komende jaren slechts beperkt ruimte biedt voor nieuwe internationale inzet. Indien een volgend kabinet het wenselijk acht om de in de strategische kaders

geformuleerde ambities voor internationale inzet volledig in te vullen, dan zal opnieuw besluitvorming over dekking nodig zijn. Het is aan een nieuw kabinet om te bezien wat de constatering in deze Kamerbrief, alsmede de ontwikkelingen in de veiligheidssituatie en nieuwe uitdagingen die nieuwe vormen van inzet vergen, betekenen voor het BIV.

4.7 Inzicht in Kosten

Defensiebreed bestaat er een grote behoefte aan meer inzicht in onze kosten en in de samenhang tussen de benodigde middelen en onze taken. Het ontbreekt aan sturingsmogelijkheden op de met investeringen samenhangende kosten gedurende de levensduur. Bij vervangingsinvesteringen ontbreekt het aan financiële informatie voor de kaderstelling. Voor het *Life Cycle Management* van onze activa is meer inzicht in kosten nodig. We hebben bovendien ook onvoldoende zicht op de omvang, samenstelling, levensduur en waarde van onze activa. Dat maakt het plannen van een integraal investeringsprogramma een ingewikkelde opgave. We worden te vaak verrast door vervangingsvraagstukken die niet eerder (in de volle omvang) in beeld waren door het ontbreken van een goed zicht op onze activa en de daarmee samenhangende vervangingsvraag. Er is kort gezegd meer inzicht in kosten nodig dan de huidige financiële systemen ons kunnen bieden.

Hiervoor is in 2020 onder regie van HDFC het project Inzicht in Kosten gestart. Tevens is besloten om gelijktijdig onder regie van de CDS een Cost-To-Readiness model (CTRM) uit te werken, om inzicht te krijgen in de financiële gevolgen van verschillende scenario's van gereedheid van capaciteiten.

Doelstelling van het project Inzicht in Kosten is om meer kosteninzicht te genereren langs vier sporen:

1. Het opzetten van een materiele vaste activa administratie;
2. Het introduceren van één rekeningstelsel;
3. Het opstellen van kaders voor waardering van (strategische) voorraad;
4. Het opstellen van kaders rond budgetbelegging en kostenallocatie.

Het is de bedoeling dat de financiële administratie stapsgewijs hierop wordt ingericht. Om dit mogelijk te maken heeft de Bestuursraad ingestemd met het verkennen van de mogelijkheden hiervoor. De impactanalyse hiervan wordt rond de zomer verwacht. Dan bestaat ook inzicht in het budget dat nodig is om de wens om te komen tot meer inzicht in kosten en daarmee betere sturingsinformatie daadwerkelijk te realiseren.

Om inzicht in kosten te krijgen is integratie van de financiële processen met het primaire proces noodzakelijk. Dat heeft als consequentie dat betrokkenheid van veel spelers nodig is, zowel binnen als buiten het financiële domein. Randvoorwaarde bij het project Inzicht in Kosten is dat de maatregelen geen belemmering mogen zijn (een no-regret stap) voor een mogelijk latere invoering van een Baten/Lasten stelsel.

5 Inzet en gereedstelling

5.1 Inzet van de krijgsmacht

Besluitvorming en aansturing

Informatieplicht regering

Artikel 97, lid 2 van de Grondwet bepaalt dat de regering het oppergezag heeft over de krijgsmacht. Als de regering overweegt de krijgsmacht in te zetten ter handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde (de tweede hoofdtaak van Defensie), is artikel 100 van de Grondwet van toepassing. Artikel 100 stelt dat de regering verplicht is de Staten-Generaal vooraf te informeren over "de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde." Lid 2 van dat artikel bepaalt dat "dwingende redenen", de regering ontslaan van de informatieplicht voorafgaand aan de inzet. Bij "dwingende redenen" kan onder meer worden gedacht aan urgentie en geheimhouding. De informatie dient dan "zo spoedig mogelijk" te worden verstrekt aan de Staten-Generaal.

De regering informeert het parlement over de inzet van de krijgsmacht ter handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde aan de hand van het Toetsingskader uit 2014. Het Toetsingskader heeft betrekking op de uitzending van militaire eenheden en dus niet op individuen of kleine groepen militairen. Het Toetsingskader structureert het overleg tussen de regering en het parlement en omvat de volgende aandachtspunten: gronden voor deelneming, politieke aspecten, ontwikkelingssamenwerking, het mandaat, andere deelnemende landen, invloed, de haalbaarheid, veiligheidsrisico's, geschiktheid en beschikbaarheid, duur van de deelneming, gender, samenhang en financiën. Tevens is een vast punt de gevolgen van een operatie voor de gereedheid en geoefendheid van de krijgsmacht. De regering licht deze verschillende aandachtspunten toe, zodat een weloverwogen besluit kan worden genomen over de inzet van de krijgsmacht.

De informatieplicht zoals hierboven beschreven is niet van toepassing op de inzet van de krijgsmacht ter bescherming en verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied (de eerste hoofdtaak van Defensie). De regering is niet verplicht de Staten-Generaal vooraf te informeren over een dergelijke inzet. Niettemin ligt het in de rede dat de Staten-Generaal, indien mogelijk, ook in het geval van een de inzet van de krijgsmacht ter bescherming en verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied vooraf zullen worden geïnformeerd. Het Toetsingskader is niet van toepassing op de inzet in het kader van de eerste hoofdtaak. De regering informeert het parlement op grond van de algemene informatieplicht.

Besluitvormingsprocedure crisisbeheersingsoperaties

Als de regering besluit de deelneming aan een crisisbeheersingsoperatie te onderzoeken, stelt zij de Kamer hiervan op de hoogte met een kennisgeving. Zo voorkomt de regering dat de Kamer dit nieuws uit de krant verneemt. De kennisgeving is in het algemeen kort en weinig concreet. Het is immers de aankondiging van een voorbereidingsfase waarin zoveel mogelijk informatie moet worden verzameld.

Aan de hand van de elementen uit het Toetsingskader beoordeelt de regering of deelneming politiek wenselijk en militair haalbaar is. Op grond van deze beoordeling neemt zij een besluit. De regering informeert de Kamer hierover in een zogenoemde artikel 100-brief, waarin alle bovengenoemde elementen uit het Toetsingskader aan de orde komen.

Gedurende een crisisbeheersingsoperatie is het gebruikelijk het parlement periodiek te informeren over de uitvoering en de resultaten. Meestal gebeurt dat om de zes maanden, maar soms is de frequentie hoger. Op de derde woensdag in mei, ter gelegenheid van 'Verantwoordingsdag', stuurt de regering het parlement een tussentijdse evaluatie van de Nederlandse bijdragen aan de missies en operaties in het voorafgaande jaar.

Indien tijdens de uitvoering van de operatie de grondslagen van het oorspronkelijke besluit tot inzet veranderen (bijvoorbeeld het mandaat, het inzetgebied, de veiligheidsrisico's), is een nieuw besluit van de regering noodzakelijk om te bepalen of Nederland zijn deelneming wil en kan voortzetten. In dat geval zullen alle hierboven beschreven parlementaire stappen opnieuw worden doorlopen.

Na afloop van een operatie ontvangt het parlement een eidevaluatie waarin de politieke en militaire aspecten van de operatie en de resultaten aan de orde komen. De gebruikelijke termijn hiervoor is uiterlijk zes maanden na afloop van een operatie.

Interne voorbereiding van de besluitvorming

De DGB heeft het voortouw in en de regie over het politieke besluitvormingstraject dat voorafgaat aan de uitvoering van een militaire operatie. De CDS is verantwoordelijk voor de militaire planning, de voorbereiding, de bevelvoering en de uitvoering. Deze taken zijn belegd bij de Directie Operaties (DOPS) van de Defensiestaf. Ook de Directie Aansturen Operationele Gereedstelling (DAOG) van de Defensiestaf, DGB, de HDFC, de DJZ en de MIVD hebben een rol bij de planning en de voorbereiding van operaties. De CDS brengt een militair advies uit aan de minister over de haalbaarheid van een beoogde Nederlandse militaire bijdrage aan een operatie. Het militair advies heeft een puur militair karakter, is een intern, gerubriceerd document dat niet naar de Kamer gaat. In zijn advies maakt de CDS gebruik van de dreigings- en risicoanalyse van de MIVD en licht hij de maatregelen toe die hij op grond daarvan nodig acht. De MIVD kan daarnaast rechtstreeks, gevraagd en ongevraagd, de minister van advies dienen.

Parallel aan en in samenhang met het politieke besluitvormingstraject dragen de Defensiestaf (primair DOPS met ondersteuning van DAOG) en de MIVD zorg voor de verdere planning en voorbereiding van de Nederlandse deelneming aan een militaire operatie. Op basis van het militair advies, ambtelijk overleg en consultaties met de betrokken bewindslieden stellen de Directie Internationale Aangelegenheden (DIA) en de Directie Veiligheidsbeleid (DVB) van het ministerie van Buitenlandse Zaken de artikel 100-brief op. Daarbij wordt nauw samengewerkt met de onder andere de CDS, HDFC, DJZ en de MIVD. DIA en DVB overleggen bij het opstellen van de artikel 100-brief met de ministeries van Algemene Zaken, Veiligheid en Justitie en eventueel andere betrokken departementen. De minister van Buitenlandse Zaken verstuurt de artikel 100-brief, die ook door andere betrokken ministers wordt getekend.

In de voorbereiding van de besluitvorming speelt de hoogambtelijke Stuurgroep Missies en Operaties (SMO) een centrale rol met een adviserend karakter aan de bewindslieden. De SMO is het interdepartementale coördinatiepunt voor de Nederlandse deelneming aan missies en operaties. De SMO komt in beginsel wekelijks op donderdag bijeen om lopende missies en operaties en de eventuele deelneming aan nieuwe missies en operaties te bespreken. In de SMO zijn de ministeries van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken, Defensie en Veiligheid en Justitie vertegenwoordigd. Defensie wordt in dit overlegorgaan vertegenwoordigd door de DG Beleid en de CDS en het ministerie van Buitenlandse Zaken door de Directeur-Generaal Politieke Zaken (DGPZ) en de Directeur-Generaal Internationale Samenwerking (DGIS). Vanuit Algemene Zaken neemt de raadsadviseur voor Buitenlandse Zaken en Defensie deel. Namens het ministerie van Veiligheid en Justitie neemt de Directeur-Generaal Politie deel aan de SMO.

Aansturing van operaties

De Grondwet bepaalt dat de regering altijd het oppergezag over de krijgsmacht behoudt. De aansturing van operaties wordt uitgevoerd onder de politieke verantwoordelijkheid van de minister van Defensie. De terbeschikkingstelling van Nederlandse militairen aan een internationale commandant beperkt deze ministeriële verantwoordelijkheid in staatsrechtelijke zin niet. Namens de regering draagt de minister van Defensie verantwoordelijkheid voor de instemming met het operatieplan, de overdracht van de bevelsbevoegdheden en het oordeel dat een operatie binnen de gestelde voorwaarden wordt uitgevoerd.

De CDS behoudt te allen tijde full command over de Nederlandse militairen. Dit betekent dat hij de bevoegdheid heeft om de Nederlandse militaire bijdrage aan te passen of zelfs terug te trekken. De Directeur Operaties van de Defensiestaf is namens de CDS belast met de dagelijkse aansturing van de ingezette Nederlandse eenheden en individueel ingezet personeel. Voor speciale en geheime operaties is dit C-NLD SOCOM (zie ook volgende paragraaf).

De ministeriële verantwoordelijkheid vraagt om een regelmatige informatievoorziening over de voortgang van operaties. In het ochtendberaad rapporteren de CDS, de DGB en de DCO mondeling de laatste stand van zaken en blikken zij vooruit op de komende dag. Elke donderdag geeft de Directeur Operaties in het ochtendberaad een briefing.

De Directie Operaties beschikt over het Defensie Operatie Centrum (DOC), dat 24 uur per dag de lopende operaties waaraan Nederland deelneemt monitort. Het DOC rapporteert hierover aan de CDS via de Directeur Operaties. Bij calamiteiten registreert het DOC de binnenkomende informatie, informeert het de CDS en ondersteunt het de contacten tussen Defensie en het inzetgebied.

Bij calamiteiten of incidenten wordt de minister direct op de hoogte gesteld door de CDS. Ook de DCO en de DGB kunnen direct contact opnemen met de minister wanneer zij dringende informatie aangaande een lopende missie hebben. Bij grotere incidenten en calamiteiten kan de SG, op aanwijzing van de bewindslieden, uit eigen beweging of op advies van de CDS besluiten tot het bijeenroepen van het departementaal beleidsteam (DBT). Het DBT richt zich op besluiten op het politiek-militaire en strategische niveau, beoordeelt de politieke consequenties, maakt afspraken over externe communicatie en draagt zorg voor de afhandeling van de crisis. Het DBT wordt voorgezeten door de SG. Een DBT kan ook worden geactiveerd bij incidenten en crises die geen betrekking hebben op een lopende missie.

Speciale operaties

Naast reguliere operaties voert de krijgsmacht speciale operaties uit indien zij daartoe opdracht krijgt. Bij de voorbereiding en uitvoering van deze speciale operaties is strikte geheimhouding essentieel en wijkt de informatievoorziening af van reguliere operaties. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen speciale operaties uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten (CDS) en speciale operaties – met inzet van personeel en middelen van de krijgsmacht – uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de Directeur Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (DMIVD).

Speciale operaties worden gekenmerkt door grote politiek-militaire risico's en de noodzaak tot strikte geheimhouding. Deze operaties worden in het algemeen uitgevoerd door speciale eenheden. Het gaat hierbij om bijzondere inlichtingenverzameling, bijzondere aanhoudingen, aanvallen op geselecteerde doelen, militaire steunverlening aan bondgenoten, evacuatie van landgenoten uit levensbedreigende situaties en internationale terreurbestrijding.

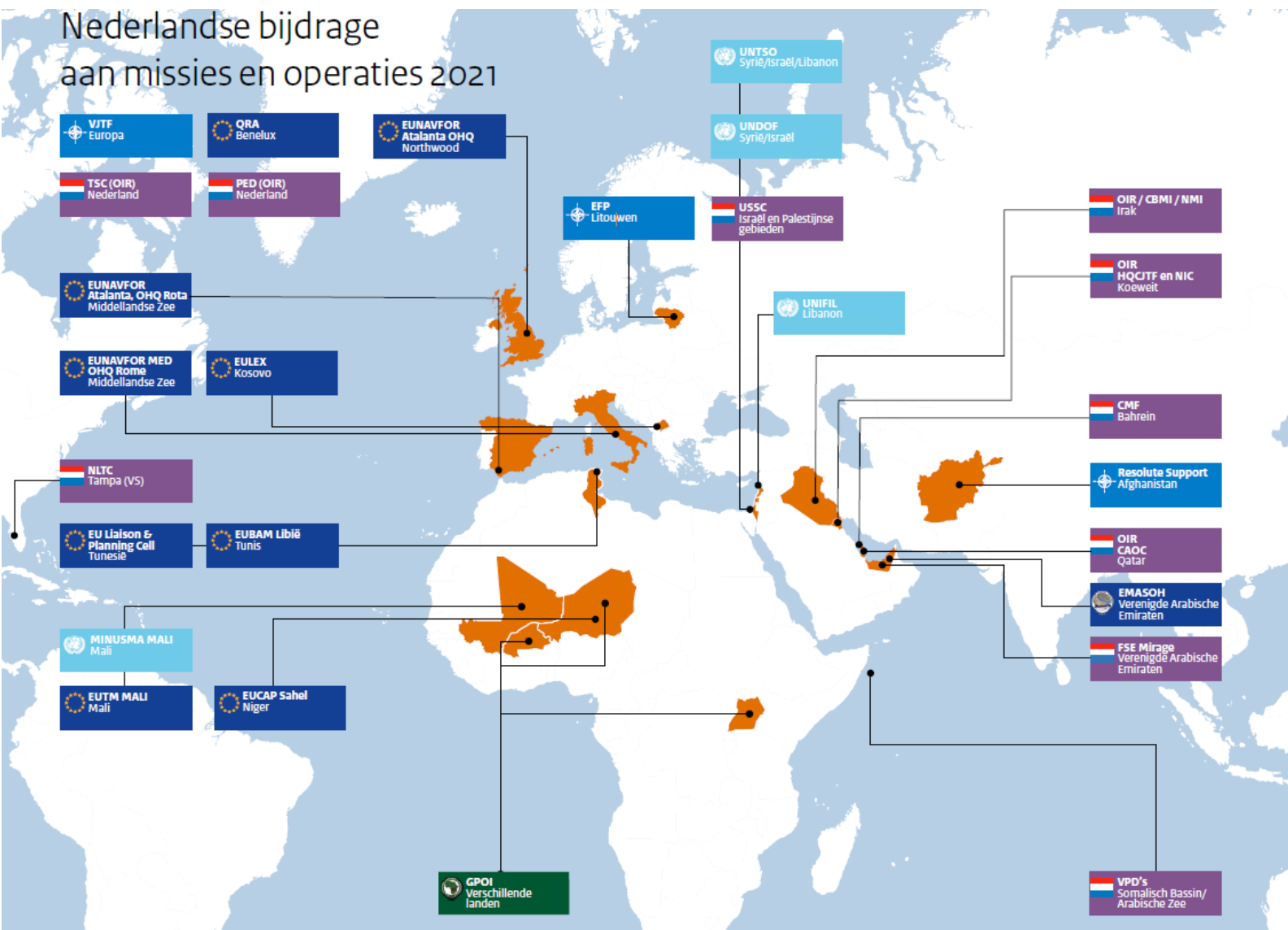
In 2000 zijn procedures vastgesteld voor politieke besluitvorming en informatieverstrekking over speciale operaties aan het parlement, met inachtneming van artikel 100 lid 1 en 2 van de Grondwet.

Bij het aantreden van een nieuwe regering stelt de regering een kerngroep in voor speciale operaties. De samenstelling van deze kerngroep wordt per kabinetsperiode in het constituerend beraad bepaald. De minister-president en de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie maken in ieder geval onderdeel uit van de MKSO. Per speciale operatie bepaalt de MKSO of, en zo ja, welke andere leden van de ministerraad respectievelijk de ministerraad als geheel bij de besluitvorming worden betrokken en op welk moment. Het ministerie van Algemene Zaken voert het secretariaat. De ondersteuning wordt voorts beperkt tot één ambtelijk aanspreekpunt per betrokken ministerie. Bij het ministerie van Defensie is dat het Directoraat-Generaal Beleid.

Het parlement wordt, overeenkomstig de bedoeling van artikel 100 Grondwet, zo spoedig mogelijk geïnformeerd over afzonderlijke speciale operaties. Het tijdstip en de wijze waarop dit gebeurt, alsmede de gedetailleerdheid van de informatie zijn onder meer afhankelijk van de specifieke aard van een operatie en de internationale context waarin deze wordt uitgevoerd. Waar mogelijk zal die informatie vooraf worden verstrekt. Veelal zal het niet anders dan achteraf kunnen gebeuren; artikel 100 Grondwet lid 2 biedt daarvoor de grondslag. In beide gevallen dienen de vertrouwelijke mededelingen over speciale operaties uiterst zorgvuldig te worden behandeld.

Artikel 100 lid 2 van de Grondwet laat de regering veel ruimte wat betreft het tijdstip van informeren, de procedure en de mate van detail. Het uitgangspunt blijft dat de inzet van militairen zo snel en concreet als mogelijk in het openbaar moet worden verantwoord. De gedetailleerdheid van de informatie is onder meer afhankelijk van de specifieke aard van de operatie en de internationale context waarin deze wordt uitgevoerd. Zo is het informeren door middel van een vertrouwelijke briefing, maar ook via een openbare brief aan de Kamer denkbaar. Het medium dat voor het informeren wordt gekozen, de mate van detail en het tijdstip van informeren (voor of na

Nederlandse bijdrage aan missies en operaties 2021

de operatie) is afhankelijk van het afbreukrisico voor de operatie en soortgelijke operaties die in de toekomst worden uitgevoerd.

5.2 Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied

Dit omvat het meest klassieke beeld wat men bij Defensie heeft: (grootschalige) inzet van mensen en materieel om het eigen grondgebied of dat bondgenoten. Eén van de meest sprekende voorbeelden van deze taak is de vooruitgeschoven aanwezigheid in de Baltische staten:

Enhanced Forward Presence

Met het oog op de veranderde opstelling van Rusland heeft de NAVO militaire maatregelen genomen om geloofwaardige afschrikking te garanderen. Hieronder valt de vooruitgeschoven aanwezigheid (Enhanced Forward Presence (EFP)) van NAVO-strijdkrachten in Estland, Letland, Litouwen en Polen. In deze landen zijn vanaf begin 2017 multinationale battlegroups aanwezig. Dit is een inzet ter bescherming van het NAVO-verdragsgebied, de eerste hoofdtaak van Defensie. De aanwezigheid van NAVO-militairen maakt duidelijk dat een schending van het NAVO-verdragsgebied leidt tot de onmiddellijke betrokkenheid van het gehele bondgenootschap. Dit mede ter geruststelling van bondgenoten, de Baltische staten en Polen.

In totaal omvatten de battlegroups in Litouwen, Estland, Letland en Polen elk ca. 1000 militairen. Ze staan onder leiding van respectievelijk Duitsland, Canada, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Nederland levert in 2021 maximaal 270 militairen aan de multinationale battlegroup in Rukla, Litouwen. Met oog op het sombere dreigingsbeeld voor de Baltische Staten en Polen is recent het mandaat voor de Nederlandse EFP-inzet met 3 jaar verlengd t/m eind 2024. Hierbij is het mandaat verhoogd naar 350 militairen. De Nederlandse bijdrage bestaat uit een compagnie, ondersteunende eenheden en stafmedewerkers. In de tweede helft van 2021 bestaat de bijdrage uit het Nederlandse deel van de Duits-Nederlandse tankeenheid, namelijk een eskadron van het 414e Pantserbataljon. Een goed voorbeeld van de goede (operationele) samenwerking tussen beide landen die belangrijke partners van elkaar zijn.

De NAVO-militairen zijn op rotatiebasis (zesmaandelijkse wissel) aanwezig in de Baltische staten en Polen. De Nederlandse militairen worden voor rotaties van drie tot zes maanden ingezet. De NAVO-aanwezigheid blijft zo volledig binnen de kaders van de *NATO Russia Founding Act* uit 1997, waarin afspraken zijn gemaakt over de aanwezigheid van NAVO-strijdkrachten op het grondgebied van de voormalige Warschaupactlanden.

De NAVO-eenheden zullen in de Baltische staten en Polen met elkaar en de strijdkrachten van het ontvangende land oefenen. Deze oefeningen zijn bedoeld om de lokale bevolking gerust te stellen en een duidelijk signaal van bondgenootschappelijke solidariteit af te geven. Dit draagt bij tot de afschrikking van Rusland. Het ligt in de rede dat de bondgenoten de vooruitgeschoven aanwezigheid zullen handhaven zolang Rusland volhardt in de huidige opstelling. Het nationale mandaat van de EFP-inzet wordt in november 2021 verlengd t/m 31 december 2024, waarbij het aantal troepen zal worden uitgebreid van 270 naar 350. Jaarlijks wordt de Kamer in mei geïnformeerd over de inzet als onderdeel van Verantwoordingsdag.

5.3 Handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde

De afgelopen decennia is Defensie vooral ingezet in het kader van de zogenoemde 'tweede hoofdtaak'. De inzet in Afghanistan, in de provincie Uruzgan spreekt hierbij waarschijnlijk het meest tot de verbeelding. Ook nu zijn talloze militairen op uitzending overal op de wereld. De strijd tegen ISIS is daarbij de afgelopen jaren één van de belangrijkste voorbeelden gebleken, zoals in de artikel-100 brief uit november 2021 is opgenomen:

Strijd tegen ISIS en de brede veiligheidsinzet in Irak

Nederland levert sinds 2014 een militaire bijdrage aan de anti-ISIS coalitie, een samenwerkingsverband van meer dan 80 internationale partners. Hoewel ISIS territoriaal is verslagen, vormt het nog steeds een bedreiging voor de stabiliteit in de regio. Het doel van de Nederlandse inzet is een relevante bijdrage te leveren aan het duurzaam verslaan van ISIS en op die manier de internationale rechtsorde te bevorderen, de burgerbevolking te beschermen en het verder oplopen van spanningen in de regio te voorkomen. Het kabinet heeft besloten om de huidige bijdragen aan de anti-ISIS-coalitie en de veiligheidsinzet Irak technisch te verlengen tot en met 31 december 2022.

Met deze technische verlenging van één jaar blijft Nederland als betrouwbare partner bijdragen aan de steeds evoluerende strijd tegen ISIS. Het is aan een nieuw kabinet om te besluiten over de toekomstige (meerjarige) inzet van Nederland in het kader van de strijd tegen ISIS, onder meer rekening houdend met relevante ontwikkelingen en mogelijk relevante lessen die getrokken worden uit de inzet in Afghanistan. Ook blijft de duur en vorm van de Nederlandse inzet afhankelijk van de ontwikkelingen in de bredere campagne van de anti-ISIS-coalitie en de politieke situatie in Irak.

De Nederlandse personele bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie en de veiligheidsinzet in Irak bestaat tot en met 31 december 2022 uit de volgende elementen:

- Anti-ISIS-coalitie: om de Iraakse veiligheidssector te versterken zet Nederland de trainingsinzet in Bagdad voort. Tevens wordt de bijdrage van liaison- en stafofficieren aan diverse hoofdkwartieren van de anti-ISIS-coalitie gecontinueerd. Ook de inzet van de Nederlandse force protection compagnie voor de bewaking en beveiliging van Erbil International Airport wordt in 2022 voortgezet. Voor 2022 geeft het kabinet gehoor aan een operationeel verzoek van de *Operation Inherent Resolve* (OIR) commandant van Erbil International Airport, die ook toeziet op het faciliteren van de werkzaamheden van (o.a. Nederlandse) OIR-adviseurs in de KAR, om de Nederlandse compagnie tevens in te zetten om OIR-adviseurs en -medewerkers met zogenaamde *Ground Movement Teams* (GMT's) te beveiligen tijdens hun werkzaamheden in de KAR. In totaal gaat het om een Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie tot 175 personen.
- *NATO Mission Iraq* (NMI): Nederland continueert de proportionele bijdrage aan NMI door maximaal 20 militairen en civiele experts te leveren.
- Hervorming van de Koerdische veiligheidssector: Nederland blijft de capaciteitsopbouw op institutioneel niveau van de veiligheidssector in de KAR ondersteunen door middel van de plaatsing van een militair adviseur bij het *Ministry of Peshmerga Affairs* (MoPA).
- *EU Advisory Mission* (EUAM): Nederland draagt ook in 2022 bij aan de EUAM met maximaal drie civiele adviseurs.

De Nederlandse bijdragen met militairen en civiele experts maken deel uit van de geïntegreerde Nederlandse inzet, die gericht blijft op versterking van de veiligheid en stabiliteit van Irak, inclusief de KAR. Daarbij wordt onder de geïntegreerde benadering parallel ingezet op het ontwikkelings- en diplomatieke spoor.

5.4 Conflictpreventie

Defensie wil in staat zijn om oorzaken van onveiligheid tijdig te onderkennen en aan te pakken en zo een bijdragen kunnen leveren aan het voorkomen van gewapend conflict. Nederland heeft belang bij stabiliteit in de landen en regio's aan de randen van en rond Europa en de Caribische gebiedsdelen. Preventieve activiteiten kunnen de veiligheidsrisico's uit deze landen en regio's temperen. Mocht een conflict na de preventieve inspanningen alsnog escaleren, dan kan Defensie bovendien beter ingrijpen. Door de opgebouwde kennis van het land en een mogelijke aanwezigheid in de pre-conflictfase is Defensie immers beter geïnformeerd over de situatie en begrijpen we meer over het conflict.

Om hier een impuls aan te geven, is in de Defensienotie 2018 besloten tot de oprichting van een eenheid (hierna: team), dat op 1 oktober 2019 formeel van start is gegaan. Het team coördineert de buitenlandse defensie-inspanningen op het gebied van preventie en dient als aanspreekpunt voor partners in binnen- en buitenland. Dit gebeurt in nauwe samenhang met de inspanningen van de minister van Buitenlandse Zaken en de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Het team houdt zich, samen met anderen binnen de Bestuursstaf, onder andere bezig met *strategic foresight* en levert hiermee ook een bijdrage aan interdepartementale *Early Warning & Early Action*. In deze processen worden kansen en bedreigingen – gerelateerd aan de Nederlandse veiligheidsbelangen - in kaart gebracht. Deze inzichten dienen om (vooral) de *bestaande* buitenlandse activiteiten en capaciteiten van Defensie (op het gebied van militaire diplomatie, militaire assistentie en militaire presentie) meer op preventie te kunnen richten. Daarnaast zorgt het team onder andere ook voor verdieping op onderwerpen die van belang zijn voor preventie (zoals *Security Sector Reform* en conflictsensitiviteit) en aandacht voor preventie in diverse opleidingstrajecten.

5.5 Nationale taken

Inzet van de krijgsmacht binnen het Koninkrijk is een van de drie hoofdtaken van Defensie. Defensie ondersteunt de civiele autoriteiten, soms dagelijks, bij het handhaven van de openbare orde, de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, de bestrijding van rampen en incidenten en de beheersing van crises, zowel nationaal als internationaal. Defensie is een structurele veiligheidspartner naast de politie, brandweer, geneeskundige hulpverlening en gemeenten. Voor Defensie zijn de nationale taken van groot belang en daarnaast blijkt het draagvlak voor de krijgsmacht vooral te worden bevorderd door nationale inzet.

Defensie, met name de KMar, voert structureel een aantal taken uit voor civiele overheden, zoals de grensbewaking op de luchthavens. Andere structurele taken van Defensie zijn onder meer de explosievenopruiming door de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD), luchtruimbewaking, de militaire bijzondere bijstandseenheden in het kader van terrorismebestrijding en onderdelen van de CBRN-portefeuille. Defensie levert in dit kader ook een bijdrage aan de Kustwacht Nederland en de Kustwacht voor de delen van het Koninkrijk in het Caribisch Gebied.

Naast de structurele taken kan op verzoek van civiele autoriteiten ook ondersteuning worden geleverd in de vorm van militaire bijstand (op grond van de Politiewet of de Wet Veiligheidsregio's) of steunverlening in het openbaar belang. De krijgsmacht heeft beschikking over een 'single set of forces'. Alle capaciteiten zijn in beginsel inzetbaar voor alle hoofdtaken; inzet in geval van schaarste vergt een politieke/bestuurlijke keuze. De inzet van militaire capaciteiten vindt in principe plaats op basis van beschikbaarheid van de gevraagde middelen. Daarnaast heeft Defensie toegezegd een deel van de militaire capaciteiten 24 uur per dag, zeven dagen per week gegarandeerd beschikbaar te hebben, zoals ca. 3.000 militairen voor rampenbestrijding en crisesbeheersing, teams van de EODD, geneeskundige ondersteuning, duikcapaciteit, kleine onbemande vliegtuigjes en capaciteit voor de bestrijding van chemische, biologische, radiologische of nucleaire besmetting (CBRN). Defensie kan op dit moment niet alle gegarandeerde capaciteiten leveren die zijn toegezegd in het kader van de Intensivering van de Civiel Militaire Samenwerking (ICMS 2006). Momenteel wordt samen met Justitie en Veiligheid en het Veiligheidsberaad onderzocht of het aanbod van ICMS uit 2006 nog aansluit bij de huidige behoefte van de civiele partners en is afgesproken nieuwe bestuurlijke afspraken te maken.

Militaire bijstand of steunverlening kan worden toegekend in de volgende vijf situaties:

- Militaire bijstand bij een ramp of bij ernstige vrees voor het ontstaan van een ramp op basis van de Wet Veiligheidsregio's;
- Militaire bijstand ter ondersteuning van het handhaven van de openbare orde op basis van de Politiewet;

- Militaire bijstand voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde op basis van de Politiewet;
- Militaire bijstand aan justitiële autoriteiten in geval van terroristische acties en zware misdrijven, eveneens op grond van de Politiewet;
- Militaire steunverlening in het openbare belang op basis van de regeling Steunverlening Openbaar Belang 2004.

Defensie beschikt over unieke en veelal schaarse kennis, ervaring en capaciteiten die civiel niet zijn te verwerven. Daarnaast kan Defensie voorzettingsvermogen realiseren in aansluiting op taken die door andere crisispartners worden uitgevoerd. Het aantal inzetten van Defensie in bijstand aan civiele autoriteiten neemt ieder jaar gestaag toe. Defensie past zich aan om die groeiende vraag te accommoderen. Afgesproken met JenV en het Veiligheidsberaad is om de civiel-militaire samenwerking verder te versterken met name op het gebied van opleiden, oefenen en trainen, netwerkcentrisch werken, informatievoorziening, coördinatie en regie, gezamenlijke research and development en het ondersteunen met kennis, expertise en geavanceerde middelen in rechezaken. Defensie is nauw betrokken bij het opzetten van een 24/7 knooppunt ter ondersteuning bij de coördinatie en informatiemanagement tussen veiligheidsregio's, Rijk en overige crisispartners.

Besluitvorming bij nationale inzet

De inzet van defensiemiddelen voor nationale taken, militaire bijstand of steun geschiedt altijd onder gezag en op verzoek van civiele autoriteiten. Defensie is daarbij complementair aan de ingezette civiele middelen.

Een aanvraag voor bijstand of steunverlening komt binnen bij het Defensie Operatiecentrum van de DOPS. In alle gevallen wordt overlegd met de Directeur Juridische Zaken (DJZ). Het verlenen van toestemming voor militaire bijstand is de bevoegdheid van de minister van Justitie en Veiligheid. De minister van Justitie en Veiligheid bepaalt in overeenstemming met de minister van Defensie op welke wijze bijstand wordt verleend. De bevoegdheden van de minister van Defensie zijn gemandateerd aan de secretaris-generaal. Deze bevoegdheid is, afhankelijk van het soort verzoek, (door)gemandateerd aan de CDS of de DJZ. Indien sprake is van een verzoek op grond van de Politiewet om militaire bijstand aan de politie door de KMar geldt het mandaat van de secretaris-generaal. Indien sprake is van een verzoek om militaire bijstand aan de politie door 'groen' defensiepersoneel geldt het mandaat van DJZ. In alle andere gevallen ligt het mandaat bij de CDS.

Het verlenen van toestemming voor militaire steunverlening is een interne defensieaangelegenheid. De minister wordt door de secretaris-generaal geïnformeerd over verzoeken tot steunverlening of bijstand en op de hoogte gehouden van de voortgang en beëindiging van de inzet. De besluitvormingsprocedure kan snel worden doorlopen. Zo wordt verzekerd dat Defensie adequaat kan reageren op bijstands- en steunverleningsverzoeken. Functionarissen van de Sectie Nationale Operaties (DOPS) en van de DJZ zijn 24/7 beschikbaar.

In de catalogus Civiel-Militaire Samenwerking, die bekend is gesteld aan alle veiligheidsregio's, burgemeesters en Officieren van Justitie in Nederland, zijn de afspraken en procedures voor militaire bijstand en steunverlening beschreven. Inmiddels zijn overeenkomsten (per convenant) getroffen die voor bepaalde gevallen de besluitvorming nog verder stroomlijnen en snelle inzet van defensiemiddelen ten behoeve van civiele autoriteiten vergemakkelijken.

Interdepartementale crisisbeheersing

Bij nationale calamiteiten en crises wordt door het ministerie van Justitie en Veiligheid de Interdepartementale Commissie Crisisbeheersing (ICCB) bijeengeroepen. In de ICCB zijn de meest betrokken departementen vertegenwoordigd op hoog ambtelijk niveau (directeur-generaal of secretaris-generaal). Tevens wordt bij het Nationaal Crisiscentrum (NCC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid een ambtelijk adviesteam bijeengeroepen, van waaruit (de leden van) de

ICCB voorzien worden van informatie, opties en aanbevelingen. De vertegenwoordiging in de interdepartementale crisisgremia is flexibel. In de meeste gevallen vertegenwoordigen de DOPS en de DJZ Defensie in het ambtelijk adviesteam. Indien de secretaris-generaal niet zelf deelneemt aan de ICCB laat hij zich afhankelijk van het onderwerp- en de omstandigheden vervangen. Is de crisis van dien aard dat overleg of beslissingen moeten volgen op ministerieel niveau, dan wordt de Ministeriële Commissie Crisisbeheersing (MCCB) bijeengeroepen. De secretaris-generaal, de CDS, de DGB of de DJZ adviseren de minister voor diens inbreng in het MCCB. De interdepartementale en interbestuurlijke beleidscoördinatie van crisisbeheersing is belegd bij de DGB.

COVID-19

Specifiek voor de COVID-19-crisis is er een ambtelijk overlegstructuur in het leven geroepen. Onder voorzitterschap van het NCTV vinden het Directeurenoverleg COVID-19 (DOC-19) en de Ambtelijke Commissie COVID-19 (ACC-19) plaats. Op ministerieel niveau is de Ministeriële Commissie (MCC-19).

Naast bovenstaande structuur is Defensie in de crisis goed aangehaakt aan externe overlegfora, zowel internationaal (NAVO, EU en bilateraal), als interdepartementaal (NCTV, DG Samenleving & COVID-19) als met uitvoerende organisaties (Landelijk Operationeel Team Corona, Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum).

Tijdens de COVID-19-crisis is een fors beroep gedaan op Defensie door de civiele autoriteiten (circa 60.000 inzetdagen van maart 2020 tot maart 2021). Defensie heeft hierbij de medische sector ondersteund met plannings-, coördinatie- en uitvoerende capaciteiten. Daarnaast zijn er logistieke diensten verleend (o.a. ondersteunen voedselbank, beschikbaar stellen van infrastructuur), is de grensbewaking aangescherpt en leverde de KMar flexibele en robuuste bijstand in het kader van de openbare orde en beveiligde zij de opslaglocatie van de vaccins.

Naast het ondersteunen van de samenleving, in Nederland en het Caribisch deel van het Koninkrijk, ondervindt Defensie zelf ook gevolgen van de pandemie:

- Intern Defensie voert het Defensie Beleidsteam (DBT) regie over het toepassen van de COVID-19-maatregelen. In de eerste fase van de crisis was het Crisis Actie Team (CAT) operationeel.
- Defensie voert quarantaine- en vaccinatieprogramma's uit voorafgaand aan missies / inzet in het buitenland.
- de gereedstelling kan weliswaar doorgaan met (zo veel mogelijk) inachtneming van de RIVM-richtlijnen, maar wel met beperkingen: de mogelijkheid om (internationaal) te oefenen is afgenomen;
- thuiswerken is een gemeengoed geworden. Digitale systemen maken het thuis werken mogelijk, maar een groot deel van het personeel zou heel graag weer fysiek bijeen willen komen.

Defensie heeft de Kamer in meerdere brieven geïnformeerd over de gevolgen van de COVID-19-crisis voor Defensie en de geleerde lessen van de crisis. In de komende periode zal het herstel na de crisis (en voorbereid zijn op nieuwe crises) een belangrijke plaats krijgen in de besluitvorming door de gehele organisatie heen.

Terrorismebestrijding

Defensie werkt in het kader van de terrorismebestrijding nauw samen met verschillende departementen. De Nationale Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid is leidend. De Defensie-inspanning op het gebied van terrorismebestrijding omvat meerdere activiteiten.

In het buitenland zet Nederland primair speciale eenheden in om terrorisme aan te pakken. Deze taak is belegd bij het Korps Commandotroepen en het Korps Mariniers. De binnenlandse terrorismebestrijding is een gedeelde verantwoordelijkheid van de politie en Defensie die is belegd

bij de Dienst Speciale Interventies (DSI). Defensie levert het merendeel van het personeel van de DSI, te weten eenheden van de KMar (Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten / BSB), een squadron van het Korps Mariniers en medewerkers van het Korps Commandotroepen. Na de aanslagen in Parijs is de DSI versterkt. Daarnaast beschikt de KMar over zes pelotons hoog risico beveiliging en voert de BSB beveiligingstaken uit op Nederlandse Ambassades in hoog risico gebieden.

Bij het voorkomen van terrorisme spelen de inlichtingendiensten een belangrijke rol. De AIVD en de MIVD werken op dit gebied nauw samen. Beide diensten leveren periodiek een bijdrage aan het Dreigingsbeeld Terrorismen Nederland dat wordt opgesteld door de NCTV.

Ondermijning

Om de georganiseerde ondermijnende criminaliteit aan te pakken is het 'Brede offensief tegen ondermijnende criminaliteit (BOTOC)' gestart. Justitie en Veiligheid (Politie, OM), Financiën (douane, belastingdienst, FIOD), Defensie en gemeenten werken hierin nauw samen. Speerpunt van BOTOC is het Multidisciplinair Interventie Team (MIT), een centrale eenheid, beheersmatig gepositioneerd in de politieorganisatie, waar KMar en CLAS fysiek zitting in hebben. In het kader van BOTOC wordt ook geïnvesteerd in het versterken van het Defensie Cyber Commando, CLAS/*advanced search*, EOD en DIVI, CZMCARIB en 'bewaken en beveiligen' bij de KMar.

Bewaken en beveiligen

Het bewaken en beveiligen van personen en objecten in Nederland vindt plaats onder het gezag van het ministerie van Justitie en Veiligheid. Voor de KMar is dit één van de hoofdtaken: zij bewaken en beveiligen Koninklijke verblijven, de ambtswoning van de minister-president, luchthavens en waardetransporten. Daarnaast heeft de KMar speciale bewakings- en beveiligingseenheden: Hoog Risico Beveiligingseskadron en de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten. Daarnaast kan Defensie (CLAS en CZSK) bijstand leveren met pelotons voor bewakings- en beveiligingstaken.

Migratie

Defensie ontplooit zowel nationaal als internationaal activiteiten op het gebied van migratie. De internationale activiteiten geschieden onder gezag van het EU-grensbewakingsagentschap Frontex of de NAVO. Nationaal zet Defensie personeel in voor de grenstoezicht onder het gezag het ministerie van Justitie en Veiligheid. De belangrijkste defensieactiviteiten op het gebied van migratie (kunnen) zijn:

- Mobiel Toezicht Veiligheid door de KMar;
- Identificatie en registratie van asielzoekers door de KMar;
- Inzet van Border Security Teams aan de buitengrenzen van Europa;
- Inzet van marine-capaciteiten in de Middellandse Zee.

Tijdens de migratiecrisis in 2015 zijn overlegorganen opgericht om de interdepartementale samenwerking op het gebied van migratie te versterken. Voorts is de Ministeriële Commissie Migratie (MCM) ingesteld, waarin de minister van Defensie zitting heeft. De MCM heeft een hoog ambtelijk overleg als voorportaal waarin DGB aansluit.

De EU heeft in de afgelopen jaren diverse verordeningen aangenomen die consequenties hebben voor het grensproces van de KMar. De belangrijkste zijn het Entry-Exit Systeem (EES), een IT-systeem die 'derde landers' registreert die naar en van de EU reizen, en het European Travel Information and Authorization System (ETIAS), een digitaal visum systeem om in de Schengenzone te mogen verblijven. De KMar zal een nationaal regiecentrum (ETIAS National Unit) hosten.

Kustwacht Nederland

De Nederlandse Kustwacht is een civiele netwerkorganisatie (de kernorganisatie omvat slechts 52 personen). De Minister van Infrastructuur en Milieu is verantwoordelijk voor de coördinatie van het kustwachtbeleid. Defensie is verantwoordelijk voor het opstellen en het uitvoeren van het activiteitenplan (het 'beheer'). Daartoe worden toegewezen personen en eigen defensiepersoneel ingezet. Deze verantwoordelijkheden zijn belegd bij de marine. De andere betrokken ministeries zijn Economische Zaken, Financiën en Justitie en Veiligheid.

De Kustwacht levert een bijdrage aan het verantwoord gebruik van de Noordzee en de veiligheid op zee in het algemeen. De Kustwacht ziet toe op de naleving van (inter)nationale wetgeving en verplichtingen, zoals visserijwetgeving en grensbewaking. Daarnaast heeft de Kustwacht dienstverlenende taken, zoals vaarwegmarkering en sleephulp voor schepen in nood. De Kustwacht voert search and rescue taken uit op de ruime binnenwateren (de Waddenzee, het IJsselmeer en de Zeeuwse stromen). De Kustwacht is tevens actief op het gebied van maritieme veiligheid. Zo levert de Kustwacht bijdragen aan het voorkomen van aanslagen in het maritieme domein door informatie te verzamelen en te analyseren in het Kustwachtcentrum te Den Helder.

De Nederlandse Kustwacht beschikt over beperkte middelen voor de Noordzee, te weten drie schepen, een search and rescue (SAR)-helikopter, twee patrouillevliegtuigen en radars langs de Nederlandse kust. Defensie (DMO) doet momenteel een aanbesteding voor een nieuw contract voor SAR-helikopters.

De Kustwacht wordt thans gemoderniseerd. Het Kustwachtcentrum zal worden vervangen door een Maritiem Operatie Centrum (MOC). In dit centrum zal de informatiedeling met andere diensten (douane, KMar en politie) en crisisbeheersingscentra worden verbeterd. Defensie financiert 16,6 procent van dit MOC.

De ministeries van Infrastructuur en Milieu, Defensie, Economische Zaken, Financiën en Justitie en Veiligheid maken gebruik van de diensten van de Kustwacht. Deze ministeries financieren de Kustwacht gezamenlijk op basis van een verdeelsleutel. De financiële middelen van de Kustwacht staan op de Defensiebegroting.

5.6 Koninkrijkstaken in het Caribisch gebied

Taken in het Caribisch gebied

De verdediging van de onafhankelijkheid en territoriale integriteit van de vier landen van het Koninkrijk is een Koninkrijksaangelegenheid. De Koninkrijksregering behartigt de externe verdediging van Aruba, Curaçao en St. Maarten. De Gouverneurs van Aruba, Curaçao en St. Maarten kunnen als vertegenwoordigers van de Koninkrijksregering over de krijgsmacht beschikken. Zij oefenen hun bevoegdheden over de krijgsmacht slechts uit na instemming van de Rijksministerraad of van de minister van Defensie als vertegenwoordiger van deze Raad, behalve in het geval van inzet bij calamiteiten, zoals orkanen. De grondslag voor militaire bijstand zoals hierboven bedoeld is een Koninklijk Besluit uit 1987.

Op Bonaire, St. Eustatius en Saba (de BES-eilanden) kunnen militairen worden ingezet onder gezag van de procureur-generaal (strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde) of de gezaghebber (openbare orde handhaving) op grond van de Veiligheidswet BES.

De Commandant der Zeemacht in het Caribisch gebied (CZMCARIB) is belast met het uitvoeren van de drie hoofdtaken van Defensie in het Caribisch gebied. De Commandant beschikt daartoe over een hoofdkwartier met een staf, drie kazernes, en een aantal operationele eenheden, waaronder een stationsschip (meestal een ocean-going patrol vessel(OPV)) met boordhelikopter (de NH-90), twee infanteriecompagnieën (Aruba en Curaçao), een transportschip, de Arubaanse milite en de

Curaçaose militie. Ook op Sint Maarten is sinds enkele jaren een permanente militaire presentie, in de vorm van een detachement mariniers.

In het kader van de bevordering van de internationale rechtsorde levert CZMCARIB een bijdrage aan de veiligheid en stabiliteit in de regio, bijvoorbeeld door internationale samenwerking bij drugsbestrijding. In het kader van de ondersteuning van de civiele autoriteiten levert CZMCARIB militaire bijstand en steunverlening aan Aruba, Curaçao en St. Maarten evenals aan de BES-eilanden (Bonaire, Sint Eustatius, en Saba) in geval van een orkaanpassage ('zachte' bijstand) of in het kader van openbare orde en veiligheid of rechtshandhaving ('harde' bijstand). Tijdens de COVID-19-crisis heeft Defensie de civiele autoriteiten ondersteund met medische capaciteiten en bijstand geleverd bij het handhaven van de openbare orde. In het kader van het 'Brede offensief tegen de georganiseerde ondermijnende criminaliteit' investeert Defensie in Kustwacht systemen en CZMCARIB-capaciteiten.

De taken van de krijgsmacht zijn niet veranderd als gevolg van de herschikking in 2010 van de staatkundige verhoudingen binnen het Koninkrijk, met uitzondering van die van de KMar. Sinds 2010 vervult de KMar op grond van de BES-wetgeving zelfstandige taken op de BES-eilanden die vrijwel gelijk zijn aan de taken in Nederland.

In het licht van de situatie in Venezuela houdt Defensie rekening met diverse scenario's waarin een toestroom van migranten naar Aruba, Bonaire en Curaçao op gang komt en verzoeken om bijstand worden gedaan. Voorts houdt Defensie er rekening mee dat ondersteuning moet worden geleverd als de regering besluit Nederlanders uit Venezuela te evacueren. Er zijn interdepartementale werkgroepen ingericht om in overleg met de andere landen voorbereidingen te treffen voor deze scenario's.

De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) heeft eind 2020 geadviseerd in het advies 'Veiligheid en rechtsorde in het Caribisch gebied' om de defensiepresentie in dit deel van het Koninkrijk te versterken.

In 2020 zijn er, als gevolg van de benodigde liquiditeitssteun 'Landenpakketten' overeengekomen tussen Nederland en de Landen. Defensie, KMar en Kustwacht Carib participeren binnen enkele maatregelen ter versterking van de rechtsstaat van de Landen. In het kader hiervan wordt de KMar-inzet op de Landen versterkt (m.n. t.b.v. grensbewaking), worden de milities geprofessionaliseerd, wordt het Sociaal Vormingstraject op Aruba en Curaçao doorontwikkeld en zal de Kustwacht Carib op termijn doorgroeien naar een 24/7 taakbestendige organisatie. Tevens is het investeringsbudget van de Kustwacht Carib vastgelegd, waarmee de komende jaren het materieel wordt vervangen.

Inzet KMar in het Caribisch gebied

De KMar is in het Caribisch gebied ingezet voor verschillende taken. De brigade van de KMar is belast met de politietaken in het Caribisch gebied en verleent assistentie aan de lokale politiekorpsen. Tevens vervult deze brigade de Criminele Inlichtingendienst (CID)-functie voor de Kustwacht in het Caribisch gebied. De KMar is tevens verantwoordelijk voor de grensbewaking en politietaken op de luchthaven van Bonaire, St. Eustatius en Saba. De taken op de BES-eilanden worden uitgevoerd door Nederlands en lokaal personeel.

Een flexibel inzetbare pool is belast met de uitvoering van taken ter ondersteuning van de lokale autoriteiten van Curaçao en St. Maarten op het gebied van grens- en vreemdelingentoezicht, drugscontroles en de bestrijding van drugs-, geweld- en migratiecriminaliteit.

5.7 Inzetbaarheidsdoelen

De inzetbaarheidsdoelen geven, op politiek niveau, weer wat de krijgsmacht, binnen de financiële kaders, moet kunnen in het licht van de Grondwet en de drie hoofdtaken van Defensie. De inzetbaarheidsdoelen hebben een externe en een interne functie. Enerzijds maken zij duidelijk wat

de politiek en de burger van Defensie kan verwachten. Anderzijds bieden zij Defensie houvast door richting te geven aan de omvang en de inrichting van de krijgsmacht. De CDS vertaalt de inzetbaarheidsdoelen door naar gereedstellingsopdrachten voor de Defensieonderdelen. Met deze eenheden vult hij zogezegd de gereedheidskist van Defensie. Eenheden in de gereedheidskist zijn in beginsel voor alle hoofdtaken beschikbaar, die noemen we een *single set of forces*. In geval eenheden worden ingezet worden ze uit de gereedheidskist gepakt. Hiermee zijn de eenheden gecommiteerd en niet meer beschikbaar voor een andere inzet.

5.8 Gereedstelling

Aanwijzing Gereedstelling Defensie (AGDEF)

Om de inzetbaarheidsdoelen te behalen geeft de Commandant der Strijdkrachten (CDS) in de Aanwijzing Gereedstelling Defensie (AGDEF) de operationele commando's (CZSK, CLAS, CLSK en KMar), de Defensie Materieel Organisatie (DMO) en het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) de integrale uitvoeringsopdracht. In de AGDEF zijn daartoe de generieke (geldt altijd) en specifieke (bepaalde periode, gerelateerd aan een inzet) gereedstellings- en ondersteuningsopdrachten, bedrijfsvoerings- en besturingsopdrachten, en veiligheid- en compliance-opdrachten opgenomen. De AGDEF wordt als onderdeel van het BPB-proces opgesteld door de CDS en vastgesteld door de SG.

Gereedstellingsproces

Het gereedstellingsproces bestaat uit drie processen, die nauw met elkaar samenhangen: (1) de personele gereedstelling, (2) de materiële gereedstelling en (3) de geoefendheid. De commandanten van de operationele commando's zijn verantwoordelijk voor het gereedstellingsproces van hun eenheden. De operationele commando's richten de gereedstellingsprocessen verschillend in. Zij houden rekening met de specifieke eigenschappen van hun eenheden, het operationeel domein (zee, land of lucht) waarin moet worden opgetreden en de wapensystemen die daarbij worden gebruikt.

Het gereedstellingsproces is cyclisch, waarbij de eenheid na een inzet, of na modernisering van het materieel, of instroom van nieuw personeel wederom start met een opbouwende trainingsperiode. Om een aantal eenheden op hoog niveau van gereedheid te houden is het noodzakelijk deze eenheden onderling af te wisselen.

Tweemaal per jaar, bij de begroting en het jaarverslag, informeert Defensie de Kamer met een rapportage over de inzet en de gereedheid van de krijgsmacht. Deze Inzetbaarheidsrapportage bestaat uit een openbare brief en een vertrouwelijke bijlage. Deze vertrouwelijke bijlage bestaat uit twee delen: een tekstueel deel dat operationeel vertrouwelijke informatie over de gereedheid van de krijgsmacht bevat en de opdrachtenmatrix die ingaat op de status van de capaciteiten en inzetbare eenheden.

Herstel van gereedheid

De negatieve spiraal waarin Defensie zich bevond, is doorbroken. In de vorige kabinetsperiode is, na decennia van bezuinigen, het roer omgegaan. In de afgelopen jaren zijn belangrijke stappen gezet richting het herstel en de modernisering van de defensieorganisatie en een aantal prangende problemen is aangepakt. Er is gewerkt aan het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden en de aanpak van achterstallig onderhoud. Er is aanzienlijk geïnvesteerd in de modernisering van de krijgsmacht, onder andere met de honderd projecten van het investeringsprogramma uit de Defensienota. Op deze manier is er gewerkt aan het herstel van vertrouwen van onze mensen in de organisatie. Op het gebied van investeringen in het materieel zijn besluiten genomen over bijvoorbeeld de vervanging van de M-fregatten, van de Fennek, van de gevechtsuitrusting en zo is het contract van het programma Grensverleggende IT eind van 2020 afgesloten. Daarmee is een belangrijke stap gezet om de IT-infrastructuur hoogwaardig, betrouwbaar en toekomstbestendig te

maken. Dit heeft betekenis voor het inlopen van de achterstand in de slagkracht en inzetbaarheid van de krijgsmacht.

Ondanks deze stappen en positieve signalen moet er ook nog veel gebeuren en is Defensie nog niet in staat te leveren wat de samenleving van haar verwachten mag.

COVID-19 zorgt in de krijgsmacht voor een andere dynamiek dan gewend en de invloed hiervan is terug te zien. Vanuit diverse civiele autoriteiten is een beroep gedaan op de expertise en snelle inzet die Defensie kan leveren. Met het leveren van ondersteuning op diverse gebieden heeft Defensie een belangrijke bijdrage geleverd aan het ondersteunen van de Nederlandse samenleving tijdens deze pandemie. De beperkende maatregelen hebben echter ook een weerslag gehad op de personele gereedheid, materiële gereedheid en geoefendheid. Ondanks alle snelle en goede aanpassingen in de organisatie om thuiswerken mogelijk te maken en werving en opleiding aangepast voort te zetten, is er een effect geweest op de operationele gereedheid. De effecten van COVID-19 op de operationele gereedheid zijn (onder meer) beschreven in de Inzetbaarheidsrapportage over geheel 2020, die met Verantwoordingsdag 2021 naar de Kamer is verzonden.

Snel inzetbare Capaciteiten

De Nederlandse krijgsmacht maakt voor haar grondwettelijke taken onder meer gebruik van zogenoemde Snel Inzetbare Capaciteiten (SIC) die nationaal worden gereed gesteld, voor een bepaalde periode op stand-by staan en op afroep in een nationale of multinationale context kunnen worden ingezet. De inzet en het inzetgebied zijn niet vooraf bekend en de activatietijd voor inzet is (relatief) kort, namelijk kleiner of gelijk aan 45 dagen. Daarom wordt door de Directie Operaties voor aanvang van de stand-by periode een Formerings- en Gereedstellingsopdracht uitgegeven, met daarin onder meer de missieprofielen waarvoor de capaciteiten kunnen worden ingezet en de omschrijving hoe de gevechts- en logistieke ondersteuning van de SIC-eenheid is geregeld. SIC capaciteiten zijn gegarandeerde capaciteiten en kunnen in principe geen dubbele taak hebben zonder de opdrachtgever daarvan op de hoogte te brengen. SIC-eenheden leggen daarmee een beslag op de Nederlandse inzetbare capaciteiten. In de komende jaren zijn ieder jaar zowel nationaal als internationaal Nederlandse zee-, land- en luchtcapaciteiten, met ondersteuning, als SIC geoormerkt, met een piek in 2023. Naast de reeds aangewezen SIC-capaciteiten beperken met name de schaarse gevechts- en logistieke ondersteunende eenheden andere Nederlandse inzet.

6 Internationale inbedding van de krijgsmacht

De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) is de hoeksteen van het Nederlandse veiligheidsbeleid. Europa heeft voor de collectieve zelfverdediging de NAVO en de VS hard nodig. Alleen samen met bondgenoten en partners kunnen we onze veiligheid garanderen. De NAVO bondgenoten hebben zich verplicht tot wederzijdse bijstand. Zij verdedigen zo nodig elkaars grondgebied. Daartoe beschikt de NAVO over permanente politieke en militaire structuren en voeren de bondgenoten structureel overleg. De Nederlandse defensie-inspanning maakt integraal deel uit van het collectieve verdedigingspotentieel van de NAVO. Daarnaast neemt Nederland actief deel aan de andere twee hoofdtaken van de NAVO: coöperatieve veiligheid en crisisbeheersing.

Nederland levert ook in internationaal verband een bijdrage aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. Nederland treedt in de regel niet zelfstandig op, maar draagt bij aan de crisisbeheersingsoperaties van de NAVO, Europese Unie (EU), de Verenigde Naties (VN) of ad hoc coalities.

6.1 Noord-Atlantische Verdragsorganisatie

Algemeen

De NAVO is een politieke en militaire alliantie die in 1949 werd opgericht, onder meer door Nederland. Er zijn thans 30 bondgenoten: 28 Europese landen, Canada en de Verenigde Staten. De trans-Atlantische band en de bijstandsverplichting die is vastgelegd in artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag vormen het fundament waarop het bondgenootschap is gebouwd.

De NAVO heeft drie kerntaken, te weten (1) de collectieve verdediging, (2) crisisbeheersing en (3) veiligheidssamenwerking met partnerlanden, in NAVO jargon *Collective Defence, Crisismanagement, and Cooperative Security*. In de twee decennia na de Koude Oorlog richtte de NAVO zich vooral op het aanpakken van bedreigingen buiten het verdragsgebied (*out-of-area operations*). Voorbeelden van dergelijke inzet zijn de inmiddels voltooide IFOR- en SFOR-missies in Bosnië en Herzegovina en de ISAF missie in Afghanistan, en de nog lopende missies KFOR in Kosovo en *Resolute Support* in Afghanistan.

Sinds de illegale annexatie van de Krim door Rusland in 2014 en de Russische inmenging in het conflict in het oosten van Oekraïne is er noodzakelijkerwijs hernieuwde aandacht voor de collectieve verdedigingstaak. Tegelijkertijd blijft de NAVO ook actief op het gebied van crisisbeheersing en veiligheidssamenwerking, de drie hoofdtaken zijn nevensgeschikt en versterken elkaar. De NAVO hanteert een '360-graden benadering'. Het bondgenootschap moet in staat zijn om bedreigingen en uitdagingen op alle flanken het hoofd te bieden.

Structuur

Het hoogste besluitvormingsorgaan van de NAVO is de Noord-Atlantische Raad (NAR). De Secretaris-generaal van de NAVO, sinds oktober 2014 de Noor Jens Stoltenberg, zit de vergadering van de NAR voor. Alle bondgenoten hebben zitting in de NAR en alle besluiten worden genomen op basis van consensus.

De NAR vergadert meerdere keren per week op het niveau van ambassadeurs (permanente vertegenwoordigers). Drie keer per jaar (meestal in februari, juni en oktober) vergadert de NAR op het niveau van ministers van Defensie. De ministers van Buitenlandse Zaken komen doorgaans twee keer per jaar bijeen. In de regel wordt eens per twee jaar een topbijeenkomst van de staatshoofden en regeringsleiders georganiseerd. Daar tussendoor kunnen zgn. Leaders Meetings worden gehouden. De meest recente NAVO-top was op 14 juni 2021 in Brussel, en de volgende Top

waarschijnlijk op 29 en 30 juni in Madrid. De meest recente Leaders Meet was op 3 en 4 december 2019 in London.

Het kernwapenbeleid van de NAVO wordt besproken in de Nucleaire Planningsgroep (NPG), waarin alle bondgenoten behalve Frankrijk zitting hebben. Deze groep komt ten minste een keer per jaar bijeen op het niveau van ministers van Defensie.

Het Militair Comité (MC) is verantwoordelijk voor de militaire uitwerking en uitvoering van de beslissingen die in de Noord-Atlantische Raad worden genomen en geeft het best mogelijke militair advies aan de NAR. Het MC vergadert drie keer per jaar op het niveau van commandanten der strijdkrachten, in januari, mei en september, dus kort voor de bijeenkomsten van de ministers van Defensie. De vorige CDS Luitenant-Admiraal Rob Bauer is vanaf 25 juni 2021 voorzitter van het MC (*Chair of the Military Committee*). Het MC vergadert wekelijks op het niveau van permanente militaire vertegenwoordigers. Nederland wordt in het MC vertegenwoordigd door Luitenant-Generaal Van der Laan.

De NAVO beschikt over een geïntegreerde militaire commandostructuur die gezamenlijk optreden mogelijk maakt. Deze permanente militaire structuur maakt de NAVO uniek. De NAVO-commandostructuur (NCS) bestaat uit twee 'strategische commando's', het *Allied Command Operations* (ACO) en het *Allied Command Transformation* (ACT), samen de *Bi-Strategic Commands* (BiSC).

De planning, voorbereiding en uitvoering van militaire missies, operaties en activiteiten staan onder leiding van het *Allied Command Operations* (ACO) met het hoofdkwartier SHAPE in Mons, België. ACO wordt geleid door een Amerikaanse viersterrengeneraal, de *Supreme Allied Commander Europe* (SACEUR). Een NAVO-hoofdkwartier dat onder SHAPE valt, bevindt zich in Nederland: het *Joint Forces Command Brunssum*. Het andere *Joint Forces Command* bevindt zich in Napels, Italië. In geval van een evt. grootschalig (artikel 5) scenario sluiten twee multinationale hoofdkwartieren aan onder SHAPE: het *Joint Forces Command Norfolk* in de VS (met Atlantische focus) en het *Joint Support and Enablement Command* (JSEC) in Ulm, Duitsland (met een functionele taakstelling in een evt. achtergebied waar ook Nederland onder valt in voorkomend geval).

Het beheer van het kennisdomein inzake militair optreden, inbegrepen de doorlopende beschouwing van nut en noodzaak van evt. aanpassing van het Militair Instrument van de NAVO, staat onder leiding van het *Allied Command Transformation* (ACT) in Norfolk, Verenigde Staten. Dit hoofdkwartier begeleidt alle militaire veranderingen binnen de NAVO en draagt zorg voor de interoperabiliteit tussen de eenheden van de lidstaten. ACT wordt geleid door een Franse viersterrengeneraal, de *Supreme Allied Commander Transformation* (SACT).

Navo-beleid na de topbijeenkomsten in Wales en Warschau

De veiligheidssituatie in Europa is de afgelopen jaren aanzienlijk verslechterd. Rusland stelt zich agressiever en assertiever op. Op de zuidflank is aanhoudende instabiliteit met daaruit voortvloeiende migratiestromen, georganiseerde misdaad, en religieus extremisme inclusief (internationaal) terrorisme. Tijdens de topbijeenkomsten in Wales (2014), Warschau (2016) en Brussel (2018) hebben de bondgenoten maatregelen afgesproken om zich aan deze veranderde veiligheidsomgeving aan te passen. Belangrijk hierbij was dat NAVO snel op adequate wijze kan reageren op dreigingen vanuit alle richtingen t.o.v. het verdragsgebied (360-graden benadering).

Relatie met Rusland

De NAVO heeft na de Koude Oorlog meer dan twee decennia gestreefd naar een partnerschap met Rusland, maar dat land heeft voor een andere koers gekozen. Na de illegale annexatie van de Krim in 2014 is nagenoeg alle praktische militaire samenwerking tussen de NAVO en Rusland opgeschort. Met het oog op de huidige, aanhoudende, opstelling van Rusland is het niet mogelijk terug te keren naar business as usual. De bondgenoten hebben besloten dat de relatie van de

NAVO met Rusland moet zijn gebaseerd op dialoog enerzijds en geloofwaardige afschrikking anderzijds. De dialoog met Rusland wordt gevoerd in de NAVO-Rusland Raad (NRR). Deze Raad is sinds juli 2019 echter niet meer bijeen gekomen.

NATO Response Force

Tijdens de Top in Wales (2014) is besloten tot de uitbreiding van de snelle reactiemacht van de NAVO, de *NATO Response Force* (NRF), van 13.000 naar 40.000 militairen. Deze *enhanced* NRF (eNRF) omvat jaarlijks roterende stand-by landmacht-, luchtmacht-, marine- en Special Operations Forces eenheden en is opgebouwd uit drie echelons met een verschillende reactietijd, te weten de *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF), de *Initial Follow-on Forces Group* (IFFG) en de *Follow-on Forces Group* (FFG).

De VJTF is het snelst inzetbare deel van de eNRF. De landcomponent van de VJTF omvat een multinationale brigade, die binnen vijf tot zeven dagen gereed moet zijn voor verplaatsing naar een inzetgebied. De voorhoede van deze eenheid moet zelfs binnen 48 uur klaar staan voor verplaatsing. Verder zijn er *tailor-made* lucht-, maritieme- en Special Forces componenten. De *Initial Follow-on Forces Group* bestaat uit eenheden die de VJTF in voorkomend geval kunnen versterken, met twee multinationale brigades, lucht-, maritieme- en SF componenten, en een CBRN Task Force. De *Follow-on Forces Group* omvat eenheden zonder vooraf vastgestelde reactietijd.

De eNRF stelt de NAVO in staat zeer snel te reageren op dreigingen en is inzetbaar voor zowel crisisbeheersing als de collectieve verdediging. De NAVO-landen stellen jaarlijks eenheden beschikbaar aan de NAVO. Deze eenheden kunnen in de stand-by periode hun eigen (nationale) activiteiten doorlopen, maar moeten wel binnen de gestelde reactietijd gereed zijn voor inzet in NRF-verband.

Nederland levert elk jaar bijdragen aan de eNRF. In 2021 levert Nederland een bijdrage aan het Belgisch/Deens/Nederlandse *Composite Special Operations Component Command* (CSOCC) voor de VJTF. Hieronder vallen een Nederlandse *Special Operations Air Task Group* en een Nederlandse *Special Operations Land Task Group* die voor genoemd jaar een verhoogde gereedheid hebben. De totale omvang is ongeveer 190 personen. Tevens is een mijnenbestrijdingsvaartuig toegewezen. In het tweede halfjaar is een fregat toegewezen voor VJTF. Gedurende deze periode maakt ook een onderzeeboot deel uit van de *Follow-on Forces Group*.

NATO Readiness Initiative (NRI)

Tijdens de NAVO top in Brussel (2018) is het *NATO Readiness Initiative* (NRI) aangenomen. Het NRI (het 4x30 initiatief) houdt in dat de NAVO-landen gezamenlijk binnen 30 dagen, 30 gemechaniseerde bataljons, 30 squadrons gevechtsvliegtuigen en 30 oorlogsschepen kunnen inzetten. Doel van het NRI is om de gereedheid van de strijdkrachten van bondgenoten te verhogen en zo de gezamenlijke pool van eenheden met een hoge gereedheid te versterken.

Het aanbieden van eenheden voor de NRI vraagt veel van de NAVO-bondgenoten, daarom is afgesproken dat het NRI pas in 2024 dient te zijn geïmplementeerd. Eenheden dienen dan binnen de gestelde termijn van 30 dagen, ook voldoende getraind te zijn om gezamenlijk in grotere formaties op te treden.

Nederland draagt de komende jaren binnen alle domeinen bij aan het NRI. Voor 2021 betreft dit één fregat met boordhelikopter en een mijnenjager, met een totale personele omvang van ongeveer 155 pax (gelijk aan vorig jaar). Vanaf 2022 komen daar stapsgewijs land- en luchteenheden bij.

Vooruitgeschoven aanwezigheid

Om te garanderen dat de afschrikking geloofwaardig blijft, hebben de bondgenoten tijdens de Top in Warschau besloten tot een vooruitgeschoven aanwezigheid van NAVO-strijdkrachten, de zgn. *Enhanced Forward Presence* in de Baltische staten en Polen, en *tailored Forward Presence* in de zuidoostelijke regio. Vanaf begin 2017 zijn in Estland, Letland, Litouwen en Polen multinationale *battlegroups* aanwezig. Nederland levert een bijdrage aan de *battlegroup* onder leiding van Duitsland in Litouwen (meer informatie in hoofdstuk 9 over inzet).

Defence Investment Pledge

In het licht van de veranderde veiligheidsomgeving hebben de staatshoofden en regeringsleiders tijdens de Top in Wales in 2014 de Defence Investment Pledge (DIP) aangenomen. Zij spraken af om (1) de trend van dalende defensie-uitgaven te keren; (2) te trachten de defensie-uitgaven in reële termen te laten stijgen naarmate hun BBP groeit en (3) zich in te spannen om in tien jaar (2014-2024) naar de NAVO-norm van twee procent van het BBP te gaan. Tijdens opvolgende Toppen hebben de bondgenoten de noodzaak hiervan onderstreept en het DIP bevestigd.

Sinds 2014 vertonen de Nederlandse bruto defensie-uitgaven (cfm berekeningswijze NAVO) een licht stijgende trend. Het afgelopen kabinet verhoogde het defensiebudget met 1,7 structureel en 1,7 miljard incidenteel, waarmee in 2019 1,35% werd behaald. Nederland haalde in 2020 een bbp-percentage van 1,49% op basis van de NAVO-cijfers. Deze toename ten opzichte van het percentage van het voorgaande jaar (1,35%) is vrijwel volledig veroorzaakt door de krimp van de economie als gevolg van de coronacrisis. In 2024 komt het Europese gemiddelde naar verwachting uit op 1,86% aan defensie-uitgaven, de Nederlandse defensie-uitgaven dienen structureel met circa 4 miljard euro te stijgen om aan dit gemiddelde te komen.

Jaar	2021	2022	2023	2024
Defensiebegroting in miljarden euro's (OB 2021)	11,8	12,2	12,0	12,0
NLD bbp% (NAVO cijfers, rapport Burden Sharing 5 februari 2021)	1,49%	1,48%	1,41%	1,37%
Benodigd voor Europees NAVO-gemiddelde (Gemiddelde = 1,82% in 2021)	2,7	3,1	3,9	4,2
Benodigd voor 2%-norm	4,2	4,4	5,1	5,5

Crisisbeheersing en veiligheidssamenwerking

Naast de maatregelen in het kader van de collectieve verdediging ontplooit de NAVO activiteiten op het gebied van crisisbeheersing en veiligheidssamenwerking. Zo ondersteunt de *Resolute Support* missie de Afghaanse veiligheidstroepen en –instituten, en garandeert KFOR de veiligheid in Kosovo. De NAVO missie in Irak (NMI) adviseert en traint de Iraakse krijgsmacht ten einde de veiligheid in het land te vergroten.

De NAVO ondersteunt de capaciteitsopbouw van partnerlanden met het *Defence Capacity Building* (DCB)-programma. De NAVO is thans actief in Irak, Jordanië, Georgië en Moldavië. Het DCB-programma is onder meer gericht op het versterken van de capaciteiten van partnerlanden op het gebied van terrorismebestrijding. De NAVO is ook lid van de anti-ISIS coalitie.

Financiering

Het principe *costs lie where they fall* is leidend. De bondgenoten dragen zelf de kosten als zij capaciteiten beschikbaar stellen aan de NAVO en bijdragen leveren aan NAVO missies en activiteiten.

De NAVO kent daarnaast drie gemeenschappelijke budgetten (*Common Funding*):

1. Het civiele budget voor de kosten van het NAVO-hoofdkwartier te Brussel (de Nederlandse bijdrage hieraan komt ten laste van de begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken);
2. Het militaire budget voor de kosten van de militaire commandostructuur, gezamenlijke missie-uitgaven en de exploitatiekosten van bepaalde gezamenlijke capaciteiten, zoals de *Airborne Warning and Control System (AWACS)*-vliegtuigen;
3. Het NAVO-veiligheidsinvesteringsprogramma (*NATO Security and Investment Programme, NSIP*) voor infrastructurele capaciteiten in/bij bondgenoten die noodzakelijk zijn voor het uitvoeren van de taken van het bondgenootschap, maar waarvan redelijkerwijs niet kan worden verwacht dat ze uit eigen (nationale) middelen worden gefinancierd.

Voor elk van deze budgetten wordt jaarlijks een contributieplafond gesteld. Alle NAVO-landen betalen binnen dit plafond op grond van een verdeelsleutel (*cost share*) de jaarlijkse contributie aan de NAVO. De Nederlandse *cost share* voor de gemeenschappelijke exploitatie- en investeringsbudgetten is momenteel 3,45%. De Nederlandse *cost share* voor de AWACS is iets hoger (3,72%), omdat niet alle bondgenoten meedoen aan dit programma.

Door via de gemeenschappelijke budgetten financieel bij te dragen aan de capaciteitsontwikkeling en het gezamenlijk investeren in en onderhouden van NAVO-gerelateerde capaciteiten, geeft Nederland mede invulling aan het willen zijn van een 'betrouwbaar bondgenoot'. Overigens ziet Nederland ook financiering terugstromen vanuit bijv. het NSIP vanwege Nederlands gastland rol voor capaciteiten die ten dienste staan van het hele bondgenootschap; hoe we hier nog beter gebruik van kunnen maken is momenteel onderwerp van studie.

6.2 Europese Unie

Algemeen

De rol van de Europese Unie (EU) op het gebied van veiligheid en defensie is de afgelopen jaren gegroeid. Nederland steunt die ontwikkeling. In het licht van de verslechterde veiligheidssituatie in en rondom Europa en de uittreding van het Verenigd Koninkrijk zijn de ontwikkelingen op het gebied van het Europese veiligheids- en defensiebeleid de afgelopen jaren in een stroomversnelling gekomen en zijn tal van nieuwe initiatieven opgestart.

In de Defensievisie 2035 staat dat Nederland zich inzet voor een sterker en zelfredzamer Europa. De EU moet in staat zijn om militaire operaties in het hoogste deel van het geweldspectrum uit te voeren. Daar is de Unie op dit moment beperkt toe in staat, en daarom moeten we de komende jaren meer investeren in het vergroten van de militaire capaciteiten van Europa om meer verantwoordelijkheid te nemen voor de eigen veiligheid. We zetten in op een EU die meer en beter in staat is om op te treden als geopolitieke speler en die zelfstandig de Europese veiligheidsbelangen kan beschermen en verdedigen. Hierbij volgt Nederland een 'en-en' benadering die ziet op versterking van zowel de EU als de NAVO. Daar hoort bij dat Nederland de in EU en NAVO-verband gemaakte afspraken nakomt. Dat gaat om afspraken op financieel gebied, ten aanzien van (de ontwikkeling van) capaciteiten en om inzet en gereedheid.

De minister van Defensie neemt in de regel vier keer per jaar deel aan de Raad van Buitenlandse Zaken (RBZ), als deze in samenstelling van ministers van Defensie bijeenkomt: formeel in Brussel of informeel in het land van het EU-voorzitterschap. Voorafgaand aan elke RBZ vindt een commissiedebat in de Tweede Kamer plaats. Het Nederlandse beleid ten aanzien van het

Gemeenschappelijk Veiligheid en Defensiebeleid (GVDB) wordt door de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken samen vorm gegeven. Ten aanzien van het nieuwe Europese Defensiefonds wordt ook nauw samenwerkt met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). Het GVDB wordt ook met enige regelmaat op het niveau van de Europese Raad van regeringsleiders besproken.

Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid

In 1998 namen Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk in St. Malo het initiatief voor de totstandkoming van het Europees Veiligheids- en Defensie Beleid (EVDB). De aanleiding daarvoor was dat Europa niet in staat bleek om zelfstandig in te grijpen in de oorlog in voormalig Joegoslavië, maar daarbij afhankelijk was van de hulp van de Verenigde Staten. Europese regeringsleiders spraken tijdens een EU-top in Helsinki in 1999 de *EU-headlinegoal* af dat de Unie binnen 60 dagen een troepenmacht van 60.000 troepen binnen 6.000 km zou moeten kunnen ontplooiën. Die doelstelling is (nog) niet gerealiseerd, maar gaf wel een impuls aan de ontwikkeling van defensie instrumenten in EU-verband. Sinds 2003 heeft de EU een groot aantal kleinere militaire en civiele missies en operaties uitgevoerd. Het Verdrag van Lissabon (in werking vanaf 2009) spreekt over het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB) en voorziet in een reeks nieuwe instrumenten, waaronder de mogelijkheid tot oprichting van Permanent Gestructureerde Samenwerking (PESCO) en een wederzijdse bijstandsclausule in artikel 42 lid 7 van het verdrag van de Europese Unie.

Recente ontwikkelingen

Vanaf 2016 kwam de ontwikkeling van het GVDB in een stroomversnelling. Aanleiding was de verslechterde veiligheidssituatie rond Europa (met name de Russische inval in de Krim in 2014), de uitslag van het referendum in het VK over Brexit en zorgen over de opstelling van de VS. De EU Hoge Vertegenwoordiger presenteerde de *EU Global Strategy* en de regeringsleiders concludeerden tijdens de Europese Raad van december 2016 dat Europa meer verantwoordelijkheid moet nemen voor de eigen veiligheid. Daartoe moesten meer middelen worden ingezet en moest er nauwer worden samengewerkt bij de ontwikkeling van defensiecapaciteiten en de inzet daarvan. De EU moet in staat zijn om autonoom te kunnen optreden waar en wanneer nodig, en samen met andere partners waar mogelijk.

Vervolgens werd in 2017 door 25 lidstaten de Permanente Gestructureerde Samenwerking (PESCO) opgericht, waarbinnen zij zich committeren tot nauwere defensiesamenwerking. In dit kader lopen er op dit moment 46 PESCO-projecten die invulling geven aan de in PESCO gemaakte afspraken. De Europese Commissie kwam met een voorstel voor een Europees Defensiefonds. Daarover is door de Raad en het Europees Parlement overeenstemming bereikt: vanaf de zomer van 2021 gaat het EDF van start en zal 7,9 mld euro worden geïnvesteerd in onderzoek en ontwikkeling van defensiecapaciteiten. Ook komt er een Europese Vredesfaciliteit voor een betere financiering van de militaire EU missies en operaties. Met deze faciliteit wordt het onder meer mogelijk gemaakt om uitrusting voor te trainen troepen in andere landen te financieren. Binnen de Europese Dienst voor Extern Optreden (EDED) is er een EU Militaire Staf (EUMS) en een Militaire Planning en Aansturingscapaciteit (MPCC), een militair hoofdkwartier van waaruit de huidige militaire trainingsmissies worden aanstuurt.

In juni 2020 concludeerde de RBZ dat het nodig was om het ambitieniveau van de EU op gebied van veiligheid en defensie preciezer te definiëren en dat daartoe een EU strategisch kompas moet worden opgesteld. Dat kompas moet aangeven waar de EU in de komende 5-10 jaar op defensiegebied in staat moet zijn en hoe we die doelstellingen gaan realiseren. De Europese Raad van februari 2021 sprak af dat dit strategisch kompas in maart 2022 zal worden vastgesteld. Op dit moment loopt de dialoog over de invulling van het strategisch kompas. Nederland speelt daarin een actieve rol.

Wat de EU van de NAVO onderscheidt is dat de NAVO een militair-politiek bondgenootschap is dat zich al zeventig jaar lang toespitst op de verdediging van het NAVO grondgebied en daartoe over grote militaire capaciteiten beschikt, en waarbinnen de VS de dominante en machtigste bondgenoot is. De EU is van oudsher een economisch samenwerkingsverband, dat zich vervolgens geleidelijk ook tot een meer politieke Unie heeft ontwikkeld. Het EU veiligheid en defensiebeleid is daarbij een relatief nieuwe loot aan de stam. De EU heeft als voordeel dat het over een brede gereedschapskist beschikt: een GBVB met diplomatieke instrumenten zoals politieke dialoog en sancties, economisch en handelsbeleid, ontwikkelingssamenwerking, en zowel militaire als civiele missies. Dat maakt dat de EU goed in staat is om crises met een breed en geïntegreerd instrumentarium aan te pakken.

Het GVDB is wezenlijk anders dan de overige werkterreinen van de EU. De Europese Commissie en het Europees Parlement hebben geen zeggenschap over het GVDB. Het veiligheids- en defensiedomein is nadrukkelijk voorbehouden aan de lidstaten en daarom exclusief belegd bij de Raad van de Europese Unie. Dat is anders bij het Europees Defensiefonds, dat zijn juridische basis heeft in het EU industriebeleid en onderdeel vormt van het Meerjarig Financieel Kader waar Raad en Europees Parlement mee moeten instemmen. De Commissie heeft hier het initiatiefrecht en speelt een centrale rol bij de uitvoering.

Structuur en besluitvorming GVDB

Het GVDB maakt deel uit van het bredere Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB). In de regel worden besluiten over het GBVB op basis van unanimiteit genomen. Besluiten met een militaire dimensie moeten altijd met unanimiteit worden vastgesteld.

Sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon is de EU Hoge Vertegenwoordiger (HV), op dit moment de Spanjaard Josep Borrell, de vaste voorzitter van de Raad Buitenlandse Zaken (RBZ), waar ook besluiten worden genomen over het GVDB. De HV is tevens vicevoorzitter van de Europese Commissie (VP) en het hoofd van het Europees Defensieagentschap (EDA). De HV wordt ondersteund door de EDEO, een soort ministerie van BZ van de EU dat ook over een uitgestrekt netwerk aan EU-delegaties in de wereld beschikt.

De rol van het roulerende voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie, dat per half jaar wordt vervuld door een van de lidstaten, is hiermee verkleind, maar nog wel relevant in de zin dat het Voorzitterschap bepaalde dossiers een impuls kan geven en een rol speelt bij het bereiken van akkoorden en compromissen. De HV neemt nu echter de meeste initiatieven en zit de formele sessies van de RBZ voor. De RBZ komt elke maand bijeen met de ministers van Buitenlandse Zaken. De ministers van Defensie komen in de regel vier keer per jaar in de RBZ bijeen: tweemaal per jaar (meestal in mei en november) vergaderen de ministers van Defensie in de RBZ (RBZ-Defensie) in Brussel. Daarnaast heeft tweemaal per jaar (meestal in februari en september) een informele bijeenkomst van de ministers van Defensie plaats onder leiding van het EU-voorzitterschap in het land van het voorzitterschap. Soms komt de RBZ ook in jumbo-format bijeen: dat wil zeggen met zowel de ministers van BZ als de ministers van Defensie.

Het GVDB maakt een onderscheid tussen militaire missies en operaties en civiele missies. Het *Crisis Management and Planning Directorate* (CMPD) van de EDEO is verantwoordelijk voor de strategische planning van alle missies en operaties. De EUMS en de MPCC⁵ ondersteunt het CMPD

⁵ Het MPCC is in 2017 opgericht en was in eerste instantie verantwoordelijk voor de planning en aansturing van non-executieve EU-trainingsmisssies. In 2018 werd het MPCC doorontwikkeld, onder meer zodat deze beter op een civiel-militaire, geïntegreerde manier kan samenwerken met de CPCC. De huidige ambitie is dat het MPCC naast een onbeperkt aantal non-executieve trainingsmisssies ook één kleine executieve missie van de grootte van een EU Battlegroup (maximaal 2500 man) moeten kunnen plannen en aansturen. Hiervoor bestaat het MPCC op dit moment uit een maximum van 60 permanente stafleden en 94 oproepbare krachten. In 2020 en 2021 vindt een evaluatie plaats van het MPCC, op basis waarvan over de verdere doorontwikkeling van het

bij de planning van militaire missies en operaties. De EUMS staat onder leiding van de directeur-generaal Militaire Staf, thans de Franse vice-admiraal Hervé Bléjean.

De *Civilian Planning and Conduct Capability* (CPCC) is verantwoordelijk voor de operationele planning en aansturing van civiele missies. Voor de niet-executieve militaire missies (trainingsmissies) is recent een MPCC opgericht die de operationele planning en aansturing verzorgt.

Executieve militaire operaties worden gepland en aangestuurd door een van de vijf aangewezen nationale hoofdkwartieren, te weten Rota (Spanje), Mont Valérien (Frankrijk), Potsdam/Ulm (Duitsland), Rome (Italië) en Larissa (Griekenland).

De lidstaten bespreken veiligheids- en defensiekwesties op verschillende niveaus: het Politiek- en Veiligheidscomité (*Political and Security Committee*, PSC) op niveau van PSC-ambassadeurs, de Politiek Militaire Groep (PMG), en het EU Militair Comité (EUMC). Het PSC bereidt de besluiten van de RBZ voor en de PSC-ambassadeurs begeleiden hun ministers bij de RBZ. Het EUMC komt twee keer per jaar bijeen op het niveau van de Commandanten der Strijdkracht (*Chiefs of Defence – CHODS*).

Het SatCen ondersteunt de besluitvorming van de EU op het gebied van het GVDB door analyses van satellietbeelden en aanverwante informatie beschikbaar te stellen aan de lidstaten en EDEO. De afgelopen jaren is het beroep op de diensten van SatCen sterk gegroeid in termen van volume, complexiteit, flexibiliteit en interoperabiliteit. Nederland behoort tot de lidstaten die veel diensten/producten van het SatCen afnemen. Nederland streeft naar een sterk SatCen dat goed gefundeerd kan bijdragen aan de groeiende ambitie van de EU en het GVDB.

Het Strategisch Kompas

De huidige Europese veiligheidsstrategie stamt uit 2016: de *EU Global Strategy* (EUGS). Naar aanleiding hiervan werd voor 'veiligheid en defensie' een *Implementation Plan on Security and Defence* opgesteld, eveneens in 2016. Hierin werd op veiligheids- en defensiegebied het volgende ambitieniveau afgesproken:

1. Een geïntegreerd crisis- en conflictbeleid dat de EU in staat stelt te reageren in de verschillende stadia van conflicten en crises door middel van GVDB-missies en operaties, maar ook het bredere EU-instrumentarium voor extern beleid;
2. Capaciteitsopbouw van partners ten behoeve van het versterken van de weerbaarheid (*resilience*) van samenlevingen rondom de EU, onder andere door het versterken van de veiligheidssector in die staten;
3. Het beschermen van de EU en de lidstaten, waarbij duidelijk wordt gesteld dat de NAVO het primaire kader voor de collectieve verdediging blijft voor de lidstaten die ook lid zijn van de NAVO, maar dat de EU een aanvullende rol heeft te spelen bij onder andere het beschermen van infrastructuur, grensbewaking, cyberdreigingen, het voorkomen van terroristische aanvallen en bestrijden van mensensmokkel.

Tijdens de Raad Buitenlandse Zaken Defensie van juni 2020 is besloten dat er een EU Strategisch Kompas moet komen om duidelijker richting en prioriteiten te bepalen voor het GVDB: waartoe moet de EU de komende 5-10 jaar in staat zijn en hoe gaat dat gerealiseerd worden? Daarbij zal het Strategisch Kompas zich richten op vier deelonderwerpen: crisismanagement (militair en civiel

MPCC wordt gesproken. Nederland is een voorstander van een versterkt MPCC, dat nauw samenwerkt met de CPCC en op militair-strategisch niveau missies kan plannen en aansturen. Het zou de EU beter in staat stellen zelfstandig EU-missies en -operaties aan te sturen, en daarmee het handelingsvermogen van de EU verder versterken. Randvoorwaardelijk voor Nederland is dat de doorontwikkeling van het MPCC stapsgewijs plaatsvindt op basis van het behalen van alle doelstellingen (v.w.b. vulling, infrastructuur, communicatiesystemen, oefening) in elke fase van de doorontwikkeling.

GVDB), de weerbaarheid van de EU, en de manier waarop de capaciteitsinstrumenten en partnerschappen daaraan het meest effectief kunnen bijdragen.

Nederland zet in op een strategisch kompas dat concrete en ambitieuze doelen stelt die de EU in militair opzicht sterker maken en pleit tegelijkertijd voor realisme in de zin dat die doelen ook haalbaar dienen te zijn. Het gaat hier om een goede balans tussen de duidelijke noodzaak om nieuwe stappen te zetten en daarbij ook geloofwaardig te blijven. In het kompas moet ook worden aangegeven hoe en wanneer die doelstellingen bereikt moeten worden. Nederland zal met concrete voorstellen komen op het terrein van militaire mobiliteit, specialisatie en conflictpreventie. Daarnaast zal Nederland zich richten op de precisering en doorvertaling van het militaire en civiele EU ambitieniveau, cyber/hybride dreigingen, en versterking van de EU-NAVO en EU-VS samenwerking.

Bovenstaande inzet en prioriteiten zijn in lijn met de kabinetsreacties op het AIV-advies inzake Europese Veiligheid en de IOB-evaluatie van het GVDB, en de Defensievisie 2035. Voor het kabinet geldt dat een Europa dat meer verantwoordelijkheid neemt voor de eigen veiligheid ook de NAVO en de trans-Atlantische relatie versterkt.

Momenteel bevindt het Strategisch Kompas zich in de strategische dialoog fase. Deze fase is afgetrapt met het opstellen van een gezamenlijke EU-dreigingsanalyse in november 2020, en zal worden afgerond met de aanneming van het Kompas onder Frans EU-voorzitterschap in maart 2022. In november 2021 zal een eerste concept van het Strategisch Kompas worden voorgelegd aan de Raad.

Permanent Gestructureerde Samenwerking (PESCO)

Een van de pijlers voor de versterking van de Europese defensiesamenwerking is de Permanent Gestructureerde Samenwerking (*Permanent Structured Cooperation, PESCO*), dat in 2017 is ingesteld. PESCO is een samenwerkingsverband waarin de 25 deelnemende EU-lidstaten⁶ twintig bindende afspraken met elkaar zijn aangegaan op het gebied van veiligheid en defensie. Deze zogenoemde *PESCO-commitments* gaan o.a. over de structurele groei van defensie-uitgaven, gezamenlijke capaciteitsontwikkeling, het beschikbaar stellen en leveren van capaciteiten voor missies en operaties, het verbeteren van interoperabiliteit, het wegwerken van tekortkomingen aangaande capaciteiten, en de samenwerking bij training en logistiek.

Daarnaast biedt het raamwerk de mogelijkheid om PESCO-projecten te starten ten behoeve van gezamenlijke capaciteitsontwikkeling, onderzoek en verbeteren van interoperabiliteit en gereedheid. Op dit moment zijn er 46 PESCO-projecten, die vanaf 2018 in drie rondes zijn gestart. PESCO biedt om de twee jaar de mogelijkheid om nieuwe PESCO-projecten te starten. Aanneming van de volgende ronde projecten staat gepland voor eind 2021. Nederland neemt deel aan tien projecten en leidt het PESCO-project Militaire Mobiliteit⁷.

In het najaar van 2020 werd een akkoord bereikt over het Raadsbesluit dat deelname aan PESCO-projecten door niet-EU lidstaten onder bepaalde voorwaarden mogelijk maakt. Nederland heeft zich steeds ingezet voor deelname van deze zogeheten derde landen. Samenwerking met strategische partnerlanden draagt ook bij aan een sterker Europa. Ook is het besluit positief voor EU-NAVO-samenwerking en trans-Atlantische verhoudingen.

⁶ Alle EU-lidstaten met uitzondering van Denemarken en Malta.

⁷ (1) Military Mobility (lead nation); (2) European Military Space Surveillance Awareness Network (EU-SSA-N); (3) Integrated Unmanned Ground System (UGS); (4) Maritime (semi-) Autonomous Systems for Mine Countermeasures (MAS MCM); (5) European Secure Software defined Radio (ESSOR); (6) Cyber Rapid Response Teams and Mutual Assistance in Cyber Security; (7) Cyber and Information Domain Coordination Center (CIDCC); (8) European Medical Command; (9) Network of logistic Hubs in Europe and support to Operations; (10) Co-basing; (11) Timely Warning and Interception with Space-based TheatER surveillance (TWISTER).

Europees Defensiefonds

In de periode van 2021 – 2027 wordt door de Europese Commissie onder het Meerjarig Financieel Kader (MFK) € 7,953 mld. beschikbaar gesteld voor het Europees Defensiefonds (EDF) ten behoeve van grensoverschrijdende defensieonderzoek en capaciteitsontwikkeling. De Commissie beoogt met dit instrument samenwerking en interoperabiliteit tussen lidstaten te bevorderen, EU capaciteitstekorten te mitigeren en de EU Defensie Technologische en Industriële Basis (EDTIB) te versterken. Het EDF biedt financiële steun in alle fasen van ontwikkeling, van initieel onderzoek tot de ontwikkeling van prototypes en certificering. Vanuit het EDF kan geen aanschaf van capaciteiten worden gefinancierd. Het EDF kent twee voorlopers, te weten de *Preparatory Action on Defence Research* (PADR, 2017 - 2019) en het *European Defence Industrial Development Programme* (EDIDP, 2019-2020).

Het beschikbare EDF-budget zal jaarlijks worden toegewezen aan consortia van kennisinstututen en bedrijven – bestaande uit ten minste drie verschillende entiteiten uit drie verschillende lidstaten. Consortia kunnen aanspraak maken op het EDF-budget door te reageren op de jaarlijkse *call for proposals*, die door de Europese Commissie gepubliceerd worden op basis van het werkprogramma dat door de lidstaten wordt vastgesteld. De eerste call for proposals wordt in de zomer van 2021 verwacht. Om in aanmerking te komen voor financiering uit het EDF dienen consortia aan te tonen dat het deel van de kosten waarvoor geen EDF financiering is voorzien, op een andere wijze wordt gedekt. In de regel zullen de individuele deelnemers van een consortium aan de lidstaat waarin zij zijn gevestigd vragen om die kosten deels te dekken door middel van nationale cofinanciering door de lidstaat. Op de Defensiebegroting is op dit moment nog geen specifieke budgetregel opgenomen voor cofinanciering van het EDF. Om optimaal te profiteren van de kansen die het EDF biedt is een flexibel cofinancieringsbudget nodig.

Om op het juiste niveau sturing te geven aan de Nederlandse inzet inzake het EDF is begin 2019 een interdepartementale coördinatiegroep Europese Defensiesamenwerking (ICG EDS) opgericht, waarin de ministeries van Defensie, Economische Zaken en Klimaat, Buitenlandse Zaken, Algemene Zaken en Financiën zijn vertegenwoordigd. Ook is de Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid (NIDV) betrokken. De doelstelling van de ICG EDS is participatie van de Nederlandse industrie en kennisinstellingen in het EDF te bewerkstelligen en tevens een zo goed mogelijke aansluiting te realiseren tussen het EDF en de Nederlandse defensiebehoefte.

Capaciteiten

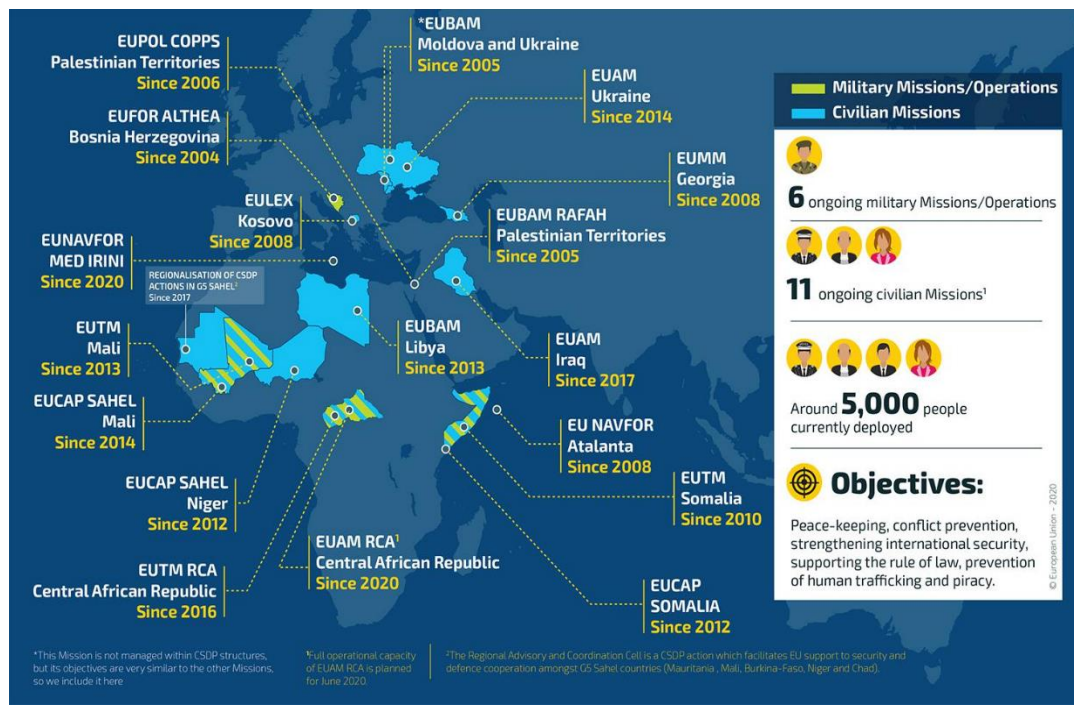
De EU zet sinds 2016 steviger in op een grotere verantwoordelijkheid voor de eigen veiligheid en heeft hiertoe ook stappen gezet in het versterken en uitbreiden van de instrumenten. De instrumenten dienen bij te dragen aan het stimuleren van gezamenlijke ontwikkeling van defensiecapaciteiten, het coherenter, efficiënter en meer interoperabel maken van het Europese Defensielandschap en de totstandkoming van een sterke, concurrerende en innovatieve Europese industriële en technologische defensiebasis.

Het *Headline Goal Process* (HLG) identificeert de meest prangende militaire tekortkomingen (de zgn. *High Impact Capability Goals*) voor de militaire missies en operaties in het ambitieniveau van de EU. Het *Capability Development Plan* (CDP) is een strategisch instrument dat een overzicht geeft van (toekomstige) capaciteitsbehoeften van alle lidstaten en daar prioritering in aanbrengt. Het *Coordinated Annual Review on Defence* (CARD) geeft vervolgens een overzicht van de belangrijkste trends in het EU defensielandschap op het gebied van onder andere defensie-uitgaven, -planning en -samenwerking. CARD identificeert kansen voor lidstaten tot defensiesamenwerking en gezamenlijke capaciteitsontwikkeling en onderzoek.

Permanent Structured Cooperation (PESCO) dient als raamwerk voor samenwerkingsprojecten en het Europees Defensiefonds (EDF) dient als financieringsbron.

GVDB-missies en -operaties

In 2021 waren er zestien GVDB-missies en -operaties: zes militaire operaties en trainingsmissies en elf civiele missies, voornamelijk in de nabijheid van de EU en in Afrika.

De militaire GVDB-missies en operaties vallen uiteen in non-executieve EU trainingsmissies (EUTM's) (waarbij getraind wordt maar de uitvoering van veiligheidstaken bij het gastland ligt) en executieve operaties (waarbij de EU zelf uitvoerend is, zoals bijvoorbeeld bij tegengaan van wapensmokkel of piraterij). Nederland draagt op dit met circa 13 militairen bij aan EUTM Mali en de maritieme operaties Atalanta en Irini. De huidige missies zijn toegelicht in de nota met actuele dossiers.

EU Battlegroups

In 2004 besloot de EU tot de oprichting van de *EU Battlegroups* die kunnen worden ingezet voor evacuatieoperaties, humanitaire ondersteuning, conflictpreventie en crisisbeheersingsinterventies. Een *EU Battlegroup* is een samengestelde eenheid van circa 1.500 militairen die binnen tien dagen na een besluit van de Raad ingezet wordt in een crisisgebied voor maximaal 120 dagen, alvorens te worden afgelost door een reguliere vredesmacht. Vanaf 2007 is begonnen met gereedstelling op rotatiebasis van twee *battlegroups* per half jaar. De EU beschikt hiermee over een belangrijk snel inzetbaar militair instrument en het concept draagt bij aan een verbetering van de interoperabiliteit tussen de lidstaten. Tot op heden is echter nog nooit een *EU Battlegroup* ingezet. Voorts is gebleken dat de lidstaten onvoldoende eenheden aanbieden om het rotatieschema volledig te kunnen vullen. Op dit moment onderzoeken de lidstaten samen met de EU hoe belemmeringen kunnen worden weggenomen, zodat het leveren van bijdragen aantrekkelijker wordt en inzet sneller een reële optie wordt. Zo zal de eventuele ontplooiing van een *EU Battlegroup* gezamenlijk worden gefinancierd vanuit de recent ingerichte Europese Vredesfaciliteit.

Nederland leverde in de tweede helft van 2020 met twee compagnieën van de luchtmobiele brigade, aangevuld met Apache en Chinook helikopters, alsook een C-130 transportvliegtuig, een significante bijdrage aan de door Duitsland geleide *battlegroup*. Omdat opvolging in het EUGB-rooster ontbrak is de inzet met drie maanden verlengd tot eind maart 2021.

Financiering

Civiele missies worden uit het GBVB-budget van de Gemeenschapsbegroting gefinancierd. Militaire operaties worden door de deelnemende lidstaten zelf gefinancierd, met uitzondering van kosten die niet aan een lidstaat kunnen worden toegewezen, zoals de kosten voor de hoofdkwartieren, lokaal personeel bepaalde diensten (waaronder transport en medisch). De financiering van gemeenschappelijke militaire kosten loopt vanaf medio 2021 via de Europese Vredesfaciliteit (*European Peace Facility*, EPF). Onder de EPF worden de financiering van gemeenschappelijke kosten van EU-missies en operaties en de steun voor vredesoperaties van derde landen en organisaties (zoals de Afrikaanse Unie) hervormd en uitgebreid. De EPF maakt daarnaast ook capaciteitsopbouw van statelijke actoren inzake veiligheid en defensie mogelijk, inclusief de mogelijkheid om te trainen troepen van partnerlanden van materieel te voorzien. Dit gaat met de nodige waarborgen gepaard.

Partners

EU-NAVO

Nu dat de EU een grotere rol is gaan spelen op gebied van veiligheid en defensie, en aangezien veel EU-lidstaten ook NAVO-bondgenoot zijn, is goede samenwerking tussen de EU en de NAVO van belang. Hoewel de rollen tussen beide organisaties verschillen (de NAVO staat voor collectieve verdediging), zien we dat beide organisaties actiever worden op het terrein van weerbaarheid (*'resilience'*), waaronder hybride dreiging, cyber en desinformatie. Dat is een extra reden om te kijken naar mogelijkheden voor samenwerking. Deze samenwerking gaat niet altijd makkelijk vanwege de opstelling van bepaalde EU-lidstaten die geen NAVO-lid zijn en vice-versa. Nederland behoort tot de landen die zich inzetten voor betere samenwerking tussen de EU en de NAVO.

In 2016 zijn een paar belangrijke stappen gezet in het verbeteren van de samenwerking tussen de EU en de NAVO. En marge van de NAVO-top in Warschau van juli 2016 is een gezamenlijke verklaring over EU-NAVO samenwerking uitgegeven en een lijst vastgesteld met een reeks terreinen waarop de samenwerking geïntensiveerd zal worden. De EU en de NAVO hebben in december 2016 gezamenlijke voorstellen gepresenteerd voor het verdiepen van de samenwerking op het gebied van onder meer hybride dreigingen, cyberdefensie, capaciteitsontwikkeling, oefeningen en capaciteitsopbouw in derde landen. Er vindt ook steeds vaker overleg plaats tussen de NAVO en de EU. Zo neemt SG NAVO deel aan bijeenkomsten van de Europese Raad en de Raad Buitenlandse Zaken en neemt de Hoge Vertegenwoordiger deel aan bijeenkomsten van de NAVO.

EU-VN

In het GVDB is een bijzondere plaats toegekend aan ondersteuning van de VN. De EU heeft regelmatig overleg met de VN over de actuele situatie in crisisgebieden alsook over de praktische samenwerking tussen de EU en de VN op het gebied van crisisbeheersing. Beide organisaties zijn vaak met missies actief in dezelfde landen.

EU-AU

In 2005 is een strategisch partnerschap tot stand gekomen tussen de EU en de Afrikaanse Unie (AU). Dit partnerschap bevat ook elementen van samenwerking op veiligheidsgebied. Deze samenwerking krijgt vorm door middel van de EU-ondersteuning van operatie UNAMID in Darfur, Soedan, en zal onder andere ook steun voor de op te richten *African Standby Force* van de AU omvatten.

European Gendarmerie Force

De *European Gendarmerie Force* (EUROGENDFOR) is een samenwerkingsverband van zeven Europese gendarmerieorganisaties, waaronder de Koninklijke Marechaussee (KMar). EUROGENDFOR is een platform met als doel een geïntegreerde bijdrage te leveren aan

politiemissies en operaties. Dit kan bijvoorbeeld door gebruik te maken van het EUROGENDFOR-netwerk en expertise in het plannen en ondersteunen van een missie of operatie. Op missiegebied werkt EUROGENDFOR veel samen met de bredere EU, NAVO en VN. Door met EUROGENDFOR samen te werken, kunnen een aantal internationale activiteiten van de KMar in lijn worden gebracht met EU-activiteiten. Gelet op de investeringen in de EU en Frontex, zal de KMar de huidige mate van samenwerking waaronder de bemensing van de bestaande Nederlandse functies op het hoofdkwartier in Vicenza en de deelname aan EUROGENDFOR-missies borgen, maar niet verder uitbreiden.

6.3 Verenigde Naties

Algemeen

De VN is een internationale organisatie die in 1945 is opgericht door 51 landen, waaronder Nederland. Deze landen wijdden zich daarmee toe aan het handhaven van internationale vrede en veiligheid, het ontwikkelen van vriendschappelijke banden tussen landen en het bevorderen van sociale ontwikkeling, levensomstandigheden en mensenrechten. De Verenigde Staten waren de drijvende kracht achter de oprichting. De afgelopen 76 jaar is de VN uitgegroeid tot een organisatie met een universeel lidmaatschap van 193 staten.

Structuur

De grondslag van de VN is vastgelegd in het Handvest van de Verenigde Naties. Dit document bepaalt de rechten en plichten van de lidstaten en legt de organen en procedures van de VN vast. Het Handvest is een internationaal verdrag dat de voornaamste beginselen inzake de internationale betrekkingen verbindt met de doelstellingen van de VN.

De belangrijkste VN-organen zijn de Algemene Vergadering, de Veiligheidsraad, het Secretariaat, het Internationale Gerechtshof, de Economische en Sociale Raad en tenslotte de Trustschapsraad. Het Internationale Gerechtshof bevindt zich in Den Haag. De overige organen zijn gevestigd in New York.

De Algemene Vergadering omvat de vertegenwoordigers van alle lidstaten, die elk één stem hebben. Besluiten over belangrijke kwesties (zoals besluiten over vrede en veiligheid, de toelating van nieuwe leden en begrotingsvraagstukken) vergen een tweederde meerderheid. Besluiten over andere kwesties worden genomen met een gewone meerderheid van stemmen.

De Veiligheidsraad heeft de verantwoordelijkheid voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid. De Raad telt vijftien leden, waarvan vijf permanente (China, Frankrijk, de Russische Federatie, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) en tien leden die door de Algemene Vergadering worden gekozen voor een periode van twee jaar. De vijftien leden hebben elk één stem. Besluiten over procedurekwesties kunnen worden aangenomen als minstens negen van de vijftien leden voor stemmen. Besluiten over inhoudelijke zaken vereisen negen instemmende leden en de afwezigheid van een tegenstem van één van de vijf permanente leden.

Nederland werd in 2016 gekozen als tijdelijk lid van de Veiligheidsraad. Het verschil tussen de uitslag voor Nederland en Italië was zo gering dat beide landen besloten het lidmaatschap te delen. Italië was in 2017 lid, Nederland in 2018. Gedurende het lidmaatschap ondersteunde Defensie het ministerie van Buitenlandse Zaken bij de inbreng in de Veiligheidsraad, vooral op het gebied van vredesoperaties.

Momenteel is het brede (beleids) VN-dossier binnen het ministerie belegd bij DGB/Directie Internationale Aangelegenheden en CDS/Directie Internationale Militaire Samenwerking. De operaties zijn belegd bij CDS/Directie Operatiën en DGB/Directie Internationale Aangelegenheden. Op de militaire afdeling van de Nederlandse permanente vertegenwoordiging werkt een militair adviseur en een plaatsvervangend militair adviseur, tevens politie adviseur.

Nederland en de VN

Nederland staat in de top-vijftien van landen die financiële bijdragen leveren aan de VN. Voorts neemt Nederland sinds 1947 deel aan VN-crisisbeheersingsoperaties en VN-gemandateerde missies.

Nederland leverde van begin 2014 tot 1 mei 2019 een significante bijdrage aan de VN-missie UN *Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA).

De Nederlandse bijdrage aan MINUSMA bestond uit militaire inzet, inzet van de Koninklijke Marechaussee en politiefunctionarissen en civiele inzet. Nederland is nog steeds met stafofficieren aanwezig in MINUSMA.

Op dit moment levert Defensie een bijdrage aan vier VN-missies:

- de *United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA), mandaat van 16 pax;
- de *United Nations Disengagement Observer Force* (UNDOF), mandaat van 2 pax;
- de *United Nations Interim Force in Lebanon* (UNIFIL), mandaat van 1 pax;
- de *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO), mandaat van 12 pax.

Naast deze huidige inzet zal Nederland vanaf november 2021 met een C-130 transportvliegtuig bijdragen aan MINUSMA, voor een periode van 6 maanden. Hiervoor zullen tussen de 70 en 130 militairen worden ingezet.

Ook na afloop van het VNVR-lidmaatschap en met het afbouwen van de bijdragen aan MINUSMA, blijft Nederland zich inzetten voor initiatieven ter hervorming en modernisering van VN-vredesmissies. Leidend hierbij is het *Action for Peacekeeping*-initiatief dat in maart 2018 door de Secretaris-Generaal van de VN werd gepresenteerd. Binnen het *Action for Peacekeeping* initiatief heeft het Koninkrijk zich gecommitteerd tot een aanjagende en proactieve rol op de deelthema's *performance and accountability* en *protection*. Ook maakt het Koninkrijk zich sterk voor het deelthema *safety and security*.

Een van de manieren waarop Nederland invulling geeft aan het *Action for Peacekeeping-initiatief*, is door het gebruik van *peacekeeping-intelligence* in VN-missies te stimuleren. Verbeterd gebruik van inlichtingen vergroot de effectiviteit van de missie en is essentieel voor het bevorderen van de veiligheid van peacekeepers en de bescherming van de burgerbevolking. Ook levert Nederland een significante trainingsbijdrage aan het VS-geleide *Global Peace Operations Initiative* (GPOI), gericht op de capaciteitsopbouw van Afrikaanse vredestroepen die vervolgens worden ontplooid in VN-(gemandateerde) vredesmissies. Dit sluit aan op onze aanjagersrol op het onderwerp *performance*.

Ter voorbereiding van de VN Peacekeeping Ministeriële bijeenkomst in december 2021 organiseert het Koninkrijk op 25 en 26 oktober 2021 samen met Pakistan een hoogambtelijke conferentie rondom de thema's *protection* en *safety and security*, waarbij de nadruk zal liggen op de veiligheid van peacekeepers en de rol van VN-missies bij het beschermen van de burgerbevolking. Tot slot is het Koninkrijk actief lid van de G10, een groep VN-lidstaten die zich als voortrekkers op hervorming van vredesmissies hebben opgeworpen.

6.4 Bilaterale samenwerking en kleinere multilaterale verbanden

Algemeen

Internationale defensiesamenwerking is onontbeerlijk voor het vervullen van de hoofdtaken en de daaruit voortvloeiende strategische opgaven van Defensie.

Dit geldt zowel voor bilaterale samenwerking met partners als samenwerking binnen multilateraal verband. Zo werkt Nederland naast de NAVO, de EU en de VN, ook samen binnen onder andere de

OVSE⁸ en internationale coalities, maar ook binnen kleinere multilaterale verbanden zoals de Northern Group, de *Joint Expeditionary Force* (JEF) en het *European Intervention Initiative* (EI2). Daarnaast is ook de bilaterale samenwerking met partners van groot belang.

De beste samenwerkingsresultaten worden behaald als een beperkt aantal gelijkgestemde landen de handen ineenslaat. Nederland en enkele andere partners vervullen hierbij binnen Europa een voortrekkersrol. Defensie streeft nadrukkelijk naar intensivering van de samenwerking. Om de beschikbare middelen zo doelmatig mogelijk in te zetten en versnippering te voorkomen, is niet zozeer verbreding als wel verdieping van de samenwerking geboden.

Bilaterale samenwerking

Defensie heeft zeven strategische partners. Dit zijn België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Met deze partners is sprake van verdiepte, langdurige samenwerking over de hele breedte van de krijgsmacht en het ministerie. Dit neemt niet weg dat er ook veelvuldig wordt samengewerkt met andere partners, maar dergelijke samenwerking is in de regel minder intensief en minder breed.

België en Luxemburg

Nederland heeft met België van oudsher een zeer intensieve relatie. De Belgisch-Nederlandse samenwerking op marine gebied (BENESAM), is in het bijzonder erg diep met een geïntegreerde operationele staf (Admiraliteit Benelux), integratie in opleidingen, trainingen, oefeningen en operaties en taakspecialisatie in onderhoud en materieellogistiek. Daarnaast werken het Korps Mariniers en de Belgische paracommando's steeds meer samen.

België en Nederland zijn sinds 1 januari 2017 bij toerbeurt verantwoordelijk voor de bewaking van het hele Benelux-luchtruim met jachtvliegtuigen. Het betreft bewaking tegen zowel militaire dreigingen als tegen civiele vliegtuigen waarvan een terroristische dreiging uitgaat (*Renegade*).

Nederland en België werken ook operationeel nauw samen, onder meer met gezamenlijke bijdragen met Duitsland en Noorwegen aan de *NATO Response Force* en de *Enhanced Forward Presence* in Litouwen. Nederland levert tevens *Force Protection* aan een Belgisch F-16-detachement in Jordanië in de strijd tegen ISIS in Irak en Noordoost-Syrië.

België en Nederland werken met Denemarken nauw samen op het gebied van *special operations forces* binnen het *Composite Special Operations Component Command* (CSOCC), een snel inzetbaar NAVO-hoofdkwartier voor het aansturen van speciale operaties. Deze snel inzetbare capaciteiten staan gedurende geheel 2021 gereed voor inzet op verzoek van de NAVO.

België en Nederland vervangen gezamenlijk hun mijnenbestrijdingscapaciteit en hun M-fregatten door *Anti Submarine Warfare* (ASW)-fregatten. De nieuwe mijnenbestrijdingsvaartuigen zullen instromen vanaf 2024 en de ASW-fregatten vanaf 2027.

Ook in Benelux-verband is de defensiesamenwerking intensief. De *Benelux Steering Group* is het voornaamste instrument voor de coördinatie, verkenning en opzet van verdere samenwerking tussen de drie landen. Nederland schaft samen met België en Luxemburg *Short Range Tactical Unmanned Aerial Systems* (SRTUAS) aan. De *Memorandum of Understanding* is met alle drie de

⁸ Voor Defensie is hierbij met name het Open Skies Verdrag (OST) van belang, dat observatievluchten boven elkaars gebied mogelijk maakt. OST staat onder grote druk na het verlaten van het verdrag door de Verenigde Staten op 22 november 2020, en de aangekondigde Russische terugtrekking –medio 2021– uit het verdrag. Amerikaanse beweegredenen zijn in belangrijke mate gedragen door de voortdurende selectieve Russische implementatie van het verdrag, terwijl de Russen ernstig vermoeden dat uit Open Skies verkregen sensor-data toch gedeeld zullen worden met de USA en hiertegen schriftelijke garanties willen. De overige OST-aangesloten landen zijn van mening dat dit binnen het verdrag afdoende is geregeld.

landen in maart 2021 getekend. Sinds 2014 werken de drie landen ook samen binnen een tri-nationaal agentschap op het gebied van wapenbeheersing op de locatie Peutie in België.

Duitsland

De samenwerking met Duitsland is zeer diep en omvat integratie van eenheden in het land-, lucht- en maritiem domein. De ministers van Defensie van beide landen ondertekenden in mei 2019 een *Declaration of Intent* (DOI) ter versterking van de bilaterale samenwerking.

De landmachtsamenwerking is al geruime tijd zeer intensief. Dit omvat het Duits-Nederlandse legerkorpshoofdkwartier in Münster, dat grote NAVO-operaties kan leiden. Verder zijn twee van de drie Nederlandse brigades geïntegreerd in Duitse divisies; de 11e Luchtmobiele Brigade in de snel inzetbare *Division Schnelle Kräfte* en de 43e Gemechaniseerde Brigade in de Eerste Pantserdivisie. Onderdeel van de 43e Gemechaniseerde Brigade zijn een Duits tankbataljon en een compagnie met Nederlands personeel dat gebruik maakt van Duitse tanks.

Ook in het luchtverdedigings- en maritiem domein is sprake van vergaande samenwerking. De Duitse *Flugabwehrraketengruppe* 61 is geïntegreerd in het Nederlandse Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando (DGLC). Verder kan Duitsland onder voorwaarden gebruikmaken van het *Joint Support Ship* Zr.Ms. Karel Doorman en is het Duitse *Seebataillon* geïntegreerd in het Korps Mariniers.

Op materieel terrein wordt samengewerkt bij onder meer de vervanging van de Nederlandse luchtverdedigings- en commandofregatten en Duitse F124 Sachsen-fregatten, de digitalisering van het optreden van tactische eenheden en op het gebied van elektronische oorlogsvoering. De staatssecretarissen ondertekenden in maart 2021 een politieke verklaring om de strategische materiële samenwerking verder te versterken.

Tot slot werken Nederland en Duitsland ook op operationeel gebied nauw samen in de *NATO Response Force*, *Enhanced Forward Presence* in Litouwen en de missies in Afghanistan en Irak.

Frankrijk

De samenwerking met Frankrijk is in de afgelopen vier jaar geïntensiveerd. Dit is tot uiting gekomen in de ondertekening van een *Statement of Intent* ter verdieping van het strategisch partnerschap, door de toenmalige Nederlandse en Franse ministers van Defensie, in mei 2019. Eind 2017 hebben beide ministers opdracht gegeven tot het opstellen van een bilateraal Raamverdrag met als doel om toekomstige samenwerking makkelijker te kunnen faciliteren in Frankrijk en Nederland (niet zijnde de overzeese gebieden). Het opstellen van dit Raamverdrag is reeds in een gevorderd stadium; naar verwachting zullen er dit jaar formele onderhandelingen hierover met Frankrijk plaatsvinden. In maart 2021 heeft de toenmalige minister van Defensie het grootkruis in de Orde van Oranje-Nassau uitgereikt aan de Franse minister, Florence Parly, voor de constructieve impuls die zij aan de bilaterale samenwerking heeft gegeven.

Frankrijk is een belangrijke operationele samenwerkingspartner. In de Sahel werken beide landen nauw samen in Taakgroep Takuba, MINUSMA en EUTM Mali. Nederland heeft met het fregat Zr.Ms. De Ruyter vanaf januari 2020 vijf maanden deelgenomen aan de Frans geleide Europese missie EMASoH rond de Straat van Hormuz en levert momenteel nog twee stafofficieren. Na orkaan Irma in 2017 en orkaan Dennis in 2019 leverden Nederland en Frankrijk samen noodhulp in het Caribisch gebied en in 2020 ter coördinatie van inzet met betrekking tot COVID-19.

De 13 Lichte Brigade in Oirschot heeft een partnerschap met een vergelijkbare Franse brigade voor kennisuitwisseling en het borgen van de onderlinge interoperabiliteit. Op dit moment wordt gekeken of deze doelstelling nog beter kan worden gerealiseerd met een andere Franse brigade binnen de structuur van de 1e Franse Divisie.

Noorwegen

Noorwegen en Nederland werken zeer intensief samen in zowel bilateraal als multilateraal verband, met name binnen de NAVO, de Northern Group, de JEF en het E12. De ministers van Defensie van beide landen ondertekenden in november 2021, voorafgaand aan het staatsbezoek aan Noorwegen een hernieuwde *Declaration of Intent* ter versterking van de bilaterale defensiesamenwerking.

Op operationeel gebied wordt ook intensief samengewerkt en geoefend door alle Nederlandse krijgsmachtdelen. Zowel de *Joint Arctic Training* (koudweertraining) als de *Joint Mountain Training* (bergtraining) vinden jaarlijks plaats in Noord-Noorwegen. Ook op ander gebied wordt er veelvuldig en intensief geoefend met en in Noorwegen.

Samen met Duitsland en België leveren Nederland en Noorwegen bijdragen aan de *NATO Response Force* en de *Enhanced Forward Presence* in Litouwen. Nederland zal vanaf november 2021 met een C-130 transportvliegtuig deelnemen aan een rotatiemechanisme voor MINUSMA dat door Noorwegen in 2016 is opgezet.

Op het gebied van materieel gaan Nederland en Noorwegen met Denemarken samenwerken bij vliegtuigonderhouds-opleidingen voor de F-35. Hiervoor is in 2018 een *Memorandum of Understanding* getekend. Nederland schaft samen met Noorwegen de *Multi-Mission Radar* (MMR) van Thales aan en werkt al meerdere jaren samen aan kennisontwikkeling van CBRN en SPACE in de zogenaamde SMART-cooperation.

Verenigd Koninkrijk

Nederland werkt al decennialang zeer intensief samen met het Verenigd Koninkrijk, met name op maritiem gebied. Ook na het vertrek uit de Europese Unie blijft het Verenigd Koninkrijk een strategische partner voor defensiesamenwerking, zowel bilateraal als multilateraal in met name de NAVO en de JEF.

Om de bilaterale samenwerking te versterken, tekenden de toenmalig minister van Defensie en *Secretary of State for Defence* in juni 2017 een *Joint Vision Statement* en in juni 2018 een *Cooperation Action Plan*. In maart 2021 presenteerde premier Boris Johnson de nieuwe nationale veiligheidsstrategie, waarna *Secretary of State for Defence* Ben Wallace een daaruit volgende defensiestrategie uitbracht. De raakvlakken met de Defensievisie 2035 bieden mogelijkheden om de samenwerking uit te breiden.

Nederland werkt met het VK vooral intensief samen op maritiem gebied. Sinds 1973 zijn Britse en Nederlandse marinierseenheden geïntegreerd in de *UK/NL Amphibious Force*. Daarnaast werken de marines samen op het gebied van opleiding en onderhoud. Dit jaar neemt het Nederlandse fregat Zr. Ms. Evertsen deel aan een reis van de *UK Carrier Strike Group* via de Middellandse Zee naar Azië. Tevens is er veel samenwerking tussen de materieelorganisaties op het gebied van nieuwbouw, onderhoud en innovatie.

Verenigde Staten

De Verenigde Staten is een belangrijke partner in bilateraal, multilateraal en coalitieverband. Het Raamverdrag voor defensiesamenwerking met de VS trad in 2020 in werking en bevat standaardbepalingen voor bilaterale samenwerking, om het aangaan van nieuwe samenwerkingen makkelijker te maken.

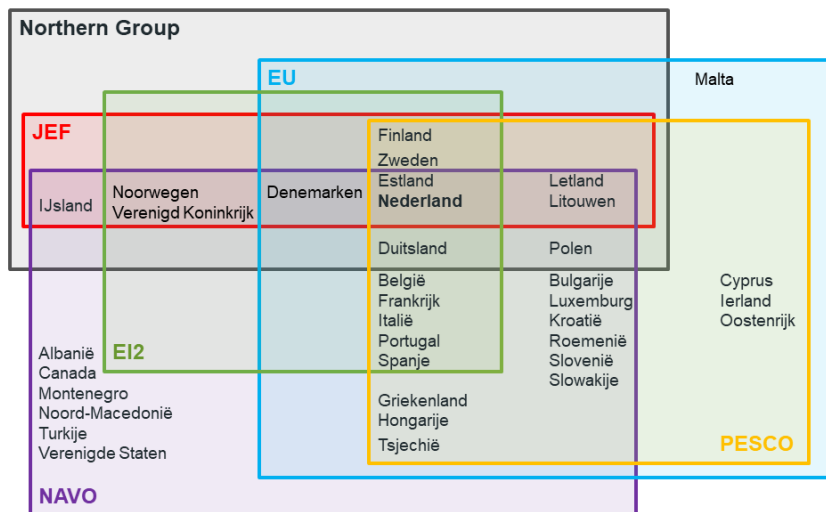
De materieelsamenwerking tussen Nederland en de VS omvat onder andere de aanschaf, instandhouding en moderniseringsprogramma's van wapensystemen, zoals vliegtuigen en helikopters. Daarnaast vindt het grootste deel van de vliegeropleidingen in de Verenigde Staten plaats, wordt er in dit land veel geoefend en is het land een belangrijke bron van kennis bij doctrinevorming en -ontwikkeling. Tevens wordt goed samengewerkt op het gebied van inlichtingen, cyber, space en ballistische raketverdediging.

Nederland speelt voor de VS ook een belangrijke rol als *host nation* en *transit nation* voor Amerikaanse troepen die naar en door Europa verplaatsen. Zo stelt Nederland sinds 2016 de locatie Eindhoven ter beschikking aan de VS om Amerikaans materieel op- en over te slaan en te onderhouden voor inzet bij mogelijke crises in Europa. Ook in het Caribisch gebied wordt operationeel goed samengewerkt bij de bestrijding van drugsmokkel. Tot slot werken Nederland en de VS nauw samen in missies in Afghanistan en Irak.

Kleinere multilaterale verbanden

Northern Group

De *Northern Group* (2010) is een samenwerkingsverband van landen die grenzen aan de Noord-Atlantische Oceaan en de Baltische Zee, te weten: Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, IJsland, Letland, Litouwen, Nederland, Noorwegen, Polen, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. In dit verband komen ministers van Defensie bijeen om te spreken over gemeenschappelijke uitdagingen en dreigingen en om initiatieven binnen de EU en NAVO af te stemmen of mogelijk aan te jagen.

Joint Expeditionary Force (JEF)

De JEF (2015) is een samenwerkingsverband onder leiding van het VK, met als partnerlanden Denemarken, Estland, Finland, IJsland, Letland, Litouwen, Nederland, Noorwegen en Zweden. De JEF is opgezet als aanvulling op de NAVO en kan verschillende militaire activiteiten uit te voeren, van crisismanagement tot operaties in het hybride domein. Activiteiten worden geleid door het VK en de overige landen besluiten per activiteit over deelname.

European Intervention Initiative (EI2)

Het EI2 (2018) is samenwerkingsverband dat bestaat uit: België, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Italië, Nederland, Noorwegen, Spanje, Portugal, Zweden en het Verenigd Koninkrijk. De doelstelling is de vorming van een gezamenlijke Europese strategische cultuur. Het streeft naar nauwere samenwerking (zowel op politiek als militair niveau) op het gebied van: *strategic foresight*, scenario ontwikkeling en planning, ondersteuning van operaties en het delen van *lessons learned* en doctrines.

Overig

Rusland (INCSEA)

Nederland en Rusland hebben sinds 1990 een INCSEA-overeenkomst (*Incidents at Sea*), destijds nog getekend met de Sovjetunie. De INCSEA overeenkomst bevat bepalingen ter voorkoming van incidenten op en boven zee buiten de territoriale wateren. Dat verhoogt de veiligheid en behoort tot de categorie vertrouwenwekkende maatregelen; naar de mening van Nederland is het belangrijk om daar aandacht aan te blijven besteden. Naar aanleiding van het gevaarlijk aanvliegen van een Nederlands fregat in de Baltische zee in 2017 en een Russisch verzoek om het bestaande INCSEA-verdrag te herzien (aanpassen aan de moderne tijd, waardoor bijvoorbeeld ook onbemande vliegtuigen en schepen eronder komen te vallen) zijn de onderhandelingen in 2018 gestart en op dit moment ligt het protocol van wijzigingen in Moskou om door beide partijen te worden ondertekend.

7 Veiligheid

7.1 Directie Veiligheid

Het doel van de Directie Veiligheid is om proactief het veiligheidsbeleid en het veiligheidsmanagement te ontwikkelen en anderzijds om met de bril van veiligheid (*safety*) mee te lezen in overig beleid (personeel, materieel, IT, etc.). Zo initieert de Directie Veiligheid onder andere aanwijzingen voor onderwerpen die de veiligheid en de gezondheid raken (geluid/gehoorbescherming, werken op hoogte, laser, gevaarlijke stoffen etc). Een belangrijk onderdeel van het werk van de Directie Veiligheid bestaat uit het reactief schrijven van beleidsreacties en opdrachtnota's naar aanleiding van voorvallenonderzoeken en rapporten van andere toezichthouders. Ook het beantwoorden van Kamervragen behoort tot het reactieve werk. Doorlopend blijft de Directie Veiligheid het veiligheidsbewustzijn binnen de hele Defensieorganisatie vergroten door bijdragen te leveren aan reguliere opleidingen en door instandhouding van specifieke veiligheids cursussen. De Directie Veiligheid werkt nauw samen met de Defensiestaf (uitvoerbaarheid) en met de afdeling Veiligheid van de Defensiestaf in het bijzonder.

7.2 Weg naar plan van aanpak '*Een veilige defensieorganisatie*'

In de afgelopen vijftien jaar zijn er diverse dodelijke ongevallen gebeurd waarna de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) verscheidene aanbevelingen heeft gedaan. In 2014 is de blootstelling aan chroom-6 en CARC (*Chemical Agent Resistant Coating*) op de *Prepositioned Organizational Materiel Storage* (POMS)-sites en breder een politiek dossier geworden en uiteindelijk hebben onderstaande voorvallen – en vooral de harde kritiek van de OVV in haar onderzoeksrapporten Ossendrecht en Mali - mede geleid tot het aftreden van de minister van Defensie en de Commandant der Strijdkrachten (CDS) in oktober 2017. Enkele andere voorvallen:

- Op de Oranjekazerne in Schaarsbergen werd in 2013 gepest, geïntimideerd en er was seksueel geweld.
- Op 22 maart 2016 kwam een militair van het Korps Commandotroepen om het leven bij een dodelijk schietongeval op de schietbaan in Ossendrecht.
- Op 6 juli van dat zelfde jaar overleden twee militairen tijdens een oefening met mortieren in Kidal in Mali. Een derde militair raakt bij het mortierongeval ernstig gewond.
- Op 16 september 2016 is een marechaussee der vierde klasse onwel geworden en overleden aan de gevolgen van hitteletsel opgelopen tijdens de eindoefening van zijn initiële opleiding op het Opleidings-, Trainings- en Kennis Centrum Koninklijke Marechaussee in Apeldoorn.

Bij het aftreden van de minister van Defensie is de **commissie Van der Veer** ingesteld om een onderzoek te doen naar de organisatie van veiligheid bij Defensie. Het rapport van de commissie (*'Het moet en kan veiliger!'* van 19 januari 2018) heeft aan het licht gebracht dat zowel de fysieke als de sociale veiligheid onvoldoende was geborgd in de organisatie. Daar kwam bij dat Defensie als geheel onvoldoende leerde van haar fouten. Het zat dus niet alleen fout op het uitvoerende niveau, ook op concernniveau moest een verbeterslag worden gemaakt. Ergo, het probleem was en is breed én diep.

Defensie zette vervolgens de aanbevelingen van de commissie Van der Veer om naar maatregelen om veiligheid tot norm te maken: *tone-at-the-top, plan & control*, risicomanagement, leren van voorvallen, elkaar aanspreken en een adequate veiligheidsorganisatie waren de belangrijkste sporen. In de dagelijkse taakuitvoering moest bij een ieder de zorg voor veiligheid integraal onderdeel worden van zijn/haar handelen en bij de besluitvorming op ieder niveau moest veiligheid één van de leidende afwegingen worden. Dit zijn grote veranderingen die zowel de werkwijze als de cultuur raken. Defensie zag dat onder ogen getuige de oprichting van een Inspecteur Generaal

Veiligheid en een Directie Veiligheid, maar ook door het implementeren van een omvangrijk actieplan met 40 maatregelen, het plan van aanpak '*Een veilige defensieorganisatie*'. In 2018 is besloten structureel 25 miljoen euro vrij te maken en dat geld wordt vooral besteed aan de veiligheidsorganisatie. De behoefte van de defensieonderdelen omvatte overigens ongeveer 75 miljoen euro.

De commissie van der Veer had oog voor de specifieke taak van Defensie; een organisatie met ongeveer 60.000 medewerkers, die in sommige gevallen taken uitvoeren die een zeker risico met zich meebrengen. De spanning tussen ambities van Defensie en de mogelijkheden leidde echter tot een ongezonde toepassing van "*can do*" waarbij het uitvoeren van de opdrachten werd beschouwd als hoogste goed, ook als het niet verantwoord was.

Toch zou het een misvatting zijn te denken dat Defensie er met een plan veiligheid en 25 miljoen euro is. Immers, veiligheid is typisch zo'n onderwerp dat niet kan worden afgedekt door een groepje specialisten, het kan niet worden ingekocht en evenmin kan het worden ingecommandeerd. Naast "harde" verbeteringen (zie verderop de Agenda voor Veiligheid), is een cultuurverandering nodig. Dat constateerde de commissie Sociaal Veilige Werkomgeving Defensie (de **commissie Giebels**) eveneens. Deze commissie is in december 2017 ingesteld – primair vanwege de incidenten in Schaarsbergen - om te onderzoeken of de sociale veiligheid bij Defensie op orde was. De belangrijkste conclusie van de commissie was dat dit nog onvoldoende op orde was door onder andere de defensiecultuur (groeps cultuur met hechte banden), door de wijze waarop de organisatie is ingericht (functieroulatiesysteem) en door onvoldoende "tegenspraak". Een scheiding tussen sociale veiligheid en fysieke veiligheid is enigszins kunstmatig; er is een sterke samenhang tussen beide!

Cultuurverandering is een langjarig traject waarmee iedere individu, iedere leidinggevende en elk werkelement te maken krijgt. Hieraan werkt Defensie door veiligheid (fysiek en sociaal) te integreren in opleidingen, leiderschapsontwikkeling en personeelsbeleid. De minister, de staatssecretaris, de secretaris-generaal (SG), de CDS en de commandanten van de Defensieonderdelen hebben daar als boegbeelden een belangrijke rol. De Directie Veiligheid dient juist op het hoogste niveau te bewaken dat veiligheid onderdeel is van beleid en besturing. De Inspecteur Generaal Veiligheid moet juist zorgen dat er sterk toezicht is (in nauwe samenwerking met de bestaande toezichthouders voor veiligheid zoals de Militaire Luchtvaartautoriteit (MLA), het Korps Militaire Controleurs Gevaarlijke Stoffen (KMCGS) en de Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG)). De noodzakelijke cultuur- en gedragsveranderingen manifesteren zich vooral in de dagelijkse praktijk op alle niveaus. Om die redenen is besloten dat juist de lijn, te beginnen bij de aanvoerder in dat veld, te weten de CDS, een prominente en zichtbare rol kreeg in het veranderingsproces. Het zwaartepunt van de verbetering in omvang en effect ligt dan ook in de uitvoeringsorganisatie. Niet voor niets wordt het overgrote deel van het beschikbaar gekomen extra budget voor veiligheid benut voor het versterken van de defensieonderdelen. De Directie Veiligheid daarentegen is bewust klein gehouden. Dat is een terechte keuze, maar die heeft consequenties voor haar reikwijdte. Een belangrijk sturingselement in het veiligheidsdomein is het Veiligheidscomité. Dit is het hoogste bestuursorgaan waar veiligheid primair op de agenda staat. Het comité wordt voorgezeten door de SG en komt maandelijks bijeen.

De **visitatiecommissie Defensie en Veiligheid**, onder voorzitterschap van mevr. Gerdi Verbeet, toetste tussen 2018 en 2021 jaarlijks op onafhankelijke wijze de voortgang en de doelbereiking van het Plan van Aanpak '*Een veilige defensieorganisatie*' voor de periode 2018-2020. De commissie is opgericht als gevolg van de motie Bruins Slot c.s., door de Kamer aangenomen op 14 juni 2018. Het doel was om aan de hand van jaarrapportages van de commissie inzicht te krijgen in de voortgang van de veertig maatregelen die zijn genomen om de veiligheid te versterken.. De commissie leverde drie jaarrapporten op. In het eerste jaarrapport (2019) '*Het begin is er... maar het is te vroeg om tevreden te zijn!*' constateerde de visitatiecommissie onder meer dat de Defensieonderdelen onvoldoende betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van het

bovengenoemde Plan van Aanpak en zich daarom te weinig herkennen in dit plan. Daarnaast vond de commissie dat de krijgsmacht door bezuinigingen van ver moet komen. Ook op het gebied van veiligheid. In het tweede jaarrapport (2020) '*Het begin is er...maar versnelling is nodig!*' uit de commissie zorgen over de voortgang van het Plan van Aanpak en is de commissie er nog niet van overtuigd dat met de doorontwikkeling in een *Agenda voor Veiligheid* een doeltreffende doorstart wordt gemaakt met veiligheid bij Defensie. Ook had de commissie zorgen over de beschikbaarheid van de juiste middelen en vastgoed om veilig werken in de defensiepraktijk mogelijk te maken. In het derde en laatste jaarrapport (2021) '*Ruimte voor veiligheid*' is de commissie positief over de ontwikkelingen op het gebied van sociale veiligheid. Voor dit rapport concentreerde de commissie zich op vijf concrete punten die Defensie nog verder moet verbeteren: deskundigheid in de organisatie en aan de top; niet meer, maar beter veiligheidsbeleid en in verhouding tot het risico; opleiden en leren; open en eerlijk communiceren over risico's intern en naar buiten toe; geen verantwoordelijkheid zonder bevoegdheid voor commandanten. Nu de Visitatiecommissie haar werkzaamheden heeft beëindigd, is het aan de Inspectie Veiligheid Defensie om de defensieorganisatie scherp te houden en te bewegen voldoende aandacht aan veiligheid te besteden.

7.3 Inspectie Veiligheid Defensie (IVD) en Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV)

De Inspectie Veiligheid Defensie is in 2018 opgericht naar aanleiding van het fatale mortierongeval in Mali in 2016 en de politieke gevolgen daarvan eind 2017. Toen trad de minister van Defensie af en de Commandant der Strijdkrachten terug. De IVD, met aan het hoofd de Inspecteur-Generaal Veiligheid, houdt toezicht op de fysieke en sociale veiligheid bij Defensie. Zij beoordeelt gevraagd én ongevraagd de veilige taakuitvoering, de werking van beleid (inclusief ex-ante toetsing) en de uitvoering van wet- en regelgeving. Tevens onderzoekt de IVD ernstige voorvallen. Haar doel is een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de veiligheid binnen Defensie door het stimuleren van het veiligheidsbewustzijn en het versterken van het lerend vermogen van de organisatie. Veiliger werken is een opgave van Defensie als geheel.

De Aanwijzingen van de minister-president inzake de rijksinspecties zijn van toepassing op de IVD. Als rijksinspectie is de IVD onafhankelijk in zowel opdrachtgeving als oordeelsvorming en de Inspecteur-Generaal Veiligheid rapporteert direct aan de minister van Defensie. De minister biedt de rapporten van de IVD aan de Tweede Kamer aan en de inspectie publiceert die zelf op haar eigen website www.ivd.nl. Doorgaans gaat een rapport vergezeld van een beleidsreactie van de minister. De publicatie van een rapport wordt daarvoor ten hoogste zes weken opgehouden.

De IVD heeft de ambitie een gezaghebbend toezichthouder te worden. De aard van het werk (veiligheid!), de organisatie én de maatschappij eisen dat. Daarom werkt de IVD hard aan haar doorontwikkeling. Interne processen worden aangescherpt en toezichttaken worden verder geprofessionaliseerd. Ook wil de IVD een beter evenwicht bewerkstelligen tussen voorvallen-, thematisch en systeemgericht onderzoek. In de beginfase lag het accent op voorvallenonderzoek. De doorontwikkeling van het toezicht is bij alle Rijksinspecties een thema en de rijksbrede Inspectieraad, waarin de Inspecteur-Generaal Veiligheid zitting heeft, is zeer actief op dat terrein. Belangrijke onderwerpen in dat kader zijn besturing en bestuurlijke verhoudingen, (financiële) onafhankelijkheid en transparantie.

Al voor de komst van de IVD waren bij Defensie verscheidene toezichthouders actief. Het betreft de IMG, het KMCGS, de MLA, de Beveiligingsautoriteit (BA) en de Functionaris Gegevensbescherming (FG). De Inspecteur-Generaal Veiligheid is als de coördinerend toezichthouder bij Defensie voorzitter van het Toezichtberaad Defensie, waarin de interne toezichthouders zich hebben verenigd. Hun doelstelling is de versterking van de samenhang en de kwaliteit van het interne toezicht en, op langere termijn, een sterkere positie van het toezicht in het besturingsmodel van Defensie, naast beleid en uitvoering. De IGK, formeel geen toezichthouder, en een vertegenwoordiger van het BSG nemen als toehoorder deel aan het toezichtberaad.

7.4 Vooruit kijken

Van de 40 aandachtspunten uit het plan van aanpak '*Een veilige defensieorganisatie*' (ook wel het Plan van Aanpak Veiligheid genoemd), zijn met 36 maatregelen concrete vorderingen bij de implementatie gemaakt. Vier maatregelen lopen nog achter op schema, maar worden opgepakt. De Auditdienst Rijk (ADR) evalueert de 40 afzonderlijke maatregelen uit het Plan van Aanpak. Het rapport van de ADR verschijnt begin 2022. Ondanks dat de veiligheid bij Defensie is verbeterd, blijven er aandachts- en verbeterpunten. Politieke dossiers zijn het vervoer, de opslag en de registratie van gevaarlijke stoffen, het duiken, het schieten, het veilig werken met chroom-6/gevaarlijke stoffen/*burnpits* en sociale veiligheid/integriteit. Gelukkig zijn ook successen te melden. Zo is veiligheid beter verankerd in opleidingen (zowel in de reguliere opleidingstrajecten, waarbij extra aandacht is voor opleidingen van leidinggevenden) als in vervolgoopleidingen en in doelgerichte veiligheidsseminars en master classes.

De Inspectie Veiligheid Defensie (IVD) heeft een aantal voorvalonderzoeken in behandeling. In 2021 en 2022 zal dat naar verwachting tot dertien eindrapporten leiden.

De grote uitdaging is te komen tot proactief beleid en handelen. Waar het Plan van Aanpak Veiligheid zich vooral richtte op het fundament (waaronder het versterken van de veiligheidsorganisatie), is de volgende stap het wegnemen van de grondoorzaken voor onveiligheid en het organiseren van de veiligheid.

Hiervoor is de Agenda voor Veiligheid geïntroduceerd. Deze richt zich via vijf agendapunten op het vergroten van de veiligheid (het beoogde effect). Deze vijf agendapuntegecombineerd, vaak diep verankerd in de bedrijfsvoering, vormen de belangrijkste grondoorzaken van onveiligheid binnen Defensie. Dit zijn:

1. Integraal risicomanagement ingevoerd;
2. Deskundigheid op de werkplek gegarandeerd;
3. Werk- en leefomgeving op norm;
4. Balans tussen ondersteuning en uitvoering hersteld;
5. Zeggenschap commandanten op niveau.

In 2020 is begonnen met deze Agenda door de defensieonderdelen te vragen op welke sporen zij moeten versterken. Elk defensieonderdeel heeft zijn eigen processen en kritische punten en daarom is geen "*one-size-fits-all*" oplossing mogelijk. De eerste behoeftes hieruit zijn ingediend en beoordeeld. Besluitvorming hierover heeft plaatsgevonden in het Veiligheidscomité, waarbij de gereserveerde €16,1 miljoen voor 2022 en 2023 is verdeeld. Hierbij is uitgesproken dat de intentie is om dit budget structureel toe te kennen. Het gaat hierbij vooral om randvoorwaarden om veilig te kunnen werken (voldoende opgeleid personeel, vastgoed, commandantenbudgetten, etc.) en daarmee dus bedrijfsvoeringszaken ten behoeve van de veiligheid. De komende jaren zal invulling worden geven aan de Agenda voor Veiligheid. Het vijfde spoor van risicomanagement moet worden gezien als onderdeel van het defensiebreed inrichten van integraal risicomanagement (te beginnen bij veiligheid) zodat op de juiste niveaus wordt besloten over acceptatie, mitigatie of escalatie van risico's.

Op het gebied van sociale veiligheid staat bevorderen van gewenst gedrag centraal. Van alle medewerkers wordt verwacht elkaar te beschermen tegen ongewenst gedrag, individuele verschillen te benutten voor effectieve samenwerking en van elkaar te leren zonder angst negatieve consequenties. Om de ingezette koers te borgen wordt sociale veiligheid naast zakelijke, bestuurlijke en operationele integriteit verwerkt in het integriteitsbeleid. Daarin staat beschermen van integriteit door de cyclus van bevorderen, bewaken en beschouwen van integriteit centraal. Het melden van integriteitskwesaties is inmiddels eenvoudiger en meer onafhankelijk en vertrouwelijk ingevuld door het meldpunt integriteit onder de SG te positioneren en te bemensen met een externe organisatie. Tevens zijn er afspraken gemaakt over de invulling nazorg bij meldingen.

Vanuit onder andere het dossier *burnpits* en chroom-6 is toegezegd om een stelsel van gezondheidsmonitoring in te gaan regelen. Dit is een omvangrijk traject waarmee we beogen in staat te zijn de verbanden tussen risicovolle arbeidsomstandigheden en gezondheidsaandoeningen vast te stellen en risico's op gezondheid te kunnen mitigeren.

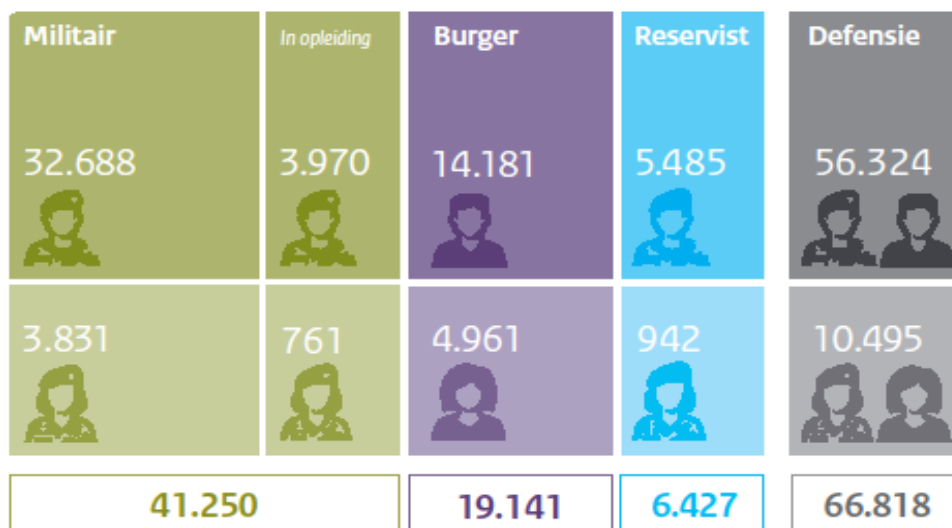
8 Personeel

8.1 Personeelsopbouw

zie Personeelsrapportage midden 2021, deel 1

8.2 Werving en selectie

zie Personeelsrapportage midden 2021, deel 2

Personele samenstelling Defensie in VTE'en 1 juli 2021

8.3 Arbeidsvoorwaardenproces

De overheid kan – wat arbeidsvoorwaarden betreft – worden ingedeeld in sectoren. Iedere sector kent specifieke arbeidsvoorwaarden. Defensie is een van de veertien sectoren en is in tegenstelling tot de andere departementen een zelfstandige werkgever. Bovendien is Defensie uitgezonderd van de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (Wnra), die per januari 2020 is ingegaan en die regelt dat ambtenaren zoveel mogelijk dezelfde rechten en plichten hebben als werknemers in het private domein. Defensie heeft bovendien geen CAO maar (een) arbeidsvoorwaarden(akkoord) waarover het onderhandelt met de vakbonden.

De minister-werkgever (dan wel de staatssecretaris) en de centrales van overheidspersoneel vormen samen het Sectoroverleg Defensie (SOD), hetgeen volgt uit het Besluit georganiseerd overleg sector Defensie. Binnen het SOD overlegt de minister (of staatssecretaris) met de sectorcommissie Defensie, die bestaat uit de volgende centrales:

- De Algemene Centrale van Overheidspersoneel (ACOP) met daarin de Algemene Federatie Militair Personeel (AFMP), KMar Vereniging en Abvakabo FNV;
- De Christelijke Centrale van Overheids- en Onderwijspersoneel (CCOOP) met daarin de Algemeen Christelijke Organisatie van Militairen (ACOM) en CNV Publieke Zaak;
- Het Ambtenarencentrum (AC) met daarin de Bond voor burger en militair Defensie Personeel (VBM en BBTV) en

- De Centrale van Middelbare en Hogere Functionarissen bij Overheid, Onderwijs, Bedrijven en Instellingen (CMHF) met daarin de Koninklijke Vereniging van Marine Officieren (KVMO), de Nederlandse Officieren Vereniging (NOV) en de Koninklijke Vereniging van Nederlandse Reserve-Officieren (KVNRO).

Binnen het SOD wordt gesproken over “aangelegenheden van algemeen belang voor de rechtstoestand, met inbegrip van de algemene regels volgens welke het personeelsbeleid zal worden gevoerd”. Ter voorbereiding op het maken van afspraken in het SOD komen Defensie en de centrales op vaste basis in werkgroepen bij elkaar. De rechtspositionele onderwerpen die worden besproken in het SOD worden door de werkgroepen voorbereid en uitgewerkt. De bestaande werkgroepen zijn de volgende: Algemeen Personeelsbeleid (AP); Arbeidsvoorwaarden (AV); Post Actieven (PA); Algemene en Financiële Rechtstoestand (AFR); Reorganisaties (REO) en informele overleggen REO (ioREO). In technische werkverbanden (TW) tot slot kunnen voorstellen rond actuele onderwerpen door het uitvoerend niveau worden voorbereid of nader worden uitgewerkt.

Besluiten over de ambtelijke rechtspositie worden niet genomen voordat er binnen het SOD overeenstemming is bereikt. Van overeenstemming is sprake wanneer drie van de vier centrales meestemmen met een besluit, maar in de praktijk wordt gestreefd naar unanimiteit. Voordat met de bonden een akkoord kan worden gesloten, dient er overeenstemming te zijn met de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Financiën over het mandaat/het voorstel.

Het kan voorkomen dat men het over bepaalde onderwerpen niet eens wordt in het SOD. De Advies- en Arbitragecommissie Rijksdienst (AAC) heeft dan de taak desgevraagd te adviseren of een arbitrale uitspraak te doen.

8.4 HR-model

Het nieuwe HR-model Defensie maakt het mogelijk om de ambities van Defensie zoals verwoord in de Defensievisie 2035 te kunnen realiseren. Het doel is om van Defensie een aantrekkelijker werkgever te maken, de kwaliteiten van medewerkers beter te benutten en daarnaast om de gereedheid en inzetbaarheid van Defensie structureel te verbeteren. Het HR-model stelt Defensie in staat om beter dan met het huidige Flexibel Personeelssysteem (FPS) te sturen op de benodigde personele capaciteit, en maakt het mogelijk die naar behoeven op- of af te schalen. Het model is niet zoals het FPS een gesloten personeelsmodel voor militairen, maar biedt juist meer flexibiliteit aan individuele medewerkers en de organisatie. Het model is dan ook van toepassing op militair én burgerpersoneel. Omdat het model meer (potentiële) medewerkers bindt met maatwerk en carrièreperspectief, draagt dit bij aan het verbeteren van het operationeel vermogen en geeft het meer mogelijkheden om het personeelsbestand naar behoefte vorm te geven.

Het HR-model Defensie bestaat in de kern uit:

- Een nieuw personeelsmodel, voor al het personeel van Defensie, dat de ambities voor de defensieorganisatie zoals geschetst in de Defensievisie 2035 ondersteunt en van Defensie een aantrekkelijker werkgever maakt;
- Een nieuw beloningsmodel dat hierbij past.

Defensie kiest voor een HR-model dat de krijgsmacht voortaan in (bijna) alle mogelijke scenario's maximaal ondersteunt bij het uitvoeren van de primaire taken. Met het oog daarop wordt het HR-model vormgegeven als een HR-gereedchapskist: het bevat de *tools* die het mogelijk maken om in beginsel elk gewenst personeelsbestand te bouwen. In dit geval het personeelsbestand dat nodig is om de Defensievisie 2035 te realiseren.

De HR-gereedchapskist bestaat uit zes elementen:

1. Nieuwe aanstellings- en contractvormen
2. Strategisch Talentmanagement (STM)
3. Beloningsbeleid

4. Strategische Personeelsplanning (SPP)
5. Ondersteuning door een aangepaste HR-organisatie
6. Ondersteuning door bedrijfsvoering en IT-middelen (BV/IT)

De eerste drie elementen vormen samen het HR-beleid en de HR-regelgeving. Strategische personeelsplanning is de defensiebrede werkwijze om te kunnen sturen op werving, instroom, opleiding en ontwikkeling, doorstroom en uitstroom. De HR-organisatie, bedrijfsvoering en IT-middelen leveren de expertise en ondersteuning die het mogelijk maken het HR-model in de praktijk te laten werken.

De HR-transitie – de voorbereiding, uitwerking en invoering van het HR-model in de Defensieorganisatie – is een grote en complexe veranderoperatie. Zij raakt de basis van de organisatie-inrichting én van het werkgeverschap binnen Defensie. Het gaat namelijk niet alleen om het invoeren en ondersteunen van nieuw HR-beleid en nieuwe HR-instrumenten, maar ook om het realiseren van een fundamentele gedragsverandering; een nieuwe manier van denken over de organisatie-inrichting, over het voorzien in personele capaciteiten en over de arbeidsrelatie met onze mensen. Er wordt daarom bewust veel tijd voor uitgetrokken en ook is bewust gekozen voor een stapsgewijze aanpak, waarbij gedurende het traject op grond van de laatste inzichten besluiten worden genomen over de verdere invulling, voortgang en financiële dekking. Het traject dat na het verschijnen van de Defensienota 2018 is gestart, bestrijkt de gehele periode van de studie-, ontwerp-, en testfase tot en met de implementatiefase. Dit traject zal naar verwachting circa tot en met 2025 duren.

8.5 Veteranen

De regering heeft een bijzondere verantwoordelijkheid voor militairen in de aanloop naar, tijdens, en na de missie. Deze verantwoordelijkheid komt specifiek tot uitdrukking in de Veteranenwet (2012) en het Veteranenbesluit (2014). Het veteranenbeleid heeft drie hoofddoelstellingen:

- het bevorderen van de erkenning en waardering die veteranen op grond van hun verdiensten toekomt;
- het erkennen van de mogelijke gevolgen van de inzet als militair voor de gezondheid;
- het waarborgen van de bijzondere zorg aan veteranen en hun relaties in verband met de inzet als militair.

Er zijn ruim 105.000 veteranen in Nederland, waarvan 26.150 veteranen in werkelijke dienst en 79.200 postactieve veteranen. Het totale budget voor de uitvoering van het veteranenbeleid was €186 miljoen in 2020. Hiervan is ruim €53 miljoen uitgekeerd aan 319 veteranen via de regeling Volledige Schadevergoeding. Aan 152 veteranen is afgelopen jaar een Militair Invaliditeitspensioen (MIP) uitgekeerd (totaal €62 miljoen). Daarnaast hebben zeven veteranen het afgelopen jaar een Ereschuld ontvangen (totaal € 365 duizend).

Jaarlijks, in de tweede week van juni, ontvangt de Tweede Kamer de veteranennota over de voortgang van de uitvoering van het veteranenbeleid. Daaropvolgend wordt in de week voor de Nationale Veteranendag (traditioneel georganiseerd op de laatste zaterdag van juni) de veteranennota besproken met de vaste commissie voor Defensie (VCD).

Om de belangen van veteranen beter te kunnen dienen is sinds 2011 de Nationale ombudsman tevens de Veteranenombudsman. Hier kunnen veteranen terecht met klachten over overheidsinstanties en niet-overheidsinstanties die een taak uitoefenen voor veteranen.

Oprichting NLVi en ontbinden RZO

Op 1 januari 2021 is het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) opgericht. Hiermee is invulling gegeven aan een van de uitkomsten van de beleidsevaluatie veteranenbeleid uit 2016. Door de samenvoeging in één nieuwe organisatie brengen de voormalige organisaties (stichting het Veteraneninstituut, stichting De Basis, de afdeling Zorg coördinatie van het ABP/APG, het

programmabureau van het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen, de coördinatie Nuldelijnsondersteuning en de stichting Nederlandse Veteranendag) alle kennis, kracht en kunde samen.

Met de oprichting van het NLVi, dat beschikt over een eigen raad van toezicht, is de Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO) ontbonden. De RZO is in 2007 ingesteld om toezicht te houden op het civiel-militair ketenzorgsysteem voor veteranen en de minister van Defensie te adviseren over veteranenzorg en het wetenschappelijk onderzoek naar aandoeningen die gerelateerd zijn aan uitzendingen. Deze taak ligt nu bij de raad van toezicht van het NLVi. Jack de Vries is hiervan de voorzitter.

De komende tijd ligt de focus op:

- een modern stelsel van uitkeringen en voorzieningen gericht op het vergroten van maatschappelijke participatie van veteranen;
- uitvoering geven aan de aanbevelingen over Dutchbat-III van de Commissie-Borstlap;
- voorbereiden op de uitkomsten van de onderzoeken naar het voormalig Nederlands-Indië;
- de transitie van militairen/veteranen van Defensie naar de civiele maatschappij;
- toekomstige (operationele) ontwikkelingen en de gevolgen voor het veteranenbeleid;
- herbelegging van de uitvoering van de onderzoeksagenda veteranenzorg bij het NLVi;
- ondersteuning van het NLVi bij de uitvoering van zijn werkzaamheden.

8.6 Reservisten

Voor het functioneren van de krijgsmacht is voldoende, goed opgeleid personeel van groot belang. De situatie in de wereld vraagt steeds meer om een adaptieve krijgsmacht die snel kan inspelen op veranderende dreigingen, nieuwe technieken en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Defensie moet de opbouw van haar personeelsbestand daarop aanpassen en zet daarom onder andere in op een groter reservistenbestand.

Defensie maakt in de gehele organisatie en op alle niveaus, bij staven en operationele eenheden, in toenemende mate gebruik van reservisten. Mede dankzij de inzet van reservisten kan Defensie beter inspelen op veranderende dreigingen en de behoefte aan specifieke kennis en kunde. Met diverse organisaties en bedrijven heeft Defensie afspraken gemaakt over samenwerking, uitwisseling van personeel, inzet in het geval van een crisis en gedeeld werkgeverschap. Middels het programma adaptieve krijgsmacht verbindt Defensie zich met deze organisaties en bedrijven.

De Tweede Kamer heeft meermaals te kennen gegeven reservisten te zien als een manier om de inzetbaarheid en maatschappelijke verankering van de krijgsmacht te verhogen. Dit blijkt ook uit de initiatiefnota van het lid Van den Bosch 'Een ambitieus reservistenbeleid' (Kamerstuk 35 059, nr. 2 d.d. 18-10-2018). In deze initiatiefnota worden concrete voorstellen gedaan om het reservistenbeleid te verbeteren. In reactie op deze nota geeft Defensie aan dat de krijgsmacht snel moet kunnen inspelen op de steeds veranderende veiligheidssituatie (Kamerstuk 35 059, nr. 4 d.d. 22-01-2019). Een ambitieus reservistenbeleid past bij de doelstelling om als organisatie wendbaar te zijn en te kunnen beschikken over flexibele arbeidscapaciteit.

Het reservistenbestand is de afgelopen kabinetsperiode met gemiddeld 8% per jaar gegroeid naar inmiddels ruim 6500 reservisten. Voor de opbouw van reservistenbestand is steun van externe werkgevers cruciaal. Samenwerking tussen Defensie en civiele werkgevers op het HR-domein draagt direct bij aan de bredere maatschappelijke verankering van Defensie.

In september 2019 heeft een interactief webinar met reservisten plaatsgevonden gevolgd door een enquête onder werkgevers van reservisten om in kaart te brengen waar de knelpunten en behoeftes zitten ten aanzien van de inzet van reservisten. De Divisie Personeel en Organisatie Defensie (DPOD) heeft in opdracht van de Hoofddirectie Personeel (HDP) een analyse opgesteld

over de harmonisatie van de rechtspositie van de reservist en de beroepsmilitair. Aansluitend is een lijst met verbetermaatregelen opgesteld die moet bijdragen aan de groei, motivatie en inzet van reservisten. Een belangrijk deel van deze verbetermaatregelen heeft betrekking op de rechtspositie van de reservist. Een gelijkwaardige inzet van reservisten naast beroepsmilitairen is inmiddels de norm, maar er is nog onvoldoende sprake van een gelijkwaardige behandeling van en compensatie voor reservisten. In lijn met het advies van de IGK in zijn jaarverslag over 2020 wordt prioriteit gegeven aan verbetering van de rechtspositie van de reservist. Met de invoering van het HR-model Defensie wordt het huidige verschil in rechtspositie tussen reservisten en beroepsmilitairen opgelost. De intensivering van het reservistenbeleid maakt integraal deel uit van het nieuwe HR-model.

8.7 Militaire gezondheidszorg

Aan de basis van het stelsel van militaire gezondheidszorg (MGZ) ligt de bijzondere positie van de militair. De bijzondere positie van de militair wordt ontleend aan de taakstelling en positionering van de krijgsmacht in de Nederlandse samenleving. De krijgsmacht beschermt op basis van artikel 97 van de Grondwet Nederland en de Nederlandse belangen wereldwijd en handhaaft de internationale rechtsorde. Om deze grondwettelijke taken te kunnen uitvoeren, moet Nederland onder alle omstandigheden een onmiddellijk en onvoorwaardelijk beroep op de krijgsmacht kunnen doen. Dit betekent onder meer dat de militair voortdurend voorbereid en beschikbaar moet zijn op operationele inzet, waar dan ook ter wereld en zo lang als nodig is. Het onvoorwaardelijke karakter van de militaire inzetbaarheid stelt dan ook hoge eisen aan de fysieke en mentale inzetbaarheid van militairen.

Om de militair inzetbaar te houden is het beschikbaar hebben van goede personele zorg en militaire gezondheidszorg een vereiste. De militaire gezondheidszorg richt zich op de duurzame inzetbaarheid van de individuele militair door bij te dragen aan het behoud, herstel en de bevordering van de gezondheid en de preventie van gezondheidsschade bij de militair. Met de ondersteuning van de inzetbaarheid van de militair draagt de militaire gezondheidszorg bij aan de beschikbaarheid van de eenheid en - daardoor - aan de operationele gereedheid en de duurzame inzetbaarheid van de krijgsmacht als geheel.

Verplichtingen

De binding tussen de militair en de militaire gezondheidszorg leidt tot verplichtingen, zowel voor de militairen die zorg ontvangen als voor Defensie als zorgaanbieder en het defensiepersoneel dat de rol van zorgverlener vervult. Deze verplichtingen wijken deels af van hetgeen op grond van wettelijke bepalingen in de civiele gezondheidszorg gebruikelijk is.

De militair is verplicht gebruik te maken van de militaire gezondheidszorg (Wet ambtenaren defensie, artikel 12h). De gezondheidszorg aan militairen wordt geleverd onder alle omstandigheden, van reguliere omstandigheden in NLD tot aan operaties hoog in het geweldsspectrum. Hierbij richt de militair geneeskundige dienst zich op alle aspecten van de gezondheidszorg. Als gevolg van de verplichtingen in de rol van werkgever wordt ook gezondheidszorg verleend aan burgermedewerkers werkzaam binnen Defensie. In een aantal gevallen wordt in het buitenland ook gezondheidszorg geleverd aan de familieleden van in het buitenland geplaatste militairen, of aan burgers.

De Militair Geneeskundige Dienst

De Militair Geneeskundige Dienst (MGD) bestaat uit een netwerk van militaire bedrijven en eenheden die zorg verlenen, zowel in Nederland als tijdens oefeningen, missies, uitzendingen en - in voorkomend geval - buitenlandplaatsingen. Deze zorg omvat gezondheidszorg binnen het gehele zorgspectrum. Van eerstelijns-, bedrijfs- en verzekeringsgeneeskundige zorg tot ziekenhuiszorg en revalidatiezorg in de tweede en derde lijn. Alle zorg wordt zowel binnen de reguliere als de operationele setting geleverd. Ter ondersteuning zijn er kennis- en expertisecentra voor militaire en

operationele gezondheidszorg, eerstelijns- en traumazorg en arbeidsomstandigheden en gezondheid. Daarnaast zijn er opleidings- en trainingsfaciliteiten en is er een materieel-logistieke ondersteuning.

Hoewel de militair wettelijk verplicht is om zijn zorg bij de militair geneeskundige dienst af te nemen, wordt de militair doorverwezen naar een civiele zorgverlener indien dat noodzakelijk is voor een adequate behandeling of indien de benodigde zorg niet (tijdig) beschikbaar is binnen het militaire zorgsysteem. In dat geval krijgt de militair zorg namens de militair geneeskundige dienst.

Tot slot heeft de Defensie een bijzondere zorgplicht voor veteranen die als gevolg van hun inzet zorg nodig hebben. Deze zorgplicht houdt in dat veteranen en hun relaties worden bijgestaan bij hun revalidatie en re-integratie en bij het verkrijgen van materiële zorg, maatschappelijke ondersteuning en/of geestelijke gezondheidszorg.

Besturing

Binnen de besturing van de militaire gezondheidszorg is sprake van een driedeling, te weten een beleidsmatige/bestuurlijke rol, een uitvoerende rol en een toezichhoudende rol.

Beleid

De verantwoordelijkheid voor de beleidsmatige rol voor de militaire gezondheidszorg is belegd bij de Hoofddirectie Personeel (HDP). De HDP is eindverantwoordelijk voor de defensieonderdeel-overstijgende inrichting van de organisatie, processen en informatievoorziening in het functiegebied.

Uitvoering

Het uitvoerend domein van de gezondheidszorg valt onder de verantwoordelijkheid van de Militair Geneeskundige Autoriteit (MGA). De MGA is een rol die belegd is bij de hoogst geplaatste vlag/opperofficier in het domein van de militaire gezondheidszorg. De MGA volgt hierbij de bestuurlijke en beleidsmatige kaders en aanwijzingen van de HDP voor wat betreft de organisatie en werkwijze van de militaire gezondheidszorg.

In het uitvoerende domein zijn de commandanten van de OPCO's verantwoordelijk voor de instandhouding en gereedstelling van de operationeel geneeskundige eenheden. Hiernaast zijn zij verantwoordelijk voor de geleverde gezondheidszorg bij oefeningen en trainingen en binnen de expertisecentra, binnen de door de HDP en MGA gestelde kaders en kwaliteitseisen. Ten slotte zijn zij verantwoordelijk voor de productie van kennis en expertise door de expertisecentra.

De commandant van het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) is verantwoordelijk voor de instandhouding van de Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO) en het gereedstellen van geneeskundig personeel en geneeskundige eenheden van het DOSCO voor inzet. C-DOSCO, namens hem C-DGO, is verantwoordelijk voor de door DGO te leveren gezondheidszorg, expertise en kennis, opleidingen, trainingen en materieel-logistieke ondersteuning, binnen de door de HDP en MGA gestelde kaders en kwaliteitseisen. De commandant van de Divisie Personeel en Organisatie Defensie (DPOD) is namens C-DOSCO verantwoordelijk voor de uitvoering van de medische aanstellingskeuring.

De Commandant der Strijdkrachten, namens hem de directeur van de Directie Operaties (DOPS), is verantwoordelijk voor het inzetten van geneeskundige eenheden en het leveren van gezondheidszorg voor eenheden bij missies en uitzending.

Toezicht

De Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG) heeft de status van primair toezichthouder voor het domein van de militaire gezondheidszorg. De IMG ziet toe op de systematische bewaking, beheersing en verbetering van de kwaliteit van de gezondheidszorg. Hij houdt toezicht op de

naleving van wettelijke voorschriften aangaande de uitvoering van de zorg, toetst deze en rapporteert op het moment dat hij constateert dat daarvan wordt afgeweken. Daarnaast monitort de IMG de kwaliteit van de gezondheidszorg en heeft aandacht voor de staat van gezondheid van het personeel. Tevens houdt de IMG toezicht op de stralingshygiëne en voedselveiligheid bij Defensie.

De IMG ontleent zijn bevoegdheid aan die van de Inspectie Gezondheidszorg- en Jeugd (IGJ). De jurisdictie van de IGJ betreft echter enkel het Nederlands grondgebied, terwijl de jurisdictie van de IMG - daartoe gemandateerd door de Minister van Defensie - ook gebieden in het buitenland betreft waar Nederlandse militairen ingezet of werkzaam zijn. Met de IGJ bestaat een convenant over onderlinge samenwerking en positionering. De IMG rapporteert jaarlijks over zijn bevindingen aan de Minister van Defensie, de Secretaris-Generaal en de Inspecteur-Generaal van de IGJ.

8.8 Claims

Defensie heeft te maken met verschillende soorten claims, waaronder van (oud)-medewerkers en van derden. De sectie Claims van het Dienstencentrum Juridische Dienstverlening (DC JDV, onderdeel van de Divisie Personeel en Organisatie Defensie) behandelt onder meer de volgende soorten claims:

- verkeer- en oefenschade (schade veroorzaakt door dienstauto's of tijdens oefeningen);
- letselschade van oud-defensiemedewerkers/veteranen die psychisch of fysiek letsel hebben opgelopen bij een dienstongeval of een bedrijfsongeval (waaronder posttraumatische stressstoornis, PTSS);
- schade als gevolg van het werken met gevaarlijke stoffen, waaronder chroom-6, asbest en PX-10.

Het DC JDV, soms geassisteerd door de Landsadvocaat, onderzoekt de toedracht van de schadeveroorzakende gebeurtenis. Als aansprakelijkheid is vastgesteld, is er in beginsel recht op vergoeding van de (rest)schade (de schade die resteert nadat alle rechtspositionele aanspraken volledig zijn benut). Zowel materiële schade als immateriële schade (smartengeld) komen voor vergoeding in aanmerking. Als Defensie de aansprakelijkheid niet erkent, kan via de rechter de aansprakelijkheid aanhangig worden gemaakt.

Sinds 2015 is de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS) van kracht voor situaties waarin sprake is van letsel met dienstverband (d.w.z. het letsel is opgelopen onder bijzondere omstandigheden waaronder oorlogsomstandigheden of tijdens missies). Voor deze zaken wordt de aansprakelijkheid niet onderzocht, maar wordt de schade vergoed zodra er letsel met dienstverband is vastgesteld.

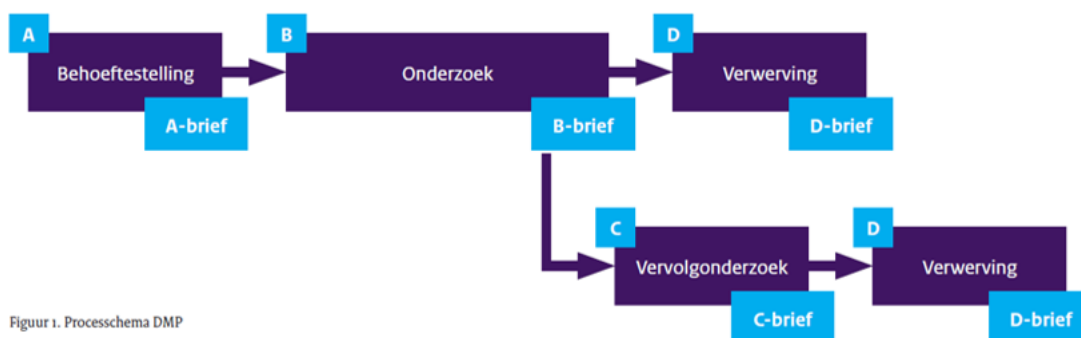
Als het gaat om gerechtelijke procedures met betrekking tot de inzet van de krijgsmacht is het eerste aanspreekpunt de Directie Juridische Zaken (DJZ). Voorbeelden van dit soort gerechtelijke procedures zijn de rechtszaken omtrent Indonesië (regelingen voor weduwen en kinderen in verband met specifieke gebeurtenissen in de jaren 1945 – 1949), Srebrenica (regeling ter uitvoering van het arrest van de Hoge Raad) en Chora (strijd om Chora tijdens de ISAF-operatie in Afghanistan). Bij enkele dossiers (o.a. Indonesië en Srebrenica) is de HDP betrokken bij de uitvoering van schadevergoedingsregelingen.

9 Materieel, Vastgoed en duurzaamheid

9.1 Defensie Materieel Proces (DMP)

Om de krijgsmacht te herstellen, versterken en moderniseren investeert Defensie onafgebroken in nieuwe middelen (materieel, vastgoed en IT). Het DMP bepaalt daarbij de informatievoorziening aan de ambtelijke en politieke leiding van Defensie en door Defensie aan de Tweede Kamer over investeringsprojecten op het gebied van materieel, vastgoed en wapensysteem-gebonden IT (geen bedrijfsvoerings-IT). Het DMP geldt voor projecten met een projectbudget van meer dan € 25 M. Het DMP is ingesteld op aangeven van de Tweede Kamer naar aanleiding van de onvoldoende informatievoorziening bij de verwerving van de Walrus onderzeeboten (Walrus-affaire, midden jaren '80). Het DMP is beschreven in het "DMP bij de tijd" uit 2017 (Kamerstuk 27830 nr. 197).

Het DMP gaat uit van gefaseerde informatievoorziening door middel van afzonderlijke brieven per fase. Defensie maakt onderscheid tussen materieel dat 'van de plank' kan worden aangeschaft en materieel dat moet worden ontwikkeld. Het DMP bestaat bij 'kopen van de plank' uit drie fasen, namelijk: A (behoeftestelling), B (onderzoek) en D (verwervingsvoorbereiding). De C-fase (vervolgonderzoek) is uitsluitend aan de orde als er sprake is van een ontwikkelingstraject. Indien een project valt onder de Regeling Grote Projecten (RGP), volgt nog een E-fase (evaluatie).

Figuur 1. Processchema DMP

Na de A-fase wordt onderscheid gemaakt tussen gemandateerde en niet-gemandateerde projecten. Bij niet-gemandateerde projecten is de besluitvorming voorbehouden aan de minister van Defensie. Bij gemandateerde projecten heeft de besluitvorming plaats op ambtelijk niveau. En wordt alleen een brief over de A-fase aan de Kamer verstuurd. Gewoonlijk hebben gemandateerde projecten een financiële omvang tussen 25 miljoen en 100 miljoen euro. Mandatering is echter ook mogelijk in het geval van eenvoudige, weinig riskante en politiek niet gevoelige investeringsprojecten met een grotere financiële omvang. De projectuitvoering hoeft na het versturen van een brief niet te wachten op behandeling in de Kamer. Wel moet de brief behandeld zijn voordat defensie een onomkeerbaar besluit neemt (meestal het ondertekenen van een contract).

In de A-, B- en C-fase van het DMP is er nog sprake van veel onzekerheden en ontbreekt nog nauwkeurige financiële informatie. Daarom bestaat de financiële informatie uit een bandbreedte waarbinnen het financiële volume van het project valt.

- € 25 miljoen tot € 100 miljoen;
- € 100 miljoen tot € 250 miljoen;

- € 250 miljoen tot € 1 miljard;
- € 1 miljard tot € 2,5 miljard;
- meer dan € 2,5 miljard.

Jaarlijks (met Prinsjesdag) stelt Defensie een Defensie Projectenoverzicht (DPO) op om te voorzien in de behoefte van de Tweede Kamer aan integrale informatie over de DMP-plichtige investeringsprojecten. Ook zijn niet DMP-plichtige IT projecten van meer dan € 25 M opgenomen in het DPO. Het overzicht wordt gelijktijdig met de defensiebegroting en de begroting van het defensiematerieel-begrotingsfonds verzonden en vormt daarop een verdiepende aanvulling. Met verantwoordingsdag publiceert Defensie de afwijkingsrapportage over het voorgaande DPO. Het DPO en de DPO afwijkingsrapportage informeren de Kamer over eventuele tussentijdse wijzigingen in projecten als het **gaat om product, tijd of geld**.

Het DMP wordt vijfjaarlijks geëvalueerd en in samenspraak met de Kamer eventueel bijgesteld. Het huidige DMP is vastgesteld in 2017 en daarom staat in 2022 de evaluatie van het DMP gepland.

9.2 Materieel (-logistiek)

Binnen Defensie onderscheiden we verschillende categorieën materieel. Een belangrijk onderscheid is of het materieel een (wapen)systeem is of dat het artikelen zijn die niet kunnen worden toegerekend aan een (wapen)systeem. Sommige systemen en artikelen gebruiken we maar kort, andere meerdere decennia. Deze laatstgenoemde categorie vergt een lange-termijn-visie die de volledige *lifecycle* van het materieel integraal beschouwd. De *lifecycle* is opgebouwd uit fasen (1) voorzien-in (behoeftestelling en realisatie daarvan), (2) exploitatiefase (in stand houden van het materieel) en (3) de afstotingsfase (verkopen of verschromen). De functionaliteit en levensduurkosten van materieel worden grotendeels bepaald tijdens de voorzien-in fase. In deze fase worden de functionele eisen gesteld, wordt een ontwerp gekozen en gerealiseerd en worden de operationele en materieellogistieke bedrijfsvoering ingericht. Een effectieve en efficiënte bedrijfsvoering vraagt een weloverwogen balans tussen materieel (middelen), mensen (kwaliteit en kwantiteit van *operators* en *maintainers*) en methoden (kaders en begrippen, processen en IV-functionaliteiten). Het materieellogistieke domein is opgedeeld in de systeem- en ketenlogistiek.

Binnen het materieellogistieke domein kennen we de processen systeem- en ketenlogistiek (inbegrepen assortimentsgewijs werken), gericht op de te realiseren prestaties/effecten en het voldoen aan wet- en regelgeving. Beide processen houden zich bezig met het opstellen van beleid en (verbetering van) kaders, begrippen, de processen en informatievoorzieningsfunctionaliteiten. Systeemlogistiek is erop gericht de prestaties en veiligheid gedurende de gehele *lifecycle* van een (wapen)systeem te optimaliseren tegen minimale kosten. Systeemlogistiek kent als besturend proces wapensysteemmanagement. Daarnaast omvat het de (technische) handelingen waarmee materieel geschikt wordt gemaakt en gehouden voor een specifieke inzet of missie. Het doel van het proces systeemlogistiek is de operationele commandanten tijdig te voorzien van inzetbaar materieel.

Ketenlogistiek is gericht op de geregisseerde logistieke keten die begint bij de behoefte van de klant en eindigt met de levering aan de klant door de leverancier, via transport en opslag. Er kunnen meerdere logistieke ketens naast elkaar bestaan en de logistieke grondvorm voor de inrichting van elke keten is afhankelijk van het assortiment. Het doel van het proces ketenlogistiek is het verbeteren van de ketenbesturing over de functionele eenheden (schakels) heen. Het resultaat hiervan is verbetering van effectiviteit en efficiëntie met als gevolg reductie in voorraad-, transport- en personeelskosten en verhoging van de leverbetrouwbaarheid.

Zowel systeem- als ketenlogistiek gebruiken voor hun informatievoorziening meerdere IV-functionaliteiten. Een belangrijke IV-functionaliteit is het ERP-systeem SAP R/3. Deze functionaliteit ondersteunt systeem- en ketenlogistieke processen alsmede inkoop- en financiële processen. Het

ERP-systeem SAP R/3 wordt opgevolgd door het de nieuwste ERP-generatie genaamd S/4HANA dat zorgt voor een betere ondersteuning aan de bedrijfsvoering door een intuïtieve gebruikersinterface, krachtige analyse *tooling* en gemoderniseerde marktstandaarden. De vervanging dient eind 2025 gereed te zijn om de continuïteit van de bedrijfsvoering te kunnen garanderen.

FOXTROT

Het verwerven van materieel en IT is in toenemende mate verweven door het groter wordende belang van informatie. Een voorbeeld hiervan is het programma FOXTROT (zie ook hoofdstuk 10.2). Dit programma geeft mede invulling aan de randvoorwaarden om een informatiegestuurde krijgsmacht te zijn, waarbij ieder platform (militair, commandopost, sensor, wapensysteem) in operationele omstandigheden altijd veilig is verbonden en interoperabel is (zie o.a. Kamerstuk 33 279, nr. 29). Dit programma betreft IT (zoals software en radio's), materieel (zoals herinrichten van gevechtsvoertuigen) maar ook bijvoorbeeld wijzigingen in opleiding, training en doctrine. Vanwege het investeringsbedrag en het militair-operationele karakter is besloten dat de deelleveringen (*spirals*) binnen FOXTROT het DMP volgen.

Beleidskader inzetvoorraden (BKI)

Zoals aangekondigd in de Defensienota 2018 heeft Defensie geïnvesteerd om de voorraden voor de 2e hoofdtaak weer op het vereiste niveau te brengen. Dit gebeurt aan de hand van het BKI. Omdat het belang van de eerste hoofdtaak groeit en Defensie momenteel daarvoor momenteel onvoldoende voorraden heeft, wordt het beleidskader geactualiseerd en worden daarna door CDS nieuwe normen vastgesteld. Met de eventuele groei naar voorraden voor de eerste hoofdtaak, inclusief tweede en derde orde effecten, zou circa € 450 miljoen per jaar gemoeid zijn, waarvan ongeveer de helft voor de inzetvoorraad munitie. Dit maakt deel uit van de financiële claim in de Defensievisie 2035. In de Kamerbrief van stand van zaken munitiedomein is een generieke bracket gehanteerd van € 4 tot 6 miljard voor de planperiode van 15 jaar (Kamerstuk 27 830, nr. 337 van 21 mei jl.). Met het volledig aanvullen van de voorraden voor de 1e hoofdtaak is circa € 4 tot € 6 miljard gemoeid over een planperiode van 15 jaar. Dit maakt deel uit van de financiële claim in de Defensievisie 2035. Duurzaamheid en milieu

Historie

Defensie heeft een omvangrijke, energie-intensieve uitvoeringsorganisatie die met haar grote aandeel in de Rijksvastgoed en haar operationele taken die onder meer uitmonden in vliegen, varen en rijden, impact heeft op klimaat, milieu en omgeving. In de Defensie Energie en Omgevingsstrategie (DEOS, Kamerstuk 33763, nr. 152), september 2019⁹, staan de energie-, circulariteits- en milieudoelen beschreven. De sporen waarlangs deze doelen worden gerealiseerd staan in het Plan van aanpak Energietransitie Defensie, Nieuwe energie in de organisatie (Kamerstuk 34919, nr. 74.), juli 2020¹⁰. Voor het milieudeel van de DEOS is intern Defensie een plan opgesteld en in uitvoering zoals een onderzoek naar de invloed van klimaatverandering op defensieobjecten.

Stand van zaken

Defensie zet zich (inter-)departementaal en –nationaal op verschillende wijze in om bij te dragen aan het voorkomen van klimaatverandering en de gevolgen daarvan. Cruciaal hierbij is de samenwerking met de beleidsdepartementen rondom thema's als duurzame energieopwekking, duurzame mobiliteit en verduurzaming vastgoed. Defensie heeft zelf en via de beleidsdepartementen verschillende aanvragen ingediend voor exogene financiering. Hiervan zijn de aanvragen bij het Europees herstellfonds (RRF) voor vastgoed, inclusief verduurzamingscomponent en hulpvaartuigen nog in behandeling. Uitsluitsel hierover zal na de formatie volgen. Vanwege het volume van Defensie brengen de verduurzamingsopgaven grote financiële uitdagingen met zich mee. Defensie kan hierdoor niet het gewenste tempo van het Rijk bijbenen.

⁹ <https://zoek.officiëlebezoekingen.nl/kst-33763-152.html>

¹⁰ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z14106&did=2020D30000

Hoewel het onderwerp hier als naslagwerk voorligt, is er ook internationaal steeds meer aandacht voor de link tussen Defensie en klimaatverandering. Klimaat en veiligheid wordt in het EU Strategisch Kompas opgenomen en de *European Defence Agency* heeft in november 2020 een roadmap klimaat en Defensie gepubliceerd. De NAVO werkt aan een klimaatagenda voor 2021. Hierin wordt klimaatverandering als multiplicator van dreigingen benoemd. Ook worden voorstellen gedaan om bij te dragen aan het verminderen van klimaatverandering zoals het verkleinen van de eigen ecologische voetafdruk. In november 2021 is 26e VN-klimaatop in Glasgow geweest. Deze top had als doel de wereldwijde klimaatacties te versnellen.

2021 en verder

Binnen Defensie wordt het inzicht in energieverbruik verbeterd en wordt energiemangement ingevoerd. In samenwerking met de Gouden Driehoek is onderzocht hoe de verduurzamingsroute voor Defensiematerieel eruit ziet. Ook zijn de eerste resultaten van de interdepartementale samenwerking zichtbaar zoals het EZK-programma Zon op Rijksdaken en Opwek van Energie op Rijksvastgoed (OER). Binnen dit programma worden de Bernhardkazerne in Amersfoort en het militair oefenterrein Leuserheide door Defensie als pilootopties onderzocht met onderzoeksgelden van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Er is toegezegd aan de Tweede Kamer dat in 2023 de actualisatie van de huidige energie en milieuvisie wordt aangevuld met het thema 'circulariteit'. De NIDV heeft een beleidsplatform Duurzaamheid opgericht rondom het thema klimaat en energie. Dit beleidsplatform zal op 24 februari zal tijdens de NIDS dag (de NEDS), worden gelanceerd.

9.3 Leefomgeving (ruimtelijke ordening, omgevingswet, natuur en stikstof)

Ruimtelijke impact

Defensie heeft fysieke presentie in ca. 179 gemeentes in Nederland. Daarnaast is in vrijwel alle gemeentes in Nederland sprake van indirect ruimtegebruik. We zijn daarmee de organisatie met de grootste impact in Nederland. Totaal hebben we ca. 35.000 ha aan terreinen (kazernes, vliegbases, havens, schietbanen, oefenterreinen, etc., verspreid over 383 grotere en kleine locaties (Defensieobjecten).

Nationale Omgevingsvisie (NOVI)

Defensie heeft bijgedragen aan de totstandkoming van de NOVI, de langetermijnvisie van het Rijk op de leefomgeving. In de NOVI zijn, op hoofdlijnen, het beleid voor de fysieke leefomgeving en de belangrijkste ruimtelijke opgaven van Nederland beschreven. Op 11 september 2020 is de NOVI door de Tweede Kamer vastgesteld. Voor Defensie staat onder andere de volgende passage in de NOVI: "Een veilig Nederland kent in 2050 tevens een robuust defensiebeleid. Er is ruimte voor huisvesting van eenheden, oefenterreinen, vliegvelden, schietbanen en toegang tot zee. Een spreiding van defensielocaties over het land blijft van belang. Tegelijk zijn bepaalde militaire activiteiten geclusterd en gecombineerd op grotere locaties. Operationele eenheden zijn zoveel mogelijk gehuisvest op plaatsen binnen redelijke afstand van de oefenmogelijkheden." Dit bepaalt op hoofdlijnen waar we als Defensie op mogen rekenen.

De NOVI is afgerond en er wordt nu gewerkt aan de "uitvoeringsagenda" waar onder andere "uitvoeringsprogramma's" voor specifieke thema's en "NOVI-gebieden" nader worden gedetailleerd. Defensie doet op bescheiden schaal (alleen waar nodig en zinvol) mee.

Beraad Ruimtelijke Ontwikkelingen Nederland (BRON)

Recent is op initiatief van de SGr van BZK en IenW het BRON ingesteld. In het BRON worden de toekomstige ontwikkelingen interdepartementaal besproken. Het gaat vooralsnog om een redelijk vrije uitwisseling van ideeën; ieder departement presenteert haar toekomstige plannen en het daarmee samenhangend ruimtegebruik. Doel van de besprekingen is te komen tot één gezamenlijke kaart, waarop alle directe en indirecte ruimtegebruik zichtbaar wordt (direct

ruimtegebruik gaat over de gebieden waar daadwerkelijk beslag op wordt gelegd, indirect ruimtegebruik gaat over bijvoorbeeld vliegroutes, radargebieden, explosie- of geurcirkels, etc.). Aan de hand van dit inzicht kan gesproken worden over die gebieden waar een conflict tussen twee of meer geplande functies zichtbaar wordt. Het gaat uiteindelijk over de keuze voor de inrichting van Nederland.

Het BRON wordt voorgezeten door de SGs van BZK en IenW. Deelnemers zijn DGn van IenW (incl. RWS), BZK (incl. het Rijksvastgoedbedrijf), LNV, EZK, OCW en de directeur van het Planbureau voor Leefomgeving. Defensie is vertegenwoordigd door de Directeur Materieel, Vastgoed en Duurzaamheid binnen het DGB.

Defensie is tot nu toe redelijk terughoudend geweest in het duidelijk maken van haar gewenste ruimtelijke footprint. Ook in de NOVI zijn weinig concrete zaken van Defensie terug te vinden. Om bij de gesprekken in BRON een beeld van de noodzakelijke ruimtelijke impact te kunnen laten zien, zullen, we transparanter dan nu, onze toekomstvisie allereerst voor onszelf duidelijk moet hebben. Het ontwikkelen van strategisch integraal ruimtelijk inzicht Defensie (SIRI-D) is daarvoor een middel. (zie ook onder Omgevingswet)

Omgevingswet

Op 1 juli 2022 treedt de Omgevingswet (OW) in werking. Deze wet, inclusief vier Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB) brengt wetgeving samen op het gebied van de fysieke leefomgeving, zoals milieu, externe veiligheid, bouwvoorschriften, natuur en erfgoed. Doelen van de wet zijn het vereenvoudigen en inzichtelijker maken van de wetgeving in het fysieke domein, maatwerk kunnen leveren, een sneller vergunningsproces en meer aandacht voor participatie. Overkoepelend doel van de OW is het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving.

De OW kent een juridisch/wetgevingsaspect en een digitaal stelsel omgevingswet (DSO). De wet voorziet daarnaast in een andere manier van werken, waarbij de verantwoordelijkheid voor besluiten die betrekking hebben op de leefomgeving op decentraal niveau belegd zijn en participatie een grotere rol gaat spelen.

Defensie bevond zich niet in de voorhoede van deze enorme wetgevings- en implementatieoperatie. Wij hebben bij de totstandkoming van de wet een grote bijdrage geleverd, maar de implementatie is pas laat gestart. Wij zijn op schema om aan de minimale eisen, zoals door BZK zijn geformuleerd, te voldoen. Denk hierbij aan het proces van vergunningverlening en advies door Defensie in combinatie met het DSO en het formuleren van participatiebeleid. BZK is systeemverantwoordelijk voor de implementatie van de OW en kijkt de schouders van de ministeries mee naar de implementatie van alle rijkspartijen.

Een belangrijke minimale eis is dat Defensie als bevoegd gezag voor de beperkingengebieden militaire luchthavens en als adviseur voor radarverstoringengebieden binnen 8 weken een vergunning kan verlenen en met het DSO kan werken. Daarnaast is Defensie is ook een bedrijf dat zich aan de OW dient te houden en daarvoor dienen we een aantal processen op orde te hebben. Wij zijn eigenaar van vergunningen. We zijn gebruiker van de vergunningen. En we zijn initiatiefnemer voor nieuwe ontwikkelingen.

De vergunningen op het gebied van milieu, bouw, natuur, etc. zullen van rechtswege over gaan, maar er ligt een grote opgave om deze Omgevingsvergunningen te verbeteren.

Hoewel nog niet helemaal duidelijk is hoe de OW in de praktijk gaat uitwerken, verwachten wij meer participatie te moeten leveren bij verschillende gemeenten. De gemeenten gaan de komende jaren hun omgevingsvisies en omgevingsplannen vaststellen. Defensie moet daarin gaan participeren. Daarnaast wil Defensie ook ruimte gaan claimen om toekomstige groei en gereedstelling mogelijk te maken. Hiervoor is ook participatie als initiatiefnemer noodzakelijk.

Daarnaast starten we intern Defensie met strategische integrale ruimtelijke impactanalyses (SIRI) met als doel om onze eigen integrale afwegingen te kunnen maken en onze omgeving inzicht te verschaffen over onze toekomstige ontwikkelingen. De komende jaren zullen gemeenten en provincies omgevingsvisies en plannen formuleren waar Defensie een bijdrage aan wil leveren. Als laatste wordt vanuit het Rijk met gebiedsagenda's en NOVI-gebieden gewerkt, waar de toekomstige ontwikkelingen van Defensie zichtbaar zouden moeten zijn. Als organisatie met de grootste ruimtelijke impact van Nederland ziet Defensie ruimte om (in relatie tot de Defensievisie 2035 en de Defensienota) haar rol verder te expliciteren. De komende maanden is het programmateam actief met pilots die bij de OW horen. In deze pilots werken we nauw samen met onze partners, zoals RVB en IL&T.

Natuur

Het merendeel van de ruim 25.000 hectaren oefen- en schietterreinen die Defensie beheert en gebruikt, kent hoge natuurwaarden. Hoewel militaire terreinen in de eerste plaats zijn bedoeld voor het primaire doel van de krijgsmacht, namelijk de gereedstelling van inzetbare eenheden, wordt daarbij zoveel mogelijk rekening gehouden met de aanwezige natuurwaarden. In ongeveer 20 van de in Nederland aangewezen Natura 2000-gebieden liggen militaire terreinen. In de Wet Natuurbescherming (die ook opgaat in de Omgevingswet) is vastgelegd dat de minister van Defensie voor deze gebieden moet instemmen met de aanwijzing- en wijzigingsbesluiten en het beheerplan. Ook moet Defensie in deze gebieden een bijdrage leveren aan het behalen van de gestelde natuurdoelen.

Stikstof

Voor de Natura 2000-gebieden waar de te beschermen natuurwaarden schade ondervinden van een te hoge stikstofbelasting is onder coördinatie van LNV in overeenstemming met Defensie een structurele aanpak stikstof opgesteld. Defensie draagt interbestuurlijk bij aan de aanpak stikstof om samen de stikstofuitstoot te verminderen en de natuur te herstellen en daarmee ook de vergunningverlening voor maatschappelijke ontwikkelingen mogelijk te maken. Voor Defensie is het van essentieel belang, dat het een deel van de beperkt beschikbare stikstofruimte kan inzetten voor nieuwe ontwikkelingen, zoals luchthavenbesluiten. Over het verdelingsvraagstuk van deze beperkte stikstofruimte is (politieke) besluitvorming nodig. Net als elk ander bedrijf moet Defensie rekening houden met natuurwetgeving. Waar nodig worden vergunningen aangevraagd (zie ook onder vergunningen), dit zijn vaak –mede door stikstofproblematiek- juridisch complexe procedures.

9.4 Vergunningen

Voor het uitvoeren van (militaire) activiteiten die een effect hebben op de fysieke leefomgeving (milieu, geluid, externe veiligheid, stikstof, natuur, etc.) heeft Defensie een vergunning nodig. Het gaat hierbij voornamelijk over omgevingsvergunningen en vergunningen in het kader van de Wet Natuurbescherming. Met de inwerkingtreding van de OW wordt Defensie ook vergunningverlener. Ze is dan het bevoegd gezag als het gaat om activiteiten rondom militaire luchthavens.

Defensie als vergunninghouder

Defensie is zelf verantwoordelijk voor het verkrijgen en actueel houden van haar vergunningen. Dit beheer van vergunningen wordt beïnvloed door (veranderende) activiteiten van Defensie zelf of wijzigingen in wet- en regelgeving. Op dit moment is er voor een groot aantal vergunningen een actualisatie nodig en zijn er voorbereidingen gaande voor het aanvragen van (nieuwe) vergunningen. Over een adequate aanpak is Defensie in gesprek met het bevoegd gezag (Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) en LNV).

Onder verantwoordelijkheid van CDS/DAOG wordt binnen een recent geformeerd werkverband vergunningen een Taskforce ingericht. Het zo versterkte werkverband zal tussen nu en 2025 met

additioneel in te huren capaciteit de kwaliteit van Defensies vergunningen (doen) verbeteren zal anticiperen op komende activiteiten waarvoor complexe vergunningen nodig zijn.

Bij tekortkomingen kan een bestuursrechtelijke sanctie worden opgelegd zoals een last onder dwangsom of zelfs een last onder bestuursdwang. In het uiterste geval kunnen defensieactiviteiten worden stilgelegd door het bevoegd gezag of rechterlijke uitspraken. Actueel is het mitigeren van de ILT Last onder Dwangsom voor Vliegbasis Eindhoven. Ter discussie staat of de grondgebonden Defensie activiteiten vergund zijn.

ILT

De 30 belangrijkste Defensie inrichtingen beziend, zijn door ILT vijf vergunningen als zeer slecht beoordeeld, zeven als slecht en zes als matig. De overige 12 vergunningen zijn goed. ILT heeft Defensie dringend verzocht om de 18 milieuvergunningen die als (zeer) slecht of matig zijn beoordeeld zo snel mogelijk te herzien. Een beoordeling zeer slecht, slecht en matig betekent niet dat we in overtreding zijn. De vergunningen zijn opgestapeld, oud en slecht leesbaar. Defensie houdt zich ook met een zeer slechte vergunning (volgens ILT) aan de wet.

LNV

Defensie richt overleg in met LNV over wederzijdse informatiebehoefte, visie op Wnb-toetsen en de planning voor vergunningaanvragen aanvragen.

Luchthavenbesluiten: Defensie als vergunningverlener

In de Wet luchtvaart is vastgelegd dat de minister van Defensie voor militaire Luchthavens optreedt als bevoegd gezag. Dit betekent dat de minister van Defensie de belangen van het militaire vliegen moet afwegen tegen de belangen van de omgeving en tot een afgewogen oordeel moet komen dat aan het kabinet ter beslissing wordt voorgelegd.

Voor de vliegbases De Kooy, Deelen, Eindhoven, Leeuwarden en Volkel zijn de afgelopen jaren luchthavenbesluiten (LHBn) in werking getreden. De LHBn Gilze-Rijen, De Peel en Woensdrecht worden voorbereid.

Het ministerie van Defensie moet zich aan de wet houden. Voor het uitvoeren van (militaire) activiteiten die een effect hebben op de fysieke leefomgeving (milieu, geluid, externe veiligheid, stikstof, natuur, etc.) heeft Defensie een vergunning nodig. Het gaat hierbij voornamelijk over omgevingsvergunningen en vergunningen in het kader van de Wet Natuurbescherming. Met de inwerkingtreding van de OW wordt Defensie ook vergunningverlener. Ze is dan het bevoegd gezag als het gaat om activiteiten rondom militaire luchthavens.

Defensie als vergunninghouder

Defensie is zelf verantwoordelijk voor het verkrijgen en actueel houden van haar vergunningen. Dit beheer van vergunningen wordt beïnvloed door (veranderende) activiteiten van Defensie zelf of wijzigingen in wet- en regelgeving. Op dit moment is er voor een groot aantal vergunningen een actualisatie nodig en zijn er voorbereidingen gaande voor het aanvragen van (nieuwe) vergunningen. Over een adequate aanpak is Defensie in gesprek met het bevoegd gezag (ILT en LNV).

Defensie wordt vaak gevraagd de leefomgeving meer te ontzien en moet onder invloed van externen (het bevoegd gezag, belangengroeperingen, betrokken burgers of de Tweede Kamer) met regelmaat aantonen dat het voldoet aan wet- en regelgeving. Ook wordt in vergunningprocedures vaak bezwaar en beroep aangetekend. Dit leidt tot maatschappelijke en politieke aandacht.

Bij tekortkomingen kan een bestuursrechtelijke sanctie worden opgelegd zoals een last onder dwangsom of zelfs een last onder bestuursdwang. In het uiterste geval kunnen defensieactiviteiten worden stilgelegd door het bevoegd gezag of rechterlijke uitspraken.

Luchthavenbesluiten: Defensie als vergunningverlener

In de Wet luchtvaart is vastgelegd dat de minister van Defensie voor militaire Luchthavens optreedt als bevoegd gezag. Dit betekent dat de minister van Defensie de belangen van het militaire vliegen moet afwegen tegen de belangen van de omgeving en tot een afgewogen oordeel moet komen dat aan het kabinet ter beslissing wordt voorgelegd.

Voor de vliegbases De Kooy, Deelen, Eindhoven, Leeuwarden en Volkel zijn de afgelopen jaren luchthavenbesluiten (LHBn) in werking getreden. De LHBn Gilze-Rijen, De Peel en Woensdrecht worden voorbereid. Onder andere omdat in februari 2020 is besloten voorrang te geven aan het LHB De Peel, en het LHB De Peel en Gilze-Rijen daarom niet parallel maar volgtijdelijk worden voorbereid, is meer tijd nodig voor de totstandkoming van deze LHBn. Daarom is op 10 december 2020 het wetsvoorstel "Verlenging van de termijn gedurende welke aanwijzingen krachtens de Luchtvaartwet van militaire luchtvaartterreinen hun geldigheid behouden en invoering van een jaarlijkse rapportageplicht" bij de Tweede Kamer ingediend.

Vastgoed

Vastgoed is cruciaal voor Defensie. Het beheer van het vastgoed is volledig verweven met het primaire proces. De gegarandeerde beschikbaarheid van specifiek militair vastgoed, zoals kazernes, oefen- en schietterreinen, vliegbases of een vlootbasis is onontbeerlijk voor het opleiden, trainen en huisvesten van de krijgsmacht en daarmee voor de operationele gereedstelling en taakuitvoering van Defensie. De vastgoedportefeuille bestaat uit circa 11.000 gebouwen met een totaal vloeroppervlak van zes vierkante kilometer.

De slechte staat van het Defensievastgoed is een resultante van de bezuinigingen die Defensie de afgelopen dertig jaar geraakt hebben. De beschikbare middelen moesten vaak worden ingezet voor urgentere zaken, bijvoorbeeld het uitvoeren van missies. Om de slechte staat van het vastgoed het hoofd te bieden is de afgelopen jaren jaarlijks 140 miljoen extra uitgegeven aan de instandhouding van het vastgoed. De problematiek is echter zodanig dat de disbalans tussen enerzijds het bestaande budget en anderzijds de benodigde kosten de komende jaren blijft bestaan en waarschijnlijk groter wordt. Daarnaast vergroot aangescherpte (externe) regelgeving het probleem van oplopende onderhoudsachterstanden.

Met het Strategische Vastgoedplan (SVP) dat in 2019 is opgesteld is inzicht verkregen wat nodig is om de ontstane mismatch op te lossen en zijn daartoe de eerste stappen gezet. Het SVP stelt een objectgerichte revitalisering per objecten voor waarbij verouderd vastgoed wordt gesloopt en vervangen door nieuwbouw en te behouden gebouwen worden gemoderniseerd en verduurzaamd. Met deze aanpak wordt het vastgoed toekomstbestand, duurzaam, compliant en structureel betaalbaar gemaakt voor de komende decennia. In 2020 is gekeken naar aanvullende maatregelen met de Handelingsperspectieven. Hieronder valt het afstoten van splinterlocaties, sloop en het actualiseren van de bevindingen van Taskforce Normering Vastgoed (NoVa), die eerder onderzoek deed naar vastgoedreductie en het centraliseren van kantoorvoorzieningen.

Een van de tussentijdse bevindingen van het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Vastgoed is dat met een aanzienlijke reductie van de omvang van de vastgoedportefeuille, de kosten voor vastgoed evenredig naar beneden kunnen worden gebracht. In december 2020 hebben de SG en de CDS de opdracht gegeven om in kaart te brengen op welke manier de vastgoedportefeuille kan worden gereduceerd. Het verkenningsrapport is in mei 2021 gepubliceerd.

9.5 Rijksvastgoedbedrijf

Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) is een agentschap van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het RVB is op 1 juli 2014 ontstaan uit een fusie van de Dienst Vastgoed Defensie (DVD), de Rijksgebouwendienst, de Directie Rijksvastgoed en het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf. Destijds is nagenoeg de gehele DVD overgegaan naar het RVB. Bij het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) is nog een afdeling achtergebleven (Defensie

Vastgoed Management incl. servicediensten) die de opdrachtverlening van Defensie aan het RVB verzorgt.

Het RVB draagt zorg voor het strategisch vastgoedbeheer, nieuwbouw, commandantenvoorzieningen en instandhouding van de Defensie vastgoedportefeuille. Daarnaast zorgt het RVB ook voor huur, energie en water en contractmanagement. Onderdeel van de instandhouding is onder andere het omgevingsmanagement waar het RVB namens Defensie zorg draagt voor de belangenbehartiging, vergunningen, medegebruikovereenkomsten, juridisch beheer en ondersteunt bij ruimtelijke planvorming. Defensie behoudt volledige zeggenschap over alle aspecten van de (operationele) locaties. Een ander belangrijk onderdeel van instandhouding is het technisch beheer in de vorm van de (wettelijke) keuringen van de installaties, de (meerjarige-)onderhoudsplannen en de aspect-programma's voor o.a. legionella, asbest, Veilig werken op Hoogte en brandveiligheid.

Een punt van aandacht is de vertraging in de uitvoering van projecten als gevolg van capaciteitsproblemen bij het RVB. Mede door haar grote ambitie dient Defensie als opdrachtgever een prioritering in vastgoedprojecten aan te brengen. Daarnaast geeft de jaaropdracht van Defensie een meerjarig financieel perspectief. Het RVB werkt aan uitbreiding van zijn personele capaciteit.

9.6 Defensie-industrie

Zoals de Defensievisie 2035 stelt is Defensie er om het fundament van onze samenleving te verdedigen. Defensie is daarmee een belangrijke randvoorwaarde voor het verdienvermogen van ons Koninkrijk. Zonder veiligheid heb je namelijk geen goed functionerende economie en samenleving. Defensie is bovendien één van de grootste werkgevers en een grote investeerder in Nederland. Een sterke technologische en industriële basis draagt bij aan een zekere mate van strategische autonomie op nationaal niveau.

Het behoud van kennis op het gebied van defensie- en veiligheidstechnologie, en het voorzien in logistiek die onafhankelijke van het buitenland draagt daarbij direct aan bij de Nederlandse veiligheidsbelangen. Nederland wil daarom blijven beschikken over een eigen technologische en industriële basis, zodat de eigen nationale veiligheid kan worden geborgd en een zeker autonoom handelingsperspectief behouden blijft. Dit betekent dat, indien het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang dat vraagt, ook kan worden geïnvesteerd in niet-concurrerende, maar essentiële, kennis, rechten, mensen en middelen.

In de Defensie Industrie Strategie (DIS) van 2018 is een ambitie geformuleerd voor kennis- en technologiegebieden en industriële capaciteiten die zoveel als mogelijk nationaal moeten worden verankerd om de wezenlijke belangen van nationale veiligheid te kunnen beschermen. Daarnaast presenteert de DIS een pallet aan instrumenten ter versterking, bescherming en internationale positionering van de Nederlandse Defensie Technologische & Industriële Basis.

Het kabinet Rutte III heeft het belang van een eigen technologische en industriële basis onderstreept in de 'Visie op de toekomst van de industrie in Nederland' d.d. 30 oktober 2020 waarin het belang van strategische autonomie is onderstreept, dat hier wordt gedefinieerd als gegarandeerde toegang tot - en beschikbaarheid van -(internationale) kennis, rechten, mensen en middelen die noodzakelijk zijn om militaire capaciteiten in stand te houden en operaties uit te voeren, ongeacht de coalitie waarbinnen inzet plaatsvindt. Het gaat hier om behoud van operationele relevantie en garanderen van inzetbaarheid van de krijgsmacht zonder daarbij (in grote mate) afhankelijk te zijn van al dan niet bevriende bondgenoten.

De Defensie Industrie Strategie (2018) alsmede de Defensievisie 2035 en de SKIA 2021-2025, illustreren de unieke positie van Defensie om bij te dragen aan economisch herstel, lange-termijn verdienvermogen en maatschappelijke transitie. Met de ontwikkeling en de toepassing *high tech* kennis, capaciteiten, systemen en componenten investeert Defensie rechtstreeks in hoogwaardige

capaciteiten en in het lange-termijn verdienvermogen van Nederland. Dat vereist investeringen, zowel voor kort-cyclische en lang-cyclische innovaties, als voor een veelvuldiger beroep op Nederlandse bedrijven als het gaat om de verwerving van in Nederlandse ontwikkelde capaciteiten waarbij Defensie *launching customer* is.

Extra investeringen door Defensie zijn voorwaardelijk om samen met bedrijfsleven en kennisinstellingen, de zogeheten 'Gouden Driehoek', de capaciteiten te ontwikkelen waarmee de Defensievisie 2035 kan worden gerealiseerd. Dit kan door gezamenlijke technologie- en capaciteitenontwikkeling met Nederlandse bedrijven en door verwerving van in Nederland ontwikkelde capaciteiten, systemen en diensten. Bij Defensie blijft echter het uitgangspunt dat voor de uitoefening van de grondwettelijke taken het beste materieel voor de beste prijs wordt verworven.

9.7 Luchtvaartzaken

Luchtruimherziening

Het programma Luchtruimherziening werkt aan een nieuwe, toekomstbestendige indeling van het Nederlandse luchtruim. Dat is nodig, want de ruimte in ons luchtruim is schaars en wordt steeds intensiever gebruikt. Met de herziening is het luchtruim klaar voor de toekomstige uitdagingen op het gebied van efficiëntie, duurzaamheid en capaciteit.

Het programma Luchtruimherziening is gericht op het bereiken van drie samenhangende doelen:

- Efficiënter gebruik en beheer van het luchtruim voor alle luchtruimgebruikers
- Verduurzaming : beperken van de impact van vliegroutes op de omgeving (geluid, fijn- en stikstof) en het klimaat (CO₂).
- Verruiming van de civiele capaciteit en militaire missie effectiviteit.

In 2018 is het programma Luchtruimherziening gestart onder de verantwoordelijkheid van de minister van IenW en de staatsecretaris van Defensie. In 2019 is de Startbeslissing Luchtruimherziening gepubliceerd. Daarin is ook de opgave van het programma vastgelegd: 'In samenwerking met (internationale) partners en in gerichte dialoog met de omgeving realiseren van inrichting en beheer van het luchtruim, die integraal en toekomstbestendig is, en gebaseerd op een zorgvuldige afweging van publieke belangen'.

In de Startbeslissing is tevens opgenomen dat het programma deze opgave realiseert met een gefaseerde aanpak, geïnspireerd op de MIRT-systematiek. Kern van de systematiek is dat besluitvorming stapsgewijs plaatsvindt: eerst breed kijken en belangen en wensen ophalen, daarna verschillende varianten uitwerken om vervolgens toe te werken naar één oplossing. In januari 2021 is de ontwerp VKB gepubliceerd als voorlopige afronding van de Verkenningsfase. Het daarin opgenomen Voorkeursalternatief bevat besluiten over de hoofdstructuur van het luchtruim en een operationeel concept voor het civiele gebruik. De besluiten zijn onderbouwd met een plan-MER (milieueffectrapportage) en een passende beoordeling op hoofdlijnen voor wat betreft de natuureffecten en ter inzage gelegd voor zienswijzen. In totaal zijn er ruim 2000 zienswijzen ingediend. Veel indieners van zienswijzen zijn van mening dat het nu nog te vroeg is om een oordeel over de plannen te geven omdat de uitwerking van de hoofdstructuur en de bijbehorende effectbeoordeling nog niet bekend is.

De documenten zijn tevens aan de Commissie-MER aangeboden, die daar in april 2021 een kritisch advies over heeft uitgebracht. Samengevat is het advies van de Commissie-MER om bij de definitieve voorkeursbeslissing een gedetailleerdere uitwerking van de voorkeursbeslissing te presenteren waarin de effecten op regionaal niveau duidelijk worden.

Momenteel wordt gewerkt aan het opstellen van de definitieve Voorkeursbeslissing, de Reactienota op de ingediende zienswijzen en wordt er een aanvulling op het plan-MER gedaan. Voordat de

definitieve Voorkeursbeslissing wordt genomen zal de invloed van het nieuwe Regeerakkoord op het luchtvaartbeleid en de luchtruimherziening beschouwd moeten worden.

Één Air Traffic Management (1ATM)

In juli 2019 hebben de ministeries van Defensie en I&W ingestemd met de volledige integratie van de Nederlandse luchtverkeersleiding beneden Flight Level 245 (24.500 voet) binnen één ATM-organisatie, met als richtdatum 1 juli 2023. De integratie draagt bij aan een zo efficiënt mogelijk beheer en gebruik van het luchtruim, garandeert de dienstverlening voor civiel en militair vliegverkeer en borgt de grondwettelijke taken van Defensie.

10 IT

10.1 Belang IT voor Defensie

De mogelijkheden van IT ontwikkelen zich wereldwijd en in razend tempo. IT wordt door Defensie gezien als een strategische *enabler*, *transformer* en *game changer* dat een ongekennde, toenemende en richtinggevende invloed heeft op zowel primaire als ondersteunende processen en operationele inzet. Het gebruik van IT is niet los te zien van de activiteiten van Defensie. Het gebruik ervan reikt tot in de haarvaten van de organisatie. Samenvattend is dit het beeld van recente trends en ontwikkelingen voor Defensie:

- Een toename van nieuwe en complexe dreigingen, mede door wereldwijde verspreiding van gevoelige technologie, die zorgt voor een groeiende kwetsbaarheid van de IT;
- Een toename van data die gefilterd, verwerkt en geanalyseerd moet worden;
- Een groeiend aantal nieuwe technologieën voor zowel operationele inzet als bedrijfsvoering;
- Een toenemend gebruik en kosten van IT, dat inmiddels ook een belangrijk en integraal onderdeel vormt van het operationeel optreden, het materieel en het vastgoed van Defensie;
- Een vervagend onderscheid tussen specifieke (operationele, "groene") en generieke (bedrijfsvoering, "witte") IT;
- Een hoge mate van concurrentie op de arbeidsmarkt, waarbinnen Defensie een aantrekkelijke werkgever dient te zijn en blijven;
- Een hogere noodzaak tot samenwerking met de markt, andere departementen en buitenlandse defensieorganisaties. Hiervoor moet IT ook in toenemende mate interoperabel zijn.

Bovengenoemde trends en ontwikkelingen confronteren ons met kansen en uitdagingen. Voor onze tegenstanders is dit niet anders. Hierbij moet worden aangetekend dat de door de tegenstander benutte kansen snel kunnen omslaan in uitdagingen en achterstanden voor ons. Defensie rekent het daarom tot haar taak niet alleen bij te blijven, maar ook innoverend te kunnen zijn. Op deze manier houdt Defensie Nederland veilig en vervult het de rol van betrouwbare partner die het wil zijn (conform Defensievisie 2035).

De krijgsmacht kan haar taken alleen effectief en efficiënt uitvoeren als ze beschikt over operationele capaciteiten met een adequaat functionerende IT. Zo is IT geworden tot een belangrijk wapensysteem van Defensie, hetgeen nieuwe eisen stelt aan de continuïteit, beveiliging en aanpasbaarheid van IT en de manier van werken. Voor de moderne wapensystemen zijn moderne dataplatformen, goede cyber- en analyse-instrumenten essentieel voor een effectieve operationele inzet en gebruik. Ook zien we in toenemende mate andere wapensystemen toetreden tot het digitale ecosysteem. Denk bijvoorbeeld aan de F-35 die grote hoeveelheden data genereert. Het vergt een nieuwe invalshoek over hoe we naar wapensystemen van de toekomst kijken.

Waar het, aangaande wapensystemen, tweede- en derdegraadseffecten betreffen is veel nog onduidelijk. Vaak vergt dit extra capaciteit. In de begroting van Defensie moet in toenemende mate rekening worden gehouden met additionele IT en hieruit voortkomende exploitatiekosten. Dan gaat het niet alleen om de zogeheten *embedded* IT-component, maar bovenal om de data die uit deze systemen komt en voor deze wapensystemen benodigd is.

Voorts is IT randvoorwaardelijk aan veel recent geformuleerde ambities. De Defensievisie 2035 geeft een doorkijk naar wat er nodig is om Nederland veilig te kunnen houden. Defensie dient zich hiervoor te blijven ontwikkelen tot een slimme en technologisch hoogwaardige organisatie. Dit omvat zowel de ontwikkeling naar een informatiegestuurde operationele inzet als een

informatiegestuurde bedrijfsvoering. U leest meer over informatiegestuurd optreden (IGO) in hoofdstuk 12 van deze bundel.

Met grote projecten als GrIT en FOXTROT (zie ook hoofdstukken 9.2 en 10.2) zet Defensie de eerste stappen in de realisatie van onder andere een nieuwe IT-infrastructuur, een verbetering van communicatie in het mobiele domein en de transitie naar betere materieel-logistieke processen, waarmee de ambities waargemaakt moeten kunnen worden. Daarmee zullen we er echter nog niet zijn. Een technologisch hoogwaardige organisatie vraagt om een sterke innovatiefunctie en een kwalitatief sterk personeelsbestand met een groter aandeel van personeel geschoold in (informatie)technologie. Defensiebreed betekent dit investeren in personeel met bijvoorbeeld profielen op het gebied van bedrijfsvoering, data (*science*) en cyber. Deze inspanning moet evenwel breder geplaatst worden. Zowel de maatschappij als Defensie digitaliseert in toenemende mate. We moeten hier zowel op het gebied van dreigingen klaar voor zijn, als op het gebied van bedrijfsvoering en IT.

Voorts vraagt IT de komende jaren meer inspanning en middelen. Nu al wordt een (toenemende) discrepantie geconstateerd tussen vraag en ambities en de beschikbare mensen en middelen. Zowel investeringen als exploitatie staan onder druk. Middels het rapport 'Defensie Duurzaam Digitaal' zijn de grootste uitdagingen voor de korte termijn tot 2025 inzichtelijk gemaakt, maar nog niet volledig voor de lange termijn na 2025. In het geval Defensie geen extra middelen beschikbaar wordt gesteld zullen ingrijpende keuzes binnen de Defensiebegroting noodzakelijk zijn. De tekorten zijn dermate nijpend dat in zo'n geval bestaande plannen en ambities stopgezet moeten worden. Defensie zal in de aanloop naar de nieuwe Defensienota integrale besluiten hierover moeten nemen.

Tot slot heeft Defensie op het gebied van advies, beleid en bedrijfsvoering een dedicated Chief Information Officer (CIO) betrokken die in maart 2020 is begonnen. De doelstelling van de CIO en het CIO-office is het vertalen van externe ontwikkelingen en interne ambities naar visie, strategie en beleid en het leveren van input voor plannen zodat informatie (-technologie) optimaal bijdraagt aan de slagkracht en bedrijfsvoering van Defensie. De CIO geeft hiertoe invulling aan beleidsimplementatie en -evaluatie en waarborgt de digitale weerbaarheid en compliance door het coördineren en inhoudelijk aansturen van de inrichting en werking van de IT, data en cyber. De CIO bewaakt de kwaliteit van de IT-dienstverlening en vergoot slaagkans, rendement en snelheid van ontwikkelingen in het informatiedomein door toetsing aan o.a. kaders en *best practices*.

10.2 Vernieuwing (GrIT en FOXTROT/TEN)

Met de hierboven geschetste veranderingen op het gebied van IT en het toenemend belang ervan voor de defensieorganisatie, werkt Defensie aan broodnodige vernieuwing. Dit is hard nodig, want momenteel mist het aan uniformiteit, integraliteit en de mate waarin interoperabiliteit – binnen maar ook buiten Defensie met partners – mogelijk is. Dit gebeurt zowel op het gebied van beleidsvorming, bedrijfsvoering en aansturing, als op het gebied van IT-infrastructuur. Defensie heeft behoefte aan een robuuste IT, die inspeelt op de ontwikkelingen en trends, nieuwe en snellere applicatieontwikkeling mogelijk maakt en invulling geeft aan de eisen vanuit de Defensieonderdelen.

Een beschrijving van de drie grootste IT-projecten volgt hieronder:

Grensverleggende IT (GrIT)

GrIT voorziet in de vernieuwing van de IT-infrastructuur van Defensie en wordt daarom gezien als de ruggengraat die andere vernieuwingen en ambities mogelijk moet maken. Door technische modernisering werkt GrIT knelpunten weg en legt het de basis voor de IT in de toekomst. GrIT bestaat uit 42 blokken en omvat de vernieuwing van datacenters, netwerken, werkplekken, beheer, beveiliging, migratie van applicaties en de transformatie van oude IT-omgevingen naar nieuwe. Defensie realiseert GrIT in samenwerking met de markt. In samenwerking met het zogeheten

Athena-consortium legt het de basis voor de IT voor de komende tien jaar. Voorts besloot de Vaste Kamercommissie Defensie in 2021 GrIT aan te merken als 'Groot Project'.

FOXTROT / TEN

Foxtrot is het krijgsmachtbrede programma dat de noodzakelijke veranderingen organiseert om IGO in het tactische en mobiele optreden mogelijk te maken en richt zich op modernisering en digitalisering. Connectiviteit is een essentiële randvoorwaarde voor succes en vormt het fundament voor het zogeheten genetwerkt optreden. Foxtrot richt zich daarom op herstel en verbetering van dit fundament door alle mobiele platformen altijd veilig met elkaar verbonden en interoperabel te laten zijn.

Tijdens de uitvoering van Foxtrot ontstonden kansen dit proces gedeeltelijk samen met Duitsland uit te voeren. Deze bestaan onder andere uit het beter kunnen benutten van schaarse capaciteiten en het verkrijgen van betere interoperabiliteit. Bovendien kunnen we samen een krachtige speler zijn in het ecosysteem met industrie en kennispartners in beide landen. Deze samenwerking krijgt gestalte in het binationale programma Tactical Edge Networking (TEN). Het nationale programma Foxtrot kent een zeer nauwe relatie met het binationale programma TEN.

11 Kennis en innovatie

11.1 SKIA

Volgens de Defensievisie 2035 moet Defensie in 2035 beschikken over een technologisch hoogwaardige en operationeel relevante krijgsmacht (Defensievisie 2035). Daarmee kunnen we ons beschermen we ons tegen nieuwe dreigingen door China, Rusland en non-statelijke actoren, met gebruikmaking van baanbrekende technologieën (zoals kunstmatige intelligentie, data science en kwantum). Als we de komende jaren niet investeren in onderzoek naar en de toepassing van deze technologieën in het militair-operationele domein, raakt Nederland onvermijdelijk achterop bij mogelijke tegenstanders en verliezen we de aansluiting bij onze bondgenoten.

Daarom zet Defensie in de Strategische Kennis- en Innovatieagenda (SKIA) 2021-2025 krachtig in op meer onderzoek naar opkomende en disruptieve technologieën. Maar er is meer nodig om het perspectief op de krijgsmacht van 2035 te realiseren. Tweede speerpunt van SKIA is het borgen van kort-cyclisch innoveren; het vermogen om beschikbare civiele technologieën snel te introduceren in de krijgsmacht. Kennisinstellingen (TNO, NLR en MARIN) en bedrijfsleven (OEMs, MKB en brancheorganisaties) zijn onmisbare partners voor de vernieuwing van de krijgsmacht. Defensie gaat de samenwerking met haar kennis- en innovatiepartners de komende jaren dan ook versterken (derde speerpunt SKIA). Met onderzoek, technologieontwikkeling, innovatie en de verwerving van systemen, componenten en diensten levert Defensie ook een bijdrage aan het economisch verdienvermogen en de economische veiligheid van Nederland. In 2020 zette de Nederlandse defensiesector ruim 4 mld. euro om.

11.2 Research & Technology

Defensie investeert in onderzoek en technologieontwikkeling (Research & Technology, R&T) om te voorzien in de kennisbehoefte van de krijgsmacht en de defensieorganisatie. De strategische kennispartners van Defensie, TNO, NLR en MARIN (ca. 1000 wetenschappers), nemen deze taak voor hun rekening. Zij onderhouden voor Defensie de defensiespecifieke kennisbasis. Deze kennis, die niet op markt kan worden verkregen, dient diverse doeleinden, van de ontwikkeling en de verwerving van militaire capaciteiten tot het vermogen om op treden in extreme koude en hitte. Kennis waarmee Defensie ook in de toekomst tegenstanders kan overwinnen. Zo is TNO op verzoek van Defensie begonnen met verkennend onderzoek naar nieuwe technologieën zoals kunstmatige intelligentie, robotica, 5G, hypersonische rakettechnologie en bio- en nanotechnologie. Maar ook kennis waarmee Defensie kan inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen, zoals verduurzaming met het oog op klimaatverandering (energietransitie) en arbeidsextensivering in het licht van een steeds krappere arbeidsmarkt.

Invoering van platformen en wapensystemen zijn het resultaat van langjarige innovatie-trajecten, met onderzoek en technologieontwikkeling als fundament. Defensie werkt hierbij sinds jaar en dag nauw samen met kennisinstellingen en de defensie industrie in de 'Gouden Driehoek'. Een aansprekend voorbeeld is NL Radarland. Dit samenwerkingsverband (met Defensie, Thales Nederland en TNO als *key players*) ontwikkelt radarsystemen voor marine en landmacht, waarmee Defensie ook in de toekomst blijft beschikken over de modernste radar- en geïntegreerde sensoren ter wereld. Omdat het gaat om een belangrijk exportproduct snijdt het mes aan twee kanten: Defensie kan als *launching customer* haar stempel drukken op het ontwerp en systemen verwerven tegen een aantrekkelijke prijs. Thales en subcontractors kunnen een topproduct ontwikkelen en tegen een competitieve prijs in de markt zetten. Nederland profiteert met hoogwaardige banen (enkele duizenden) en strategische kennis. Thales, TNO en Defensie zijn begonnen met het ontwikkelen van een voorstel voor het Nationaal Groeifonds (ronde 2022) ter cofinanciering van een nieuwe generatie sensoren voor radarsystemen.

Uitgaven aan Research & Technology

In 2020 gaf Defensie € 150 miljoen uit aan *Research & Technology* (onderzoek, technologieontwikkeling en kennisgebruik). Op verzoek van de Tweede Kamer worden de uitgaven aan R&T jaarlijks gerapporteerd (achteraf, op basis van de feiten). Het zgn. EDA-percentage is ook een *Key Performance Indicator* (KPI) in het Defensie jaarverslag. Over 2020 is het percentage vastgesteld op 1,4%. De EDA-norm, afgesproken door de EU-lidstaten, stelt dat ten minste 2% van de defensie-uitgaven moet worden aan Research & Technology. Dat is nodig om op lange(re) termijn over een technologisch hoogwaardige krijgsmacht te beschikken.

De Defensie Industrie Strategie

De basis voor de samenwerking tussen Defensie en het bedrijfsleven is de Defensie Industrie Strategie (DIS, 2018). Nederland wil blijven beschikken over een eigen defensie technologische en industriële basis teneinde onze nationale veiligheid te borgen en een zeker autonoom handelingsperspectief te behouden. Hiermee leveren Defensie, kennisinstellingen en defensiebedrijven ook een belangrijke bijdrage aan het economisch vermogen en de export van Nederland. Het belang van de DIS is verder toegenomen door de groeiende noodzaak om Nederlandse technologieën op kritische gebieden te beschermen en te ontwikkelen. Economische veiligheid en (een zekere mate) van strategische autonomie staan hoog op de politiek-bestuurlijke agenda. Het vorige kabinet heeft een overlegstructuur (ambtelijk en politiek) voor economische veiligheid ingericht. Diverse voorstellen zijn in voorbereiding, zoals het aanscherpen van exportcontroles en het identificeren van technologieën waarover Nederland onafhankelijk moet kunnen beschikken. Defensie participeert ook in het Missiegedreven Innovatie en Topsectoren Beleid (EZK), met de Kennis- en Innovatie Agenda (KIA) Veiligheid, en in de Nationale Wetenschapsagenda (OCW), met onderzoekprogramma's. Hiermee kunnen nieuwe kennispartners en aanvullende financieringsbronnen (onder andere EZK-toeslagen voor Publiek Private samenwerking, PPS) worden aangetrokken.

Innovatie

Relevante en beschikbare civiele technologieën kunnen we in een relatief kort tijdsbestek militair toepasbaar maken. Het belang van dat korte traject, bij Defensie ook wel kort-cyclische innovatie genoemd, is de afgelopen jaren toegenomen (met daarbij ook een toegenomen samenwerking met private partijen). Hierbij hebben de innovatiecentra van landmacht, luchtmacht, marine, het ondersteuningscommando (DOSCO) en de Defensie Materieel het voortouw, met Taakgroep FRONT (Defensiestaf) in een coördinerende rol. Belangrijk aandachtspunt is de financiering van deze centra. Er is veel gevallen is er nog geen sprake van permanente financiering (exploitatie, begeleidingscapaciteit en budgetten voor experimenteren en opschalen. Dit is dan ook een aandachtspunt in de SKIA 2021 - 2025.

De innovatiecentra werken nauw samen met het MKB. Recent voorbeeld is de oprichting van de Taskforce kort-cyclisch innoveren. Deze taskforce bestaat uit een brede coalitie, met als partners Defensie (C-LAS), FME, Koninklijke Metaalunie, NIDV, Techniek Nederland, het samenwerkingsverband van de vier Technische Universiteiten, en Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen. Inzet is de ontwikkeling van een langjarig, duurzaam innovatie-ecosysteem, bestaande uit een landelijk netwerk van experimenteeromgevingen, faciliteiten, *fieldlabs* en *skillslabs*, alsmede een digitale werkomgeving.

De NAVO

De lidstaten leveren wetenschappers voor het gezamenlijk onderzoekprogramma en financieren de *NATO Science & Technology Organisation* (STO). Namens Nederland participeren onderzoekers van TNO, NLR en MARIN in meer dan 200 activiteiten. Deze activiteiten dragen bij aan de

defensiespecifieke kennisopbouw bij de instituten en voorziet in de kennisbehoefte van de NAVO. Vanaf 2020 draagt Defensie met onderzoekers van TNO, NLR en MARIN bij aan de *NATO Emerging & Disruptive Technologies Roadmap*. Hiermee wil de NAVO de technologische voorsprong op potentiële tegenstanders als Rusland en China behouden met extra onderzoek naar onder meer om kunstmatige intelligentie, kwantum, data science en autonomie. Dat de NAVO-lidstaten met gerichte bijdragen van de NAVO-lidstaten aan het gemeenschappelijke werkprogramma van de STO (het *Collaborative Program of Work*).). Verder heeft de NAVO in 2021 het initiatief genomen voor een Defence Innovation Accelerator (DIANA). Nederland wil hieraan bijdragen met een innovatie testcentrum.

11.3 De adaptieve krijgsmacht

Adaptieve Krijgsmacht

De grote uitdagingen waar Defensie voor staat en die we alleen wendbaar en schaalbaar kunnen oplossen strekken verder dan de krijgsmacht. Opgaven als digitalisering, verduurzaming of flexibilisering kunnen we alleen in samenwerking aan, dit zijn maatschappelijke opgaven die we met partners moeten gaan oplossen. Met het transitieprogramma adaptieve krijgsmacht verbinden we ons met die externe partners. We delen mensen en kennis en stellen onze capaciteiten daarvoor ter beschikking. En zo halen we ook nieuwe kennis en capaciteiten naar ons toe. Van buiten naar binnen dus en meedoen met bredere initiatieven, in de gedachte dat oplossingen voor complexe (maatschappelijke) problemen te vinden zijn in netwerken.

De adaptieve krijgsmacht speelt in op de verandering in de omgeving vanuit drie stromen: samenwerking, innovatie en interne processen. De samenwerking met externe partners moet passen bij de basisprincipes van de adaptieve krijgsmacht (DN2018):

- beschikbaarheid van materieel en personeel gaat boven bezit;
- vergroting van schaalbaarheid gaat boven vaste en gefixeerde capaciteit;
- het moet bijdragen aan en versterken van de band tussen Defensie en de samenleving;
- zorgt altijd voor een toename van gereedheid en inzetbaarheid;
- draagt bij aan een effectieve en efficiënte krijgsmacht.

Zo onderzoekt adaptieve krijgsmacht hoe we de flexibiliteit, de schaalbaarheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht kunnen vergroten, door brede samenwerking met partners.

De aanpak

Samenwerking met partners is natuurlijk niet nieuw. We deden dit al langer maar er is in de komende jaren een noodzaak om een stap verder te gaan. Daarom onderzoeken we hoe we capaciteiten van externe partners kunnen integreren in de krijgsmacht. Dus niet alleen een transport aanbesteden, maar langdurige samenwerking met een groep Nederlandse bedrijven die reservisten én materieel kunnen leveren op momenten dat de krijgsmacht het nodig heeft. Samenwerken tot in het operatiegebied. Een opschaalbare krijgsmacht.

Daarvoor hebben we vanuit het transitieprogramma een succesvolle veranderaanpak die defensiebreed wordt ingezet. Het aanpakken van knelpunten, problemen en uitdagingen in de krijgsmacht ondersteunen wij door te werken aan civiel-militaire oplossingen, op een manier dat onze externe partners ook positieve effecten bereiken. De samenwerking gaat om win-win en wederkerigheid in projecten die in de reguliere lijn niet tot wasdom kunnen komen. Daarom bouwen wij netwerken voor dit soort oplossingen en onderhouden wij die netwerken, o.a. via het Platform Defensie Bedrijfsleven (PDB).

De inhoudelijke focus ligt daarbij op wat ontwikkeld moet worden om invulling te geven aan de uitdagingen in de Defensievisie 2035 en hoe de we strategische keuzes binnen de krijgsmacht kunnen ondersteunen.

Het transitieprogramma is in staat om integraal, *'outside in'* en op een bedrijfsmatige manier te werken aan diverse veranderopgaven. Onder andere door beleid en uitvoering aan elkaar te verbinden en op die manier defensieonderdelen te helpen snel effecten te bereiken. Dat doen wij met projecten binnen de hoofdthema's: vulling (personeel en materieel), gevechtsondersteuning, verduurzaming, logistiek en bestuurlijk opgaven en verbinding. Met het doel om door samenwerking met externe partners met schaalbare en betere oplossingen voor de krijgsmacht te komen. Dit alles onder het motto: *'veranderen doe je zelf, maar niet alleen!'*.

12 Informatiegestuurd & hybride

12.1 Informatiegestuurd optreden (IGO)

Fysieke en digitale dreigingen nemen alleen maar toe. Het cyberdomein wordt in toenemende mate gebruikt om politiek-strategische doelstellingen te forceren onder de grens van het gewapend conflict. We zien dat staten hun politieke invloed proberen te vergroten zowel via cyberaanvallen als door continue beïnvloeding van mensen en groepen. Daarnaast zetten onze tegenstanders volop in op de mogelijkheden van data science en AI voor het moderniseren van hun krijgsmachten. Ook zien we in toenemende mate niet-staatelijke actoren die gebruik maken van technologische ontwikkelingen die een dreiging vormen voor de vitale infrastructuur. Om onze grondwettelijke taken effectief te kunnen blijven uitvoeren, en te vechten voor een veilige toekomst, zullen we dus niet alleen beter moeten worden in het stroomlijnen van informatie om snelle en goede besluiten te nemen. We zullen ook onze organisatie en ons optreden moeten aanpassen aan de veranderende dreiging- en informatieomgeving. Tegelijkertijd biedt digitalisering ook kansen en kan digitalisering bijdragen aan de vernieuwing van Defensie, zoals de bedrijfsvoering optimaliseren met behulp van data en nieuwe technologische ontwikkelingen.

De manier waarop Defensie digitaliseert wordt gevat in Informatie Gestuurd Optreden (IGO), het houdt in dat we in staat zijn alle relevante informatie op elk gewenst niveau tijdig te verwerven, te verwerken, te verspreiden en in te zetten. Dit om middels gewogen besluitvorming de juiste middelen, op het juiste moment en op de juiste plaats in te zetten, teneinde de gewenste - operationele - effecten te bereiken om daarmee het gedrag of de omgeving van onze opponenten te beïnvloeden. Hiermee is Defensie straks 'het slimmer, sneller en sterker. Slimmer door het toepassen van data *science* en AI ter ondersteuning aan menselijke besluitvorming, zodat dit zorgvuldig, efficiënt en doelgericht kan plaatsvinden (*inlichtingen, informatie als doel*). Snelheid in optreden verhogen gaat over het sneller doorlopen van onze besluitvorming dan de tegenstander (*command & control, bedrijfsvoering, informatie als middel*). Dit kan alleen als eenheden goed in staat zijn informatie uit te wisselen. Dit vereist een sterke IT infrastructuur, goed opgeleide mensen en interoperabele systemen.

Informatie kan Defensie ook sterker maken (*informatie als wapen*). Dit betreft het kunnen uitvoeren van cyber operaties (zie ook 12.2) en informatieoperaties (onder meer door manipulatie van de informatie in vijandelijke systemen, misleiding en strategische communicatie). Om te kunnen blijven winnen, moet de kennis van de informatieomgeving als deel van de operationele omgeving worden vergroot en worden toegepast om het vermogen te versterken. Op alle terreinen, bij alle eenheden en in alle wapensystemen, maar vooral ook in ons strategisch denken.

Dit alles vereist een flinke transformatie. De krijgsmacht heeft specialistische kennis en kunde nodig om de juiste informatie te kunnen genereren alsook medewerkers die in staat zijn informatie uit data-analyse te kunnen interpreteren. Daarnaast zijn ethische en juridische kaders opgesteld om de nieuwe middelen verantwoord te kunnen en mogen toepassen en inzetten. Veranderingen zullen plaats moeten vinden in strategie, doctrine, leiderschap en cultuur, beleid en regelgeving, werkwijzen en opleidingen, bedrijfsvoering, veiligheid en in IT- en wapensystemen. IGO heeft daarmee betrekking op zowel het primaire als het secundaire proces; zowel op onze operationele inzet, als op de organisatie en bedrijfsvoering die deze inzet mogelijk maakt.

Voorbeelden bij de luchtmacht zijn de transformatie naar een vijfde generatie luchtmacht, met de introductie van de F-35, de MQ-9 Reaper, de SMART-L radar en de lancering van de eerste eigen satelliet. De landmacht experimenteert op het gebied van informatiemanoeuvre onder meer via het *Tactical Information Manoeuvre Team (TIMT)*, heeft een Wapen van de Informatiemanoeuvre opgericht en beschikt daarnaast over een groeiend aantal met sensoren uitgeruste landsystemen.

De marechaussee heeft in voorgaande jaren een transformatie doorgemaakt waarbij eenheden niet meer gebiedsgebonden opereren, maar gericht worden ingezet op basis van landelijk beschikbare informatie. De marine zet met moderne sensoren op schepen en onderzeeboten en de inrichting van het nieuwe MOC ABNL een lange traditie voort van vergaande integratie van sensor-, wapen- en commandovoeringssystemen. Al deze sensoren verzamelen data en informatie die ingezet kunnen worden ten behoeve van het verbeteren van ons optreden. Dit gaat zowel over kostenbesparing en optimaal onderhoud met behulp van *predictive maintenance* als over het creëren van een omgevingsbeeld ter ondersteuning van het inlichtingenproces.

Defensie heeft met de oprichting en doorontwikkeling van het Defensie Cyber Commando de mogelijkheid gecreëerd tegenstanders in het cyberdomein aan te kunnen grijpen. Programma's als GrIT en Foxtrot leggen voorts de basis voor verdere integratie van onze militaire capaciteiten met een moderne IT. En om waarde uit alle data te halen is een Defensie Big Data Advances Analytics Platform ontwikkeld: een *cloud native-platform* om grootschalige data-initiatieven te kunnen herbergen. De eerste versie voor laaggebruiceerde informatie (LGI) is al operationeel, aan mogelijkheden voor hooggebruiceerde informatie (HGI) wordt gewerkt. Voor HGI streven we naar een interoperabele infrastructuur waarbij data *science* en AI in verschillende gebruiksomstandigheden benut kunnen worden.

12.2 Cyber

De Nederlandse sterk gedigitaliseerde samenleving heeft vele (economische) voordelen maar brengt ook grootschalige risico's met zich mee. Nederland wordt dagelijks geconfronteerd met cyberaanvallen van criminelen en alles wijst erop dat dit alleen maar zal gaan toenemen. Digitale aanvallen op vitale diensten kunnen ernstige schade veroorzaken of leiden tot maatschappelijke ontwrichting en ook de inzet van Defensie kan gehinderd worden. De verantwoordelijkheid van Defensie strekt zich ook in de digitale wereld uit tot het beschermen van de belangen van Nederland. Echter zonder daarbij de primaire eigen verantwoordelijkheid van burgers, bedrijven en andere overheidsorganisaties uit het oog te verliezen. Defensie is een belangrijke speler in het nationale cyber ecosysteem en kan onder eigen gezag of op verzoek middels bijstand of steunverlening van het civiel gezag acteren. Indien andere overheden onvoldoende in staat zijn tot een adequate respons in het cyberdomein kan een beroep worden gedaan op bijstand en steunverlening vanuit Defensie (zie hoofdstuk 5.5).

Binnen het cyberdomein van Defensie kan onderscheid gemaakt worden tussen vier pijlers: defensief, inlichtingen, rechtshandhaving en offensief. Iedere defensieorganisatie is op een eigen wijze betrokken in het digitale domein, zo werkt bijvoorbeeld ieder Operationeel Commando (OPCO) aan de eigen cyberweerbaarheid en zijn er ook tactische offensieve cybereffecten belegd bij OPCO's. Desalniettemin is voor iedere pijler een centrale actor te onderkennen:

- De cyber security van de IT- en de wapensystemen van Defensie is belegd bij de Chief Information Office en het Defensie Cyber Security Centrum (DCSC). Het DCSC is onderdeel van het IT bedrijf van Defensie (JIVC) en beschikt over Cyber Response Teams, die bij crises (inter)nationaal kunnen worden ingezet.
- De MIVD doet onderzoek naar en treft maatregelen tegen cyberoperaties van statelijke actoren zoals spionage, sabotage en beïnvloeding. De diensten zijn ook bevoegd tot het verstoren van dergelijke operaties. De onderzoeken van de diensten zijn van grote waarde. Op basis van deze onderzoeken kunnen preventieve defensieve maatregelen worden genomen. Ook is dit onderzoek nodig om te kunnen bepalen wie achter deze operaties zit (technische attributie). Op basis hiervan kan worden besloten tot bijvoorbeeld een diplomatieke demarche (publieke attributie), sancties (juridische attributie) of het heimelijk verstoren of terugslaan met het DCC (zie ook 12.2 over hybride optreden). De MIVD werkt bij de uitvoering van deze taken zeer nauw samen met de AIVD.
- De KMar treedt op in geval van het vermoeden van strafbare feiten en werkt het nauw samen met de politie in het kader van de Politiewet en bijvoorbeeld met de FIOD.

- Het Defensie Cyber Commando (DCC) levert de offensieve cyber gevechtskracht van Defensie, die als losse capaciteit kan worden ingezet of ondersteunend bij inzet van andere capaciteiten ter land, ter zee in de lucht. Met de MIVD vormt het DCC Cyber Missie Teams om onder de Wiv onderzoek te doen naar de mogelijkheden van offensieve inzet. Ook is het DCC de kennisautoriteit en opleidingsexpert voor militaire cyberoperaties, en werkt het aan het integreren van het relatief nieuwe digitale slagveld in de operationele concepten van de OPCO's.

Om voorbereid te zijn op het optreden in het digitale domein wordt regelmatig met andere civiele of militaire organisaties geoefend. Multidomein optreden (zie Defensievisie2035) is voor Defensie van toenemend belang wil het een waardevol onderdeel blijven in het nationaal cyberecosysteem. Voor inzet en voor activiteiten in het kader van gereedstelling (opleiding en training) biedt de wetgeving ruimte en zijn kaders en waarborgen voor de veiligheid en privacy vastgesteld. Gelet op technologische ontwikkelingen en veranderende (internationale) maatschappelijke waarden, kan hier echter de vraag opspelen of in de toekomst ook sprake is van afdoende ruimte en waarborgen of dat aanpassingen nodig gaan zijn.

12.3 Hybride dreigingen van de nationale veiligheid

Door de geopolitieke veranderingen kiezen staten steeds openlijker voor competitie waarbij ze gebruik maken van een hybride mix van zowel civiele als militaire activiteiten. De Defensievisie-2035 stelt hierover dat "Defensie is onvoldoende toegerust voor het tegengaan van hybride dreigingen en optreden in de informatieomgeving". De visie stelt daarom dat Defensie beter multidomein (zee, land, lucht, space, cyber) moet kunnen opereren en beter geïntegreerd met steeds wisselende civiele en militaire partners. In onderstaand kader wordt de definitie van hybride conflictvoering toegelicht:

Definitie: *Bij hybride conflictvoering gebruikt een statelijke tegenstander een mix van civiele en militaire middelen, vaak op een ambigue manier en overwegend onder het niveau van een gewapend conflict om strategische doelen te bereiken.*

Deze definitie bestaat uit verschillende elementen:

- "Statelijke tegenstander": alleen een statelijke tegenstander beschikt over alle vormen van staatsmacht (zie volgende bullet) en kan die geïntegreerd inzetten.
- "Mix van civiele en militaire middelen". Hiermee wordt bedoeld op een mix van Diplomatieke, Informatie, Militaire, Economische, Financiële, Intell en Legal (DIMEFIL) machtsmiddelen van een staat.
- "Op een *ambigue* manier": de inzet is vaak heimelijk en wordt stelselmatig ontkend wat attributie en handelingsperspectief bemoeilijkt.
- "Overwegend *onder het niveau* van een gewapend conflict": er is geen openlijke oorlogvoering met militaire middelen zoals bij inroeping van artikel 5 van het NAVO-verdrag het geval kan zijn. Daarom noemen we het in Nederland ook geen hybride oorlogvoering. Een term die in dit kader ook vaak wordt gebruikt, is conflictvoering in het 'grijze gebied' onder het niveau van gewapend conflict.
- "Om *strategische* doelen te bereiken": hiermee wordt bijvoorbeeld bedoeld op het verzwakken van Westerse bondgenootschappen of het presenteren van alternatieven voor een op Westerse denkbeelden gestoeld multilateraal wereldbeeld.

De domeinoverstijgende hybride dreiging vergt een *Whole-of-Government* aanpak of, nog integraler, een *Whole-of-Society* aanpak samen met de vitale sectoren. Als **zwaardmacht van de overheid** vervult Defensie bij deze geïntegreerde *counter-hybrid* aanpak een belangrijke rol als *first responder*, als *last line of defence* of bijvoorbeeld als verstrekker van inlichtingen. De verwachting is dat ook voor het tegengaan van hybride dreigingen steeds vaker een beroep op het

militair vermogen van Defensie zal worden gedaan. Defensie dient hierop voorbereid te zijn, zowel nationaal als internationaal.

De interdepartementale samenwerking op dit onderwerp wordt gecoördineerd door de NCTV met hun programma '*Statelijke Dreigingen*'. Over de voortgang hiervan stuurt NCTV namens de andere departementen waaronder Defensie regelmatig een stand van zaken brief '*Statelijke Dreigingen*' naar de Tweede Kamer (laatstelijk in februari 2021). Deze kabinetsbrief kan worden gezien als de *counter-hybrid* strategie van Nederland. Op dit moment wordt onder voorzitterschap van de NCTV een *Rijksbreed Responskader* tegen statelijke dreigingen opgesteld dat deze zomer (2021) gereed moest zijn. Deze deadline is niet gehaald, omdat het interdepartementale overleg hierover meer tijd vraagt. Als in het kader van het rijksbrede responskader een beroep wordt gedaan op defensiecapaciteiten, gaat dit altijd gepaard met een militair advies van de CDS en wordt dit op politiek niveau vastgesteld.

Het tegengaan van hybride dreigingen is een nationale aangelegenheid, maar in **EU- en Navo-kader** zoeken landen naar samenwerking. Defensie neemt deel aan de nationale en internationale discussies hierover. Defensie is samen met Buitenlandse Zaken lid van de Steering Board van het Europese *Hybrid Centre of Excellence*. Tevens neemt Defensie deel aan, en initieert het (inter)nationaal onderzoek naar hybride fenomenen.

Sinds 2018 beschikt Defensie op bestuurlijk niveau over een *Counter Hybrid Unit* (CHU/DGB) die namens Defensie samen met nationale en internationale partners bijdraagt aan een integraal antwoord op deze domeinoverstijgende dreiging. De CHU is tevens verantwoordelijk voor de beleidscoördinatie hiervan binnen Defensie.

Bijlage A Foto's Ambtelijke en Militaire leiding

Opbouw organisatie

Ministerie van Defensie

Bijzondere organisatie eenheden

 <p>Gea van Craaikamp Secretaris-Generaal</p>	 <p>Marc Gazenbeek Platsevervangend Secretaris-Generaal</p>	 <p>Luitenant-generaal der mariniers Frank van Sprang Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht</p>	 <p>Generaal-majoor Jan Swillens Directeur MIVD</p>		
 <p>Joep Wijnands Directeur-Generaal Beleid</p>	 <p>Generaal Onno Eichelstein Commandant de Stridkrachten</p>	 <p>Elen Bien Hoofd directeur Functies en Control</p>	 <p>Jeroen van der Vlugt Chief Information Officer</p>	 <p>Friso Versluis Directeur Juridische Zaken</p>	 <p>Wim van der Weegen Directeur Communicatie</p>
 <p>Vice-admiraal René Tas Commandant Zee- en Luchtmacht</p>	 <p>Luitenant-generaal Martin Wijnen Commandant Land- en Luchtmacht</p>	 <p>Luitenant-generaal Dennis Luyt Commandant Luchtmacht</p>	 <p>Luitenant-generaal Hans Leijten Commandant Koninklijke Marechaussee</p>	 <p>Luitenant-generaal Mario Verbeek Commandant Defensie Ondersteuningscommando</p>	 <p>Vice-admiraal Arie-Jan de Waard Directeur Defensie Materieel Organisatie</p>

Bijlage B Woordvoering

Overzicht woordvoerders minister en staatssecretaris Defensie

	Directeur Communicatie Wim van der Weegen 06-23464277
	Plaatsvervangend directeur Communicatie Peter van Dolen 06-83643535
	Hoofd woordvoering Menno Reemeijer 06-82518736

 Overzicht woordvoerders minister en staatssecretaris Defensie			
 <p>Sascha Louwhoff: Hoofd communicatie Beleid en Parlement, Coördinerend woordvoerder, woordvoering minister, Interviewverzoeken minister, Militaire operaties, internationale missies (art. 100) en overige inzet, NAVO, EU, Internationale samenwerking, Coördinatie parlementaire zaken.</p>	06-20 30 23 56	 <p>Renske Piet Coördinerend woordvoerder, Materiaalbeleid, Grote materieelprojecten, Luchtvaartdossier, F35, omgevingscommunicatie m.b.t. geluid, luchthavenbesluiten, luchtruimherziening.</p>	06 23 18 93 36
 <p>Karin Donk Defensievisie, Financiën & Begroting, Caribisch Gebied (o.a. Kustwacht), Coördinatie parlementaire zaken, Werkbezoeken Vaste TK-commissie Defensie, Marinierskazerne.</p>	06-20 81 47 82	 <p>Wouter Helders Ruimtelijke ordening, milieu, vastgoed, Materieelprojecten + innovatie, Wapenexport, Reservisten.</p>	06 22 68 80 30
 <p>Klaas Meijer Veteranen, onderscheidingen, Sociale veiligheid, integriteit, NIMH, integriteit, Indië onderzoek, De Punt, Sociale veiligheid, Srebrenica, Individuele personeelscases en benoemingen, Behoud en werving, Personeelsbeleid algemeen, Personeelszorg, Arbeidsvoorwaarden.</p>	06 22 44 60 54	 <p>Laurens Bos Cyber, digitale veiligheid, Beveiliging, BA, Nationale veiligheid.</p>	06 12 92 58 27
 <p>Sander Kuypers Militaire inlichtingen- en veiligheidsdienst, Veiligheid, OVV, IVD, ICT, digitale systemen.</p>	06 51 37 64 67		

Bijlage C Lijst van afkortingen

A&A	Advise and Assist
AC	Ambtenarencentrum
ACO	Allied Command Operations
ACOM	Algemeen Christelijke Organisatie van Militairen
ACOP	Algemene Centrale van Overheidspersoneel
ACT	Allied Command Transformation
ACOTA	African Contingency and Training Assistance
AFMP	Algemene Federatie Militair Personeel
AGCDS	Aansturing Gereedstelling Commandant der Strijdkrachten
AIV	Adviesraad Internationale Vraagstukken
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
ANDSF	Afghan National Defence and Security Force
AWACS	Airborne Warning and Control System
AWW	Above Water Warfare
AU	Afrikaanse Unie
BENESAM	Belgisch-Nederlandse Samenwerking
BES	Bonaire, St. Eustatius en Saba
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BOD	Bedrijfsvoeringsoverleg Defensie
BOE	Bijzonder Organisatie-Eenheid
BPB	Beleids-, Plannings- en Begrotingsprocedure
BR	Bestuursraad
BSG	Bureau Secretaris-Generaal (zie ook DBOA)
CARD	Coordinated Annual Review on Defence (EU)
CAVV	Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken
CBRN	Chemisch, Biologisch, Radiologisch, Nucleair
CCOOP	Christelijke Centrale van Overheids- en Onderwijspersoneel
CCW	Convention on Certain Conventional Weapons
CDP	Capability Development Plan
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CGMD	College voor Geschillen Medezeggenschap Defensie
CID	Criminele Inlichtingendienst
CIVD	Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
CIO	Chief Information Office
CKMAR	Commando Koninklijke Marechaussee
C-KMAR	Commandant Koninklijke Marechaussee
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
C-LAS	Commandant Landstrijdkrachten
CLSK	Commando Luchtstrijdkrachten
C-LSK	Commandant Luchtstrijdkrachten
CMH	Centraal Militair Hospitaal
CMHF	De Centrale van Middelbare en Hogere Functionarissen bij Overheid, Onderwijs, Bedrijven en Instellingen
CMPD	Crisis Management and Planning Directorate
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
CPCC	Civilian Management and Planning Directorate
CRvB	Centrale Raad van Beroep
CTIVD	Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
CTG	Commander Task Group
CZMCARIB	Commandant der Zeemacht in het Caribisch gebied
CZSK	Commando Zeestrijdkrachten
C-ZSK	Commandant Zeestrijdkrachten
DAOG	Directie Aansturen Operationele Gereedheid
DAP	Defensie Afstotingsplan

DBE	Directie Bedrijfsvoering & Evaluatie
DBOA	Directie Bestuursondersteuning en Advies (zie ook BSG)
DBT	Departementaal Beleidsteam
DCB	Defence Capacity Building
DCC	Defensie Cyber Commando
DCO	Directie Communicatie Bestuursstaf
DCWS	Dienstencentrum Werving en Selectie
DEM	Defensie Energie- en Milieubeleidsnota
DF&C	Directie Financiën en Control Bestuursstaf
DGB	Directoraat-Generaal Beleid
DGIS	Directeur-Generaal Internationale Samenwerking van Buitenlandse Zaken
DGLC	Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando
DGPZ	Directeur-Generaal Politieke Zaken van Buitenlandse Zaken
DHR&BV	Directie HR & Bedrijfsvoering Bestuursstaf
DIA	Directie Internationale Aangelegenheden
DIP	Defensie Investeringsplan / Defence Investment Pledge
DJZ	Directie Juridische Zaken Bestuursstaf
DKH	Dienst Koninklijk Huis
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Proces
DMVD	Directie Materieel, Vastgoed & Duurzaamheid
DOBP	Directie Operationeel Beleid & Plannen
DOC	Defensie Operatie Centrum
DOPS	Directie Operaties
DOSCO	Defensie Ondersteuningscommando
DS	Defensiestaf
DSACEUR	Deputy Supreme Allied Commander Europe
DSI	Dienst Speciale Interventies
DSK	Directie Strategie & Kennis
DV	Directie Veiligheid
DVB	Directie Veiligheidsbeleid van Buitenlandse Zaken
DVD	Dienst Vastgoed Defensie
DVOW	Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen
EDA	Europees Defensie Agentschap
EDAP	Europees Defensie Actieplan
EDEO	Europese Dienst voor Extern Optreden
EDF	Europees Defensiefonds
EDIDP	European Defence Industrial Development Programme
EGF	Europese Gendarmerie-eenheid
EOD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
ER	Europese Raad
ERP	Enterprise Resource Planning
EVDB	Europees Veiligheids- en Defensiebeleid
EU	Europese Unie
EUBAM	EU Border Assistance Mission
EULEX	European Union Rule of Law Mission in Kosovo
EUMC	EU Militair Comité
EUMS	EU Militaire Staf
EUTM	European Union Training Mission
FABK	Financieel Administratie en Beheerkantoor
FFG	Follow-on Forces Group
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FPS	Flexibel Personeelssysteem
FSC	Financieel Service Centrum
GBVB	Gemeenschappelijk Buitenlands en Defensiebeleid
GGE	Governmental Group of Experts
GrIT	Grensverleggende IT
GVDB	Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid
HDFC	Hoofddirectie Financiën en Control

HDP	Hoofddirectie Personeel
HV	Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid
ICCB	Interdepartementale Commissie Crisisbeheersing
ICMS	Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking
IDU	Instroom, Doorstroom en Uitstroom
IFFG	Initial Follow-on Forces Group
IGK	Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht
IGO	Informatie-Gestuurd Optreden
ILT	Inspectie Leefomgeving en Transport
IMG	Inspecteur Militaire Gezondheidszorg
IMS	Internationale Militaire Samenwerking
IOT&E	Initial Operational Test and Evaluation
IPO	Individual Police Officers
ISAF	International Security Assistance Force
JDV	Juridische Dienstverlening
JEF	Joint Expeditionary Force
JIST	JSF Industry Support Team
JIVC	Joint IV Commando
JPO	Joint Program Office (F-35)
JSCC	Joint Support Coordination Cell
JSCU	Joint Sigint Cyber Unit
KCT	Korps Commandotroepen
KD	Kerndepartement (zie ook BS)
KMar	Koninklijke Marechaussee
KVMO	Koninklijke Vereniging van Marine Officieren
LOM	Leeftijdsontslag Militairen
LTC	Landelijk Tactisch Commando
LZV	Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MAS	Military Aviation System
MAW	Militaire Ambtenarenwet
MC	Militair Comité / Medezeggenschapscomité
MCCB	Ministeriële Commissie Crisisbeheersing
MCM	Ministeriële Commissie Migratie
MFO	Medefinancieringsovereenkomst
MGGZ	Militaire Geestelijke Gezondheidszorg
MH	Militair Huis van de Dienst Koninklijk Huis
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali
MIP	Militaire Invaliditeitspensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MKSO	Ministeriële Kerngroep voor Speciale Operaties
MLA	Militaire Luchtvaartautoriteit
MLE	Militaire Luchtvaart Eisen
MOC	Maritiem Operatie Centrum
MOD	Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
MOTS	Military Off The Shelf
MOU	Memorandum of Understanding
MPCC	Military Planning and Conduct Capability
MPO	Materieelprojectenoverzicht
MR	Ministerraad
MRTT	Multi Role Tanker Transport
NAD	National Armaments Director
NAR	Noord-Atlantische Raad
Navo	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NCC	Nationaal Crisiscentrum
NCSC	Nationale Cyber Security Centre
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid
NIDV	Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid

NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLMARFOR	Netherlands Maritime Force
NLMARSOF	Netherlands Maritime Special Operations Forces
NLVD	Nederlandse Veteranendag
Norm OG	Norm Operationele Gereedheid
NOV	Nederlandse Officieren Vereniging
NPG	Nuclear Planning Group
NRF	NATO Response Force
NRR	Navo-Rusland Raad
NSE	National Support Element
NSPA	NATO Support and Procurement Agency
OCCAR	Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement
ODB	Onafhankelijke Defensie Bond
ODE	Opwekking Duurzame Energie
OES	Operationele Energie Strategie
OIR	Operation Inherent Resolve
OOCL	Ondersteuningscommando Land
OTC	Opleidings-, Trainings- en Kenniscentrum
OTCO	Opleidings- en Trainingscommando
PAS	Programma Aanpak Stikstof
PESCO	Permanent gestructureerde samenwerking (EU)
PFSD	Production, Sustainment and Follow-on Development (F-35)
POMS	Prepositioned Organizational Material Storage
PPC	Publiek Private Comparator
PSC	Political and Security Committee (EU) / Publieke Sector Comparator
PTSS	Posttraumatische stressstoornis
RBZ	Raad Buitenlandse Zaken
RGP	Regeling Grote Projecten
RIB	Raad Internationale Betrekkingen
RIV	Raad voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
RKR	Raad voor Koninkrijksrelaties
RMR	Rijksministerraad
ROC	Regionale Opleidingscentrum
RPAS	Remotely Piloted Aircraft Systems
RSM	Resolute Support missie
RV	Raad voor de Veiligheid
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RZO	Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek
SACEUR	Supreme Allied Commander Europe
SACT	Supreme Allied Commander Transformation
SDD	System Development and Demonstration (F-35)
SG	Secretaris-generaal
SKIA	Strategische Kennis- en Innovatieagenda
SMO	Stuurgroep Missies en Operaties
SOD	Sectoroverleg Defensie
SOF	Special Operations Forces
SVIR	Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte
SZVK	Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht
TAAC	Train, Advice, Assist Command
TF	Taskforce
TFC	Total Force Concept
QRA	Quick Reaction Alert
UGM	Uitkeringsregime voor Gewezen Militairen
UMC	Universitair Medisch Centrum Utrecht
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNDP	United Nations Development Program
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UNMISS	United Nations Mission in South Sudan

UNTSO	United Nations Truce Supervision Organization
USSC	United States Security Coordinator
VeVa	Veiligheid en Vakmanschap
Vi	Veteraneninstituut
VJTF	Very High Readiness Joint Task Force
VN	Verenigde Naties
VP	Veteranenplatform
VPD	Vessel Protection Detachments
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
Wnb	Wet Natuurbescherming
Zvw	Zorgverzekeringswet